

ప్రసాధనము—వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౭౫-౧౭౬
తిక్కనవిరాటపర్వము—ప్రత్యుత్తరము—ప. వి. రత్నముగారు	...	...	...	౧౭౭-౧౮౩
“ ఉపసంహరి విజ్ఞాపనము—గుట్టం వెంకటసుబ్బరామయ్యగారు	...	...	...	౧౮౩-౧౮౪
విచారణదినము—తాపీ ధర్మారావుగారు	...	...	...	౧౮౫-౧౮౬
విద్య—అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు	...	...	...	౧౮౭-౧౮౮
విషాదవాణి—వేంకటకాళిదాసకవులు	...	...	...	౧౮౯-౧౯౦
సేవాంజలి—వేంకటపార్వతీశ్వరకవులు	...	...	...	౧౯౦
శ్రీశేషాద్రిశర్మగారి ఆంధ్రశ్రీమద్రామాయణము—వేదము వేంకటకృష్ణశర్మగారు	...	...	...	౧౯౧-౧౯౮
రామచంద్రప్రభు శతకము—కూచి నరసింహముగారు	...	...	...	౧౯౯-౨౦౨
ఉత్తరరామచరితనాటక రసవిచారము—కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు	...	...	...	౨౦౩-౨౧౫
బుద్ధుడు—జి. జాషువగారు	...	...	...	౨౧౬-౨౧౭
శివలింగము—కొడాలి ఆంజనేయులుగారు	...	...	...	౨౧౭
శారదాకాంచిక మృత్యుకింకిణి - ఆంధ్రవ్యాకరణ నర్వస్వతత్త్వము—వేదము	...	...	...	...
వేంకటరాయశాస్త్రిగారు	...	...	...	౨౧౮-౨౩౫
అనురాగభవనము—బల్లారి కృష్ణప్పగారు	...	...	...	౨౩౫-౨౩౬
దొంగ—సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు	...	...	...	౨౩౭-౨౪౦
జిజ్ఞాస—మిన్నికంటి గురునాథశర్మగారు	...	...	...	౨౪౧-౨౪౪
విధివిలాసము—సోమయాజుల వెంకటరామమూర్తిగారు	...	...	...	౨౪౫-౨౬౦
సుమనస్కృతి	...	...	...	౨౬౧-౨౬౪
శాంత—“లీల”	...	...	...	౨౬౫-౨౭౦
ఆశ—నడ్డాది సీతారామాంజనేయులుగారు	...	...	...	౨౭౦
*సోములు చెప్పిన కథ—శ్రీ. శ్రీనివాసరావుగారు	...	...	...	౨౭౧-౨౮౦
మా చిట్టిపలుకులు—నాదెళ్ల వెంకట్రావుగారు	...	...	...	౨౮౦
భారతీయచిత్రరచన-కొన్ని విశేషములు—త. రామారావుగారు	...	...	...	౨౮౧-౨౮౪

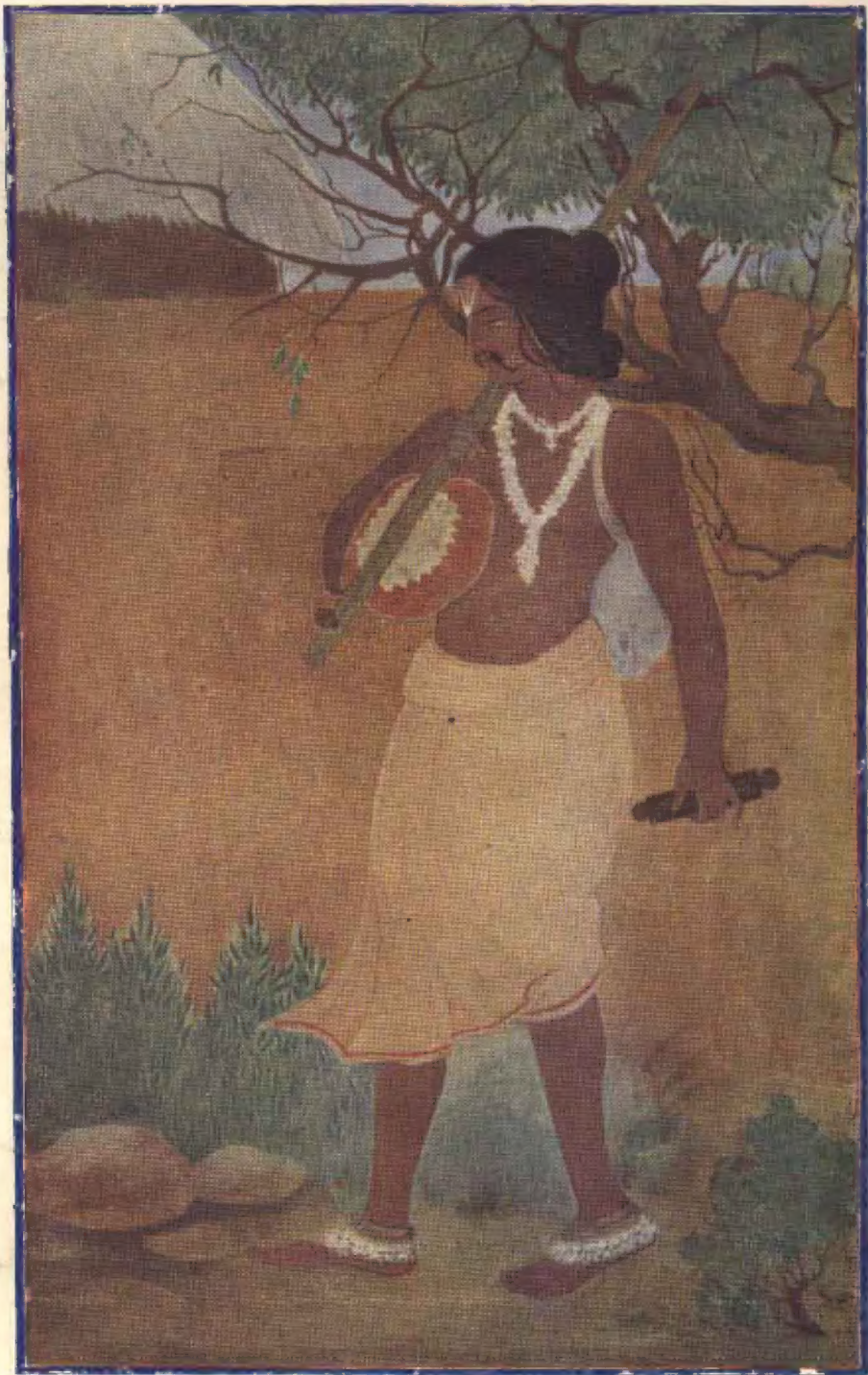
శాలివాహన సప్తశతి—రాళ్లపల్లి అనంతకృష్ణశర్మగారు	౨౮౫-౨౮౭
సూర్యకిరణప్రభావము—ముక్తిసూతులపాటి గోపాలకృష్ణశాస్త్రిగారు ...	౨౮౮-౨౯౪
పద్మావతీపరిణయమున చారిత్రకవిషయములు—పరుచూరు సుందరవరదులుగారు	౨౯౫-౨౯౯
మైసూరు పురాతన శిల్పకళ—బి. సుబ్రహ్మణ్యముగారు	౩౦౦-౩౦౨
వినోదశిల్పము-శాశ్వతపంచాంగము—కొ. నరసింహాచారిగారు ...	౩౦౩-౩౦౫
నిస్సంగి—నేమాని వాసుదేవమూర్తిగారు	౩౦౫
చంద్రవల్లి—టి. శివశంకరముగారు	౩౦౭-౩౦౯
కుమారరామన చరిత్ర—యూ. వెంకటరమణయ్యగారు	౩౧౦-౩౧౨
విభులకు విన్నపము—శ్రీ విక్రమదేవవర్మగారు	౩౧౨
ఆంధ్రభాష్యజయము—	౩౧౩-౩౧౪
భారతీయమహిళామండలి—	౩౧౫-౩౧౭
కలగూరగంప—ఇండియా దేశపుపత్రిక; వీడికాశ్వతము; పార్లమెంటుసభ్యుర్రులు; శేఖరు మంత్రివర్గము; విమర్శనపత్రిక.	౩౧౯-౩౨౭
విమర్శనము—	౩౨౮-౩౪౦
నాటకకళ—శ్రీ స్థానం నరసింహారావుగారు-చిత్రాంగి	౩౪౧-౩౪౨
కీ. శే. జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు—సూరిగుచ్చి కృష్ణమూర్తిగారు ...	౩౪౩-౩౪౪
సాభిప్రాయవిశేషములు—	౩౪౫-౩౫౦

చిత్రములు

చిత్రవర్ణ చిత్రములు—నర్మకాంతి దాసరి; టోడీ (టోడీ).

సాధారణ చిత్రములు—మైసూరు పురాతనశిల్పకళ-చిత్రములుర; పెంచెలుకోనచిత్రములు ర;
ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు ౧౧; ప్రకృతిచిత్రములు ర; మైసూరుచిత్రములు-ఈనాటివి
కొన్ని ౬; మృగద్వయము; మాత్స్యప్రేమ; ద్రాక్షారామదేవాలయ శిల్పచిత్రము ౧;
వ్యంగ్యచిత్రములు ర; ఇతర చిత్రములును.

సంత్రాంతి దాసరి

చిత్రకళా కళాశాల, విజయవాడ, ఆంధ్రప్రదేశ్, భారతదేశం

చెన్న పట్టణము, ఆగష్టు ౧౯౨౯

సంపుటము ౩

శుక్ల సంవత్సరము శ్రావణమాసము

సంఖ్య ౮

ప్రసాధనము

వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు

సిద్ధ హస్త లైన చెలు లిద్దు రొక జాము-అల సుకేశి చెల్వ మయిన తలను
దువ్వి చెటిపి మరల దువ్వియు ముడిచియు-నొయ్య నొయ్య నేగి రొక్క రొకరు.

అలచెలి యంత దర్పణమునందు నలంకృతమైన మేలి వే
నలిఁ గనులారఁ గాంచి యిది నా చెలికానికి నింపుసొంపు తా
నలవఱువంగ నేర్చునొకొ? యంచును మందరహా స్వరంబుతోఁ
బలుకుచునుండ నే వెనుకపట్టుల నిల్పితి నల్లనల్లననే.

నాదగు నీడ దర్శనమునం దిలకించుచు మోము వంచి హీ
నాదర మార వేనలిని హస్తమునం దిటియంగఁ బట్టి యా
పైదలి వైట వైపయికిఁ బర్వఁగఁ జేయుచు నన్ను మెల్లఁగా
నేది చనంగ నొచుడును నింగితముం గనిపట్టి నే నొగిన్.

బాలా! నీతల ముడిచిన-తైలీకపు లెవ్వరోయి? సారస్వ మహా
చాలుం బాలు నటించును-వాలాయముగాఁగ విప్పివైచితి నంతన్.

కాంతా! నామది కింపితం బగు నలంకారంబు సర్వంబు నే
కాంతం బే నొకరుండనే తెలియుదుం-గా కన్య లొవారు కా
సంతేనిం దెలియంగ నొపుదురె యం చల్లల్లనన్ మాటనున్
మంతిం జెప్పచు మోముఁ గేశముల గుంఘంబందులన్ ముంచితిన్.

అపుడు సంపూర్ణ చంద్రగ్రహణముఁ గంటి-తైవల విడంబితం బంబుజంబుఁ గంటి;
పైని వేనలి మెల్లఁగాఁ బాయఁజేసి-యొయ్యఁ గనుఁగొంటిఁ బూర్ణ చంద్రోదయంబు.

అల చీకటి నాఁచుం దీ-వల నా నెమ్మోము చుట్టు వల గొంటిని నం
దుల మునుకల నాడితి గం-ధిల మగు తెరలందు నాడితిని దోబూచుల్.

అంత నా సుకేశి యల్లన ననె నిట్లు:—ప్రేమదైవ మెంత పెద్ద పేద?
ప్రేమదైవ మెంత పెను వింత నగ్నంబు?—వలపు డెంద మెంత వాస్తవంబు?

నాస్వాదించిన మధుపముగుటలో వింత యేమియును లేదు. ఆతని హృదయత్రేత్రమును సమ్మృద్ధముచేసి అందిమిడియున్న కవిశాసితములను తనబోధామృతవర్షమున మొలకెత్తునట్లు చేసినశ్రీ 'వసురా'య' కవిగారిది.

మొదటినుంచీయు వేంకటరమణయ్య ఆరోగ్యవద్దేహుడు కాఁడు. సర్వదా ఏకో ఒకకోగముతో మూలుగుమండు వాఁడు అగుటచే ఆతని కళాశాలావిద్య భాగుగా ప్రాచుర్యవైసది కాదు. ఆతఁడు విద్యు రెండవతరగతిలోనికి వచ్చుసరికి దేశమంతయు అసహాయోద్యమముతోఁ గల్లోలముగునుండెను. కళాశాలల బహిష్కరణము కొనలు సాగినది. దేశాభిమాన పూరితుడగు వేంకటరమణయ్య దేశమాతపిలుపు నాలించి వెంటనే కళాశాలను వీడి హుళావిద్యకు స్వస్తిచేప్పెను. ముందు చేయఁబడినదేమి? మహాత్ములవారి ఆ దేశానుసారము కళాశాలలను విడిచినచిన్న విద్యార్థులు ఉద్యమ ప్రచారకులుగనో, నిర్మాణకార్యక్రమ నిర్వాహకులుగనో దేశమున సంచారము చేయఁబోడగిరి. వేంకటరమణయ్య వాచాలతయందు ఉత్కృయండు కాఁడు; అగుటచే నాతఁడు ఉపన్యాసకుడై ఉద్యమప్రచారము చేయలేకపోయెను. ఆతఁడు జనులను కూడఁ గట్టుకొని వారిని ఏకకార్య ప్రయత్నముగఁ జేయఁజాలిన ప్రజాకాలియుఁ గాఁడు; అగుటచే నాతఁడు ప్రయోజకుడై నిర్మాణకార్యక్రమ నిర్వహణమును చేయలేకపోయెను. ఇంతకును ఆతఁడు ఆరోగ్యవద్దేహుడు కూడఁ గాఁడు. అగుటచే నాతఁడు సత్రిపురోజనము, మతమునిద్ర, చేయుచు దేశ సంచారమునర్పి యేరితినైనను ఉద్యమమునకు సాయపడలేకపోయెను.

ఇక నాదేశాభిమాని చేయఁగల కార్యమేమి? కార్యదక్షుండు కాకపోయినను కవిశాత్కలవాఁడు. కావున నాతఁడు దేశవిషయమున నీశ్వరప్రార్థనము చేసినాఁడు. చూడుఁడు :-

ద. ఆలయకవిన్మించినను
వాంగలరాజులచే ననాదృశిక
బడయుటఁ జేసి భారత జ
నమ్ములుకాంచెడు కష్టభాలముం

దెలిపెద నీకునీయనఁ
దీర్చుదశేము యటంచుఁ జక్రవ
ర్తులకును జక్రవర్తి! దయ
తో వివశే కడముట్టు నీశ్వరా!

“భారతమాతృపిలాపము” (౧౯౨౨న సం॥ఉగాదిసంచిక
దేశస్థిని వెలువరించు నిట్టి ప్రబోధికలను గాన ముచేయుచు నాతఁడెంతకాలము వెళ్లఁబుచ్చుగలఁడు? కాలముయొక్క విలువయెఱిగిన ఆయుచితజ్ఞుండు గోడ్లు గిల్లికొనుచు నిర్వాహపారిగ నుండుటకుఁ గంటగిల్లెను. కావున హిందీభాషాభ్యసనమునకు దొరకొనెను. దేశ మాతపిలుపు నాలించి ఆంగ్ల పాఠశాలను వీడి బయటికి వచ్చి అప్పటికే హిందీభాషలో గుప్రవేశమును సంపాదించియున్న సునిశ్చిరుబుద్ధి ఖండిండ్లి రాజశేఖరశర్మ వీరికి ఒజ్జ. అయినను మాతృభాషాభిమాని యగు వేంకట రమణయ్య మనస్సునకు హిందీయందు లాంఛట్యము కుదు రలేదు. కావుట నది యచిరకాలముననే కొనాకువేసినది.

అందుమీద నాతఁడు ఆంగ్లభాషావాగ్దాసంగములో నిమగ్నుడైనాఁడు. సారస్వతోపాసకుడగు చాగంటి విశ్వపతికాశ్రీ సబ్రహ్మచారి; వసురాయకవి సార్వభౌముడు దేశకుడు; ప్రాథమభిధరాజును పొందుగంగమాహాత్మ్యము అధ్యయన గ్రంథము. అది ఆతనికి వెన్నంటి వచ్చినవిద్యయే. కాని పారలౌక్య కరమైనదేశము విషయమై ఆందోళితిమగుచున్న ఆతని హృదయమునకు ఆవిద్య శాంతిని చేహర్పలేకపోయినది.

హృదయమునందు ఉడుకాటుచున్న నిశ్శేధము నవనయింప ఆతఁడు ఆత్మదేశ చరిత్రానలోకనమున నిష్ఠుడైనాఁడు. ఉద్యమ ప్రచారమునకు వలయుకీర్తి, నిర్మాణకార్యక్రమ నిర్వహణమునకు వలయుప్రజ్ఞ, హిందీభాష నభ్యసించుటకు వలయుదీక్ష ఆతనికి ప్రసాదించ లేకపోయిన ఆతని దేశాభిమానత్యగ్రహృదయము హిందూ దేశచరిత్రగ్రంథాన లోకనమునం దాతనికి తుష్టినొల్లని తృప్తకల్గించినది. చేరికలభించిన జాతీయగ్రంథములన్ని నాతఁడు వ్యగ్రోత్సాహముతోఁ బఠింపుచుండెను.

ఆంగ్లదేశ గ్రంథాలయములందు రాజమహేంద్ర వరములోని గౌతమీగ్రంథాలయము హీరమణి. దానికి

వేంకటరమణయ్య కార్యదర్శిగనో పాలకుడుగనో ఉండేదివాడు. పుస్తకపతన వ్యవసాయము నాతనికి ఆకారమున గ్రంథసంపాదనము సుకరమైనది. గ్రంథాలయముతో నాతనికిగల సంబంధము తద్వంత్రంబలయ నిర్వాహకులలో నొకరగు నాశము కృష్ణారావుగారితోఁ బరిచయమును పెంచినది. ఆంగ్ల సారస్వతమునందలి పద్మకథానకములను పుంభానుపుంభములుగ అనువదించిన కృష్ణారావుగారు వేంకటరమణయ్యను ఆట్టిరచనములకుఁబురికొల్పిరి.

కవితాత్మకల వేంకటరమణయ్య ఈ ప్రాత్యాహము నందుకొని కొన్ని గీతములను వ్రాసినాడు. కాని దేశస్వాతంత్ర్యము కొఱకుఁ గలకాలపీడిన ఆతనికి సౌరభమువదలలు ప్యాతంత్ర్యభాదములకుఁ దావులేని అనువాదములను నట్టిరచనములతోఁ దృప్తి కలుగలేదు. భారతస్వాతంత్ర యోధులగు శివాజి, జస్వంతెసింగు, పృథ్వీరాజు, ప్రతాపసింహుడు, మొదలగువారిని కీర్తింపవలెనని ఆదేశాభిమానిఁ దలంపు గలిగినది. ఫలముగా సింహగడము, బాడీప్రభువు, ఆరాధనము, శబ్దభేదము, యుధీరరణము, మొదలగు చారిత్రికములగు కథలు రచన త్వద్యుహమున నుదయము నొందినవి. నచ్చినదీక్ష పెంపున రచించినవి. కావుననే వేంకటరమణయ్య కవిత వీనియందు అమృతమధురమై, ఆధూతోపమాకలితమై, 'నోరూరగఁ జవులుపుట్ట' నొప్పుచున్నది.

ఉద్యమప్రచారము చేయలేదన్న చింత, నిర్వాణ కార్యక్రమనిర్వహణము చేయలేదన్న చింత భారతపాతీయ వీరుల యశోవైభవమును బునశ్చరణముచేయఁగల్గితినిగదాయనుసంతోషమున నాతఁడు పూర్తిగ మఱిచిపోయెను.

వేంకటరమణయ్య కవితానుశూలులను వివరించుట కిక్కడ తావుచాలదు. కావున ఒక్కసంగతి మాత్రము చెప్పి విరమించెదను. వేంకటరమణయ్య గుర్తగహణపాఠిఁబుడు. పాండురంగని ప్రబంధరాజమును ఈతఁడు తూలంకషముగఁ జదివినాడు; అయినను ఆతనిపదశిల్పమే కాని సమాసార్పణి నీతఁ దలవలెను కొనలేదు. వసురాయకవికి ఈతఁడు నెయ్యంపు శిష్యుఁడు. అయినను వారి భావగాంభీర్యమే కాని అన్వయకాశిన్యము నీతఁడు పట్టించుకొనలేదు. ఈవిషయములు వేంకటరమణయ్యకవి చారిత్రికములగు పద్మకథలను బఠించియుండిన భారతీపాఠకులకు అనుభవ పునరుక్తమే.

వేంకటరమణయ్యకవి గ్రంథాలయాభిమానము మెచ్చదగినది. మూడుమాసముల క్రితము తనకు వ్యాధి

యంకురించునటకు మహాభిమానముతో నతఁడు గౌతమీ గ్రంథాలయ కార్యనిర్వహణము గావించుచుండెను. ఆతనికి అంకురించినవ్యాధి కాలక్రమమున పొందుతు యగా మాటి ౨౨-౨౩ ఆదివారమునాడు అపరాహ్ణము మూడుగంటలకు ఆతనిని మ్రొంగిపైచి గర్భవతిగా నున్న యతనిభార్యను, నాలుగేండ్ల చిన్ని కుమారుని దుఃఖ సముద్రమునఁ బడెఁద్రోసెను. ఆంగ్రికవిత్ ప్రపంచము వకుఁ డీరని లోటు కల్గించెను.

సహజముగా నాతనికిఁ గల కవితాభివృద్ధి ఉద్దీపనకారియగు వసురాయ కవిగారి అవదోధము పెంచెను. కవితాప్రియుఁడగు నాశము కృష్ణారావుగారి ప్రాత్యాహము దానిని పోషించెను; హైందవచారిత్రిక గ్రంథనిక్షేపక భూమియగు గౌతమీగ్రంథాలయ సంబంధము దానిని నిలిపి తీగ సాగించెను; సచ్చిత్రాంగ్ర మాసపత్రికారాజముగు 'భారతి' దానిని ఆంధ్రవిశ్వమున కందించి ఉచితోపయోగ్యవృత్తి గల్గించెను.

మరణకాలమువాటికి వేంకటరమణయ్యకు మూడుపదులైనను నిండలేదు. ఆంధ్రసారస్వతీసుందరి తపోవృక్షమున ఆరపండదగినకాయ అపరిపక్వస్థితియందే పగిలిపోయినది. అగుటచే వెక్కసముగు మస్యవేగమున పొటుంబోటుగా నుప్పలిల్లుచున్న బాష్పధారలు దిగ మింగుటకుఁ గూడ వైతిగాకున్నది. కావుననే కదా లోకజ్ఞుఁడగు కవి యిట్లు గానము చేయుచున్నాడు.

"మృదులమునువల్లి పాదలియుఁ బొదలకుండఁ
దొంగరుఁజిగురాకు తోచియుఁ దోపకుండఁ
దొడఁగునును మొగ్గ తొడిగియుఁ దొడుగుకుండఁ
సురుచిరముమంబు విరిసియు విరియకుండఁ
బూఁపపిండియ పుట్టియుఁ బుట్టుకుండఁ
మధురమధుమాసమునన గ్రీష్మంబుదోవఁ
దాఁడు వడిగాలి చేత నాతపము చేతఁ
గాలవశమున వసివాడి తూలుచుండఁ
కన్నుగలవారు హృదయంబుఁ గన్నవారు
కష్టసఖముల భేదంబుఁ గన్నవారు
కడుపువల్ల గ బిడ్డలఁ గన్నవారు
కరుణచెదజల్లు వోకమాపుఁ బరవఁజేసి
వేడిసిట్టారు పాకటైన విదనకుండఁ
బండతనమున నూరకయుండఁగలరె?"

—వేంకట సారస్వతీశ్వర కవులు.

మేనెల “భారతి”లో ప్రకటించిన శ్రీసుబ్బరామయ్యగారి సమాధానమునకు ప్రత్యుత్తరమివ్వవలసిన బాధ్యత వాయించున్నది. గావున నందులకు బద్ధుడనైతిని. నాకును చాల సంతాపకరమగు సంగతి యేమనగా, అందఱుకపు లన్నిచిగముల బ్రస్తుతించిన ట్టియు, ఆంధ్రావనియంతయు మోదమునంద “అనులోచాత్రమనీవమై నుభయకాన్యప్రాడే బాటించు శిల్పము సంభరగుండె, కళావిదుడ” నని తెలిపికొన్నట్టియు తిక్కనార్యుని ప్రశంసించుటకు మారు ఇట్లు విమర్శింపవలసి వచ్చినదే యని. అయితే ఏమిచేయడము? ఒక్కొక్కపుడు సత్యకోధనకై సంతాపమునకు బాల్చుట అవసరమగుచున్నది. నేను ఫిబ్రవరి “భారతి”లో ప్రకటించిన విమర్శ కుపోద్ఘాతమును-అనగామొదటి ౫ శ్లోకాలను-కాంతముగ దిలకించువారలకు నాయెడ నాగ్రహముకెంద గారణముండదని నమ్ముదును.

౧. శ్రీసుబ్బరామయ్యగారు, “కేతన యెఱ్ఱన మున్నగు కవులు తిక్కనను గొనియాడినది యతని రచనా వైదగ్ధ్య నైపుణ్యమునకుం గాని, కావ్యశిల్పదృష్టిచే బరికించి కాదు” అని విమర్శ. కాని, యీ క్రితి కావ్యశిల్పదృష్టి నే మూచించినట్లు నాకుందోచును. అని వ్రాసినారు. నా విమర్శలో నట్లులేదు. నేను వ్రాసినది. “వారు కావ్యశిల్పదృష్టిని తిక్కన భారతభాగమును బరికిలించి గాని, మూలమునందలి చరిత్రగుణోన్నతులు ఆంధ్రంబున చక్కగ గొనిరాబడినవా యనెడు విమర్శకదృష్టితో గాదు” అని. అచ్చులో ‘ని’ తోట ‘న’ పడుటచే వారట్లు గ్రహించియుండురేమో.

౨. చారిత్రక దృష్టియని నేను వాడుటచే వారిది Historical standpoint అని భావించి కావోయి,

“నేను చరిత్రపరిశోధకుడను గాను...చారిత్రక పరిశోధనముచేయు. సారస్వతి విమర్శనము చేయు,” అని వ్రాసిరి. నేను నందులకు బద్ధుడనే. అయితే ఆ యపోహము కలుగజేసినది వాలోపమే యనుకొంటాను, ఆ పదమున కర్థము వ్రాయకుండ వాడుటచేత, ‘చారిత్రకదృష్టి’ యంటే with a view to characterisation అనే యర్థములో నే నుపయోగించితిని. పాత్రపోషణమునకు మారు చరిత్రపోషణమని యిప్పుడు సామాన్యముగ వాడుట పరిపాటి అగుచుండుటచే నాకు నదే బాగున్నదని తోచి యట్లుపయోగించితిని.

౩. “మాతృకకు మేఱుగులు పెట్టుట భాషాంతరీకరణమునకు సాధ్యము కాని పని. అనువాదము ఆసలులోని భాషసాంద్ర్య సంతృప్తిని కేజాలరు.” అని నేనంటే, యీ “మాత్రము” ఒక్క literal translation కు మాత్రమే చెల్లునంటారు. అట్లుకాదు, literal free, spirit translations అన్నింటికి విర్తిస్తుందని వా యభిప్రాయము, — మహాకావ్యముల కొక్క భాషలోనే బహువిధ భాషాంతరము లుండుటనేత. అందుచే నీమాత్రము ఆంధ్రభారతమునకు గూడ చెల్లుకుంది గాని చెల్లకపోనని వా యభిప్రాయము. తిక్కనార్యునిది, “కేవలనువాదముగాక రూపాంతరీకరణము... కొలది మార్పులతో నది యొక దృశ్య ప్రబంధముగ నగును” అని. అగుగాక. దానికేమి? సంస్కృతి భారత కర్త మాడ నొక మహాకవియే, “భవ్యకవితాశేషుడు” అని యెల్లరు నొప్పుకొనుచున్నపుడు మూలమునకు మేఱుగులు పెట్టుటంటే — అది యేమో నాకర్థము గాదు. ఎవరి ఐక్యపు, వారిది. ఎవరిచేత, వారిది. “కాళి చాగుమూలము నందలి కేకుంతలకథకు మేఱుగు పెట్టడేదని విమర్శకులు వాదించురా? * కావున, నైమాత్రము

* ఇట్టిభ్రాంతి మనయాంధ్రులలో చాలమందికి గలదు. దాదాపుగ నేటి విద్యావంతుల కెల్లరకును గలదనియే నాయూహ. అన్యప్రాంతముల వారీవ్రాతల సాంగత్యమునలన మనవారి మనంబులకు పట్టిన యీ మబ్బు విడిపోవునంతవఱకు మనవారిలో స్వతంత్ర ప్రతిభ ఉదయించుట కవకాశములేదు.

ఆంధ్రభారతమునకుం జెల్లదని తలంతును." అని శ్రీమద్భూరామయ్యగారు కాలిదాస మహాకవిని అడ్డుము నేసికొన్నాడు. కాని యిది యసమంజసమవి, Confusing the issues అని నామనవి. వాదిస్తారా అంటే నావాదన కేమిలెండి, నే వాదించిన కోణాలుగలవు, ఆ ప్రతికూలు గలవు. నా వాదన యెందుకు? ఒక ప్రశ్న వేస్తాను, కోప్పడక ఆలోచించి చెప్పండి, ప్రార్థిస్తున్నాను. ఒక నిమిషము మీరే వ్యాసులను అనుకోండి. నేను మీవద్దకు వచ్చి కాలిదాసుగారు మీ కథకు మెఱుగులు పెట్టి సంస్కరించి మీదానికంటే రమ్యముగా చేసినారంటే మీరు దానినెట్లా పరిగ్రహిస్తారు? అల్పజ్ఞులమగు మనమే మన వ్రాతలను నిలకెట్టుకొనటకు ప్రజ్ఞాప్రవృత్తుల నువుయంటే, "భవ్యకవితావేదం," "మహాకవియైతుడు, వివిధవేదకర్తృవేద"యు నగు వేదవ్యాసుడు కాలిదాసు తనకు మెఱుగుపెట్టినాడంటే మందహాసము చేయును గాని, కాలిదాసునకు వందనములర్పించునా, మెచ్చుకొనునా? అట్టిదే భవభూతి వాల్మీకి మహర్షి గల ఆంధరము. కాని యీనాడు వనవారిలో ఉత్తరరామచరిత్ర, ఉత్తరరామాయణమును తలదన్నుచున్నదని చెప్పేవారు కూడా చాలా గలరు. కాలిదాస భవభూతులు వ్యాసవాల్మీకుల ఎదుట నిలబడి తమతమ మెఱుగులను వివరించెదరా, —నాటకాలు వ్రాసుకొనే వాళ్లు? మరి యీ నకాలనామాలు పుచ్చుకోవడ మెందులకో తెలియదు. కావున నట్లే తిక్కనభారతమునకును వ్యాసభారతమునకును, తిక్కనార్యునిది యొక సృష్టియైతే కావచ్చు గాని మెఱుగులచే మూలముకంటే మెఱయుట లేదా యంటే మాత్రము, ఎవరును హర్షింపరు. తిక్కనయైన నట్లుద్దేశించినచో విరాటపర్వమును నాటకముగా వ్రాయ నెంచితిని చెప్పి కొని యుండును. అయినను, ఆ మార్చి చేసినవి మెఱుగు లని మనమెట్లా తీర్పువేయగలము? మనమనుకొంటే సరా?

౪. కొలదివార్షులతో విరాటపర్వము నొక నాటకముగా మార్చవచ్చునని అంటారు. ఎవరీవార్షులు చేసేది? అంతదగ్గఱను వచ్చి కొద్దిలో నున్న పురు తిక్కనార్యుడే, భవభూతి రామాయణమును నాటకములుగా చేసి

నట్లు, విరాటపర్వమును నాటకములుగా చేసినట్లయితే చాల బాగుండెడిదిగదా. అప్పుడు కాలిదాస భవభూతులవంటి Creative and inventive genius ను, master-dramatist నొకరు మనలోను గలరని జగద్విఖ్యాతి మయ్యెడిది గదా. అట్టిభాగ్యమునకు మనము నోయకొలేదు. కాలిదాసుని సృష్టివంటిదే తిక్కనది యని శ్రీమద్భూరామయ్యగారి గట్టి యభిప్రాయమైతే యయి యుండవచ్చును గాని, బాగుగా పరిశీలించేవారి కా సృష్టికి, ఈ సృష్టికి గల భేదము గోచరింపకపోదు. తిక్కనది dramatic genius కంటే Dialogue genius ఏమో బాగావిచారించి చెప్పవలె.

౫. మహాకవులను చేతివేళ్ల మీద లెక్కింపవచ్చునంటే నా మనస్సులో నున్నది Epic poets అని. ఆ యుద్దేశము చొప్పుననే, "ప్రపంచమున జగజ్జగీయ మానముగ నవ్రతమాన మహాకవిత్వ లేజముతో వెలుగునట్టి మహాకవులను..." అని యింత వికేసింది వదించితిని. లేనిచో, కేవలము మహాకవులని మాత్రమే నుడిచి యుండును. చేతివేళ్ల మీద Epic poets ను లెక్కింపవచ్చునంటే యిప్పు డెవరికి నాక్షేపణ యుండవని తలచును. మహాకవులు వేనకేలగు నుండవచ్చును; లేదని యెవరంటారు? Epic poets యొక్క మహాత్తు వేరు. వారు పరసాన్నప్రదాతలు; తిక్కనవారు పాకము వండు వీరిని మించిన వారలే యయినను మితాయిలను పంచిపెట్టెదవారు మాత్రమే.

౬. తిక్కన వ్యయముగ గల్పించిన మార్పుమెరుగులు గల సంస్కృత భారతి ప్రతి కొండొకటి లేదనియే చెప్పవచ్చును. ఉండదు. ఆ రుజువు భారము ఎదులుకొని యోడుటయే జయమంతటి సంతోషము నాకు. ఏమన, అట్టి ప్రతియొకటి లేకుండుటయే—నా విమర్శతో నేమి సంస్కృత భారతగౌరవమున కొక క్రేయస్ఫూర్తము. ఆంధ్రవాద్యయ వికాసమునకు నొక యుపకారమే; మహాక భారతాంధ్రకరణమున కవసరము కలుగజేయవచ్చును గాన. సంస్కృతపాకభేద సమస్య పరిష్కరింపబడు సందాక చేతులు మడిచికొని యుండవలెనని నేను

కట్టడ చేయుటలేదు; అట్టికోరిక లేదు. రూపాంతరీకరణమని చెప్పుచు మూలముతో పోల్చిచూచి పెరుగుట చూపించుట యేమిటి? దీని తీరు దానితోయని యిప్పటికి నా మతము. అంతే కాని కట్టడి యేమున్నది?

౭. “ఇది (మూలమునందలి శ్లోకరత్నములను విడిచిపెట్టుట) కొఱతయొట్టో, మార్పు నుదాహరణమునట్లే” యని సమాధానము. అదే; ఆకొఱత కలుగుటకును, ఈగూఱుము వచ్చుటకును గల కారణమేమి? ఆ కొఱత చేయనేల? ఈ గూఱుము తెచ్చి పెట్టనేల? అనియే నా ప్రశ్న. మార్పుక అందదండాలు పొగా లేనిది దుస్మార్తుక కనుగొన్నదా?

౮. నాటకకర్తలకుండే యధికారములు స్వతంత్రములు భాషాంతరీకర్తల కెట్లుండునో వాకు బోధపడదు. మూలముందు మార్పులచేయుటనేత భాషాంతరీకర్త తన ధర్మమును తాను సరిగా నెరవేర్చెడువాడు కాకాలకు; తన ధర్మాధికారము లభిక్రమించే వాడన్న మాట. (ఇదే Confusing the issues అంటే.) అంత స్వతంత్రాధికారము వహించునపుడు విరాటపర్వముని పేరేదుట న్యాయ్యము కాదు. అది సంస్కృతిభారతము నెడల నన్యాయము చేయుట అవుతుంది. కాన, ఏ పాండివాజ్ఞాతవాసమనియో కాళిదాస భవిష్యత్తులవలె మార్చి వామకరణము చేయవలసి యుంటుంది.

౯. “పరిత్యక్తరూపేషు.....” అనుచోట తెనుగున నిశ్చయదోషితనము రాలేదని కాదు. ఎంత గునిశితముగ తేసినను అనువాదమునకు మూలమునకు స్వార్థస్యమున నిందుక చాయాభేద ముంటుందిగాని తులనాగదని చెప్పుటకు Negative, positive statements కు పైతాలో గలభేదము చూపించుటకు, ఫలితములోగాదు.

౧౦. “వృద్ధియందే మనోగతమేనియుఁ బ్రకటము గావచ్చుగదా? ఒక్కనపునూత్రము వ్యంగ్యము నుటయొట్టు? ప్రకరణమునబట్టి యూహించుకొనవలయును గాక” అని యంటే, అందుచేతనే ఆ సందేహము యొక్క లాభమును దదువరులకే వదలిపెట్టి మూలములో మున్నట్లుగనే అనువదిస్తే బాగుండును గాదా యని నేనడియ.

౧౧. “బృహస్పతి యస్యయంతా కథనపజయే ద్యుక్తా” యనుచోట మూలానువాదముల రెంటును రథతో దకప్రస్తావము వాచ్యముగామియే లోకోత్తరవిశేషముని ప్రశంసిస్తే, “అది వేరే చెప్పనలెనా, “యంత” లోనే యున్నది; రథికత్వము గోప్యము చేయుబడినదంటే సందర్భము సేవరదు” అని వ్రాసితిని. అందుకు యంత్రు శబ్దము విరటున కొకయర్థమయ్యేలాగునను తన కొక ‘గుప్తార్థ’ మయ్యేట్లుటను ధర్మజాడుదేశించినాడంటే, అయ్యదేశమున, “ఆ నిజ సప్తార్థము”ను విరటుడు మాత్రము గ్రహింపలేదా? ఎందుచేతనంటే, యంత్రశబ్దమునకు పాలకుడనే యర్థము—‘సప్తార్థము’గా నుంటున్నపుడు విరటుడు ధర్మజానిభావము కనిపెట్టలేదని మనమెట్లు చెప్పగలము? అంత మందుడని మనమూఱక అనుకొంటే సరే! చెప్పరానివి స్పష్టముగా చెప్పకుండ చూపించుటయే యోగ్యతకు లక్షణము. ధర్మజుడైతే తన యాంతరంగికమును తెలియజేసివాడని అనుకోరాదా? చిట్టచివర వలకుండి స్పష్టముగా చెప్పటకంటే యీ విధముగ మొదటనే మోచిస్తే కడులేస్సగదా.

౧౨. “నైపుణంబున నచితంబుమై వరసి పొచ్చెములేమి” అనుచోట శ్రీ మద్భూరామయ్యగారి సమాధానము అత్యుక్తిగ (Too ingenuous) ఉన్నది. కాని, అంతమాత్రమున తిక్కన మనస్సులో నేమున్నదో గ్రహింపలేక పోము. నైపుణమున, ఉచితముగ, ఆరయుట అను లోకు పదములను ప్రయోగించటచే, విరటుడు నేలము తన కన్నులచేతనే బృహస్పతిలూపరేఖానుభావములను తడిచి తెలిసికొని, వాని మాటలయందు కపటములేదని గ్రహించినట్లుగా తెలియజేయువా, ఆగభీరపదప్రయోగము? కన్నులచేత గ్రహింపగల్గదానికి ఆ పదముల యనవరమేమి? వాని సారస్యమేమి? పోనిండు. వారి సమాధానమునే యిందుక విచారించు: “ఎట్లరయుట నైపుణమో, ఉచితమో తిక్కన పాతకులకే వదలివాడు, ఒకరికి స్త్రీలచే బిర్రీషింపించుట నిపుణము, ఉచితమని తోచునెడల మఱియొకరికి రూపురేఖ, మాటసాండు, అనుభావము—ఇత్యాదులంగనిపెట్టి పొచ్చెములేమి నెలుగుటయే “నైపుణంబున

నుచితమును సమగ్రముగా యని తోపించుచును" అని. భావ, అర్థులనే కానిండు. ఒకరి కావ్యముగను, ఇంకొకరి కింకావిధముగను, మరొకరికి మరొకవిధముగను తోచుచున్నది "సహజలనంతయు" అని తేలికగా తప్పేమున్నది? కనుచాలా ప్రమాదపడి పొందినది తిరిగి వాచ్యతకే వచ్చినది! నే నూహలనంతయు వన్నాను. వారు మంచి బోధించి వచ్చారు. ఇంకా ప్రమాదపడితే ఆరుదకు నాలోనే చేరుతారు, అనంతములో. పోనిండు, వారిలోపాలు, తోచు పదములు లేండే - మరొకరు. అయితే మీరుకు, తిక్క వాద్యులకు, నోచినది నాకెల్లు నోచును! మీ మనస్సు మంచిది కావున అట్లులేకపోవచ్చును. నా మనస్సు మందగ్గడే పోకుండి. నా మనస్సు పోకుండా, అట్లు నామార్గి తోపనుచున్నట్లు, మీరేమి 'బండ్ బడ్' చేసితిరి? - మీరేమి చేరు. అందుచే మనస్సులోనుంచి కన్పించుకొనడానికి ఏమియెత్తుచితిరా? నాకుంటే, "కావున నిండు కవి అట్లుతా మునుచున్నాడుగాక, వాడుక యాచిత్త్య వైఖ్యా సరిష్టానముం పరీక్షించుచున్నాడని గూడ దలచవలయు" అని. ఇది మరీబాగుండి! తానుచేసిన పనికి మమ్మలను పరీక్షించిన మెండుకు, తమ్ములా మే పరీక్షించుకొంటే భావంబుందిగా! ముక్తులు పాడుకుని వైఖ్యము, బోధిత్వము, పరిష్టానము చేర్చిన బాయి, పాడుకుని యాచిత్త్య వైఖ్య పరిష్టానముల పరీక్షించవలెమి? ముందు మీరు మాకు సేర్పి చేగదా మేము పరీక్ష యిచ్చేదా. అది పాయింట్: మంచి మా పరీక్ష. బలే, బాగుండుండి! ఇంతకు తిక్క వాద్యుడు పాడుకుని యాచిత్త్య వైఖ్యా సరిష్టానములను పరీక్షించుకవి యన్నమాట! అంతేకాని అది వారికి బోధ చేసే కవి కాదన్నమాట. నాకాసంగతి తెలియక తెలివిదక్కువగ నిండులోనికి దిగివాను. అందుచేతనే నాకీ paper answer చేయకుండులనోప్పి సూక్ష్మమున్నది.

౧3. పాంచాలి పాణిపుర్యమాత్రమున విలుడు మల్కానెని తిక్క వ వ్యాధియనయితే కావచ్చునగాని, అట్లు చేల్కొలుచు ప్రశస్తయకాదు. చిక్చోయేది వానిమీద ఇల్లగ మెల్లగ కరపర్యతాకేస్తే మెల్ల

యితేనే తప్ప. "మిక్కిలి నాగలకత గల ఉదాహరణము" డియ్యేకా! ఇదికపపతాకు. ఇది మూలములో వలే "ప్రేమాతికము పారస్య" ప్రస్తావి నుపంగతియింటే, పారస్యహీనమను కవిత్వ ముదాహరణ కవిత్వమే తలాయును. పాతకులే చెప్పాలి.

౧౪. "జరిగినది జరిగినట్లుగఁ జెప్పించుట చరిత్ర కార్యముగాని కావ్యంపుఁ బని కాదు. ఎల్లు కరుకుట సహేతుకముగ సరసముగ నోయెనో అట్లుకదా కవి చిత్రించవలెను....." అని సమాధానము. జరిగినది జరిగినట్లుగా అంటే కన్నులకు గట్టించుచున్నాము. అట్లు Realistic descriptions గలది కావ్యములు కానివిరా? అయితే మన తిక్క వాద్యునితో అటువంటి పలుములు లేకపోలేక. అదే, "అ సహేతుకస్యము ఆచరణే" - అచిత్ర చిత్రితమే కీకరణ సందర్భమున తిక్కవయందు ఎరిగిపోయింది, అని నా మనవి. భారత మొక యితరహాసము, చరిత్రమనే కాని కార్యముకానిది వీరి యభిప్రాయ మయినట్లున్నది. మన లాక్షణికులు వానిని ఇతిహాసముగ చేయచేసినా, అది కార్యకర్తయల చెన్నికమని చెప్పవలయు. అందుచేతనే వ్యాసభిష్మాకుని భిష్మకవితాచేరించుచు తిక్క వాద్యుడు, కీకరణా ముఖమున కనానివిధానము వియుండు ప్రశస్తయగ కట్టుబడినతో మూలమునాదిములను రండించిన కనుగొని imagine చేస్తే తలుపుంది. ముందుగ కీచకుడు బోధ ప్రశోచించుచుంటే వాని ముగ్ధములోనే కీకరణ వర్ణయించుచేడు. క్షరంధ్ర బోధించువు నరకు కీచకుడు బయటనే, నర్కలోనే, నోగోడప్రక్కనో నాంచుచుంటే, క్షరంధ్ర బోధ ప్రశోచించి యుత్తరక్షణముననే తానును లోనికిపోవును. అంతవరకు బయటనే యుండును. కాబట్టి, బయటనుండి లోనికిపోవువాడు ఒకలో, ఇద్దలో అకారవ్యాసుల వలన, బయట చీకటిగానున్నను కనుగొనవలయును - కాముకుల కన్నెట్టి కాబట్టి అని నా Point గాని, బోధకటికాటి గలబోయి నాదని కీచకుడు మాడగల్గుతాడని నేను విమర్శములో నెక్కడను చెప్పియుండలేదు. Possible situations అలోచించండి అని చెప్పితిని

గాని, నేనందు discuss చేయలేను. (వీరిప్పుడు నా విమర్శనకును శాంతి దత్తుమనో దివి గ్రహంపకవాపునదే గాక, నా వాక్యములను మార్చి తారుమారుచేసి విమర్శచున్నారు. అందులను పాకకులు Mislead అయ్యి వరు.) పదాయి... శత్రువును చంపపోవలసివచ్చును భీము దేవి బలముగలవాడయ్యును శ్రావణిని వెంటబట్టి కొనిపోవునా? అట్లుచేయుట ఆమె శ్రమమును ముంగుని విచారించినా, లేక పిచ్చిచేకనా యని; అంటే—పంగలిసందర్భము తెలుసబ్బి యెటువోవుకో, అచేయినను ఆలోచించినాదా యని. కీడంచి మేలంచనున్నాడు. కావున, అక్కడ ఆ నాలుగు గోడలమధ్యను ఆటికటిగదిలో శ్రంగద్రి కేతునా ఆరంభిస్తే ఏమిచేయుట సియ్యుంటుంది? విషయములు భయమే కాదు. శ్రమ వైవేదికుని మూలముననే యామె కక్కడ మరొకధింక పాటు రావూడదా? లోన పారాట్రు వప్పుడు వింటు బియ్యుపోయేనాడు ఎవరయినను లోన చోరగూడదా దీపము తీసికొని? అప్పుడు శ్రంగద్రి Situation ఎట్లు ఉంటుంది. ఇటువంటి సంగతి సందర్భం లాలోచించ వుండ, ఎంతటి బల శాలి యైనను, తన ఆడుదానిని వెంటకొనిపోవునా యని? భీముని కట్టించి తమిళవని వసుమతికొంటే సరా ఏమిటి? “సూర్యునితిలచింతక మాత్రిన రక్షణియై ముసాముగల శ్రావణినిరూర్చి మట్టి భయము కేవలము నిరాధారము; హాస్యాస్పదముని శ్రీ ముట్టరామయ్యగారు సంగతమందిరి. అయితే యామె పాము కేవలమేతే శ్రావణి తిమ్మలు తిన్నేపప్పు చేసుయి పోయిందో! ఆ నాడు కనబడని ముసాము నాడు కన బడుతుందని యెట్లా ఎప్పుకము? ఈమె కట్టి ముసాము యున్నదని తిక్కన యెక్కడ చూచిందేదే

౧౫. “విమూరవైరివై గేలుకాచి” అంటే ‘వాణ్నితే చేయినాచి’ యని యుద్ధము చేసికొని, అందుచే నిర్ణీతవిధమును ఎవము కలుగుతుందనియంది, ఎడము=మారముగ నిలువబడియున్నట్లుగా గ్రహించితిని. నాచి=నేని యనుభవమయ్యిందే నాదిగాకావాలే. ఈపద్యముక్కటియే చాలాను కీచకునియందు Genuine love feeling ఏ మాత్రమున్నుకో తెలియజేయుట! దీనిని బట్టి మీకు

ముందునుభించిని నిలువనలొన మట్లు కృత్రిముగా కన్పిస్తుతుంది. అందుచేతనే మూలానువాదముల కంటను కీచకు వస్తుకు Subatance వెందు సమానముగానే ఉన్నావని వ్రాసితిని.

౧౬. గొంతు మార్పుకొని నైరంధ్రులై మాట్లాడుచున్నను, ఒక పావుగంటసేపు కీచకునితో సరసాలాపములుచేస్తూ వుంటే తద్విశ్లేషణన్న గొంతుకతో, కనిశ్చెల్లబడకుండా ముందుకు సంభించునేమో నా యీవా కంటకు. అంతసేపు శాంతియు విహించి భీముడున్నాడంటే అది మరొక ప్రకృతికి విరుద్ధము. రహస్యముగ చంపడానికి నిచ్చినవాడు త్వరగా ఆ పని ముగించి వెడతాడో, లేక సరసములోనికి దిగుతాడో యిది కూడా ఆలోచించవలసివచ్చి. అందుచేతనే మూలములో భీముడు నిప్పులు గ్రక్కుచు వెంటనే కీచకుని పనిపట్టాడు.

౧౭. భీముడు కీచకుని కులువుగ చంపగలడను నిష్పరిశ్వాసము శ్రావణికి తెలియకాదు నా విమర్శ యొక్క Point. భీమునిపదిలపడి కీచకుడు ముడి యొనున్న పుష్ప దైననా తనయొక్క పరాభవమును తీర్చుకోలేమింత Passionless creature గా, ఆ మూల ఒకటి కొమ్మకొమ్మకొని ఎట్లా మార్పుండ గలుగుతుంది, తద్విశ్లేషణ సాగుతు తిన్నే నానునతిన్నేడో అలాభమునిచే వానిని తన్నిస్తూ దిగ్భ్రమంకి కట్టక దాస్తామిదాని, ముట్టలానున మారకుంటుందా మనుష్యమాత్రులూ! అందునను ద్రావడి, యని నా విమర్శ. తిక్కన విరాట పర్వము కోలది మాట్టలతో దృశ్యప్రబంధము, నాటిక మవుతుం దంటారుగా. ఇక్కడ ఈ దృశ్యములలో Stage మీద ద్రావడి కేమి Action ఉన్నది? మాట్లాడుతి కేమిగా ఎడిలో విగ్రహములారన మూల బిదిగి మార్పుండడమేనా యేమిటి?

౧౮. అంగానక వర్ణనమును బట్టి పూర్వకాలపు గీతాధులు రక్తాంబరములను ధరించెడి వారని యెట్లా inference, చేతే మూఢానముచేసే? అంగానకుడు కొందిచేతి ఎత్తినవాడు కావున, వానిది సర్వము ఎర్రనిదిగానే నిర్ణయించు ఉచితము. రక్తహితధోయిన్న మైన

కన్నామునకు యెక్కువ, దాని కభిమానముగా చేయబడుటయు కడులేవనీయే కాని, యాధునికవిరక్తాభిమాని మేలుకొనినవాడు, నాడు గతాంబరములను ధరింపజేసినది యెక్కువయన్నిటికీ యుద్ధవ్యాపారమున కట్టిరక్తాభిమాని యాదాహరించుచుండే ప్రతికూలించుచేమా. కావున సంస్కృతభారతములోని "తెలుపు" నకు కంటే తెలుగు భారతములోని "ఎరుపు"నకు preference ఎందుకొందనెను? రాక్షసునిరక్తాన్ని భోజనము, గతాంబరములు, రక్తాంధ్రములు కాబట్టి, ఇంద్రునిరక్తము నాశ్రీకి లక్షలమంది యెంద్రుని కట్టితెచ్చును. అందుచేతనే, యాధునిక ఆస్పదము, నామకర్మ ఆస్పదమునకు కంటేయిమిద కట్టకలెను. కాని ఇది, నామకర్మకర్తకు, ఏమట్లు తెలియదు? కట్టించెడివాడు.

౧౮. కీచకుని ఉన్మాదమునకు ప్రతిబంధకముకట్టి కలిగినదని విమర్శనములో చెప్పితిని. వారు అది విచారించలేదు. అది psychological. అది యేమిటంటే, యెంద్రుని కత్తిరించినకర్త, నాంశిక స్థానమునకు కర్మములు. అందుచే అప్పటినుండి యున్మాదముపడినది కలిగియు. ఏమృత్యువలన మరణమునకు నామకర్మముచేయును; అలస్యము పడినచోక మరణము తెలుపగా పడుచుండునుగాని, ఉన్మాదమునకు లోనవదు. ఆ psychological factor ఉన్మాదమునకు తిక్కనవర్తించిన దాని కాక్షేపముండక పోవచ్చును. ఈ అత్యాగత్యంగకారముయొక్క పరిణామక్రమ మెట్లుందనో—నాకు తెలిసినంతలో—కాదంటి, మాలతీమాధవములందు కనుకొనవలయు. పుంపొకటకు నాచోక్షేపి యుండినచో బయలుదేరిన నార సకాలములో చేరియుంటే, బ్రతికినామి. ఇట్టి పాపమునానాభిలాషియన్నవారికి మాల పొందుమీద నీర్వుచల్లుటంటిది.

౨౦. కీచకునిపట్టి పాత్రము హైందవిసాంప్రదాయమునామకర్మ గర్భావస్థవిధునుగాని, కోర్కెపాత్రముకాదేము. కోర్కెపాత్రములను కీచమున పొందునగర్భమునకు విరుద్ధము. కావున నామ ప్రాధ్యికపునా tragic elements ను పొందినది. పాశ్చాత్యుల

ప్రేమో కనుగొన్నట్లుయి లే, అనగా, వారి tragic characters లో పాశ్చాత్యులదే, కీచమున కోర్కెపాత్రములలో స్థానము లేదు. ఉద్భవవాగరకుడు, నొప్పవాడు, పునపను కాని మనసులోను నాశిమునందుంటే విషాదకరము, కోర్కెయనుమయ్యెడినో, tragic character నకు అలస్యములే పుట్టుకొనేట్లుయి, కీచుని పాత్రము కోర్కెపాత్రమునకేమియు పోలేననుండును.

౨౧. శ్రీమత్పరామయ్యగారిని తిక్కనాద్యుని ప్రశంస చేసే ప్రేమ ముదిరినదియున్నానో, లే, ఆ 'శ్రీమత్పరామయ్య'ని తన్నును విమర్శనమునకు ప్రేరేపించి నదిగాని, 'తెలుపు'నామము గాన, ముద్రప్రస్థానిగాని కాదు. నా విమర్శను సారస్వతమునకు సంబంధించి యుంటే, ఆంధ్రభాషిమీదనే నేనొక నిందాలోపణము గానించినది నాకు నామి. దొకపత్రికారూపమైన యపవాద మాలోపించుటలేన నేమిలాభము సేంచికో తెలియదు. నేను కేవలము మూలానువాదముల భేదములను గూర్చి పరిశీలనము చేయుచున్నాను. తత్త్వములను నుద్దేశించియుంటే పాటికి సారాంశమేమో యన్నట్లు "ఆంధ్రభాషిమీదను" యున్నాము నాక తొనుపునా పము కలవాననియు, ముగిసినపత్రియందుఁ బ్రాచీనాన్యుతమ మిది. తిక్కనాద్యుని యనియు నీ విమర్శనయు ఆంధ్రభాషిమీదనే నిందాలోపణము గలదు." అని ప్రాయము చేమియు న్నాన్యుమగా లేదు. వారిట్లు కోరినది కాటోలు. నా విమర్శయొక్క యుపోద్ఘాతమును నిదానించి విడివిడవారికి, విమర్శలో ఆయానందభక్తులు వ్రాసినవాక్యముల భావమేమిటో, అది వారి మీద 'నిందాలోపణము' చేయునది యేమా కన్నట్లుకాదు. పంపొత్తభావమున ప్రతిపదితమున అన్యులని శ్రీధరపత్రి నందితము చేసింది భావించికోర్కెయిలై నది గావు. ముద్రేభావములోని భారతాగ్రంథములు : కీచముల నాచోక్షేపములకు కీచములు పుట్టినచి వ్రాయబడినవే కాని, ఇది విచించి, యట్టిభేదము కలిపినట్లు నేను విమర్శించుచుంటే నామయోగించిన వాక్యముల నొక మట్టుగాకీచి యొక సారాంశమున

ముగా, అది నేను నా చేతితో వ్రాసిన కావ్యములలో
ప్రాప్తి చేసేమి మునుకొనవలయును? ఇట్లు పుట్ట
కును, బాతులకును ఆశోపము చేయడము మొదటిదిగి,
ఇక నేనీ విమర్శించుట కాస్తాగ్రమే లేదు.

నేను గ్రహించిన దొక Statement దూర
ముగ ముండు వాక్యమిది. పుట్టు నుగానికావ్యముగ
గదా సమర్థింపవలయును. “ఇచ్చట తిక్కనపంగలి
పందర్బములను గ్రహించి వ్రాసినదికాదు” అని ఒక
వోట్లు, “ఇచ్చట పృథ్వివాసుపరగ మెంతమాత్రము
గలదు?” అని మరొక వోట్లు. “...పంగలి పండ్లు,
పొదివెట్టును గానికావ్యము గలవలెను లేదు.” అని తి
యోగవోట్లు. — ఇట్లాయావోట్లు నుడివిన వాని నొక
వోట్లుచేర్చి, “కవిబ్రహ్మ” అని ప్రాసించుట తిక్క
నరచనమును మూడవభాగము విద్యార్థిచారిత్రము విమ
ర్శించు భోరణి నవలంబించుట వ్యాయమా, విమర్శ
మర్యాద సత్విక్రమించుట గాదా? యని అంటే పాత్ర
పోషణమునం దాయావోట్లు నేమి లోపించినదో దానిని
లేవలెటలగాను జూర్చి వ్రాయులసిచ్చినది. విమర్శ
యొప్పును కన్నము కలుగలేదుకాదు నే మెంతవే
దివ్వలొకమునకు కుదాపునకు చేర్చుకొనినది. అటు
మనలో విమర్శ చేసికీ పర్యాయముగాను, అటువలెనైనను
సర్వ వ్రాసినను విది విద్యార్థి సత్విక్రమింపవలెనని
కన్పట్టును, ఏంచేసేది?

ఉపసంహార విజ్ఞాపనము

గుడ్డం వేరిజనుబ్బరామయ్య గారు

సంస్కృత భారతరామాయణాదు లైతిహాసిక
విజ్ఞానములు ముఖ్యోద్దేశ్యములుగా గలవి. కాలిదాస
భాషాభాష్యముల క్యాపాదములు ఉత్పరాంగమ
ప్రధానముగా లే టిం చు న వి. తిక్కన భారతము
కావ్యము. నా కలమకావ, నావ్యాప్తిపైపై పుర
కించువారి కిందు కొన్ని తావులు మూలమునకన్న
మెరుంగుగ దోచుటలో వింతలేదు.

లోలో త్తరమగు dramatic genius కల తిక్క
నావ్యాప్తికల్పన పాదకము లేల వ్రాయ లేకును విషయ
చురయందగినది: బహుళ తత్కాల పరిస్థితులును తెలు
నునం తత్సంప్రదానము లేమియు గారము లేమో.

Epic poetry కన్న dramatic poetry
సర్వము విమర్శించుట గలదికాని స్వప్రస్థావముగ నన్ని
విషయల poetry యును పదాంశకావ్యాన మే అనియు,
గ్రంథ పుష్కలముగాక, కవిత్వము, ముక్తము
కావ్యమునకు మహాప్రసిద్ధుడని యనియు వా యభి
ప్రాయము.

తెలుగువల్లము గూఢాంశములు చేతికి తప్ప
యములు పొపగినవి. అవియే యిందలి మెరుంగులు;
కావ్యకర్తకు తెలివీబయలు; తమనుకది వ్యాసమునెఱుం
గంగోయవార లవశ్య చురయందగినది.

కొకరిచేయులయు, అందు తిచ్చిపెట్టుటయు
విమర్శప్రస్థావముం ది గలవు. తిక్కన గొట్టి ముహ
నీయుండె నను, మానవుడేకదా!

గ్రంథవాచము లొకటిగ మన్నంతనే మూలమున
దిగి కేవలభాషాంతరీకాముగ నుంచినది విది నేర్పుట
సరికాదు.

“పశంత్వయా పేషు...” ఇటు Negative state.
ment తెనుగునకికాగమున కనుప్రగావించునం ద్యోంపం
బసిన దని ముందే నా మనవి.

వ్యంగ్యమును జనువరుల యవాహు నడకల
యును గాని ‘పంజేవాలాభియను’ వానికి బ్రసాదం
చుట ఉత్తమకావ్యలక్షణము గాదు.

‘యంతి’ శబ్దమును ‘సారథి’ యని దిరటుం
దముచేసికొనుట ప్రకరణముం బట్టి గాని, పండు
పెనుటచేత గాను, వర్ణనాంశ స్పష్టముగా కిత్పనది
చలము లేనపరి.

కావ్యప్రభోధమును గ్రహించుటకును పాఠకు
విధికాగము సంపాదంపడెను. అంతిమ కవి భాషావి బధి
కించుననుట యందలి తాత్పర్యము.

"వచ్చు... బయటపడింది... ఆయన ముందుకు పంపించబడిన సందర్భంను పాంచాలి పోలిస్తే, వచ్చు." కావుననే భీముని దురికిపడలేదు.

క్రొవది పాంచాలిని అంటున్నది గత పద్యమునకు యీ విరూపక్షముననే కలదు. నయననే చిత్తాంతురం:

భ. "తెరలేయు దుఃఖితయగు వత్తరుణి
గాయబడు పత్మవైగ్రహుని
మృతవాద్యు వొక్కరక్కను
గరుడార్ద్ర మనస్కుడెనుచు గ్రహునఁ బనిచెన్."

అను కీచకునిచే దమ్మ తినివచ్చుదును ఈ మహిమ పదిలముగనే యున్నది.

"పాంచాలి రక్షణంబైన రాక్షసుం దతిని (కీచకుని) చొల్లఁచెనె,

క. కీచకునిం చ్రేటువడి తన
నీచుకల మొదలెఱుంగ నేరక యుండున్
లేచి, వెనుకఁజని విస్మయ
గోచరుడై, యసుర కతనఁ గుంఠింఁ జగురున్."

భీముని మాటుగొంటు సంభాషణ పావుగంట పట్టునో, పట్టినో! ఒకటి పట్టినను, నాటకగంగ

మెట్టి, నున్నచేక్కెనట్లు గొంతుమాట్ని గంటలకొలది భాషించు పట్టువులు గలరు కదా.

మొదట గీచకుని ముఠావీర మోగు. మే ద్రొవది Stage విరూపక్ష Action అని నేను భావించును.

ఇటు గీచకుని 'మనస్సు తహతహ'యే యున్నాడకారణము. 'తహతహ'మనుట కన్న 'తేలికచిత్త'మనా' మనుటచే భావము విశదముగ నేరూ.

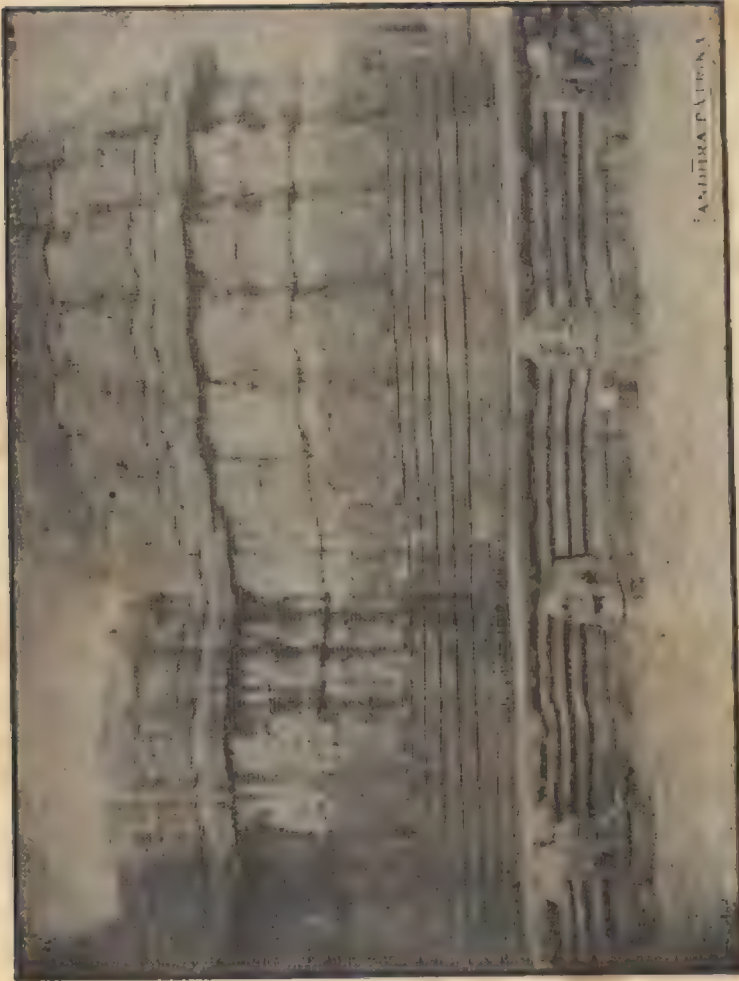
ఏనాకము లాభాగముచేసింది నేను విమర్శకు లాంధ్రకాతిహిదనే నిండాకోపణము గావించిరిని తెలిపితి నో వాని మధ్యందులు కావ్యాప విషయము నా యెదుట లేదు. కాని వారు మడిచినట్లు, నా యూహా పుష్కరము, అవ్యాధ్యము, నను నపవాదమే యైనచో, సంతకన్న నాకు సంతోషకరము నేలలేదు.

తిక్కనను విమర్శించినారని విమర్శకులపై నాకాగ్రహ మేమాత్రమును లేదు కాని విషయమునందుఁగాక, విషయమును నున్నపు పద్ధతియందు విషయమును, విరూపక్షము ముఠాగణాదిన చెప్పి నా కొఱుతి.

మైసూరు పురాతన శిల్పకళ చిత్రములు

౨. సుందరశిల్పముగల దేవాలయపునోడలు, హైద్రాబాదు శిఖరము.
 కేళవాలయము-సోమనాథపురము

అదే సరస్వతీరాజ్ఞి, వీ రజ్జుశాస్త్రపారగులు, వారె సత్కవిత్వప్రచండు,
అదిగో ప్రజ, విచారణ దినం విడిచునుమ్ము; చెప్పకొనవయ్య కవి యేమి సెప్పగలవో

తొలి నీ కిచ్చిన శేముషీధన ముచితో, దాన నీ యుక్తికా
శలముల్ గూర్చిన మేల చెంతయు, వినాశం బుంచెనా చెంతయో,
తెలియం గోరుదు రోలగంబున; రమణీయ బాచ్చముం దాశ, రా
మం బొకటించిన లాభ ముండదు కవి, వాక్రుర్య మే మున్నదో.

కవి యని పేరు పెట్టుకొని గారడి సేసి నిరర్థకుండవై
యునకుం మోసపుచ్చి తనియున్ పెనునేరము మోసంబూని నా,
రవు నది గా నటించు నిజమాణి స్వదత్త మహాభిధాన గా
రసమును నిల్చుకో కవి, తిరమ్ముగ నమ్మిక పుట్టు బల్కుచున్.

రస మని వ్యంగ్య మంచును నిరాతరమున్ వచియించు చిట్టె యా
కసమున సౌభరాజముం శట్టచునుండువు పేరం బేర; నీ
కన నెఱుంగ నెఱుగులు సభాస్థలి వీరె ప్రచండతేజతై
యెసంగుచునున్న వారు, వచియింపు కవి, నిజ మేమి నేర్చితో.

పదములు వ్రాయు పిర్తునని పం క్లిగిలింతువు, కాని, వానిలో
బరముల కుండుమాపు లెటువంటివో, యర్థము లెట్లు లుండునో,
పదముల కూర్పునందుం గనుపట్టెడు శక్తివిశేష మెట్టిదో,
కొడుకక చచ్చి మందు రదిగో విను; నేర్చినం జెప్పమా కవి!

నీపద్యంబులలోని యర్థమును గానీ, మేలిభావంబు గా
నీ పాటించు నరుండు ప్రేమ్ముడునను స్లేషండు, చీ యందు వా
రా పల్కాములు; కాని, పూర్వకవిరాష్ట్రంభాశిలో జేసిలో
నే పాదంబున కీవు సెప్పగల నోయీ యర్థలేశంబునేన్.

పలువు రెఱుంగనట్టి పెరబాసం గవీశులు గాంచు శేముషీ
విలసితభవ్యనూతనవివేకవిరాజితకల్పనోత్కరం

మీరు నిజమైతే కోర్కెనని పోలే రచించి నటించి తగుచు వీ
రని నిను దూరమువారు! కనుబ్రామగఁ గా, దిశగఁ గా మకో కవి!

నోటికి వచ్చినట్లు స్వజనుల్ నుతియింప రచించి కేటివై
వాటలు పాడెకొమ్ము, నిను వర్ణన; మాంధ్రమహాకవిను లే
పాటి? యొకండు వర్ణన నె పల్కె నొకాడు, స్వతిత్రుం చేడి యం
చేడికి ప్రతి గాఢమో వచింపు కవి, చను వున్న సుతియేక.

కర్వది ముప్పదే యదము లిట్టటుం బెట్టను చింద్రాక్షి యుగ
యార్వపు వర్ణన వర్ణనల చిత్తము లందలి వస్తువర్ణనల్
కర్వము “చూచి వ్రాత” యని చంకలు గ్రుద్దను వెక్కిరింప నీ
గర్వము దేల యందు రదె, కమ్రవిపంచిక మీటి చెప్పమా.

కోమలమోహనాది పదగుంధన గల్గిన “ఖండకావ్యముల్”
మేము గ్రహింపలేము నిజమే, మము తిట్టకు, మొక్కసారి ఆ
నినుహితార్థభావముల నీవయినా సెల వి మృతంబు చేరి
లే ముద మంది కోరి, దిశ దిక్కులు సూడక చూపి మో కవి!

నీవరి బుద్ధిమంతు లగునెయ్యరఁ గూడి, యొకండు ప్రతికన్
వ్రాసిన నాల్గవీతల సెలెను! బలీ! కవిభావ మంచు నా
కావము ముట్ట వేటొకఁడు గానమునేయును నాంధ్రసంఘమున్
మానము సేసినాడ వట; నోరు మెదల్చి విదేల యోకవి!

గమ్యుడ విన్ని ప్రశ్నలకు శ్రుత్యమునా బహు లీయఁగల్గి యీ
మాన్యులు సచ్చబల్కి బహుమానము నందితివేని; యట్లు గా
కన్య విసంజెయై పెదవు లాడక గ్రుక్కెదనేని పండిత
మృత్యుడ వైతి నంచు నొకమా టిశ లెండు కొట్టుకో కవి!

ముక్తికోసమిచ్చునందు బరవిద్య యనియు, సరవిద్య యనియు రెండు తెజఃగుణవిద్య విధంబునబడినది. అందుఁ బరవిద్యయనఁగా మోక్షకాములయిన మహాత్ములకు లభించెడి బ్రహ్మవిద్యగాని సాత్వికాత్మక విద్య. తదతిరిక్తములైన విద్య లన్నియు సరవిద్యలు. ఆ నిర్వచనము నందలి హృదయమునఁ బరికించినచో మానవుని శ్రేయఃప్రాప్తికి సాధనములైన జ్ఞానవిశేషములకు సాధనము లగుచున్న వాఙ్మయ మిల్లి అసరవిద్య యని తేలుచున్నది. శ్రేయస్సు లనఁగా అర్హత ననుసరించును, శక్తిని బట్టియు మానవునకు నెమకూడుచుండెడి నేమములు. అనఁగా మెట్రిక్యులేషన్ కరిగితము దుష్టములైనవాడు తన యర్హతకు లభ్యముగఁ బాడ కట్టచున్న ముప్పదిరూప్యములు వేతనముగల నొకరినఁ జేయఁగలిగి యుండును. అది సమకూడుటయే వానికి శ్రేయస్సు. బి. ఏ. కరిగితము దుష్టములైనవాడు తనకు లభ్యమైన డెబ్బదిరూప్యములు వేతనముగల నొకరి కట్టుఁ దగుచుండును. వాని కది దొరకుటయే శ్రేయస్సు. ఇట్లు మనుషులు యర్హతల ననుసరించెయు, అవధావిశేషములు ననుసరించెయు, శక్తులు ననుసరించెయు సిద్ధించుచుండెడి శ్రేయస్సు లసంఖ్యాతములై యున్నవి. ఆయాక్షేమములు పొందుట కుపకరిణములైన జ్ఞానము లెల్ల విద్యలే. సుశ్రేయసమనుజులతో జీవకోటి

కెల్ల సర్వోత్కృష్టమైన క్షేమముగ వేదశాస్త్రములచేఁ గొండాడఁబడుచున్న మోక్షమనునది యొక్కటి గలదని ప్రాచీనాచార్య సిద్ధాంతము కలదు. కాని వారిమతమందైనను బలుతర గతులలో నుండెడి మనుజులచే వేరేవొకఁ గామింపఁబడుచు వారికి లభ్యము లగుచుండెడి యవాంతరశ్రేయములు— ఆయుస్సు, ఆరోగ్యము, సంపద, శౌరవము, అధికారము, శ్రీ, స్వతంత్రత, ప్రభుత్వము, అహిమాది సిద్ధులు, స్వర్గము, చంద్రలోకము, బ్రహ్మలోకము, మున్నగు వియతేశములు మనుషుల వాంఛలకు లభ్యము లగుచుండునవి లేవనుటకు నానుపదము. ఇట్టి వివేచిమందు ఆధ్యాత్మికాధిభౌతికాధివైవిధతత్వరహస్యములను సంపూర్ణముగా విమర్శించియున్న మన భారతీయాచార్యుల సంప్రదాయమున కనుసారముగా విహితముష్మికపారమార్థిక శ్రేయస్సాధనమైన జ్ఞానమునకు సాధనమయిన వాఙ్మయము విద్యయని నిర్ణయింపఁ దగియున్నది.

పూర్వోక్తము లగు శ్రేయము లను వానిలో ఆయురారోగ్యాదులు విహితములు, స్వర్గాదులు అముష్మికములు. మొట్ట మొదటఁ జేర్కొనఁబడిన మోక్షము పారమార్థిక శ్రేయస్సు. కలి విజృంభించియున్న యీ కాలమునై హితశ్రేయస్సులే ప్రధానముగ మనుజుల కోరికలకు గుఱియగుచుండును కావున వాని

సాధనములను గూర్చి విచారించుటయే తగ
వగును. కాని యాధ్యాత్మిక తత్వనిష్ఠయ రసేకు
లగు మహర్షుల సంచారముచే బవిత్రముగఁ
జేయఁబడిన యీ కర్మభూమియందు జనుచి
యున్న మనము కేవల భౌతికభోగ దృష్టితోఁ
దృష్టిపడఁజాలము. అట్లు తృప్తిపడుట సరికీల
కుఁ దృప్తికి జ్ఞాన్యుమునుఁ గాదు. బాలునకు
నిద్రాభ్యాసకాలము పూర్తియగునప్పటి కప్పటి
దశములలో మూడురకములైనవిద్యలయందుఁ
బంధింపఁబ్రేరము కలుగుట ముఖ్యముగఁ గన్పట్టు
చున్నది. మొదటిది మైహికవిద్య. రెండవది
యాముష్మికవిద్య. మూడవది పారమార్థిక
విద్య. అందు మొదటి మైహికవిద్య రెండురక
ములు. మొదటిది జీవికావిద్య. రెండవది వ్యావ
హారిక విద్య.

ఆముష్మికవిద్య, పారమార్థికవిద్య యను
నవి కర్మకాండము, ఉపాసన కాండము, జ్ఞాన
కాండము అను పేర్లతో వేదములందుఁ బ్రసి
ద్ధములై యున్నవి.

విహికవిద్యలలో మొదటిదైన జీవికా
విద్య యనఁగా నొకరి, శిల్పము, గోరత్తు,
కృషి, వాణిజ్యము, దేశపాలనము, యాజనము,

అధ్యాపనము, ప్రతిగ్రహము, లోకరంజనము,
లోకోపకారము, మున్నగు కర్మముల కనుకూ
లించెడి చదువు. దేశాంతరములలోని పారి
శ్రామికవిద్యలెల్ల వీనిలో సంతర్భూతములే.
వ్యావహారికవిద్యయనఁగా—తనయొక్కయు,
తన కుటుంబముయొక్కయు, తనసంఘము
యొక్కయు తన దేశముయొక్కయు గౌరవ
మునుఁ గాపాడఁగ వర్జ్యదీపి గలవాడై, నకల
సాంఘిక రాజకీయవ్యవస్థావిచారణలంబొగ్గాను
జాణము, లోకవ్యవహారవిజ్ఞాననిధియై, సమకాలి
కులగు పెద్దగురిలో వేలువించి చూపించుట
కవకాశము లేకుండ నరుఁడు తన జీవనూక్తిను
నిర్వహించుకొనుట కనుకూలమైన ప్రతిభను
సమకూర్చుచుచువు. భూగోళశాస్త్రజ్ఞానము,
చరిత్రజ్ఞానము, రాజ్యచరిత్రజ్ఞానము, గణిత
శాస్త్రప్రదేశము మున్నగుసవియూభావోక్త
వ్యవహారవైపుణ్యము నొదవించెడి చదువులు.

విద్యార్థి యీమార్గములయందు నైసర్గి
కాంతానుసారముగ తారామ్య వ్యవస్థతో
నడచించుటచేనచో అతని భావి పొందక, అతని
గృహస్థశ్రమము, అతని జీవనూక్తి విష్క
ళింకమై, మహాపురుషునిగా శోభితమై, లోక
యూక్తికై మార్గదర్శకమై నెగడఁగలడు.

ఆ గవికాలవైవలినినూ దొక దుర్బల మైన వెళకవై
నీగతి సాగుచుంటిని జమీ; పెనుగాములు వీవ న్రయ్యలై
పోగలుదో, తరంగములు ముక్కలువెట్టినో ముంతిదూర మి
ట్లెగంగఁ జోలునో, తెలియ వింతుకమైన భవిష్యరథముల్.

వైశేవపుష్పవాటికల సారథనంకలని నమ్మదా
నేశమునక సుఖం బనుభవించితి జ్ఞానవికాసశూన్యలా
వేళెలదగ్ధధారల జమి గొనఁగల్గితి నాడు; - నేను నా
చూశల కందరానివి గదా యిటువంటివి దూరకౌఖ్యముల్.

మెదినతీవనే మనసు పీడిన నే కనంపుఁ జేతులో
ప్రేమించిన వక్కటా, కరకుదేరిన పాదము లేవొ కాని యూ
శించిన బాపు కే నలిగి చిందరినెందరిగాఁగ నాన్నఁ గా
మించిన; నంద వీహ్వాదయచిథికి నూపాలు గాక సౌఖ్యముల్.

సౌఖ్యవిహారి యూచిరవిషాదని యింక నెక్కవలోన నా
లేఖ్యముగొన్న వైశవపులొలు గాథలొ, ప్రేమగాఢలో
సౌఖ్యపుగాథలో యవియు సంతతిపాతి మొనర్చుమునుట
ముఖ్యము గాఁగ నిట్ల కడపుక దవసంబులు జీవితంబునన్.

చుక్కలు చూచి వెన్నెలులు చూచి యనంతముఁ జూచి నెమ్మదిక
జొక్కితిఁ గాదె ము; ప్నిపులు చుక్కలె వెన్నెలలే యనంతమే
యక్కట పౌద్వవారకము లైనవి యావ్యభితాత్మరాలికిం
కెక్కడి జీవితాన్త సుఖ ముక్కడినప్పుడు:—స్వస్వస్తముల్.

కూలము లేని నా హ్వాదయగోళిమునక మునుముక మహోజ్వల
బ్రాహ్మలు నిలి చల్లఁబడసాగిన దుర్బరకోకనమ్మ నే
డల యిటుల్ రపుల్కొలిపె నీ వకటా! యిది యింక నారిపో
జాలదు బొప్పదుగ్ధములు సంతతిధారిగ నెంతి నాలినన్.

దైన్యపరితమామకకథల్ విసంగాఁ దగినట్టి వెల్లెఁ జై
తన్యము లేని యిచ్చటి లతానిచయమ్ములె సుమ్ము చిత్త మా
లిన్యమునఁ గడుంగడు మలిమనతం గను మర్త్యకోటికిఁ
ధన్యత లేదు వ్యర్థ మగునాదుచరిత్రము నాలకించుటన్.

పుట్టిన చిన్న నాటివలపుల్ పసిమొగ్గలె యైనవేళ నేఁ
గట్టిన మేడలం దకట కా లిడకుండ నె యెవ్వరో పడం
గొట్టిరి నేలమట్టముగఁ గ్రుంగఁగ కాంచిన స్వప్నలేల లే
కట్టజ్జీవతంబొ సరిగా జరిగింపకపోయె నక్కటా !

మధువులు పోసి నింపితిఁ జూచు కలశంబు నొకండు మాన్ము, ప్రా
ణధనము నా కటంచుఁ; గరుణాలవమేనియు లేక యెనిగ
విధి తనక్రూరహస్తములు నే శేకలంబు లొనర్చినాడు; నా
మధువులు జారి యింకినవి మండుటెడఁబారు, రాత్రి పోయి.

లలుగులఁ గోసి దంపలుగి పల్లుటకుఁ దక్ నేటియున్న నా
తలుపులు భగ్నమైనవి వృథాకవనానలకీలులకుఁ : నా
శల కెగఁ బ్రాణి పోయిన విశాలపుటాశలు కూడ దవ్వక
వృలు గల యాశలందె పరిపూర్ణముగా నడుగిం పు నక్కటా !

నే నాం జ లి

పంజు పార్వతీశ్వర : పులు

విరిదమ్మివెలుగుతో వీక్షించు ముదమజ్ఞె, చూపులోఁ బాదసూపు సుకృత మెపుడొ
కలకంతరవముతోఁ బలికించు హితమజ్ఞె, పలుపులోఁ బలుకాడు పేర్చియెపుడొ
నలగాలితరంగతో నొలయించు సుఖమజ్ఞె, నొలపులోఁ దమినించు సుదన మెపుడొ
తరుకెందుకాంతితోఁ దలపించు ప్రయమజ్ఞె, తలపులోఁ దలపించు కలిమియెపుడొ
ఎలమిఁ గాన్పించి, నమ్మితోఁ బలుకరించి, కేలగిలించి, హృదయంబు మోగించి
కలసి కలయించి వెలయించి గారవించి, ఇదియె చా లనిపించు టింకెపుడొ దేవ !

శ్రీ శేషాద్రిశర్మగారి ఆంధ్ర శ్రీమద్రామాయణము

వేదము వేంకటేశ్వరశర్మగారు

ఆంధ్రమున మున్ను భాస్కరుడు, నింగ వాడుడు మున్ను మహాకవులు శ్రీమద్రామాయణములు వ్రాసినను, నయ్యది మూలానుగమములగ లేకుంట నెఱింగి, బ్రహ్మశ్రీ గోపీనాథము వేంకటకవిగారు మరల వ్రాసిరి. అది సయితము మూలము నిందుక యతి క్రమించి, గత్యసద్యాత్మికముగ వస్తునినియుఁ జూచు “ముని పరికినయై తైన్యవలె” బలుకుచునునియు బ్రహ్మశ్రీ ఆంధ్రవాల్మీకి వారిలికొలను ముచ్చరావుగారు పునఁ కొని తమ పంకమును నెగ్గించుకొనఁగలిగిరి. ప్రస్తుతముం ద్రాప్రపంచమున వీరి రామాయణమునకున్న ప్రతిష్ఠాపన మానము.

తరువాత, బ్రహ్మశ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ గారును ఒకమాత్రంభక్తి నవలంబించి శ్రీమద్రామాయణమును గదియించి, “అభినవాంధ్రవాల్మీకి” బిరుదమును గాంచిరి. కాని, యీ రామాయణ మెంతవర క్కాంధ్ర జవా పాదముం బడయఁగల్గునో, యీకాశించుట యసాధ్యమని యొనఁచు, గ్రంథరచనాభివృద్ధి వస్తుపరించి, యీ విషయము నిందుక నిర్ణయం ప వస్తువగుచున్నది. కాన, దాని బోక్కింత పరిశీలించు:

మొట్ట మొదటనే యుపోద్ఘాతమున, వీరు “వ్యాఖ్యానసహితముగ వ్రాయవలెకొనుట” యమయుక్తమయి నట్లును చెల్ల జేంచిరి. అది పంథిసింపఁపడిన యంత మేకాని, యం చెవరిని గూర్చియె, (ఎవరినోయన నేల?—కీర్తి మున్ను శ్రీమద్రామాయణ మాంధ్రీకరించిన యాంధ్ర వాల్మీకినే కావలయు) సోల్లంపనముగ వ్రాసిన వాక్యములుమాత్రము, ఒకనిం బద్ధభ్రష్టనొనర్చి, యాపవనుసు గానాక్రమింపఁ జూచువాని కృత్యము” ననుసరించినవి. చూడుడు:—

౧. వీరి యుపో. ౧౪పుట: “కొందఱు రామాయణమునుండి నేనమంత్రముల వన్నింటిని గనఁబఱుప వచ్చునని యందురు.....నియమము వాత్సాళిక పరిణామముఁ బొందునేని ఆమఱవోకము నుండియు నాట్లునేనములం జూపవచ్చును,”

౨. (ఈ విషయముంగూర్చియే) ఉపో. ౩౪ పుట లోని: “రామాయణమునుండి నేనములను ముక్కునుఁ ద్రాకుగట్టి బాగనమ్మినా?” యను కీర్తి కఠింప వ్రాయఁబడిన విషయములు.

౩. (ఇంద్రజిత్తును వధింప చాఁగఁగఱును వింట సంధించి లక్ష్మణుడు చెప్పిన “ధర్మాత్మాపత్వసంభక్తి” అను శ్లోకము మంత్రకుల్యమని ఆంధ్రవాల్మీకి యన్నంగు లకు) ఉపో. ౩౭ పుటలోని కవపటిశ్లోకము, ౩౮పుట లోని ౧-౨వేరాలు.

౪. ఉపో. ౪౧పుట: “కొందఱు రామాయణ మహిమము తెన్నియె పద్ధతులుగాఁ గొనియాడుదురు. ఈ రామాయణమే సాంఖ్యమనియు, నిజే యోగమనియు, నిదియే వేదాంతమనియు నెన్నియోరీతులఁ దొందెట్లు కలహోకలేని విధముగా ఘోషింతురు. దానివెల్ల నిట చెల్లజెంచుట యుక్తముకాదు. (ఎందు చేతకో?) మరమపవిత్రకావ్యమనుటచేతనే దాని మహిమము చెల్లజేయగును. ఇదియే సకలకాస్త్రములనుటకన్న నెఱ్ఱతనము వేఱుగ నుండదు.” వేరాయంతియుఁ జూడుడు.

౫. ఉపో. ౪౩ పుటలో: “..... నావెంటి యల్పురతి కాపని కేక్కుమెనది కాదు. మహాత్ము లాపనిఁబోని వామధారులగుదురగాక.”

౬. (శ్రీ ముచ్చరావుగారినిగూర్చి) ఉపో. ౪౪ పుట: “వీరింటి మొట్ట శ్రీరామభద్రుని యాపానవిద్యర్థ

అయితే, శ్రీరామమూర్తియే వీరిని చిలువించుకొని, తమ
 రామాభిషేకమును గానించి కలను. నేనును
 రామాభిషేకమును మిగిలి పైకూర్చుననీ నడిచితిని.
 శ్రీరామమూర్తి కరుణ వాడునందుఁ గలరుగదా యింతే
 నా నమ్మకము. రామమూర్తి గూర్చి గొని యాకాశ్య
 రత్నమును దనిగింపఁబూనలేను" ఇత్యాదులు.

ఇంతే! వీరి శ్రీమద్రామాయ గోపాద్య
 మంతయు నిట్టి పక్షాత్తిర్యాసహవ్యాకూలభావమున
 యుండియున్నచున్న విధమునా శ్రీ రామమును పూజించుట
 అర్హమనినవారు తాము వదిలించిన రామాభిషేకమును
 దిను యుక్తిముననుసరించి, వ్యాఖ్యానభాములు చెప్పు
 నట్లు రసవంతముగఁ దనిగించిరా? విషయముం గూర్చి
 క్రింద విమర్శింపఁబడును.

"విగ్రహమునకుఁగాని ఫలస్తుతి ననువదించునపుడు
 మౌన్యుగాఁ జెప్పుట వాడుక. మహాస్మల్లము వ్యాఖ్య ప్రకారము
 జేప్పుదురా? యని ప్రశ్నింపవచ్చు. దృఢభక్తి ప్రా
 బలించిన నట్లుగునెమో ననింపఁజాలను" అని రామా
 యుగా పారాయణ ఫలితమునీ కింకింపు వీరికి
 "రామరక్షే గతి" అని నమ్మి వాల్మీక్యానుబంధి
 మహాకవులకావ్యము లాంధ్రకరింపబడి—అందుకు వ్యా
 ఖ్యానభాములగూడ తోడింపబడి—ప్రకా నిర్వచన
 ముగ వ్రాయబడి—కష్టమిది—మనిసింపియుండుదా?
 చెప్పుచినవానికి అందు తలెత్తుచు గాని, నమ్మక, గట్టునఁ
 గూరుచుండి, వానిని వీరివడినఁ దన కడి యతునిచ్చిక
 జేయునునా? వాల్మీకి కావ్యాన్ని న మహాభాషాభరిత
 మైనది. అయితే వీరివద్దముల కాలవలయునది అట్టి
 దాని నూరక! నగమునండి శాఖ్యాప్రవృత్తిలోఁగానును,
 వ్యాఖ్యాతల వాక్రయించి, దానిని విషయముయొ యెరిగిన
 వాని తమ మనోభావముం జెప్పువారేకాని, దానినుకొను
 ముట్టి వానికేనిబట్టింపఁ జాలరు. కావున వానిని నమ్మిన
 తమకేమిటా? వారి వ్యాఖ్యానముల వాదనము
 చేసికొని వ్రాసిన వివిధగ్రంథమున కేమిమీరు? నగనశ్చరి
 యలనడుటయు—నడక కంటువడుటయు—భావము

పూర్తిగా రాకపోవుటయు, ఇంకింపు నీగు పరిశీలించిన
 యేవ్యాఖ్యానమునకేని ఇంకోబద్ధమే వ్యాకములుగ నున్నవా?
 లేనప్పుడు కీర్తిరామాయణ వ్యాఖ్యానము మాత్రము నిర్వ
 చనముగనుండునేల? మఱియు వీరు ముఖ్యముగఁ బట్టిన
 పుస్తకము వ్యాఖ్యాతలకే; గోవిందరాజు లూకరు;
 మహేశ్వరశర్మ లూకరు. తిక్కన వ్యాఖ్యాతల యొ
 క్కయును వారి వ్యాఖ్యానములముక్కయును—ప్రస్తావన మీ
 యందుఁ గానరాదు. వారి వ్యాఖ్యానములలో విశేష
 మునకేనా?—అప్పుడు, అది యమఖ్యముగా? వాల్మీకి
 గుంకలము, వ్యాఖ్యాతలయొక్కయు, రామయొక్కయు
 భావము విమర్శించియుండుటచేతనే, వాల్మీకి కవిత్వా
 మానుగ్య మింకు ననించినవారి చేష్టలనుచున్నది. అసలు
 వ్యాఖ్యానభావముల కే వివరింపరానిది చెప్పలనుచుండి—
 నిదివిని కాంక్షార్థుల జ్ఞప్తిపని యుక్తముకాదని మఱి
 యుండు నట్లు సూతులుచే వాల్మీకి మరొక ప్రతీతి రామా
 యటాలంకారశక్తి రాసంయుతి కవిత్వానుభవశక్తియునఁ
 జేవిరి పడినట్లుండ—ఇటుకావంప నేల వీరు కంకణము
 కట్టికో?

రామాయణ పారాయణ ఫలితమున నమ్మకము
 లేక—రామాయణ వ్యాఖ్యానభావములను వివరించునను
 నిర్వచనముపడలేక—అంధ్రరామాయణ కవులను సుతింప
 లేక—శ్రీరామాభిషేక—వాల్మీకి మూలముతోఁ దృప్తి
 లేక, వ్రాసిన యీ రామాయణాభిషేకాభిషేకములలో
 కొమ్మికి యాంధ్రకవులముతికి సంబంధించినది. అందుఁ
 జెప్పినవలెజేసిన పూర్వకవులు వ్యావహారికములకె
 లుండెందుకుగాని, వారిలో భాష్యులుగఁ గానరాదు.
 అతడు రామాయణకర్త కదా. అయ్యలరాజు రామ
 భద్రుడు తిక్క ప్రాచీనుడను నొక్కరామాయణ కవి
 యేని మనకనిగారి స్మృతిపామరఁ బడిరైరి. ఇంక సమ
 కాళినులగు రామాయణ కవుల మాటయేల?

ఇంకఁ బ్రస్తుతాంశమునకు వత్తము. ఈ మహా
 గ్రంథము నిపుడు సావల్యముగ విమర్శించు టింకిలంతలు
 నయ్యజిదికాదు. కాన, నట్టిపనికిఁ బూనక, యెల్లరఁకు
 ప్రధానముగ నాదిత్యాక్షమును సుందర కాండమునఁ

గొప్ప పుష్కముల నాశ్రమే విమర్శించుచు, విక్రీణికాంక్ష
ములలో, వా యొ విమర్శనమున కుపబలములను వానిని
మాత్రము గ్రహించును.

ఈరామాయణ పద్యములలో, వ్యాఖ్యానభా
వము విమర్శించి, గొందరిజేతే బ్రాహ్మ సంజీవి కొన్ని
మాలికలు రచింపబడినది. ప్రాయశముగా, వ, ర, ల,
లు, వి, క, ముగ రే, ను, లు ప్రాసాక్షరములుగా గ్రహిం
పబడినవి. వృత్తములు రక్షున. కొఱవడిన రసము
నూల ముటుండి, స్వర్ణపదములు, పునరుత్పన్న, పాద్యు
రణములు మిక్కిలి కవచబడుచున్నది. వడక ధారాళ
ముగ నుండెను. యశులు ప్రాసములు కొవిలేచ్చికొవి
నెట్లుండును. ఛందోదోషములు, వ్యాకరణదోషములు
అటవటం గనబడుచుండును. పిరి, పియ్యన, తిగ,
పిక్కు, పున, క్రాలు, ఆలకు, వెలయు, పాలుచు,
చేలకు, తినకు, వచ్చి, పిరుగునుల్లు, పక్క, పు, మా,
మున్ను పదములకు లేవడిలేదు.

ఛందోదోషములు:—

యతిదోషము:—కవిరాజ విరాజితము

“ఇరువురఁగోడ్పొని యెంతో ముదంబున నేరిక
కంబు బుట్టు మురిశ్చెగుడు పునఁవసు భంబులఁగూ
డి తు మెరముమాపిన చాలమనో”

యొకాం. ౧౪౪.

ఇందలి రెండవపాదమున, వాది ‘శ్వ’ యతి నను
సించి, యతిస్థానములలో నరుసగా భకార మకార జకా
రములు ప్రయోగింపఁ బడినవి. ఇది లక్షణవిరుద్ధము.
‘శ్వ’ లోని యీ యత్వమునకు రెండవస్థానమున యతి
కలుపఁబడునో, యద్దానికి ప్రైతిగల యత్వములే
వక్రిన విశ్రేణుస్థానముల నుంపఁబడె వెలయుననుట బాగ.
చిట్ల మరెము.

“త్రై లంచుచుఁ ననయులు—తెంతి కటంపలుయే,
లోపమేమున్న—నేమియనుచు”

యొకాం. ౪.

. ఇందుఁ బెద్దపాదమున యతి పోయినది.

ప్రాసదోషము:—

౪. “ప్రారులు కృష్ణ వాక్తిని బాగవద్దేంద్రులొసే.
యద్దానిం గనంగాలేరు తలలు సోకఁగ”

కేసి. అంధ. ౧౫౩౩.

మూడవపాదమునఁ బ్రాసము తప్పినది. యతి
విషయముననే “తల” లకు మేల్ది నిరాకృతిమైయుంప
వీరి ప్రాసవిషయము నిరాకృతమని చెప్పఁ బడినది లేదు.

గణదోషము:—కవిరాజ విరాజితము

“వెరతరు సంయత-చార్ధితటంబున-వానర నీవల
విడియించె.”

యొకాం. ౧౫౪.

ఇందు వాలుగవపాదమున గణదోషము సంభవించినది. కవిరాజ విరాజితమునకు వ, జ, జ, జ, జ, జ, జ, జ, న గలంబులును, ప్రయోగకాక్షరములై విశ్రేణుం
వాను లక్షణముల మిగిలుయ్యుంప, నిం వ, జ, జ, జ, జ, జ, జ, జ, లు వచ్చుటచే గణదోష మేర్పడినది.

లక్షణ స్వాతంత్ర్యము:—

“నగగమువడ్డగ+గంబులపై నగ

గంబుఁ ద్రయోదశ విశ్రమముఁ

దగఁగవిరాజి+రాజితవృత్తము

సంజను రంగవృపాల మనీ.”

అని లక్షణవిరుద్ధ, ఈకృత్యమునకుఁ ద్రయోద
శాక్షరమే విశ్రేణుస్థానముగ నిర్వచించి యుండె—
బుద్ధ్యకృత్వంజ్. ప్రయోగించియుండె—వీరిప్రముఖవి
నట్లు విశ్రేణుస్థానములు గల్పించుకొనిరి. పై నుదాహరణ
ములుగ నిచ్చిన కవిరాజ విరాజిత వృత్తములనే కనుఁ
గొనుఁడు. ఒకదాన మూడును మఱియొంటి రెండును
విశ్రేణుములు గావించుచున్నవి ‘కవులు నిగంధులు’
అనుమాట ఈవిధముగ పార్థకముగచున్నది.

వ్యాకరణదోషములు:—ద్రుతిముపై ద్రుతము

“కనుక రాజ్యభ్రష్ట-నిని నసిద్ధాధుని

విక్లలు మనుజుని-విధునిగాఁగ”

సుందరకాం. ౯౫౫.

"ధ్రువునికా అసిదార్థునికా" అని కదిభావము. కాని ప్రామాణికము, "ధ్రువునికా" "ధ్రువునిని"గా మార్చెను. కాన "నసిదార్థుడు" "అసిదార్థుడు" గాక, "నసిదార్థు" డగుటయు సుభవించెను. కాని యిది పరిమిత పరిధి కాదు. అట్లే మనునెవల "ధ్రువునినిని" కాని లిపివచ్చును. అట్లే నన్నయ గాఢాలను. ఇత వసుల గూప మే "నసిదార్థు" డాయన్న నీతిక్రింది మార్చిలో "విక్రమం" మార్చును, అసిదార్థుని అభ్యాస సిద్ధాంతపు అసిదార్థునిని నిజ సవ్యంప్రసారాజవం విష్ణున" అని తీర్మానం. ఇవి భావములనే యుపయోగించి వంగున స్పష్టములగు ననుబంధం, కాదు ప్రయోగించిన కల్పము "అసిదార్థుడే" గాని "నసిదార్థుడు" గాఢాని శ్రీ కర్మ గారే నిర్ణయమును చెలిపిరి.

వ్యస్తపద సమానములు:—

"మహాసీయుడైన మనిముఖుని దర్శన లభి కాన్యుడై"

కీర్తింధకాం ౧౫౭౧.

ఇది మనిముఖునితో నన్వయించునది "దర్శనమా?" లేక "లభభాన్యుడై" యనవదియ?

"పలుకు రాక్షసాంగనా భయవనాకృతుల?" సుందరకాం. ౯౯౮.

ఇందరి "పలుకు" పలుకుతో నన్వయించునది "రాక్షసాంగనల?" లేక "భయవనాకృతుల?"

"మన్మథుని చారుణతాని నికృతదేహుడై"

"మన్మథుని"తో "చారుణతాని" అన్వయమా? లేక "నికృతదేహుడై" యన్వయమా?

ఇట్టి వింకనుం గలవు.

"ద్వితీయ"కు ఐదులు "ప్రథమ" నచ్చు పాఠ్యము:—

"జనకజ, బోక వాఘుడగు-చక్రధరుడు, రఘూత్తముండు, వాఘునిగఁ జెలంగుచుండియును"

అయోధ్యకాం. ౧౫౭౫.

"జనకజ, బోక వాఘుడగు చక్రధరుని రఘూత్తముని వాఘునిగఁ జెలంగుచుండియును" అని భావము. అదానికే "చక్రధరుడు, రఘూత్తముండు" అనుచు వ్రాసితిని పాఠ్యస్వముం గవలెను. "జనకజయును బోక వాఘుడగు చక్రధరుండు, రఘూత్తముండు"ను ఎవరిని వాఘునిగఁ జెలంగుచుండిరి?—అట్లే గం. మన నన్న తిన్న పంశయములం దిచ్చి కొనల రుచునన్న, యులమును వ్యాఖ్యను జూడవలయును. అప్పు డి.యంగ్రేజురాయ నలని ప్రయోజనము బుద్ధిగము. —మూలశ్లోక భాగముం జాడుండు:—

"తప్త్యాం.....వాధవత్యా మవాధవత్"

"అపే (జనకజ) వాఘయియున్ నవాగీతి"నని.

ఈ యభిప్రాయము పద్యమున కాదు. "చక్రధరుండు" ఈ ముక్క వ్యాఖ్యానమున బోక జేక నుండినా, వాంఛికరణమున నుండరాదు. అతఁడు (రఘూత్తముండు) శ్రీరామావతారమున "నానంద భనుండు" గాని, "చక్రధరుండు" కాడు.

కొన్ని విచిత్ర ప్రయోగములు:—

"బ్రాహ్మచోభునముచి నాచనుండు"

అయోధ్యాకాం. ౧౫౭౩.

"విప్రముఖ్య" (మూలము).

మూలమునందలి పదము ముఖ్యముగ వర్తమగునట్లు అనునానమునందలిది కాదు. ఈ "బ్రాహ్మచోభునముచి నాచనుండు" బోంక తిరుగును. పు. ము. "విప్రముఖ్య" అనుపదమున కనునానముగనచ్చిన ఈ "బ్రాహ్మచోభునముచి నాచనుండు" అనునది ప్రాచీనాన రక్షి వ్యాసయి వచ్చినది కావలెను. కావున, నీబోంక తిరుగును అర్థముగల పదమునకు పార్థక్యము కావరాదు.

"మరుధిపాత్య"నాండు"

సుందరకాం ౧౭౫౫.

ఈపదము "వాయుతనయం" డనుటకు వచ్చినది.

దీనికి అరము:— "మరుత్": (దిక్పతులలో బోకఁ డగు) వాయుశీతలక; (లేవా) తేజులకు; అధిక;

ఈశ్వరుడై జేసెనెందుఁ బ్రేమఁబడు కువారుఁడు
(జయంబుఁడు)." అని కానమ్మను. అతిమానుష మి య
నువాద పరణి.

"మరుదధి వాధనందనుఁడు"

సుందరకాం. ౫౩౧.

పైదానివంటిదే యిదియు.

"మారు తేంద్రుఁడు"

సుందరకాం. ౧౮౩౯.

"వాయుశ్రేష్ఠు" డనుటకు. ఇతఁడు సప్తమరు
ద్ధులకు నింద్రుడేమా? ఈమని పేరేమా? అహ! శ్రేష్ఠ
వాచక ప్రయోగ స్యాదప్యము.

"తనసుందరుఁడు" సుందరకాం ౧౮౧౦.

"తనధర్త" యనుటకు.

"పర్యత భూపాంతరమునకా"

సుందరకాం. ౧౮౩౮.

శ్రీహరిమామల మంత్రాద్యముగఁ గనుపట్టలేదు.
ఇట్టివి నయితము మిప్పుడు తిప్పులు. ఇది విశ్వాత్మ ప్రస
ర్యనములే.

పునరుక్తులు:—

"అని వదియించి నమ్మఁగని

యంతెలనే వదియించినిట్లు రాజునయిననోపఁ
బల్కుచుని తావదియించెను"

అయోధ్యకాం. ౨౧౮౨.

"అని వదియించి, తావదితభావని

నాయక! నమ్మఁగాంచి యింకను వదియించె"

అయోధ్యకాం. ౨౧౮౪.

ఒకపుటలోని రెండుపద్యములలో నయిదుపద్య
యములు "వదియించుట"లు.

"కనుపట్టుచున్న నీతను! వానుమంతుఁడు
కనియెనంత హరితాక్షిని నీతను ఛేద
హరితాక్ష్యక! యనువున నెల్లెవలఁజూచు
నట్టి జనకజకా" సుందరకాం. ౮౧౮౨.

ఇందు రెండు "హరితాక్షు"లు, ఇరువురు "నీతలు"
—చాలక—మఱియొక "జనకజ" ఎందులకు?

"ఘనరుదియుండునో, జలజకాంతములకా"

సలిలంబులందుఁ జక్కనినది, నొద్దుచుండునో"

సుందరకాం. ౨౦౮.

ఇందు రెండు "యదు"లు గలవు.

దీనిక్రింది పద్యమున రెండు "విలసిల్లు"లు, నొక
"విలసిరిము" కలదు.

"అని వదియించె నంతకు, మ—హాద్వైతవిక్రమ మొప్పు
నాయునం దెనుఁడు విసితవేషుఁడయి, —తెల్లగుసర్వము
నుండి జిగ్గి, యాజవళజ గుహితంజములఁజూలఁగ దీనిత
నొంది, నందవం నొనరిచి, సుంధితేగఁజని, మొప్పుఁగ
జిగ్గి మునా గరవ్యయమును ముకుళించి యుల్లనియె—
ముద్దులుగుల్మెడం పల్కులొప్పఁకా"

సుందరకాం. ౧౮౬౯.

ఈ పద్యమున మూ "దోష్సు"లు గలవు. ఇది
నిరర్థకములు.

అంధికరణాభిప్రాయము:—

" పండితమానిని-పరమమూఢిమయి

భావః ప్రణీయతాం-పరిమితాయా

పంరాజ్యవియ్యుతం-వ్యాపాలకకుమార

కం, వినిసిగారక-కృష్ణావ్ర

విరంతు కైర్లదై-చూరు తరం త్వను

"రక్తాసి" యను, అరణ్యకాం. ౧౮౧౯.

ఇయ్యది,

"త్యజ్యతాం మామపి భావ

మయి భావః ప్రణీయతామ

రాజ్యా చ్యుత మసిద్ధార్థమ్

రామం పరిమితాయామహమ్."

అను మాలమునకుఁ దెనుకీతి, వ్యాఖ్యానిల యధి
ప్రాయమును సంపూర్ణముగఁ బోషించునట్టిది. దీనిని
"వ్యాఖ్యానిల తేలివది రెండు అర్థములును గలిసినిట్లు
అంధికరించు" తమకు. కృష్ణమాగాక నాయునివనియను,

నందుచే "ననుకరణముగా నాముక్తికై మొంది, పవిత్ర ముల్లులు పడవ" మని తమకు నోచినందున వట్లే మొంది త్పిరి మదియు, గంభీర గ్రామ ప్రాసాదములవారు. కాని, — ఇది యాంధ్రక్షేత్రముననున్నది. అప్పుడు దీనిని నాంధ్రభాషాకమున కేమి ప్రయోజనము? అనుకు "కేవలముగా" పన్ను పన్నుని పన్నునుండుట సమచితము. శ్రీ నాథాదిమహాపు లక్ష్మణులు యొసరింది. అది బాగుండ చందురే, వాల్మీకి మూలము ననుసరించి, యేదో నోక వ్యాఖ్యానభాషాములనున్నట్లు ప్రాసాదమున పన్నును. కాని, యిట్లు యనుచున్నది నది "వ్యాఖ్యాన పరిమాయా" మగును.

"అయి, వామనశ్చైతే - పరామనశ్చైతే" మని
అయోధ్యకాం. ౨౦౧౯.

ఇట్లున్నది "మహాభారతము" తమకు
సేతము.

"భాగ్యరేఖను మించునది తమరిల్లి యా
కే. ౨, యుద్ధాంతమున - గుండునను
నయ్యుంధరి కడిమివ్యాస మునిని
వలన, నోహిణిచంద్రు-గంధి మతయు
నలరు లోపాముద్ర-మాయగస్తునివలె
నలలు సుకన్య వ్య-మననలెను
సావిత్రి యనుసాధ్య-పత్యవంతులచే
శ్రీమతి కపిలని-శీతిగాగ
మదమంతి పోదాసు-మాడ్కిని; కేని
సగరరాజేంద్రుని-చందమునను,
గ్రామదమయంతి నైషధు-కరణి, నేను
ననభు నీయ్యు కులజుని-నామనోత్ప
రామచంద్రుని గొల్పియే-రంజలుచుది
మందుదాన నటించిట్లు-లోగిపచించె.

మందకాం. ౧౦౦౦.

"యథా శ్రీ మహాభాగా కేత్రం పనువరిమరి.
అరుంధతి వసిష్ఠుని నోహిణి కేనం యథా

లోపాముద్రా యథాగ స్త్యం సుకన్యా స్త్యవంతుగా
సావిత్రీ సత్యవంతుల కపిలం శ్రీమతి యథా
పోదాసం మదయంతిచ కైమి పతి మనువ్రత
తథాపామియ్యువరం రామం పతి మనువ్రత.
(మూలము)

దీనికి వ్యాఖ్యలేదు. పవ్యమున గ్రంద గీతలు
గలది యమూలకములు. శ్లోకముల గ్రంద గీతలు
గలది శ్లోకములు మిగిలించు చిత్రము. "అలరు లో
పాముద్ర", "మహాభారత", "కౌటలమయంతి" ఈ
రంజలు "నలరు", "నలరు", "కౌటల" లెందుకో వానికి
మందు విశేషములున్న, నవిసార్థకములగు గాని,
లేమన్న నిగ్రహము చేయను. శ్లోకమునందలి "మహా
భాగా" యనుటకు మాటు "భాగ్యరేఖను మించునది
తమరిల్లి యా" ననియు, "ఇట్లున్నది" అనుటకు
"ఇట్లున్నది కులజ" నను నసాధ్యములగును. ఇట్టి
ముక్కయు, "పతిమనువ్రత" యనుటకు "గొల్పియే
రంజలుచుది నుండుదాన నటించిట్లు లోగి పచించె"
ననియు నాంధ్రక్షేత్రముల ఏపాటి స్వార్థము
గ్రహింపుడు.

"వృత్తాంతిలెయిమి-నోకమాలు కింకా
యర్థము గలుగఁగా-నతియు క్రి
ములకు వృత్తాంతి-చరిసికొన్న పద
దానియర్థము-దానిదలియున్నట్లు."
మందకాం. ౨౧౪.

"సంస్కారేణ యథాపీనాం
వాన మర్థాంతరంగతాం" (మూలము)

ఇట్లున్నది యర్థముగల కట్టి పామరుడును వ్యా
ఖ్యణాది నవివర ముండదు. నాచినను, నింతకంటె సం
దెక్క-కుగ గ్రహింపవలసినది కార్పింపదు. కావున
నింతకు మూలమున యాధారము చేసికొని, యాంధ్ర
కరించినందున, నెంతయు పురుషమున మందకేది.
వ్యాఖ్యాన మాంధ్రక్షేత్రంపవలయునను పట్టువలచె మూల
ములోని యాంధ్రము నెందు నీపపాదములలో నెంత

పాదయుగి? శేషము మూలమునే యనుసరించి, దీనినే ఆంధ్రవాక్కిడిగువాంబిమలను శ్రీ వావిలికొలను నుల్లు రావుగారు ఎట్లనువదించికో కనుఁడు:—

“విగతసంస్కారమైవేతగమైవగడి
పదమునా వికటమైవరఁగుదాని”

ఇది స్పష్టముగ నర్థమనుమండుటయేకాక, సరస ముగ నున్నది. “విగతసంస్కారమై” యని యున్నప్పుడే, ప్రాప్తఃప్రప్తిఃసంగూర్చి, యిందువలనగాంచి గ్రహింపక పోవలసి నా నయ్యకము. దానినే గ్రహింపలేనివాని, నీది వ్యాఖ్యానముగాని “వ్యర్థమై తెలియదు” యను ననలే తెలిసికొనఁజాలరు.

ఇట్టిదే మఱియొకటి:—మూలములోని

“నరు ధర్మోపసంహార మధర్మఫలసంహారమ్
తదేవ ఫల మస్మేతి ధర్మశ్చార్థగృహకేసః.”

అను శ్లోకభావమును వ్యాఖ్యాతలు కడు విఘట ముగఁ జెప్పించిరి. దానిని గ్రహించుటయు సులభము. అట్లని, మూలములోని యభిప్రాయమును మూక్ష్యముగ గ్రహింప వలెనుకావలసి కాదు. ఇంక నీరామాయణము లోని పదనాలు పాదముల సీసమాలిక చదువుటకే వినుచు కలిగించుచున్నది. ఒకచోడఁ జదివినను నొక పద్యమునుగ నర్థమనుచి కాదు. ఇట్ల ధర్మశ్చార్మ్య సందర్భములఁ జూపవలసిన చోటులనైన మూలమునే యనుసరించి, తెలియించియుండిన సంతయు దానుండును. ఇచ్చాని కాంప్రసాద్వికాసి అంధ్రకర్మముగ నుఁడు:—

“పాపఫలము పూర్వ-ఫల మేకకాలమం
దనుభవంప నెప్పుడవపునదను
ధర్మఫలమువెంట-ధర్మఫలంబేను
ధర్మమునను జెను న-ధర్మఫలము.

ఈ మూలశ్లోకాంధ్రకర్మము శ్రీ కర్మగాథి “మర్క-స్య ముక్తార్థః” యంట! తమసీసమాలికలోని వ్యాఖ్యానాలెములు “సంస్కారార్థము” అంట! అందుచేతనే “రామాయణము నేవకార” మని చెప్పుట యంట! ఇట్టి యానావాదముల తొరలెట్టియును విజ్ఞులరుయుదురాగా!

“ధర్మజి విభంధురామభిభృత్తుః సాంకేతికాత్తి,
వాపఁగా! మృగపక్షిణాక యుచ్చ! ముగ-ప్తేరీమృతా
వ్యాధిః, శీర్షశి, ప్రసృతి! స్ఫుగ్ధ మధుగాకలకా గలసి-వోడి
బసంగ బసంగము నా నుగిపడి సుంము గన్గమువఁ
దోయె! నుగిపడి, ప్రసృతాశివ! నియమ నిరాస! నానటి-
వోడి బసంగము జేయులాగునెదా.”

—సుందరకాం ౧౧౬౪.

“ నూనం మమాంగా న్యచిరా దవార్య
శ్చేత్తై శ్చితై శ్చేత్సన్ధితి రాక్షసేంద్రః;
తస్మిన్నవాగచ్చతి లోకవాక్
గర్వభజంతో రివ శిల్పకృంతః” (మూలము)

లోకవాక్రరామే, అవాగచ్చతివతి మానవ్యయా
ద్యోతి శేమ, గర్వభజంతో న్యుత్సన్ధితి శేమ! అం
గాని, శిల్పకృంతః నావితరణ, రాక్షసేంద్రః మునజీవంత్యా
ఏవాంగానిచేత్సన్ధితిసంబంధః—మహేశ్వరతీర్థవ్యాఖ్య.
అవాగచ్చతి—మానవ్యయా దద్యాగితి శేమ!,
గర్వభజంతో నిరుదన్తనమన్త గర్వభజంతో, శిల్ప
కృంతః నావితః.—గోవిందరాజవ్యాఖ్య.

ఈపద్యము పంచపాదిగ వ్రాయఁబడినను, మూల
మునాంతం నష్టప్రాయముగాని వ్యాఖ్యానములోని
భావముగాని సంపూర్ణ ముగ రాలేదు.

శ్లోకములోని “లోకవాక్” యనుటకు “ధరణి
విభంధు” అనుట పేలవముగ మన్నయది. “లోక
వాక్” ఇందు “లోకమునందలి యెల్లర కూర్తఁ
దావనముగ” అని భావము. ఇట్టి భావముచేత “నిజ
ధర్మపక్షి మను నశ్చే, కక్షింపరాకున్న నతినిరాక వ్యా
ఖ్యము నిష్కానివివేకము. ఇట్టి వ్యాఖ్యము
శేమ! పర్యయం “నిజధర్మ” అనుటచే జోయినది.
“రాక్షసేంద్ర” అనుటకు “సగర్వ” అనుటయు నట్టిను.
ఏమన!—రావణుఁడు “మరచ్చరులకురాజు”గాని, శేష
లము “మరచ్చరీ నాశ్రమముగాఁడు. కావున, వతి డబ్బ
విశ్చే మమునర్హునను నిష్టసమనా కెన్నను సుందరములు
సీపదముదాటించు చున్నది. “అ నా ర్యుఁ” అనుట
“కర్మశాస్త్ర” అనుట మఱియొకటి. రావణుఁడు “వ్యాఖ్య

దుకా"డని యెవరందుకు?—బ్రహ్మసంశయమును—
 సాక్షాత్తులప్రకారము—వలెనీటి కలియగానైనా
 పరాయణుడు—తపఃవ్రతభావ సంపన్నుడు—అను
 రావణుడు "పూజ్యుడు" కాకా? నివ్వగల బుంప
 కున్నను, గాత్రములైన నతనికి బూంతురు. కావున
 సత్యేంద్రపూజ్యుడు" కాదు. అతఁ "దేవపూజ్యుడే" యన
 తే, నాంజనేయుడు సహితము:— "నాంజనేయ" ప
 ముద్భుతము, దైత్యబలస్థుడు లట్టి వేయనా? ఘనతర
 లక్షణములు తనం బాలుసాంజను వీని మేమునా",
 "బౌంధియైతిని శ్రుతి వేదీశం బొగడవచ్చు", "అతఁడని
 యొనగనుపకుండున, తినిలకేకాను, సవ్యసాచిల కితి
 పతియగు, నింగ్రునిసేలక కొంత కిలయ"ని యెరిని
 మహిమ కల్పారపడునా? కావున సత్యే "దేవపూజ్యుడు"
 కాదు, కాని, "యనార్థుడు" (మూలము.)

నింటిదారుణ్యశ్రమమున నెదుర్కొనుచున్నాడని
 దీర్ఘావము. అతఁడే, నాల్గికి గూపము నుపయోగించు
 లుగో నభిప్రాయము. త్రిక సంచలి సంకల్ప మనకు దిశము.
 ఇట్టి యభిప్రాయములు వ్యాఖ్యాతలు చెప్పినందురా?
 తప్పినవిమాత్రమేని? చూడుడు:—

"గర్భజంతు" అనునది గర్భమునకు పుట్టు
 నిర్భకు" డెబ్బ! "గర్భజంతు" అని "గర్భము" నె,
 (బయటికిరా లేక) నుండు జంతు"ని యర్థము. అట్లుంటు
 జంతువేడియన "మృతిజంతు" ని పేర్కొనవచ్చును. ఇది
 వీరు ప్రయోగించినది "తో" చెప్పినది కుడు. "అనిగా
 "గనబడు కుడు" డని. దిద్దుడు మొదలు గర్భములో గాక,
 యింకొక దోయను? అట్లు "తో" చెప్పినది కులు"
 నెల్లఁ జంపుటయో శస్త్రధారి వైభావని? కాదురా!—
 మఱియు నర్థకుడు! "జంతు" అని "వర్ణకు" డను
 వర్ణ మే వ్యాఖ్యానమున గలదో?—పర్వమునకంతకు
 నేది యాయువుపట్ట—ముఖ్యముగ వ్యాఖ్యాతలచే
 నేది విమర్శింపబడినో—యట్టి ముక్కలు వెలిసేసి,
 లేనివాని పండుగపడుములతో నింత పండు ది సవ్యము
 బూరించుట తెనులనేత కాజాలదు. "శస్త్రధారి
 వైభా"—ఇం యేమి సమాసము?—"శస్త్రధారి" యుండు
 డును, "వైభా" ఒకడునా?—ఇరువురల?—ఒకచే

యన్ని "శస్త్రమును ధరింపువ" డెన్ని, విశేషమే
 మియు: గాన్పింపను. "నామధారి శాస్త్రాణా" డెన్ని
 డెన్నిది.—దీనికి "శస్త్రచికిత్సకు" డనవలయుం గాని,
 లేకున్న సంభాషణప్రాయము రాదు. ప్రయోగములు
 గమనింపుడు:—

"అంగవ్రాతములో" తికిత్యకుడు "మస్తాంగంబు
 ఖండి" (అంగ్రహాన.)

"గర్భమునకొ మరణించిన జంతువు
 కండుల "శస్త్రచికిత్సకుడు"గా
 నిర్దిష్టముకొ ఘటియించుగతికొ రణ
 నీవరు: దోడక కోయ నుకా." (శ్రీమద్భూతాశ్రమారి రామాయణము.)

మూలమున లేని యనవసరపదము లీపద్యమునఁ
 బ్రాససానిము బ్రాక్రమించినవి. అందు మొదటిది: "గర్భ
 జంతు" అని, రెండవది, నాలుగవది, వివిధపాదములలో
 నవవగా "వర్ణపడి" "అతిగ్రహణి", "రయముమీఱు"
 అను సమాసానక శబ్దములును, మూలపాదముననునా
 శబ్దము సములకము నను "విష్కరమధారలు" అను
 సమాసమును బడినది. మొదటిది "లోకనాథు" డనుట
 కును, నాలుగవది "అచిరాత్" అనుటకును బదులుగా
 బద్ధినినది సమర్థించుకొన్నను, "వర్ణపడి" "రయము
 మీఱు" నిష్క్రియజనములే. అందు "రయముమీఱు"
 అనునది వైభావ శబ్దయిండును. అదివైభావ, "గర్భమున
 దోయవర్ణకు", "రయముమీఱుగా", "నెలుకు" (కోయ
 లకాదెలుకు) నేని, వర్ణపాదమునకే ము ప్య ఘటిల్ల
 చెప్పును, కాని, రయమిం నసంగతియు. ఇక "తో" నే
 బడంగ" కండులపర్వాయము లీపద్యమున నెచ్చినది. ఇది
 యేమి మూలమునఁ గాని, వ్యాఖ్యానములలో గాని
 లేదు.

ఇట్టి యపూర్వా ద్భుతాంశములతోఁ గూడిన
 యానాంక్రీకగ్రంథమునం దింకను విమర్శింపబడిన
 భాగము లనేకములున్నను, నిప్పటికి గ్రంథము చాల
 విస్తృతం జరిగినందున, నింతిలో విగమించి, మఱియుక
 సారి యనవసరమనీసి, తక్కిన భాగములలోని కొన్నిం
 టింగూర్చి వ్రాయవలసిన సవ్యాచర్యములను పాఠకులతో
 యులగు విన్నవించుకొనుచున్నాడను.

రామచంద్రప్రభు శతకము

కూచి సరసింహముగారు

(1-వ పంపులు, 2-వ పంచిక తరువాయి)

బాగారంబున నుండు దోచుముల విద్యక్షులు గావించి మే
ల్రుంగు న్దానికీ దెచ్చు నమ్మి పగిది న్నాశ్రీనెడలు గ్రహు
గ్రుంగంజేయును నేను నాదలు శ్రీమాదేశ్వకానుభవముల్
గ్రుంగంజేయును నేయు శీవు బరిసున్న నామచంద్రప్రభూ!

శ్రీమం దింతయు లేక నీ కెవను దుర్వృత్తులతో నుండి యిం
కామీద న్దను పెంతిగాఁ బదివి న్నెవ్విధంబై! మాఁ దీతుల్,
శ్రీమాన్యాఖ్యలు నోటఁ బల్కు చిలుక, తీర్చితిము న్నామ నా
“గ్రామోధో”నులు, నన్యమోదకములేగా! రామచంద్రప్రభూ!

ఏనామాలున నెట్టిమానమున నిం కేభాషతో వైన ని
న్యానాదులన బిల్చి యర్చి నమునేయ, నీవు శ్రీమంజవై
వాని న్నూతుని నేసి యిచ్చెదవు నిర్వాణులై; మాఁ గాని యా
ధ్యానం బచ్చుమై మెసలవలెనయ్య! రామచంద్రప్రభూ!

అమితభ్రాతృ గబట్టి చక్ర మసుమా వైన న్దలింపంగ లే
ని మహామాంద్యపుఁ చక్ర మొక్కగతిఁ గాన్పించు న్నహిర్ద్యుష్టికీ;
శమయుక్తంబగు సత్వము స్థమముఁ గాన న్నవ్వుఁ జై కట్ల మే
కముగాఁ బెక్కుర మోనపుచ్చుచు సుఖంబా! రామచంద్రప్రభూ!

విసదల్లిక్కుకుచేర్చలుం దొడగి నద్వైత్యులై తోటఁ జై
వనమై గుఱ్ఱము లున్న, హాయి విహరిం న్నవ్వుఁ దత్సావిమి; మా
నిసికి న్దొంగి దశేంద్రియంబు లర వాని ద్రిచ్చెలం బెట్టకు
న్న, సుఖంబించును నంద నోయ నతఁ కన్నా! రామచంద్రప్రభూ!

సోగయంత్రంబున కంటఁగట్టు శకటంబుబోలె, మాన్దాలి నా
టఁ గడున్నేర్చునఁ బట్టు కూనవలె, నేడం గల్పముం కెద కుం

వలె జీవించును మానవుడు తన జీవించునట్లు తాపాకృతి
భగవచ్చిత్తముతోనె గల్గుకొనె, నన్నా! రామచంద్రద్రుభా!

జ్ఞానం బును భక్తి యును నవియో కస్మింబులు చింక నే
వాని జేయ విలాపిత క్షమకు లాభము నుఖం బొందె య
వ్వాని న్నాని నిరర్థకక్రియలతో బ్రాప్తాపేక న్నానియము
బోసె జాతురు కొంద; అన్తి ఫలదంబో! రామచంద్రద్రుభా!

జనవాక్యం బన్యతోక్తి మైనను బ్రజాసంతుష్టికై చూడగ
జ్ఞుల న్నినతి బాకొటివి! ప్రజాస్మయము వాగ్బుచ్చి కో
రినె, గల్గుమ్ముట నొన్ని దాన సగు దూరికల నర్జియ
రనివారై రిక పిటి భూమివతు లొకా! రామచంద్రద్రుభా!

పరభాషామర వోర్చి తెచ్చి వసుసంత్తి స్వదేయము
లారయం జేసిరి పార్యమందు స్వపు; లిష్టా! దేశభాగ్యముల జే
చ్చుకమరభ విదేశవాసును బుచ్చిలెనగాఁ జేసె
మీరు భూభక్తి! అధర్మకార్య మిది నాదో! రామచంద్రద్రుభా!

నే మిచ్చుకతి నున్న దేశవిధం జేచే జేస కేమాత్రమా
తోడ వారి దను రాజ్యవదముక్తుం జేసి పాలించు; నా
నా పరిష్కామిద రానగాను లుకు న్నాహయ్యముం జేసి చూ
జ్జాడ న్నెను పదర్థ మీ విక మహాత్మా! రామచంద్రద్రుభా!

పర దేశంబులునుండి రావలయు ర్వంబుక; స్వదేశము లె
వ్వగు సం దండును జేయలేదు; నరికినె శ్చరాపేక్ష యు
గ్గురి పోయెన్న; దేశ క్తి హెచ్చుకొలఁది ద్ద్యోగవస్వాశయుం
దొంగం జొచ్చె; ని కేమి చేసెదవొనుమ్మా! రామచంద్రద్రుభా!

గ్రీమంబుం వగు మానవుడు తన బుద్ధి వ్రోక బాధావహం
జై మాదాబును గూర్చు కొనెనములు న్యోత్రంబుల జ్ఞేయనా;
నా మూలం బింక బ్రాహ్మణగణపు దుర్యంతాదులం జేయు కుం
టో మాంశాత్మక ద్ద్యోక్త్య మగు నయ్యో! రామచంద్రద్రుభా!

నీరత్నంబున నాశ్శతేజమున నుద్ధరించి దేశాన్యుక్
బాణుల ప్రోలు నహింసఁ బూరితిమి కా బాధల్లము వైసఁచుము
బోరం జొచ్చు స్వకీయులు భనముకై పొకార్ని ధర్మబాణు
గారం బెట్టుట చట్టి నీచకృతి యాఁ గా! రామచంద్రవ్రథు!

ధృతగు క్షేహము నొచ్చి చాలనము తామే నేయుచుండ, స్వస్తి
ప్రతీత్యో నన్నియుఁ జావ, వా నొనఁగు ప్రాణతాణిమాతొన్నపు
ప్రతుకే నీనత పుద్ధులొన మనుచు న్నావించు శేషులు తా
మరి లేనట్టి ననుచు గాఁడె? గుణధామా! రామచంద్రవ్రథు!

ప్రజల నిష్కలఁబోలె జూచుకొనుచు న్నా రథసౌఖ్యములం
దు జగత్కృతినై పొంద నేలఁగ సమర్థుం డెవ్వఁ డాతొడి పో
నిజమా రా; ఈక వానిలో జగదము ల్నొక్కొచ్చి తా మిందుడ
ని జగముచ్చుని కాక నా జనఁగఁ జన్నే! రామచంద్రవ్రథు!

ఆయాసపీమ, మైకమర్మము, దవీయశ్చింతయు, స్థైర్యము
క్షయో యత్నిము, దేశభక్తియు, నకుశీభూతకాశ్య, మా
నోయు బుచ్చుదు; రవి మా కెపు డిట క్లిగో! గతిబయ్యెనో!
యీయఁగూడదె వాని మాకుఁ గృప? దండ్ర! రామచంద్రవ్రథు!

మఱి నాంక్షేయులు భూనభంబులకు సంబంధంబుఁ గల్గించి, జెం
పరులై భూతము లైదిటి స్వమహిమ స్ఫురించి, యేర్పాటులన్
బరమాశ్చర్య కరప్రవీణులు చూపె జొత్తు! రవ్వేల నీ
కరుణ న్మాకు లభింపఁనూడ? దసితాంగా! రామచంద్రవ్రథు!

ఉన్నవై యునును దప్ప కింద్రియబలాయురైహికారోగ్యముల
ధీరకాంతానివాసమూఢమతి; కుద్యేలంబుగా విద్య నా
గరికత్నంబును వానికి గలద; సౌఖ్యం బిచ్చు పై వన్నియున్
నూనఁగు; నేమి మింక వేనిఁ గోర నగు? నీతారామచంద్రవ్రథు!

చేసి ద్రుపి కొనగి బాంకును దాం త్తానుసారముగా
బాతం బండక తిర్లగలు; నట మాన్వంతంబు నీ కిచ్చి నే
నూతనం దిక మేము గాన కెప్పుడు వ్హయింక యశచ్చులుగా
వీకతాముమై మోదగింగి ముని వ్రామచంద్రవ్రభూ!

వియోగమును సావ్యభిషమును పో విద్యాంబు, కేవలము
య్యను నీ వట్టి ప్రపూర్ణదృగివె దా బోలు; క్షమక త్తము
స్సను విద్యాంబును పంపి నిల్లి ముక నశ్యంపుల నీ లిచ్చు ను
వ్రాను బోలు వ్రాతగాక నీరికి రమేశా! రామచంద్రవ్రభూ!

నానామూలము నునునట్లు తిగుమంట ద్రాల్పు రేఖావ్యయం
నీ సత్కర్మము క్షామము న్నడిమిశోభావ్యతలు నీక నీ
గో సత్కర్మము; మూర్ఖులతోవలకు గమ్యహాన మేకంబే; నే
వాసిం గాంచు వానిలో బుధులు దేవా! రామచంద్రవ్రభూ!

నాగుర్వంబును క్షుద్రిలోనము వలెం బావప్రభావమును
నంగీతమున క్షుదరా; దితరమా శాస్త్రంబులు న్నినీలే
మీ గీత్యంబును తెన వంతగ నిజులే; కాని నీభక్తి గా
చంగు బాంబును నీతి బాహ్యం జేవం పీశా! రామచంద్రవ్రభూ!

ఈ దైంబున ధర్మమెల్ల బ్రతిపాద్యం బానటు ల్పూర్వ
పురుషుల్పూర్వము వల్కినాను-కననా బుద్ధ్యాంబు చన్యోకా
చిరితిన, బాంబు నన్యనీడన మొనర్చు గోరంగ-నం చిరక
చరియించు బాంబున మేల? మహితాత్మా! రామచంద్రవ్రభూ

ఉత్తరరామచరిత్ర నాటక రసవిచారము

కొంపెల్ల సుబ్బారాయశాస్త్రి గారు

(వెనుకటి పండిత తరువాయి)

చిత్రగింపుఁడు:

(౧) శృంగారతిలకమున

“విషంభాభిధానోఽయం

శృంగార స్వా చ్చతుర్విధః,

పూర్వానురాగమానాఖ్య

ప్రవాసకరుణాత్మకా.

—పూర్వానురాగాత్మకము, సూనాభ్యాత్మకము, ప్రవానాత్మకము, కరుణాత్మకము నవి మూర్తివిభాగములు కర్మగారము నాలుగు విధములు గలవి యనుచున్నది అది విజ్ఞానవిభాగముం జెప్పి,

"*W. L. G. S. S. S.*"

మృతకల్పేఽపి తద్గతమ్,

నాయకః స్రులపీ శ్రీమహా

కరుణోఽసౌ స్మృతో యథా.

గానో ముక్తాశు రుద్యగ్ను

స్పృహతో ముక్తచేతనః,

సచింత దైవ్యభాగస్మి

న్నే వంశా యో జనో భవేత్.

—వీ విప్లవంభమందు నానుకానాయకులు
లో హామీ మీన్ను తైసను, మృతికొన్న
తైసను: కృష్ణవారు వారియందలి ప్రేమచేత
వారిసంబంధముగలదానిని ప్రాప్తమయి అది

కరుణ (విప్రలంభ) పాప చేష్టలను. అదా
విప్రుడగు జనుడు భావింపవాడు, కన్నీరు
పడుచువాడు, ఉద్వేగము పొందువాడు,
అవయవములు కట్టచుట్టువాడు, తెలివిలేని
వాడు, చింతాగ్రస్తుడై, దైవముగొనవాడు-
ఇట్టివికారములు గొనవా పనును" అని కరుణ
విప్రలంభలక్షణమును చెప్పినాడు. ఇందు విప్ర
లంభాదుడయ్యెనను లేకపో కరుణకుద
మును బ్రయోగించుట కరుణకుదవ్యవహారము
కూడ విప్రలంభమందు గలదును స్వయంచుట
కొరకు. అందువలన "అమన్య కరుణ"
రని. ఇత్యాదుకము కరుణవిప్రలంభాధి
మనుట నిర్వివాదము. ఇది "శ్లోగార సాన్య
చృతుర్విశేష" అని యుక్తమందుటవలన
దమగములయందు శ్లోగారత్వము సుస్పష్ట
ము. ఆ శ్లోగారత్వముచే శిశువునుకన్య
మాశుంకించి పరిహరింపబడినది:

“కేవాళీ త్కరుణభానిః

కారుణ్య దత్త బాయలే,

ఏతస్య మిధునావస్థాః

విస్మయ రతిమూలజామ.

శ్రీపునయా ర్చవే దేవ

సా హేతు స్సజ్జమే పునః,

శృంగారవచనప్రాయః

కరుణ స్సృజ్య త్స నాన్యథా.

తస్మా చ్ఛృంగార ఏ వాయం

కరుణే నానుమాదితః,

సౌందర్యం సుతరాం ధత్తే

నిబద్ధో విరలం బుధైః.

—ఈ విప్రలంభమునకు గరుణానుభవములు దుటపెరిగి రతిమూలమునం బుట్టిన ఏమి యిభువానాన్యథను ముఖ్యమై కొందఱు కరుణారసముని భ్రాంతి నొందుదురు. ఈ విప్రలంభము నాయికానాయకుల పునస్సమాగమవిషయమున నపేక్ష గలిగి యగుచు శృంగారవచన ప్రాయమును కరుణ మగుచున్నది కాని కేవల కరుణము కాదు. కావున నియ్యది కరుణారసముచే ననుమాదితబుడిచి శృంగారమేయగుచు విద్వంసులచే ననుచుగాఁ గూర్చబడినవైః ప్పావయప్పావయంగిమమను నత్యంతసౌందర్యమును నహించుచున్నది" అని. (2) సాహిత్య దర్శనమున

“యత్రతు రతిః ప్రకృప్తా

నాభీష్ట ముపైతి విప్రలంభోఽసౌ.

—ఎచ్చట నాయికానాయకుల పరస్పర సమాగమాభిలాష ముత్కృష్టమై యభీష్టపిత్తి కలుగకుండునో అయ్యది విప్రలంభము" అని విప్రలంభ సామాన్యలక్షణముని తిప్పి,

“నచ పూర్వరాగమాన

ప్రవాసకరుణాత్మక శ్చతుర్థా స్యాత్.

—ఆవిప్రలంభము పూర్వరాగాత్మకము, మానాత్మకము, ప్రవాసాత్మకము, కరుణాత్మకము నని నాలుగువిధములుగా నగును" అని దానిని విభజించి,

“యూనో రేకతరస్మి

స్థతవతి లోకాన్తరం పునర్లభ్యే,

విమనాయతే య దైక

స్తదా భవే త్కరుణావిప్రలంభాఖ్యః.

—ఎప్పుడు నాయికానాయకు లిద్దఱిలో నొకరు లోకాంతరమును బొందినవా రగుచుఁ దిరిగి అభివేషింపఁగనవా రగుచుండ మఱి యొకరు వైమనస్యము నొందుచుండునో అప్పుడు కరుణా విప్రలంభ మనునది యగును" అని ప్రకృతమగు కరుణావిప్రలంభమునకు లక్షణము చెప్పబడినది. ఇందు “లోకాన్తరమ్” అని ప్రవాసవిప్రలంభమునకుఁ బెను, “పునర్లభ్యే” అని కేవలకరుణమునకుఁ బెను ఏ విప్రలంభమునకు విమనాత్మకము చెప్పబడినది. మఱియు

“శోకస్థాయితయా భిన్నో

విప్రలంభో దయం రసః,

విప్రలంభే రతిః స్థాయీ

పున స్సంభోగహేతుకః”

అని కరుణావిప్రలంభమునకుఁ బె గరుణమునకు భేదము చెప్పబడినది. (3) కావ్యాంకారమున రుద్రటుడు

“అథ విప్రలంభనామా

శృంగారోఽయం చతుర్విధో భవతి,

ప్రథమానురాగమాన

ప్రవాసకరుణాత్మకత్వేన.

—ఇకో విప్రలంభ మనుపేగుగల యీశ్వరిగా రము ప్రథమానురాగవిప్రలంభము, మాన విప్రలంభము, ప్రవాసవిప్రలంభము, కరుణావిప్రలంభము నని నాలుగువిధములుగలవి యగుచున్నది" అని విప్రలంభలక్షణముఁ జెప్పినాడు. గీచి వ్యాఖ్యానమున నమిసాధువు "ప్రకార విద్వితా దేన చాతుర్విధ్యే లభ్యే చతుర్విధిత్వే గ్రహణా చతుర్విధ వ్యాప్తిస్య శృంగారత్వయ మార్థమే. కేచిత్కరుణారస ఏవ కరుణావిప్రలంభ మంతర్భావయన్తి. తే దనత్. ప్రాజ్ఞాత్. శుద్ధేహికగుణ శృంగారస్సర్వ ఏవ స విద్యతే. కరుణావిప్రలంభస్తే శృంగార ఏవ. ప్రథమాను రాగాది ప్రకారచతుర్థయ నిర్దేశము పునః సే చాతుర్విధ్యము లభించును. ఇత్యుక్తం మచి చ్చెట్ట నాలుగువిధము లగు విప్రలంభముల కును శృంగారత్వము నియత మని చెప్పియుటకు. కొందఱు కరుణారసము దేహికుణవిప్రలంభమున కంతర్భావ మనుచున్నారు. భేద ముండుటవలన చెట్లనుట యుక్తము కాదు. కేవలకరుణమనగా శృంగారస్సర్వమే యుండదు. కరుణా విప్రలంభ మన్ననో శృంగారమే యగును." ఇత్యాదిక ముచే గరుణమునకొకటి గరుణావిప్రలంభము నకు భేదమును వ్రాసినాడు సుతీయు నా కావ్యాలంకారగ్రంథముననే,

కరుణ "సప్రవిప్రలంభో

యత్రాస్యతరో మ్రయేత నాయకయా,

యదివామృతకల్పః స్యా

తత్రాస్య నై ద్గతం ప్రలపేత్.

ఎచ్చట నాయకా నాయకు విక్షిప్తలో నొకరు మృతు లగుచునో, లేక మృతకల్పు లగు చునో, అచ్చటఁ దక్కినవారు వారి సంబంధ ము గలవారిని బ్రలుచు పోరు. అది కరుణా విప్రలంభ మగును." అని యున్నది. కీచి నమి సాధువు "నాయకో, మ్రయేతనాయకావతథా నాయకో మృతకల్పోనాయకా వేతీ చత్వారః, ప్రకారాః కరుణా విప్రలంభస్య. — నాయకుఁడు మృతు పగుటయు, లేక నాయక మృతు గానిగు టయు, లేక నాయకుఁడు మృతకల్పు పగు టయు, లేక నాయక మృతకల్పురా లగు టయు నని కరుణా విప్రలంభ ము యొక్క ప్రకారములు నాలుగు." అని వ్యాఖ్య వ్రాసె ను. ప్రకృతిమం నీనాటకమున నాయక యగు నీతకు లోకాంతరవాసముచేత నీలోకమందలి వ్యవహారమున కుచ్చేదము కలిగినందున నాలు గవధేద మగు కరుణావిప్రలంభశృంగార మని వృద్ధము. (౩) ననన్వేషితంశాధరణమున

"భావో యదా రతి ర్నామ

ప్రకర్ష మధిగచ్ఛతి,

నాధిగచ్ఛతి చాభీష్టం

విప్రలంభ స్తద్దోచ్యతే. — ౪౫

పూర్వానురాగో మానశ్చ

ప్రవాసః కరుణా శ్చ సః,

పురుష స్త్రీ ప్రకాండేషు

చతుఃకాండః ప్రకాశతే. — ౪౬

—ఎచ్చట రతి యనుభవము ప్రకృష్ట మగుచు నభీష్టమును గాంచుచుండునో అన్వేష

విప్రలంభ మని చెప్పబడుచున్నది. పూర్వా
నురాగము, మానము, ప్రవాసము, కరుణము
నని యావిప్రలంభము నాయికానాయకులయం
దు నాలుగుకాండములు గలది మైత్రకాశించు
చున్నది." అని విప్రలంభసామాన్యబరణ
మును, దద్విభాగమును జెప్పి,

“లోకాస్తరగతే యూని

న్యైశే న్నైభా యదా,

భృశం దుఃఖాయతే దీపః

కరుణ స్స తదోచ్యతే.—గం

—నిష్ఠుమ తరుణుః పగున్యైభావే లోకాం
తరగతుః పగుచూడ వల్లభారా బతిమాత్ర
ముగా దుఃఖము నొందునో, అన్యమ కీసము
గాఁ దోచునయ్యది కరుణ(విప్రలంభ) మని
చెప్పబడుచున్నది." అని కరుణవిప్రలంభబరణ
ముం జెప్పినాడు. ఇందు “కరుణవిప్ర
లంభః” అనుటకు “కరుణః” అని భోజమహా
రాజకూడఁ బ్రయోగించినాడు. కావునఁ
గరుణవిప్రలంభమును గరుణ మని చెప్పట
యునుఁ గలదనుట నిర్వివాదము. అందువల
ననే భవభూతియుఁ గరుణవిప్రలంభస్థానమునఁ
గరుణపదముఁ బ్రయోగించుచు నచ్చినాడు.
మఱియు నాగ్రంథమున

“రతి రే వేష్టనప్రపాతై

పుష్ట సంభోగ ఉచ్యతే,

సోఽపి పూర్వానురాగాదే

రానస్తర్యా చ్చతుర్విధః.— గం

న వినా విప్రలంభేన

సంభోగః పుష్టి మశ్నుతే,

కషాయతే హి వస్త్రాదౌ

భూయా న్రాగోఽనుషజ్యతే.— గం

—రతియే యిష్టనప్రపాతై యగుచుండఁ
బరిపుష్టమై సంభోగశృంగార మని చెప్పబడు
చున్నది. ఆసంభోగమును బూర్వానురా
గాదివిప్రలంభచతుర్విధముకంటె నసంతరి
మునఁ గలిగిన దగుచుఁ జతుర్విధ మైన దగు
చున్నది. విప్రలంభము లేకున్న సంభోగము
పుష్టి నొందదు. బగ రావివస్త్రాదీకమున
విస్తార మగుచున్న పట్టుచున్నదికదా!” అని
చెప్పయున్నాఁడు. (గ) కాన్యకకాశ బల
బోధినీవ్యాఖ్యానమున

“కరుణశృంగారన్యాది విప్రలంభేన వాస్త
వ్యాపః. న చ కరుణో న శృంగార స్తస్య
శోకక్రకృత్తికత్వా దితి వాచ్యమి, క్రత్యుజ్జ
నాన్తప్రమాదేఽన్యరీరన్యాది రతే రనవా
యాత్. అతికాభూతే కరుణపాలభ్యాత్.
ఉక్తంచ వాచస్పతిమిత్రముఖైః.

‘యూనో రేకతరస్మి

స్తవతి లోకాస్తరం పునర్లభ్యే,

విమనాయతే య దేక

స్తదా భవే త్కరుణవిప్రలంభః.’

ఇతి వన్నా న్మాచ్చితనాయకవిషయః కరు
ణవిప్రలంభః ఉచ్యతే. యథా—కాదంబర్యాం
పుండరీకమహాశ్వేతావృత్తాన్తే. శోక శ్చాత్రి
(కరుణవిప్రలంభ) న్యభిచారి బోధ్యః.—కరుణ

శృంగారమునకును విప్రలంభముదే యంత
 ర్భావము. కరుణము శోకవే ప్రకృతిగాఁ గలది
 యగుటవలన నది శృంగారము కాదని యన
 రాదు. నాయికానాయకులలో నొకరికిఁ
 బ్రత్యుజ్జ్వలనము తులకుఁ గల్గినయాణము కలు
 గుచుండు మఱియొకరికినను రతి నిరపాయ
 ముగా నుండుటవలన శృంగార మగును. అట్లు
 కాకున్నఁ గరుణ మగును. వాచస్పతిమిత్ర
 ప్రముఖులుచే 'యూనో' లేకతిరస్కే... ..
 కరుణవిప్రలంభః' అని చెప్పబడినది. ఇట్లు
 కనఁబడుటవలన మూర్ఛితనాయకుండు విష
 యముగాఁ గల కరుణవిప్రలంభము కూడఁ
 గలదు. కాదంటిలోఁ బుంపరీకమహాశ్వేతా
 వృత్తాంతమున నట్లున్నది. ఇందు శోకము
 (కరుణవిప్రలంభమున) వ్యభిచారిభావ మని
 వలెయఁదగినది." అనియును; "కేచిత్తు

‘పూర్వానురాగమానాభ్య
 ప్రవాస కరుణాత్మనా,
 విప్రలంభాభిధానోఽయం
 శృంగార స్సాన్య చ్చతుర్విధః.’

ఇత్యాహుః.”—అనియు నున్నది. (=)రసవర
 గిణిలోశోకలక్షణమున జెప్పినప్పుడు“ఇష్టవిరోధ
 జనితో రత్యనాల్లింగితః పరిమితో మనోవికార
 శోకః. న చ్చేష్టవిరోధజనిత విప్రలంభశృంగా
 రస్య కరుణరసత్వావృత్తి స్తస్య రత్నాల్లింగి
 తత్వాత్. న చ రతిః ప్రతి స్తయావినా శో
 కోఽపి నోత్పద్యతే. తథా చాసంభవ ఇతి వా
 చ్యమ్. ఇష్టసమీహజనితమనోవికృతే రతేగు

క్తత్వాత్. కుమారసంభవే రత్నాః, కాదంబ
 ర్భావమహాశ్వేతానూ, రిఘువంశేఽపిస్య ప్ర
 లాపే కరుణ ఏవ రసః; రత్నరత్న బాధనిశ్చయో
 న్నీర్వహ్యుకమీహానూ అభావాత్. యత్ర చ
 మృతే ఏవ జీవితానా నిత్ర శృంగార ఏవ రసః.
 బాధసందేహస్య గ్రాహ్యసందేహార్థవసితత
 యా సమీహానూ అప్రతిబంధకత్వాత్. తథా
 న-యూనో శోకనిర్మల మృతే ప్రలాప కరుణ
 రసః, జీవతో ర్విజ్ఞప్తయోః ప్రలాప శృంగా
 రరసః. అత ఏవ రసరత్న రీతికాయాం కరుణర
 సోదా హరణమ్:—

‘అయి జీవితనాథ జీవనీ
 వ్యభిధా యోద్ధితయా తరూ పురః,
 దద్యతే పురుషాకృతి క్షితౌ
 హరకోపాసలభస్య కేవలమ్.’

నను విప్రలంభశృంగారస్య పూర్వానురా
 గమానప్రవాసకరుణాత్మకత్వా ద్జీవతో రపి
 విప్రలంభస్య కరుణరసత్వ మాయాత మితీచే
 త్యత్యమ్. తిత్ర కరుణరస స్యాంగత్వేన భావ
 మానత్వాత్కరుణాత్మకత్వవ్యవదేశః.—ఇష్ట
 వియోగముమీనం బుట్టినదియు, రతిసంస్పర్శ
 ము లేనిదియు, పరిమిత మైనదియునగుమనో
 వికారము శోకము. ఇష్టవియోగమువలనఁ
 బుట్టిన విప్రలంభశృంగారము రతిసంస్పర్శము
 కలది యగుటవలన దాని కీలక్షణమువలనఁ
 గరుణరసత్వావృత్తి వేదు. రతి యనఁగాఁ బ్రీతి;
 అది లేనియడ శోకమునను గలుగదు; కావున
 సమీహ మసంభవ మని చెప్పఁదగదు. ఎందు

వలన ననిన, — ఇప్పుడేమాగమాభిలాషజనిత
 మగుమనోవికారము రతి యని చెప్పబడు
 చున్నది కాని ప్రీతిమాత్రము రతి యని యు
 చ్చటఁ జెప్పబడదు. కుమారసంభవమందు
 రతియొక్కయు, గాదంబరియందు మహాశ్వేత
 యొక్కయు, రఘుచంశము కలదియొక్కయు
 బ్రలాసమునఁ గరుణను రసము. వానియందు
 బాధవిశ్చయము కలుగుటచేత విచ్ఛేదము
 సమాగమాభిలాషము లేనందున
 శృంగారము కాదు. ఎచ్చట మృత్యునియందే
 జీవితాశ కలుగుచున్నచో అచ్చట శృంగారమే
 రసము. బాధసందేహము గ్రాహ్య సందేహ
 మందు సత్యసత్యము కలుగి యగుటచేత సమా
 గమాభిలాషమునకుఁ బ్రతిబంధకము లేదు.
 కాబట్టి నాయుకానాయకు లిద్దఱిలో నొకరు
 మృత్యు లైపోయెడ నాప్రలాసము కరుణరసము.
 జీవియను వియోగము నొందిన నాయుకా
 నాయకుల బ్రలాసము శృంగారరసము. కావున
 సతే సరత్నాశ్రయమునఁ గరుణ రసోపాహ
 రణము:—

‘అయి జీవితనాథ.....భన్మ కేవలమ్.
 తే. ఈ మనోనాథ! బ్రతికెడి యనుచుఁ బలికి
 లేచి పరికింప నుద్విపై లేమ కెరుటఁ
 నేనలము పూచిపాకృతి నిరశయట్లు
 శానుభసితంపురాశి దాఁ గానఁబడియె.’

అని యున్నది. విప్రలంభ శృంగారము పూ
 ర్వానురాగ మాన ప్రవాస కరుణాత్మక ము
 దగుటవలన బ్రదికియున్న నాయుకానాయకుల

యొక్కయు విప్రలంభమునకుఁ గరుణరసస్వము
 వచ్చినదనిచో సత్యము—“విప్రలంభమందు
 గరుణరసము అంగముగా భాసిల్లుచుండుట
 వలనఁ గరుణాత్మకత్వవ్యవదేశము.” అని చెప్ప
 యున్నాము. నీవి నా కాభ్య వ్యాఖ్యానమున
 “గాదంబర్యాం మహాశ్వేతాయా ఇతి సు
 చంద్రమంజూవిశ్కాత మహాపురుష కృత
 సమాశ్వాసనసాధానిత పుండరీక పునఃకున్దన
 నాశావిరహ సమానకాలిక సంకాత మహా
 శ్వేతాచిత్తివైకల్యభిప్రాయే గాత ఏవ తా
 దృశ పునఃకృత సమాశ్వాసన సమసంతా
 భాని చంద్రావీక్షిత రాక్షాసహ మహాశ్వేతా
 నూ సూలాపే విప్రలంభో నైవై సుఖహృత్
 ఇతి నాన్యత రాప్రామాద్యంశాన్యమ్.—గాదం
 బరియందు మహాశ్వేతయొక్క ప్రలాసమునఁ
 గరుణమే రసమని రసతరంగిణీకారుడు వ్రాసి
 యున్నాడు. చంద్రావీక్షితునిచో నయిన మహా
 శ్వేతసంలాఘము విప్రలంభ శృంగారి వని
 సత్యముదాహరించెరి. ఈ రెండునుఁ బరస్పర
 విరుద్ధముగా నున్నవి. ఇది చెయ్యదగిన నొకటి
 యగ్రమాణము కావలయునని శంకింపదగదు.
 చంద్రమంజూమునుండి యావిర్భవించిన మహా
 పురుషుని సమాశ్వాసనమునకుఁ బూర్వ
 మందఁ బుండరీకుడు గతాచు దగుటఁ గన్ను
 బారిని బ్రత్యక్షముగాఁ జూచినది కావున
 సమాగమాభిలాషము ననించుటచేతఁ జిత్త
 వైకల్యము నొంది మహాశ్వేత విలపించినది.
 అందు రత్యనాశింశిత మగుశోకమే కావున రస
 తరంగిణీకారుడు కరుణమే రస మని వ్రాసెను.

కామినియా నూనె

వేసకు వేల కుటుంబములయందు. దుయ్యోగిలదబడవచ్చుచి

ఎందుకు?

కామినియా నూనె

పెంట్లుకలు పోడిపోవుటకు అలంకరకును.

కామినియా నూనె

కలను చుండులేక నుంచును.

కామినియా నూనె

తలకు చల్లదవమును గలిగించును.

కామినియా నూనె

గొలను పెంబుగించిన వ్యాధు లన్నిటిని మరుగ్గును. దాష్టముగా నున్న పుట్టెట చల్లదవమును గలిగించును.

కామిని యా నూనె

యందు పెంట్లుకలు పెగును కంపక మైన నస్తువులు, మెడకుకు కావలసిన అయూర్వృద్ధువులు గలవు.

కామిని యా నూనె మనోహర మైనట్టియు అలంకర మైన మహావనగలది.

కామిని యా నూనె కఠోజములకు ప్రాణము. ఇట్టి ముఠాము నుండులనిన నే నేలకొలు కుటుంబములందు కామిని యా నూనె ఎక్కువగా వాడబడుచున్నది.

కామిని యా నూనెను ఉపయోగించునట్టివారి గినుకనే దీని “కఠోజములకు ప్రాణము” దీని యందు గల లాభికారియైన ముఠాములను బట్టి తెలుపుచున్నాను.

బుడ్డి 1 కి ధర రు. 1. పి. పి. ఖర్చులు ల. 6. ప్రత్యేకము.

బుడ్డు 3 కి ధర రు. 2-10-0. పి. పి. ఖర్చులు 0-12-0. ప్రత్యేకము.

అత్తరులకు రాజైన

పీటో దిల్ బహార్ (రిజిస్టరు)

హిందూ దేశము చుట్టలును దీనికి గల వివిధతన అన్యధా అన్యక మే దీనికి గల అసాధారణ మైన ప్రేమకృత్యమును గుఱువుచేయుచున్నది. కొన్ని బొడ్డు చేతి దురూలమైన బొడ్డిని నీచువుట్టుమును, ముట్టెటముల వాడనది నీ మనోహరమైన దీర్ఘ మహావనము గలిగించుచున్నది.

బు. బు. బుడ్డి 1 కి రు. 2. బు. బు. రు. 1-4-0. ప్ర. 0-12-0.

పి. పి. ఖర్చులు అగాలు 6 ప్రత్యేకము.

2 అకౌలు పోలబిళ్ళలు పంపిన కాంకిరీ బుడ్డి పంపబడును.

కామిని యా నూనె పీటోదీర్ బహారు న ప్రసిద్ధమైన స్టాగులర్ని టి. నుంచును కొరకు.

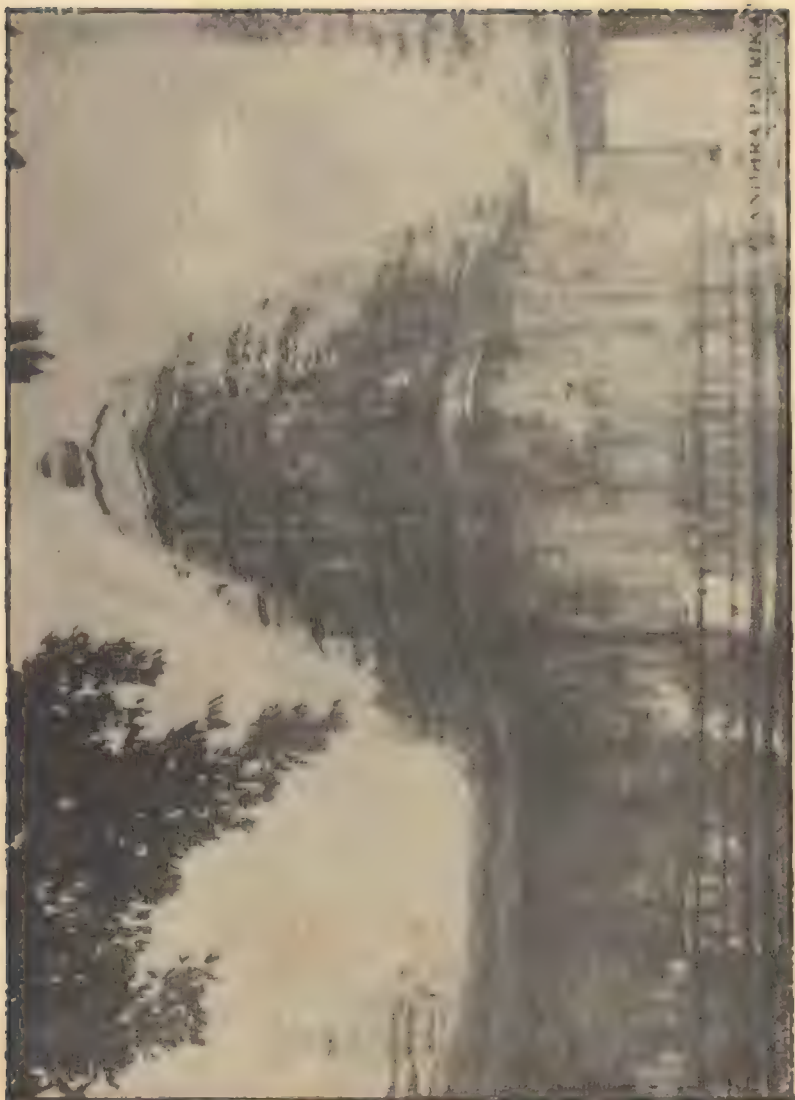
ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ.

తపాలపెట్టు నెం. 2152. బాంబాయి నెం. 2.

3. లక్ష్మీదేవాలయము - దొడ్డగడ్డం

౪. లక్ష్మీదేవాలయ శిఖరము, దొడ్డగడ్డపల్లె

అయ్యవ్వో! గమనరసమే కాని శృంగారము కాదు. వంద్రమండలలో మూల శ్రీ దివ్యపురుష సమాశ్వాసనవచ్చే ననగా నందరియును బుంధ రికపునకు జీవనాశ మహా శ్వేతకుం గలిగినది కావున విమ్మటఁ బ్రాప్తమైనదితో మహా శ్వేత సంపించును పురుష మహా శ్వేత కిష్ట సమా గమాభిలంఘ మున్నందున నటు విప్రబంధ మని నవ్వు బుహుహరించుచున్నాడు. అచ్చట రిత్వి నాలింగితిము కాదు కావున నాశోకము కరుణ రసస్థాయిభావము కాదు; కావున సవస్థాభేద ముచే రేండుచుం బ్రమాణములే కాని యిం ద్రవయాణ ముద్దయును గాదు." ఇత్యాది కము వివరింపఁబడినది. మఱియు విక్ల రతివిలా పముచును సవస్థాభేదమును జ్ఞి రసభేదము నెఱుంగనగును. కావదహనము మొదలు కొని యాకాశవాక్య సణము నజుకును రతి విలాపమునం గరుణమే రసము. ఆకాశవాణీ శ్రవణానందమున శృంగారము రసము. రఘు వెంశమున నజ్జలలాపమున విక్లియవస్థాభేదము లేదు. అలాన కింహమతీమ్మతి ప్రత్యక్షసిద్ధమై పునస్సమాగమాభిలంఘ ముంకురించుటకుం గారణము లేనందున నచ్చట శృంగారసంస్ప ర్శమే లేకుండుటం నేవల కరుణరసమని యూ లాకారికు లందఱు వైకకుత్వముగా సంగీక రించుచున్నాడు. (2) రసార్ణవ సుధాకరమున

“న విప్రబంధో విశేయ
స్స చతుర్థా నిగద్యతే. ౧౭౧
పూర్వానురాగమానా చ
ప్రవాస కరుణా వితి.”

అని విప్రబంధవిభాగమునై, చతుర్థవిప్రబంధ భేదముం జెప్పనవ్వదు

“అథ కరుణః—

ద్వయో రేకస్య మరణే
పునరుజ్జీవనావధా. ౨౬౦

విరహా కరుణో ఒన్యన్య
సంగమాశానివర్తనః,

కరుణాభ్రమకారిత్వా
త్సో ఒయుం కరుణ ఉచ్యతే. ౨౬౧

సంచారిణో ఒనుభవాత్
కరుణే విప్రవాసవత్.

యథా—

‘అథ మదనవధూ రుష్ణే వాంతం
న్యసస్పృశా ప్రతిపాద్యమాంబధూన,
శశిన ఇవ దిపాతనస్య రేఖా
కిరణపరిక్షయధూనరా ప్రదోషమ్.’

అ త్రాకాశ సరస్వతీ ప్రత్యయేన రతే ర్విప్రబంధః శృతత్వోన్యాయమైః గూర్వాదిభి ర్విభజితాదిభి ర్భావైః ప్రోషితసమయవిపాల నాదభి రనుభావై ర్వివక్ష్యతే. అత్ర కేచి దా హుః— కరుణోనామ విప్రబంధ శృంగారో నాస్తి. ఉభయూంబున్య తి వైక్రేక వై వా బంధవాత్. యత్ర త్వేక స్వాపాయో సతి తది తరగతాః ప్రలాపాదయో భవన్తి, వ శోకా న్న భివ్యతి ఇహితవయుక్తమ్. యత్ర పునరనుభ వనేన సంభోగాభావః, తత్ర స్వాంశోక ఏవ. యత్ర సోఒస్తి, తత్ర విప్రబంధ ఏవ. అన్యథా సంభోగభిరస్మే ఒన్యతరాపాయాయుక్తే వైరూ

కాని యియ్యది శోకస్థాయికమే యని “సనే మిరా” అన్నట్లుదురేని వారిచిత్తము. వీరాది రసముల కన్నిటికిని వారికిఁ దోచినట్లు మారు చేతులు పెట్టి తానుమారుగా శృంగారాది రసము లని విశృంఖలముగా నున్వేషించుచు నానందింతురు గాత. మఱియు నీనాటకము కనఁ జరగఁ ప్రధాన మని చెప్పట కింకొక గొప్పత్రుతి బంధముకూడఁ గలదు. సర్వత్ర భరతాదు లందఱును నాటక బహిణముం జెప్పఁబ్రస్తుమ శృంగార వీర రసములు రెండిటిలో నెట్టివీని యుక్తదానికే ప్రాధాన్యము నిరవకాశముగా నియుమించి యుండిరి. అయ్యది ప్రాయశాఢి ప్రాయ మచటయుం బ్రమాణసిద్ధము కాదు. లాక్షణికోక్తము కాకున్నను ఆనుమానికము గా గ్రహించుటకై నను శృంగార వీర రసముల కంట నన్య మగు మఱియుక రసమునకుం బ్రాధాన్యము నిశ్చయముగాఁ గల ప్రాచీన నాటకము లెవ్వియునుఁ గనఁబడుదుటవలన సఁక్ష మెద్దియును లేదు. ప్రకృత నాటకము పరిత స తి క్రమింనుట లేదు కావున నీనిచే నిర్ణయింప శక్యము కాదు. ఇటఁ గొం దులు “శాంతరసప్రధానము లగు ప్రబోధచంద్రోదయాదినాటకములు కనఁబడుచుండుటవలన నీ ప్రాయశక్త్యము తెలియఁదగు” నందు రేని యిది యంధునకు జాన్యంధుయ చానుగాఁ త నొనంగుట యగును. ఆ ప్రబోధచంద్రోద యములైనను వీరరసప్రధాన్యమే సహృద యులచే ననుభవింపబడుచున్నది. ఎట్లనిన,— ప్రబోధచంద్రోదయమున మహామాహాద్విత

నాయకాంశమును, విక్రమాచరణముచే నుద్దీపింబును, గర్వామృతాదులచే నుచారిం బును, పూర్వానిన్యాశాదకముచే ననుభావితం బును, యుద్ధచర్యతోకార్యకరియు నగు వికా కాదనాయకసాంబంధ మగు మహోత్సాహము స్థాయిభావముగాఁ గల వీరరసమే సామాజికు లచే నాస్వాద్యంబునుచున్నది. కావున నందు శాంతరసప్రధాన్య మరువాదోయుక్త యుక్త మైన దని యిట్లు చెప్పవలెనుక నన్య కర్ము టకు వీరతైలినాటకము సూర్యబహినను, ప్రబంధ పరిమతాత్పర్యనిలము మగునర్థము శాంతరసైకమయ మగుటచేత శాంతరసము నకే ప్రాధాన్య మని నొందుటయును యుక్త ము కాదు. ఇటఁ బరిమతాత్పర్యవిషయ మగు దాని కేమియుం బ్రయోజము లేదు. అట్లు కాదేని రాజయస్మి ప్రశ్నమును ప్రతినాయ కులను జంపించుటకై నాయకుఁ దిగుతప్పుకుం గలిగిన యుత్సాహము ప్రతిపాదించుట యందలి తాత్పర్యముచే బహులదేహన లేన నందననాటకమునం బరిమ తాత్పర్య విషయ మైనది యూహ్యము. అది శృంగారాది రస ములలోఁ బరిగణింపఁబడులేదు. కావున నీనాట కము వీరరసమని చెప్పవలె వచ్చును. అట్లు చెప్పట యుక్తము కాదు. ఇది వీరిరస ప్రధాన మైన నాటకమని సహృదయు లంగీకరించి యున్నారు. ఇదియునుఁ గాక విభులు లగునటు లచేఁ బ్రార్థింపఁబడి, వాయకనత్రయ, వీర శృంగారాది రసము శ్లేషమునకు హేతుభూత మగు నన్యమే ఆరుసంధానము చేయుటచేత,

సహ్యానయ హ్యానయములందు నమున్నీలిత
మగుచు బ్రహ్మానందప్రహ్మచారియు, విగ
ళిత నేద్యాంతిరమునగు నానంద విశేషమే రస
శబ్దవాచ్య మగుటచేత, వీరిరసప్రధాన్య ప్రతి
పక్షికి గారంభ తిము లగు విధ వానుభవ
సాక్ష్యస్వకచారియు ॥ బరామృశించుటచేత
శాంతిరసోద్భవ మగుననుట యంతయు స
హసాస్పద మగును. ఇంతియ కాదు. అన్ని
వ్యాపారిములనుగీయు ముదిరి ముటయే లక్షి
ణముగా నిలశాంతిరసము రూపకవిరుద్ధము.
కావుననే ప్రాచీనులు దీని నాట్యరసముగా
బరిగణింపలేదు. రూపకములయందు శాంతర
సోద్భవ మనుమతియు క్రొత్తిగా బహులు దీక్షి
నది. భగవత్సామును, తిర్విత్రకనూత్రాకా
ముడు లగు భరితముని “అట్టి నాట్య రసా
స్మృతాః” అని శాంతమును విడిచి తిక్కన
ముదిమిచిరి ముటచే రూపములయందనుశా
సించెను. కావుననే విడిమోర్వోయమున

“మునినా భరతేన యః ప్రయోగో
భవతి చ్ఛవ్వరసాశ్రయో నియుక్తః.”

అని కాళిదాసమహావిప్రయోగము. అమర
సింహుడును

“శృంగార వీర కరు కాద్యుత
హాస్య భయానకాః,
బీభత్స రాద్రే చ రసాః.”

అని నామలింగానుశాసనమునం తెప్ప శాంగ
మును విడిచినాడు. రసార్థసమధాకరమున

“భరతేన చ తే కథితా
రతి హా సోత్సాహ విన్మయ శోభాః,
శోకో ఒభ జాగుప్సా భయ
మిన్మయో లక్ష్మీ వక్త్యతే తేమాః.”

అని స్థాయిభావాప్తకమును,

“అప్రధా సచ శృంగార
హాస్య వీ రాద్యుతా అపి,
రాద్రః కరుణ బీభత్సే
భయానక ఇ లీరితః.”

అని రసార్థకమునుం తెప్పవాడు కాని పి
భూపాలుడును శాంతిమును నాట్యరసముగా
తెప్పించు సరియే కదా, శోభోదాహృత వృత్తి
స్థాయిక శాంతిరసమును ఖండించుచు, “శృతి
స్థాయిత్వ వికారరసం యథే ప్రేమ సప్త స్వర్య
మయశ్చమస్థాయీ కుత్ర చాదీ శోభా భావతే.”
అని యీశాంతమును నాట్యరసమే కాదని
ఖండించినాడు. నాట్యరసమునియందు విద్యా
భూషణుడు

“శృంగార హాస్య కరుణ
రాద్ర వీర భయానకాః,
బీభత్సాద్యుత పంజ్ఞా చే
శ్చిన్మయో లక్ష్మీ రసాః స్మృతాః.”

అని చెప్పుచున్నాడు. ఇట్టిచేకనుప్రసిద్ధరా
మాచీకాయంకారిముని శాంతమును నాట్యరస
ముగా నంగీకరించుటలేదు. అయినను,

“నిర్వేదస్థాయిభావో ఒస్తి
శాంతో ఒపి నవమో రసః.”

అని ముట్టెట్లో సంభాష్యమాస మగుచున్నను, శాంతిరసము మాంకములలోఁ గాని, యువ మాంకములలోఁ గాని, దేవియగు స్వచ్ఛంద ముగ నునువనగును? ఆ మామాంక మాంక ములయందు ప్రత్యేకముగా నాచూరినముల ప్రాధాన్యము నాట్యజేవద్రవ్య లగుభరతాదుల చేరిన కరిగించియుండి యున్నదికదా? కావున సాహసికతామాత్రప్రయుక్త మగు నీ వాహాయుక్తిని సహించఁజాలము. కాబట్టి ముదియును, గరుణసాధకము కాదు.

“య ద త్రోచ్చంభులం కించి
తక్కి నానన బభ్యతే,
నిరంకుశతయా తత్తు
సమాధేయం మనీషిభిః.”

అని భవభూతియొక్క తోమాహముం గావించినాడు. పాప మాధవభూతి
“నీ నామ కేచి విహ సా ప్రథయ స్త్యవజ్ఞాం
జాత్యు తే కిమా త్యాసే వైష యత్నిః.”
అని మార్కండేయ సమూహానమును వ్రాసి
యున్నాడు. ఈ నాటకమునకు మఱికొం
దము కుమారతాతార్వ్యప్రభృతములు వివరం
భశ్శంగారమే ప్రధాన మని వ్యాఖ్యానము
చూపించిరి. ఇకఁ గొందఱు ధర్మవీరవాదు
లుగలరు. కాబట్టి

“సస్త్రః పరి త్యాన్యతర దృఢస్తే
మూఢః పరప్రత్యయనేయబుద్ధిః”

అను కాలిదాససూక్తి స్మృతం నగునని మనవి
చేయుచున్నాను.

గర. (కళాప్రపూర్ణ మహోపాధ్యాయునిది
విరుద్ధాచిత్రమును, యశఃకాయము నగు
ప్రహ్లాద్రే వేదము కేంకటరాయశాస్త్రులవా
రీనాటకము నానాధీకరించి దానియుపాధ్యాయ
మం దీనాటకము కరీమావిప్రలంభ శ్శంగారస
ప్రధాన మని వివిధరచనములను విఖ్యాముగఁ
బరచుచుండి సిద్ధాంతము గావించి రని నాకీ
వ్యాసము కొంతమ కు ముగ్రహ మైవవిష్మృటఁ
దెలియవచ్చినది. కాని దాని జానుభాగ్యము
నా కింతవఱకు గలుగలేదు. అది సహృదయ

౧౩. వీరరాఘవప్రముఖు లగుకొందఱు
వ్యాఖ్యానము కరీమా రసిప్రధాన మని వ్యాఖ్య
లొనరించినమాట సత్యము. అయినను నామ
వ్రాసినదే సిద్ధాంత మని విశ్వసించరాదు. ఇ
ట్లనుటనాన వాదించు నాకు గౌరవార్హత లే
దని యాచికోసకుండు. వ్యాఖ్యానమునను
మనకు మహో కావ్యము. వాని వ్యాఖ్యాన
ములం జూచి కొంత పరిజ్ఞానమును
సంపాదించుటచేనే ముట్టి విమర్శములఁ
జేయఁగలుగుచున్నారము. కొంత వారి మన
మనము కృత్రిమమై యుండిక తీరిదు. కాని
వా రెంతయును వ్రాసిన వన్నియును యథార్థ
ములా? వ్యాఖ్యానములలో బహుస్పరిమిత్త
ము లేన్ని లేవు? వాని ప్రజ్ఞించిన సంస్కృతగా
దులేనారిసిద్ధాంతమునకు ప్రతిబంధకములు—
చిత్తిగింపుడు. ఇవి యిట్లుండ, వీరరాఘ
వాయుడు “భవభూతిభవతంత్రస్యస్మి” అని
పెద్దపేగు పెట్టి మేళన్నాటకవ్యాఖ్య రచియిం
చుచు, భవభూతిభవము దెలియఁజూపక,

హృదయంగమముగ నుండు నవియే నేను
తలంచుచున్నాడను. పాతకు లవలోకితురు
గాత !)

వీరు రసవిషయమును బ్రత్యేకముగా
విమర్శించి ప్రమాణ ప్రదర్శనపురస్కరముగా
గరుణరసప్రధానమును బ్రకటించి యుండ
లేదు. ఇందు గొందఱు విచారింపకనే
గతానుగతికులై యిది కరుణరసప్రధాన మైన
దని వ్రాసినను దాని మాత్రము బ్రకటింప నక్క
రలేదు.

౧౧. సోవర్ధనాచార్యాదులు విక్రమం
భాంగ మగు కరుణమునే ప్రశంసించిరి కాని
శుద్ధకరుణ మని వారితలంపు కాదు.

“అపి గ్రానా రోది

త్యపి దళితి వృజ్య వ్యాదయమ్.”

అనునది పూర్వవిరహదశావస్థనము కాని
యుత్తరవిరహదశావస్థనము కాదు. పూర్వవి
హమునం గూడ శుద్ధకరుణ మనిగా చెప్ప
దలంతురా? కావున వారిచే బ్రశంసించబడి
నది విక్రమంభాంగ మగు కరుణ మని స్పష్టము.

౧౨. ఈనాటకమందు దలుచుగాఁ గరు
ణానుభావములు నోచని మగుచుండుట నత్య
ము. అవి విక్రమంభజన్యములును, రత్యంగ
ములు గాని స్వతంత్రములు కావు. వాని
గాంచి గతానుగతికులై యుత్పత్తివటన్యాయముగా
నీనాటకము కరుణరసప్రధాన మని కొందఱు
భ్రాంతి నొంది నమ్ముచున్నారు. అందువలనం
దక్కైన వన్నియును దానియంగములుగా నట్టి

వారికి నోచుట వింతి కాదు. కాని యిందలి
కరుణాదోషరముం గాంచి వ్యామోహమునొం
దరాదు. రాజపురుషానంబరముం గాంచి వాని
యందుఁ బ్రభుత్వము నారోపింపనగునా? ఈ
నాటకమునం నీప్రధాన్యమున కాధార మెద్ది
యును లేదు. కరుణరసమునకు నాటకరాజ్య
మున నాధిపత్యము చెల్లి కేరదు. భవభూతి కరు
ణరసమునకు బ్రధాన్య మీయఁ దలంచిన
యెడ కానిచే నిర్వహణమున నమకూర్చును.
అట్లయినచో నీతావున్నమాగమమే వేక
పోవలెను అన్న డీది మాఖాంత మగును గాని
మంగళాంతము కాదు. అట్లు చేయుట
భారతీయశాస్త్రవిరుద్ధము. వీని నరయక మె
న్వనో మేదియో చెప్పినా రని యవిచారిం
రమణీయముల విశ్వసించగదా.

క. “వివర దగు నెవ్వరు సెప్పిన
వివరంతు నె వేగవడక వివరింపఁ దగుక
కని కల్ల నిజముఁ దెలిసినఁ
మరుజుఁడెపో నీకుఁ మునుమహిలో వేమా.”

అను వేమనసూక్తిం బరికింపుడు.

౧౩, ౧౪. ప్రతాపరుద్రీయ దశరూప
కోక్త శోక కరుణ లక్షణములు సామాన్య
ములు. ఇవి కరుణావిక్రమంభశృంగారప్రధాన్య
మునకుఁ బ్రతిబంధకములు కానేరవు. విశే
షము లగు శృంగారతిలకా వ్యలంకారశాస్త్రో
క్త లక్షణము లుదాహరింపఁబడి యున్నవి.
వానిం గటాక్షింపుడు. అందువలన సిద్ధా
ంతము దెలియవచ్చును.—

అని యిట్లు కరుణారసప్రధానవాదులవాదమును ఖండించుచు గరుణవిశ్లేషశృంగారవాదులు తమవాదమును బ్రకటించుచున్నారు.

ఇట్లుండ, వీరరసప్రధానవాదులు తమ వాదమునకు విరోధము లేనంతవఱకును గరుణారసవాదులవాదమును ఖండించునట్లు శృంగారరసవాదులతో నీర్థవిచుచున్నారు. చిమ్మట నిదు వీరరసమే ప్రధానమనియు, శృంగారాదిరసము లన్నియును బాని కంగములనియును సప్రమాణముగను, సయక్తికముగను సాధింపజూచుచున్నారు. వారివాదము కొంతవఱకు శ్రావ్యముగను, హృద్యముగను గవంబుచున్నను, దాదకు నిలువ దగినంత ప్రబలముగాఁ దోచుట లేదు. దాని ననునదింపినచో గ్రంథవిస్తర మగు ననియు, నిష్పక్షస్తుత మనియు నొచి దాని నుదాహరించుట లేదు.

ఇట్టితవఱకు నా బుద్ధికొలది విచారింపగా నీ యుత్తరరామచరిత్రనాటకము కరుణవిశ్లేషశృంగారరసప్రధానమనియే తోచుచున్నది. నీ నీవ్యాసమును సాగ్య మైనంత

వఱకు సంక్షేపింప దలంచుటచే విస్తరించి వ్రాయలేను. సామాన్యముగా నందఱకును దెలియుట. కవనర మని తోచిన కొన్ని సంస్కృతప్రమాణములకు మాత్రము తెలుగుమాట నంగీకరించి వ్రాయఁబడినది. దాని బట్టి తెలియవచ్చు నని తోచిన మఱికొన్నిటికిం తెలుగు వ్రాయలేదు. అనవసరమని తోచిన మఱికొన్నిప్రమాణములను, యుక్తులును వ్రాయనేలేదు. నీను వ్రాసినంతవఱకుఁ బ్రాచీన సవిన సహృదయ సమృతమునే వ్రాసినాడను గాని యిదు స్వకపోలకల్పిత మెద్దయును లేదు. కావున సహృదయు లందఱు గలూకీలించి సప్రమాణముగను, సయక్తికముగను దమతమ యభిప్రాయముల ననుకూలముగఁ గాని, ప్రతికూలముగఁ గాని ప్రకటింప జ్ఞానామతా బ్రార్థించుచున్నాడను.

“గుణదోషగవేషణ జనానాం

విహతా యద్యపి కాలవైభవేన,

కవచి దస్తి సచేతసాం నివాసా

విభులాయా మితి సాధిక శ్చిమానః.”

—సద్రూపకప్రశంసా.

నవనవోన్మసితి కాననలో భూకుల దక్షిణ సముద్రాకుళం బండు బాష్పజలము
 మొలకమీసాని కోమల పంపదలు కోసి మునుయ్యకొరకు వాపోవుకరుణ
 శబ్దకుటద్దా మేల పోడియిం దాచి పాడుగోతుకు నల్లమ దృష్టి.
 చెలువారు పాడువెన్నెల నిన్ను ఎకులబాసి కళికచీకటికి దూఖుడు ప్రేమ
 లింగిని నవ భూము లొలంబననుగ-బద్ధనామలు బాల్చి సంభూతి మూల
 సవ్యతర భర్తసంస్థానం బానర్పిచి క్షటాబుల మెరిసి యన్యశ్యమయ్యె.
 మాతృగర్భమునందె భూతకోటిం గాంచి జాలిలో నభయ మొసంగినావు
 గాయంబు గలయంచరాయనిం గొని మెచ్చి కన్నీట దాహంబు గవసినావు
 నన లేక మడి దన్ను బడుగు బద్ధను జూచి నెనరులూపులు మేను నిమిరినావు
 బోనువు జాలించి బొయిన జీవి నీకీంచి నడుము నక్కున ప్రేమి నలిగినావు
 ప్రాజ్య సామ్రాజ్యదీప్యవై భవమునందె-నమ్మకము నప్పి బోగివృక్షమ్ము నీక
 గూడెదను తెల్ల నీముందు కుప్పలోసి-ప్రజ్వలిలవావు శాంతింబు ననుచు.
 చిరుగం బోమెడు మించుతీవయను నీ నేర్తాపుటిల్లాలి, క్రొం
 బాచిగోతుం గను మూసి పాల్గుమచు నీ పుత్రుం బికోంచి, మే
 నెరుగక ముద్దిన బోయి చిచ్చితివికాదే? నీదు వైచార్య సం
 పదకు గంఠము నెంచుచున్నయది చేవా! మేను, బద్ధాననే!

నీ యింటి చూడకన్నెలు కన్నకమునెయు వాల్చుపులు మచ్చుం బట్టె పడక
 నీ మనోహరమణినియము ల్బట్టెందు మోహంబుంధులందు మునుక నిడక
 నీ భక్తపంచయంబు నిత్య ముద్రకీంచు చేతులతీడుకుం జిక్కు నడక
 నీ నేమచుక గారాంబట్టి రచించు కడుపుచిచ్చునకు కంఠానానక
 వ్యర్థనిర్గతిమగు దివ్యవాణీ కలుపు-కన్దములు నోడ నుత్తరపీఠమునందు
 నకల విజ్ఞానమున రాచటికము నేయ-బరుగులెత్తవె బద్ధభూపాలచంద్ర!

అరిమైలు నిను సాగినది నీగులపు నైకొని రాచ నీయింటి గోపురంబు?
 కామనతో నీనగితి యుక్కు లిడలేదె తెలివినమైదు నింటి నీడకళిక?
 వ్రజకొంతులె తెల్లవారి శోకింపదా భాసిల్లు నీదు సింహాసనంబు?
 ముంగాల భరణి నమ్ముచు గంటల దడివెట్టదా? నీదు పంచకల్యణిహయము

అంధకారంబు నీకు సాయముగ నడువ-చుక్క-మొత్తము లోలోన స్రుక్కుచుండ
నూరులేని ప్రయాణము గోగి నీవు-నాటి నడుచేయి నీ యిల్లు దాటినపుడు.

సరిహాసణము నేయువారి నారయలేక ముద్దకన్నుదోయి మూతపడంగ
అన్యతాస్థితుల నెయ్యము సహింపంగలేక స్వాంతంబు వివసనవాసంబుగోర
సరిడిచేయముల గర్వము నోర్చుకొనలేక తనువు కాషాయవస్త్రమును సరియ
కామపారుల మంటకము నంటుకొనలేక నాలుక పలుభోజనంబు నెమక
నన్యమోక్ష్యరాజదాహమును వీడి-బూతిప్పు-తయు సారకాయమున నండ్రి
చెట్టిసేదలబంగారుకుట్టినముసల-గాపుర మొనర్చితే ముక్తికన్యతోడ.

శివలింగము

కోడలి అంజనేయులుగారు

౧

సప్తమశాముఖాంత గహ్వరమునందు
గాఢవిదానమైన యేకాంతశిలకు
పూలతామ్రలతోడ కర్పూరశిల
గీతములతోడ దివ్యప్రభాత మయ్యె.

౨

నిర్మల తిరింగ నిర్మలతో ప్రవాహ
తాళముల నిశ్చలమైన పాటయి

నాట్యకామినీ మండీర నాదములకొ
దివ్యతూర్యములకొ నిద్ర తిలసినేము.

౩

భీషణననమృగాభీల ఘోషణము
కదలిమెదలి యెఱుంగదు కల్పములకు
బ్రాహ్మణోనిషద్ధాన సతనములకు
జడత మాననో యేము యీ చలువఱియి.

శారదాకాండిక వషకింజిణి-ఆంధ్ర వ్యాకరణసర్వస్వతత్వము

(ఓ-వ సంపుటము, ౬-వ పంక్తికి తరువాత)

శిశానైపుర్య, మహాపాద్యాయ, వేదము వేంకటరాయశాస్త్రి గారు

శబ్దప్రకరణము

౧. 'పురుషవాచకములను బోధించు నామములు పులింగములు. స్త్రీ వాచకములను బోధించు నామములు స్త్రీ లింగములు.' స్త్రీ పుం వాచకములు కాని నామములు వపుంసకలింగములు.

అని లింగ సంజ్ఞాభేద విధాయక సూత్రము. 'వాచకములను బోధించునామము' లంట! నామమే వాచకము, వాచకమే నామము. ఇదియెంత చెలియదే! 'పురుష నామములు పులింగములు, స్త్రీ నామములు స్త్రీ లింగములు, ఇతర నామములు సపుంసకలింగములు, అని వ్రాసికొనరాదా!—ఈ లింగ సంజ్ఞా సంస్కృతి వ్యాకరణములోనిది. ఇది వీరు దానిని అర్థ భేదమునకు ఈడ్చుచున్నారు. సంస్కృతమున లింగ మునకు అర్థముతో కొన్ని సంబంధము కలదు. కొన్ని నోట్లు లేవు. పుష్క (= పుష్కము) పులింగము; కర్ (కర్మ) (= కర్మ) సపుంసకలింగము; మిత్త (= మిత్ర) (= మిత్ర) సపుంసకలింగము; లత (= లత) స్త్రీ లింగము. ఒకనపు పునకే చెప్పేటలింగముల పదములు నామములగులయుం గలదు. కొన్నింటి 'నిరుపక' పులింగము ఒకపేరు, 'శాఖా' (స్త్రీ లింగము ముత్యముక పేరు. ఇటుంటి ఈ వ్యాకరణ గారు సంస్కృత వ్యాకరణములోని లింగ సంజ్ఞను సంగ్రహించి, దానికి ఇంగ్లీషు (Gender) మార్పిడిని అనుగుణ వ్రసి ద్వితీయ నిర్దేశ విశాధమును కూర్చి అచ్చటికిని పరిపడక మహాదమహత్సంజ్ఞలనుం గూడ చేర్చుకొని ఈ భాగమును చిక్కులపాలు గావించినారు. వీనిని ఆసంకీర్ణములనుగా నుండుట మహాపాద్యాయుగా నుండును. మహాదమహత్సంతాటి సంజ్ఞలచేత ఇంగ్లీషు మార్పిడి కొంత యలనాడును. ఇంగ్లీషు లింగము సూత్రము లలో లేనికొంతి దానిం దీలును. సంస్కృత లింగమే

సూచనివ్వు తిరిగి జరిగియున్నది. కాని... 'పద్మోత నానోహారిణి' అను వాక్యమున 'నానోహారిణి' అని స్త్రీత్వ మెట్లు చెప్పును? ఇది వీరి ఘోర కానినినది మాని అక్కటలేనిదానియందు విజృంభించుట యైనది.

౨. 'ఒక వస్తువులంబులు పదము ఏకవచన' మంట! 'ఒకటి' యను పదము నట్టిదే. దానికా ఏక వచన మని పేరు? 'పెక్కు' వస్తువులం బెలుపుపదము బహువచన' మంట! 'వేన' 'పెక్కు' వస్తువులం బెలుపును. అది బహువచనమా? అట్లే 'మంద'. పూర్వులు పదము నకు ఆ సంజ్ఞ యింక ప్రత్యయమున కిదిరి. ఏమన్నను నిరాశేపము! అంతయు స్పష్టంగా!

౩. 'నామవాచకములను, సర్వనామములను సంవర్ధానుసారముగా ఆనగా విధిక్షులయందు నామం బడును'—అని సూత్రార్థము. వీరు నామవాచకములు సర్వనామములు అన 'వేన' మందు తెలు పకదే, ఈ సూత్రములో ఎవరిం దానవకదే, ఇట్లు సూత్రము నారంభించినారు. సంవర్ధానుసార మంట! విధిక్షులు సంబంధ విశేషమును తెలుపును. 'సంబంధ' అనెననినది. 'ప్రసాద మందలను శేతు విధిక్షులం గలిగి'—ఈ తూలేల! 'విధిక్షులను గలిగి'—'విధిక్షులను' అని ప్రముఖతన ద్వితీయ యేల! 'నిను లయాక్తి ద్వితీయ నిధిక్షి'—ఇది అన్నియు కళలా? కాని... కానివానిని మరల గ్రుతియునోనే పరింపముకి కారణమేమి?

౪. 'పులింగములను పదములు మహాద్వాచకములు, పులింగములు కానివి అనుహాద్వాచకములు' అని సూత్రము. ఈ గొడవ యేల? పురుషవాచకములు మహాద్వాచకములు, తద్విన్నములు అనుహాద్వాచకములు అని చెప్పక

రాదా! ఈ లింగప్రసాదమేల? ఇటు నభిప్రేతము ఏలింగమా? ఇంగ్లీషులింగమా? సంస్కృతలింగమా?

‘ఇకారాంతములు కాని పదములకు మహద్వాచకమునకొనియే ప్రార్థన చేయవలయు’ అని యున్నది. పదమునగా నాచకమే. నాచకమే పదము. ‘ఇకారాంతములుకాని మహద్వాచక పదములకు’ అనిన అర్థముండును. ‘మృత్యుకంబుకు’ అని విధానము. కాని అది యిక్కడ నగు? అదిలోనా? అంతమందా? ఎటనేనియునా? ఈ మూత్రముచేత స్త్రీ శబ్దమునకు ‘స్త్రీ’ అని అలోకాతీత రూపము కలుగును. ‘స్త్రీ’ అని పదము చేర్చిన రూపము. ఈ మూత్రముచేత ‘అన్న’ అను పదమునకు ‘అన్న’ అని ప్రథమైక వచనాంత రూపము కలుగును. అట్లే ‘రాముడు’ (యా, ‘రాముండు’ అందు) ఇత్యోగులును పదమును. ఇంక మూత్రమున పద శబ్దము ప్రయోగించుకొన్న స్వార్థస్యము.

౫. ఈ మూత్రముచేత అదింత తత్త్వము ప్రాతిపదికముచేయుకొని యున్నది. ఇట్టి ప్రాతిపదికము చేప్పబడినది. ఈ వ్యాకరణములైన తత్త్వములలో ప్రాకృత సమముల చేరలేదు. (యా. సంఖ్య. 78 నూ.) అందువలన ‘జము’ అను రూపము దీనిచే నీడింపదు. ‘జము’ అని ప్రాకృత ప్రాతిపదికము-అకారాంతము, యమవాచకము, యమసమము.

౬. ‘ఇకారాంత మహద్వాచకములకును స్త్రీవాచకములకును విచ్చిన ప్రాతిపదికనైన ప్రత్యయము లోపించు’నట. కిరు పరమనకే ఏకవచన బహువచన సంజ్ఞలం తెట్టివారు. (యా. ఈ ప్రకరణము 2వ నూ.) ఇటు ప్రాతిపదికనైన ప్రత్యయములున్నాడు. పదమే ప్రత్యయమా? ప్రత్యయమే పదమా? ఏ ప్రత్యయము ఏ పదమునకు నూచించునో కిరు తెలుపలేదు. లిందు ప్రార్థనకు మృత్యుకమును ఇకారాంతము మహద్వాచకములకు ౪ వ నూ. లో విధించివారు. మఱి ఇకారాంతముపై ప్రాతిపదికనైన ప్రత్యయము ప్రార్థనము చేచ్చినందునగా, లోపము చేప్పబడు? అట్లు అనింతములకు లిందు ప్రార్థనకు మహద్వాచక తత్త్వములకు అలింగ ప్రార్థనకు

మృత్యుకము మహద్వాచకము చేర్చినది. మహద్వాచకమురా? అట్లు తెలుసుటకు అవకాశమింకాక వీరే హరి+ఁడు, హరి, కారి య=కారి అని ఆ ప్రత్యయము భింగపఱచినారు. ఇటు, య ప్రత్యయమునకు ప్రసక్తి యుక్తమే? ౪ వ నూత్రములో ఇకారాంత మహద్వాచకములు పర్యుద్ధ ప్రమాణము గదా. ఇటునుగూడ ‘హరి+ఁడు’ అని యుక్తప్రత్యయమును మాపుటచేత నిర్దేశములో పరితివైన మృత్యుకమే యని తెలుపవలయున్నది. కనుక ఈ మహద్వాచకప్రత్యయమును తొలగిపమును మాపుట యసమంజసమే.

‘లక్ష్మి’—దీనిమీద లోపించిన ప్రథమైకవచన ప్రత్యయము ఏది? ముపులలో నొకటి కావలయును. ఇకారాంత మహద్వాచకములలో ఈలోపము రాదని యీమాత్రమునలన నేర్చుదును. హరి(=జలము) అనునది ౩ వ నూత్రముచేత ‘హరిము’ అగును.

౭. నపుంసక ప్రథమైకవచనమునకు మృత్యుకంబగునట. ఇటును లింగసందేహము కలదు. ఇచ్చిన యుద్ధావారణము వచనము. అసంతములకే మృత్యుకమని తెలుపితిమి. ఇటు ఆనియగుము నిరస్తము. కావున కుక్కము, పిల్లిము, చిల్లుము, కోలుము, లోకలిము, ఇత్యోగుల పంట పండును. ఇవి నపుంసకము లనుటకు ౪-౫ వ నూ. చూడుడు. మఱియు నిటు మృత్యుకమునకు ‘మృ’ ఏని ‘ంబు’ ఏని అగునట. అట్లునుటచే మృత్యుకము ననియను ననమ్ము. వనంబు అనియే నిలుచును గాని ‘వనము’ అను రూపము ఉండదు. కావున ‘విభాష’ నని మూత్రమునం బలింపకొన్న, భారము మగముగా నుండును. ఈ మూత్రముచేత ‘హరిము’ (=జలము), ‘శేరిము’ నుండుభిము, పవిము, ‘అలిము’, అలిము ఇత్యో రూపములు కలుగును. ౪, ౫ నూత్రములలో నుంబోలె ఇంగును పదములకే విధి కని విధించివారు. విధి క్షయంతమునకు పదిమని కేరు గాని ప్రాతిపదికమునకుం గాదు. అందువలన ఇప్పటికి ఈ మూడు మూత్రములవలనను—రాముడు, గురువుడు లేక గురుడు, అని రూప నీడియగును. “మృత్యుకంబు” అన్న ముక్కను కొం

తెలుగు పదవిని గానగా నుండును. పదములకు అనుబంధములు ప్రాతిపదికములకు అని నాన్యుకొనుట యందును. "అదేమి, అధునిక సహజపాండిత్యములు-బంధువులు, శిష్యులు, అని ప్రకల్పించుట లేదా? దానినే విల సృజించుకొని నూనెను?" అందు? అట్లే చేయుచు; కాని పాఠశాల మాత్రము అట్లు చేయును.

ఈ కారాంతము లయినందున 2 వ మాత్రమున అక్షరములను ముద్రకము లోని విల్లులకు రాదు.

౧. ౯. ౧౦—ఈ వ్యాకరణముచేత ఉదంత గోళియులకు ప్రభుత్వంబునముగా వున్నకము ఎప్పుడే గాని, ప్రభు బహువచనము కడను విధిమొందును పుగాగములు రాదు. అందులన భేనులు, భేనులక, భేనులచేత అనునూపములు కలుగును. అది భాషాభివృద్ధి అనునామము అయినది. అంతటితో పాక గోళి గోళ, గోళభిన్ ఇత్యోయివై నూపము లుద్భవించుచున్నవి. పక్షిము, భేనులు, భేనులకు, భేనులచేత, గోళులు, గోళున్, గోళులచేత ఇత్యది సాధారణములు వచ్చుచున్నవి.

మఱియు, పీఠ ౯ వ మాత్రములో వున్నకమును గోళియునకు మాత్రమే చెప్పక, ఓకారాంతమాత్రమునకెల్ల చేసినందున గోళు అని (విదవానకము అనిష్టరూపము మఱచేసినవారయినారు.

ఇటు ప్రభుత్వ విధనమున మాత్రము ముద్రకము విహితము. ప్రభు బహువచన ప్రభుత్వరూపముల యందు ప్రభుత్వమును ముద్రకము చెప్పలేదు. అందులన పక్షి, పక్షిచేత, అను నిట్టి యనిష్టరూపములే గాని పక్షములన్, పక్షులచేతన్, ఇత్యదులు రావు. అట్లే భిక్షుప్రసాదముగా చేతన్, చేతచేతన్, ఇట్టివి ఎవని వని వచ్చును. చేతులచేతన్, చేతుల, ఇట్టి నూపములు కలుగును. (మా. ౨౨ క్రిష్టప్రకరణము.)

౯. ఉకారాంత మహద్వాచకములకు ప్రభుత్వ విధనమున పిందుప్రాకృత ముద్రకము విల్లుముగా నను ౧ వ మాత్రములో ఉకారాంతపదములకు ప్రభుత్వ విధనమునకు వున్నకము విహితము. ఇటు ౯ వ మాత్ర

మునకు వున్నకములు ఉకారాంతముగా నుండువారిని యున్నాడు. దానింట్టి ఈమాత్రముచేత 'వ్యుత్త' అని యొక నూపము ఎప్పుడున్నది పీఠిక 'వ్యుత్త' అని యుకారాంత క్రిష్టమును చెప్పినది? ఇది సమా? ప్రాతిపదికమా? ఈ ప్రక్రియ ప్రవాహముగా నున్నది. ఈ మాత్రమునకు కలసివట్టు వ్యుత్తకృత్తును ఉపసంహరించు 'వ్యుత్త' అను నూపము రావలదా? దానికెట్లు నివారించెను? ఇటు 'పూపూపు' 'పూపూపు' అని యుదాహరించుకొన్న సాధువుగా నుండును. గురుకృత్తును వాలదా?

౧౦. ఓకారాంత కృత్తులకు ప్రభుత్వవిధనము నకు వున్నకము ఎప్పుడు. ఇందులన 'వ్యుత్త' అని వ్యుత్తవాచి యొకటి లభించును. దీనిని విన్నయనూరి చెప్పలేరడాయెను.

౧౧. అనుహ్యకృత్తులకు మహద్వాచకము యందు ఉకారములను. ఇందులో మాత్రాక్షరములో అనావశ్యకముగా, అట్లును చెప్పియుండునట్లుగా-లింగ ప్రస్తావము చేసినాడు.

౧౨. ఈమాత్రముచేత, ౧, ౨, ౩, ౪, ౫ కృత్తులకు లో, వాన, భువి, దివి, అను నూపములు కుదిరినవి. కాని వీనిపై మహద్వాచకము విల రాక విల్లుముం చెప్పలేదు. దానంతేని లోపు, వానము అను నూపములు విరామములు. ఇటు మాత్రములో 'సంస్కృతపదములను' అనియున్నది అది సరిగాదు. 'సంస్కృత ప్రాతిపదికములను' అనవలయు. దీనిలో 'లో' పుంలింగము, కడను విల్లులింగములు. ఈ వ్యాకరణమున విల్లు యునపుంసక లింగము లేల? దీనికి భువియు, దివియు, వానము అను నూపములు ౩-౧౦ మాత్రములచే వచ్చును.

౧౩. 'కుకారులకు ముద్రకంబు రాదు' అని మాత్రము. ముద్రక క్రందన కింకరములకు మునుకెత్తి. అట్లు 7-వ మాత్రమునం చెప్పబడినది. లింగమే కారణమయినది. ఈ లింగ సాంకర్యముచేత పండితులు ప్రభుత్వ కృత్తుల వాస్తవ లింగమును మఱుమో అని చెబుచున్నది యున్నది. కుకృత్తును పుంలింగము. "ఇమే

౨౬. 'దేశ్యపదములు'— 'దేశ్యములు' అవలంబమును, ఏలన 'దు' య. 'దేశ్యపదములకు కారణం ప్రత్యయంతిములకును, అటు శబ్దమునకును బహువచనము సంబుద్ధులందు పూర్వకమునను రేఫయుతమున నుండు పర్వకంబగు. ఈ సూత్రముంబట్టి విలుకాండు + యు = విలుకాండుండు, అలు + యు = అలుండు అను రూపములు ఏనుకూడును. దు పర్వకమునటచేత 'దు' ఒక్కటే మొత్తముగా నుండవలయును. రేఫము ఏకారమునకును ఈకారమునకును నడుమం జొరదు. స్వతీయాదులయందు విలుకాండునకు, విలుకాండుండును, ఇట్టిచే భూత ప్రేత పితృతములు బహులు చెప్పబడును. వేటకాండు మొదలయిన కాప్రత్యయంతిములకు 'వేటకాండు' ప్ర. బ. య. ప. రూపము సిద్ధింపదు (యా. ౨౬ శబ్దప్రకరణము.) వేటకాండుచేత, విండ్లచేత, అండ్లచేత ఇత్యాదిరూపములకు ఇంకా గతిలేదు. ఇట్లే, తార్ల చేత లోనగునవియు. ఎన్నిటినుచూపించుము. ఎట్లన-కాడ్వంతలయిన బ. న. నంగు 'అడు' అను అని సూత్ర (౨౫) భావము. అందులన విలుకాండుండుండు, అలుండు అనును; మరియు 'హహ' సగాడు' దేశ్యముగాదే గాండుండుగాని గాండుగాని ఎట్లగును? ఈ సూత్రము కాబవలెగా వచ్చును. విస్తర భావము.

మఱియు నీసూత్రముచే పూర్వలందు పూర్వకమును రేఫయుతమును నుండిపర్వకము విహితము. అట్లున-ందుం' అగును గాని 'అడు' గాదు. విండు పూర్వకత్యమును రేఫయుతత్యమును దుకారమునకే గాని ఏకారమునకు గావు. కావున 'ందుం' అనును. గొడ్డం లో లగు బనివచ్చును.

౨౭. 'పదములకు' అనుట సరిగాదు. 'నువ్వుంతములకు' అన్న నిశ్చయము. 'కొన్ని నువ్వుంత పదములకు బహుత్వమున నువ్వుకమునకు మాటుగ బువ్వుకంబు' అని సూత్రము. బహుత్వమున నువ్వుమునకు బహులుగా లువ్వుకము వచ్చుననుటయే కాని దానిచేతనే బహుత్వము తెలియవని నర్థము రాదు. కొలన-కొలంబులు అనుచో నువ్వుమునకు మాటుగా 'కు' వచ్చినది.

కాని బహువచనమును రానే వచ్చినది. అట్లే ఇటును గాఁ దగునని వాక్యరీతి కన్పట్టుచున్నది. అట్లువచ్చిన చేయు 'వేలులు' గావలయును. కావున నువ్వుము లోపించును అవలంబమును.

౨౮. 'నువ్వుంతపదములు'— 'పద' అను పత్తరములను వేరువేరుయగును. 'కొన్ని నువ్వుంత పదముల నువ్వుంబునకు' ఈ రూపం? 'కొన్ని' టి గుని నువ్వుమునకు బహువచనమున 'కు' అదేకమును అన్నంబోలును.

౨౯. బొంపాలు, కొట్టాలు అను రూపములు నాథించుటకై 'కొన్ని దేశ్యపదముల మీదను బహువచన మువ్వుకంబునకు లోపంబును దాని పూర్వకంబున్న యచ్చునకు దీర్ఘంబును వికల్పముగా వస్తును' అని సూత్రము కన్పించుకొన్నాడు. ఇందు విక్రాలు పెక్కులు వచ్చును.

(i) 'దేశ్య' అవగూడదు. అదేశ్యముల యందును 'వజ్రాల,' 'రత్నాల,' 'స్వావాల,' 'విష్ణు స్వార్,' 'వరదార,' అని శ్రీవాక్యాదుల ప్రయోగములు దీపించుచున్నవి.

(ii) 'బహువచనము' అనఁ గూడదు— ఏలన 'వ్రాణాన' అని భారతప్రయోగమునకు, 'కాంబానకు,' 'బాపాన,' 'కాంబాన,' 'వనాన' అని యిట్లు నానా విధముల 'ఏకవచన' బహువచనముల యందు శ్రీవాక్యాదుల ప్రయోగములు కలవు.

(iii) ఇందును 'పద' శబ్దము పనికిరాదు.

(iv) 'నువ్వుకమునకు' అనుటచే ప్రథమక వచనే ర్థగ్రహమున ఈకార్యము రాదు రాదు అనిష్టము.

(v) 'బహువచనమున, నువ్వుక లోపంబును' అని యున్నది. నువ్వుకము ప్రథమక వచనమునకే విహితము. ఇతర రూపములయందు నువ్వుకము గాని 'నువ్వుకము' గాని. ఇట్లు లేనిదానికి, రానిదానికి లోపముచేయుటెట్లు?

౩౦. దుట్టాలు=చుట్టలు, మీసాలు=మీసలు, పూర్వసూత్రముచే నను దీర్ఘము పర్వకత్యమున యీ సూ

త్రము. చైకర్మికమేరి 'శాంపలు', 'కొట్టులు' అని యనిష్టరూపములు కలుగును. కొన్ని శబ్దములందు అని వ్రాసికొని యుండిన ఈ యనిష్టము కలుగదు.

30. ఇందును 'పదములకు' అనుట పరిగాదు. వానిం వొలగించిపట్టి స్మాత్రము-వామయముగ యికాగ మునకు బహువచనము పరమగుచో ఉకారముగును. 'పాదులు' 'పాదులపేర్లు' ఇత్యోగులయందు బహు వచనముపరమయినచో ఉత్పిపెట్టునచ్చినది? పదము గదా బహువచనము. అందును పెక్కు-వస్తువులం దెలుపు పదముగదా బహువచనము. చూ. ౨ స్మాత్రము:— 'పిరి పప్పులం' కలవు పిరి పేర్లవనము. పెక్కు-వస్తువులం దెలుపు పదము బహువచనము. 'లు, లక, లచేరిక— ఇత్యోగిది విధి పులు పదముల? ఇటుల పదమే వానియని తోగలిగించుకొన్న సంజను ముఱచి వ్యాకర్తగాదు 'లు పర్ణంబు బహువచనంబు' బ్రాల, వ్యా. శబ్ద. ౧౨ ము] అను నిత్యని బాలవ్యాకరణాస్మాత్రములనే కరణంబు కొచ్చినారు.

31 ఇందును పదములనుట పరిగాదు. మఱి యిందు ఇకాంంతములకుని సామాన్యముగాఁ జెప్పించున 'పరిధి' 'సమితి' ఇత్యోగులకు 'పరుగులు' 'సము గులు' అని అనిష్టరూపములు కల్గించివి. ఏదన్ని వారి తాగ్ధమే బాలవ్యాకరణమున 'వికృతియందు' అని స్మాత్రాంధము.

32. ఇందును పదశబ్దము పనికిరాదు. 'బహు వచనమున వామము కుదిరి పిల్ల మునకు కకారము వికల్ప ముగా వాదేశమును' అని స్మాత్రాభిప్రాయము. ఇందును 'వికృతియందు' అనవలయును. అనవండున (వ్యాకీకి, వ్యాష్ట, (తోడికి) నోడ్డు. ఇత్యోగ్యునిష్ట రూపములు కలుగును.

33. 'బహువచనము పరంబగు నపుడు ద్విత్వము న్న మునకు నింగుపూర్వక కువర్ణకంబగు.' ఈ గ్రంథ మిర్యాదల (౧) 'బహువచనము పరంబగు నపుడు' అనగా రాములు రాములన్, చెల్లు, చెల్లక, ఇత్యాది శబ్దములు పరమయి నపుడు అని యర్థమగును. విధి ౩

ప్రత్యయములే అర్థము కావలయు నని మాణమకుండు నెఱుంగఁగలడు. అందులకు వీరి శబ్ద - 2-వ స్మాత్రము భంగము కావించినది. కావున నిట వీరు బాలవ్యాకరణా గుల వాక్రయించినారు. (౨) ఇకను 'ద్విత్వలవర్ణ' ముఱు! ఏటికి యిది? 'లులు' కాదా! ద్విత్వ లకారములేదే. ఉకా రముతోడి లకారమునకే ద్విత్వము చెప్పినారు. కావున కిందులకారములును రెండుకే కారములునుం గావలదా? వింగులకొఱును, మందులకొఱును వ్రాసికొన్న స్మాత్ర మిది. దీనివలన చెల్లు (ఏ. వ. చెందంబు కావలయును. ఇది నాక 'నింగుపూర్వక కువర్ణకం' బఱు! ఏదెందువు? అర్థమిగునే 'ములు' (ఏ. వ.) నకు ముఱును బహువచ నము అగును. కావలెను యెట్లు? సంధి ౨౬-వ స్మాత్ర ములో నిశ్చయమేట్టిది గ్రుతాశేమయిన యగునున్న. ఈ స్మాత్రమువలన కిందులును మందులును వచ్చినవిగాని విండ్లును ముండ్లును ఎట్లు వచ్చును? అందులకు ఈ వ్యాక రణములో స్మాత్రము కనఁబడిలేదు.

34. ఈ స్మాత్రమునను పదశబ్దము పనికిరాదు. బహువచనములు ప్లవరుక్తార్థములో లేదు. 'ప్రాతిపది కాంతలులుడులకు బహువచనమున వికల్పముగా కకారా దేశమును' ననుట. ఇందులకు ఏఱు - ఏర్లు-ఏఱులు; పాలు-పార్లు-పార్లులు; త్రాడు-త్రాళ్లు-త్రాళ్లులు అని యుదాహరణములు. ఈస్మాత్రము ప్రకారము పార్లు - పాలులు అనియు, త్రాళ్లు - త్రాళ్లులు అనియు, రూపము లేర్పడును. అంతియకాని పార్లులు, త్రాళ్లులు అనునవి సిద్ధింపవు. అయినను వానిని గూడ నుదాహరిం చినారు.

35. ద్వితీయకవచనమున మహాత్ములకు 'నికా' అనువాక్తులకు 'నుకా' అనును" అనుట, ఏకవచనసంక్షు ను వీరు పదమునకే పెట్టుకొన్నారు. (చూ. శబ్ద. ౨. ము.) కాని అయర్థమున ప్రయోగించుకొనక ఇతర వ్యాకర్తల ప్రయోగము ననుసరించినారు.

ఇట 'ఏకవచనము' అను పదమికి పరత్యయార్థమా? ఆదేశప్రానిత్యయార్థమా? రెండవది అపూర్వము. మొదటిది ఖటింపను. 'ద్వితీయకవచనముగా' అని వివేకి

లేము. ఎవననుచు బ్రత్యయమే అన్నమాట ఎఱుంగని విజృంభణమిది. 'ఏకాంక్షత్రయం దేహిత్వ పద మేకవచనము. 'పెక్కుపదస్త్రయం దేహిత్వ పదము బహువచనము అని యీ ప్రకరణములో వీరి ౨౨వ నూత్రము. వాడుకలో ప్రకృతాదిధృక్ కర్తృంతయములకు బదులు 'ప్రకృతాదిధృక్' అనుట కలదు. అట్లే 'ద్వితీయాకవాచనాంతము' అనుటకు బదులు 'ద్వితీయాకవాచనము' అనుట కలదు. విధి క్తి పరిగదనములో 'నిఁ' లేదు. 'ని' ఉన్నది. అది యిట్లు చల్లగా 'నిఁ' అయినది; అనఁగా దానికిట ద్రుతము మొలచినది. ఇందువలన చల్లగా 'రామునిఁ' అను రూపమే ఖండించునగాని 'రాముఁ' అను రూపము ఖండింపదు. అనుభూతునకు 'ధనమును' అనునేగాని 'ధనముఁ' అనురూపము కలుగదు.

30. 'ని ను లహర్ని' కదా ద్వి. ప్రత్యయములు. సంది ౨౧ లో ను' కలదు. ఇది అందిరి మాటలవలన ద్వితీయాదిధృక్ నివర్ణకముగా కనబడుచున్నది. దీనికి అటు ద్రుతము మొలచుట యెట్టివిధిమా, మహర్ణమున ఉకారము లోపించి 'ధనముఁ' అనుటయు అట్టి చిత్రము గానే యున్నది. కరౌపరిగదనములో చేర్చనందుననే ఇది ద్రుతిప్రకృతిక మగునందుచేసి, ఈ పక్షమున 'మఁ' అనునేగాని, 'ని' నల్లగును? పయిగా స్వస్వమురాఁగా ఆ పదము 'ధనమునును' అనును. మఱియు శ్రీనిఁ, కైని, అనునే గాని, శ్రీ, కై, అనరాదా? మఱియు నివర్ణమునకు 'రాముని' కై ద్రుతిము మొలచదు గదా. 'మఱి' కై ఉన్న యికారముకూడ పోలగునా?

31. 'ద్వితీయా బహువచనమున లవర్ణకంబు' ద్వితీయా బహువచనము లవర్ణకంబునుట. పదిమే బహువచనమున్న సంజ్ఞాకరణము విస్మయము. అనుఁగాక. 'రాములఁ' అని తుదద్రుతిమొల్లు కలుగును? దానిని తింపవలెననియైన 'లఁ' అనియే ఏల పదింపలేదు? మఱియు ఈ పక్కికలో 'రాములఁ' అనును గాని 'రాములఁ' కానేరదు.

32. "ద్వితీయాదులు పదమునతో అనికారాంతమనాదులకు ఏకవచనమున 'ని' అనియు, బహువచన

మున 'ల' అనియు అగునంటును" అని యాత్రాము. ఇందిరి వాక్యరూపంలో విశేషములు:—విధి క్తిల ప్రత్యయము'లట. విధి క్తిలే ప్రత్యయములని యెఱుంగులయు. 'ఇకారాంతములు కాని మహర్ణములకు' అని యున్నది.—'కృతులపై'—అనియు. ఏలయు, 'కు' అన్నచో ఆగమ పెదబల వచ్చునో తెలియదు. ప్రత్యయమునకే వచనసంజ్ఞ గావున 'ఏకవచనమున' 'బహువచనమున' అనుట స్వప్రకృతి గాను. 'ఏకత్వమున', 'బహుత్వమున' అనవలయును. ఏమయిన వగుఁగాక 'రాము చేతఁ' అని మకారము మీద ఉకారమునకు ఇందు గరిలేదు. అందువలన 'రామునిచేతఁ' 'రాముల చేతఁ' అనిచే మోపము లగును. మఱియు నిందువలన 'రామునిచేతఁ' అని న్యాగముగానే మోపము సిద్ధింపదు; ఏలన న్యాగమును చైకర్మికము గాదు.

33. 'మఱిచేతఁ' ఇత్యదులందు న్యాగమును రానినటులు యాత్రము. ఇటు, న్యాగమును తృతీయాదుల యందు ఇదంతములకు కలుగదని 33 వ మూత్రముననే తెలిసినది. ఇటు వెండి ఆ యర్థముకొఱకే 'ఇకారాంత మహర్ణము'కు' అని యీ మూత్రమునం దెప్పుట అనాచార్యము. శ్రీ సప్తంబకములకుం గలుగదని చెప్పనేల? చెప్పకున్నం గలుగునా? ఇదియు నిర్భరకే?

34. ఇందుకు పదములనుట దుష్టము. ఇదిట కి మఱికి ప్రకృతులు చెప్పబడివి. ఇవి ఇకారాంత తత్వ ములును, దీర్ఘములును నట! పయిన రాణికి, దాడికి(=దాడికి), దాడికి(=దాడికి); ఇట్టి తద్వవిమాపములు దుష్టములా? ఇకారాంతినే దీర్ఘము లకు అవ్యయింపదు. కాని, ఇకారాంతము గతి యిట్లు యిన—శ్రీకి, హీకి—అనుట తప్పు? ఈ న్యాకరణముచేత 'చేసికి' అను రూపము కలుగదు.

35. అనిదంతములపై కు మద్ధి నమృననుట. ఎటు ను రాని యిక్తు ఇటు శేట వచ్చినది? దీనిచేత 'శ్రీకుఁ' 'కైకుఁ' అను రూపములు అవలంబించును. ఈ న్యాకరణముచే రామునికు అనునంట ౦ నమకు అనియే నమృను. ఇటు కు మద్ధికి ముందు నికారాగమ మొకటి

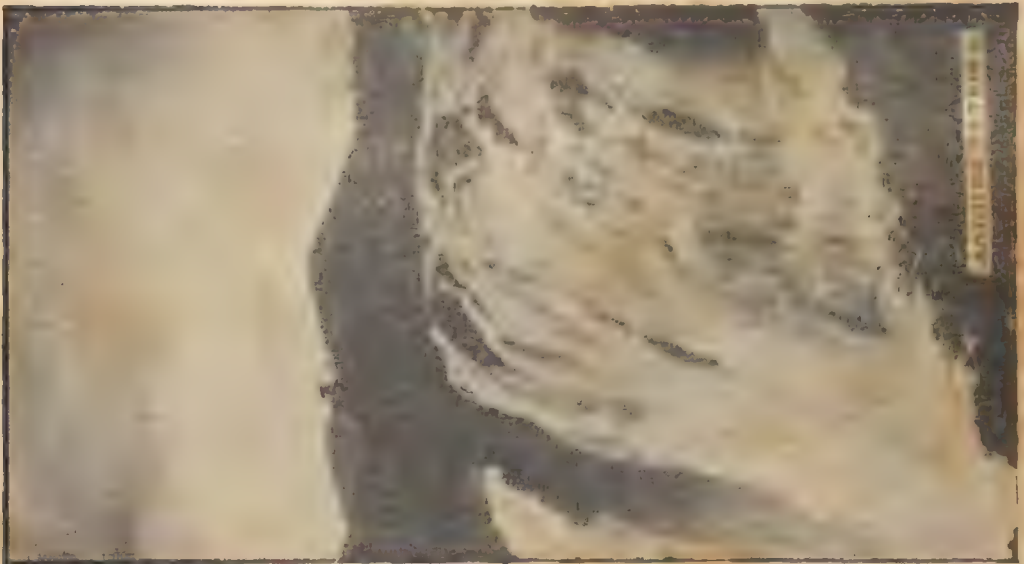

మై సూ రు చి త్ర ము లు

* ఈనాటివి కొన్ని

౧. ఆహ్లాదగోరి దానికి చేరిన ఉద్యానము-శ్రీరంగవట్టణము

౨. కావేరి మనోహర జలసాతము-శివసముద్రముచేరిత

* శ్రీ వి. ఆర్. చిత్రగారి ఛాయాచిత్రములు.

3. హేవలను కమాను

దీని యద్భుత శిల్పరహస్యములన దీనిపై నొకమనుష్యు డెక్కి నట్టినచిమికి పోయిన నీ కమాను ఉత్తి ట్టూగును

ర. కృష్ణరాజసాగరము అనకట్ట
అ. ౧౨౦ ఎత్తు, అ. ౪౫,౦౦౦ నిడివి గలది

౪౩. మూర్తిపారము. — (చింతి, రి, ర్తి, ప) అనునవి నామములపై యధావిధిసముగా (౧) విధి క్తు లకు ముందు, (౨) సమాసముందు (౩) ఆ రెండు విధము లనువచ్చును. ఈ దాహరణములు (౧) వ తెగకు లేవు. లేమికి కారణము చెప్పలేదు. (౨) వ తెగకు నామ వేములు. (౩) వ తెగకు మాకు, అన్ని, నేయి, విల్లు అని నాలుగు కలవు. కాని, చిత్రములునుం గలవు. బొప విధి క్తు లనంబడును అని వీరి వాక్యము. 'బొపవిధి క్తులు' అను శబ్దముం గల్పించుకొనుటకు, అవిచ్ఛిద్ది ఎట్లు వచ్చును? పూర్వులు వీనిని 'బొపవిధి క్తు కములు' అనిరిగాని 'బొప విధి క్తులు' అవలేదు. ఇచ్చవచ్చినట్లేల్ల యాపకల్పన! వీరు 'బొపవిధి క్తు'లనియే ౪౩ ని, మూ.లో ప్రయోగించి వారు. మఱి ఈ దాహరణములలో 'మి ట్రిక్' 'మి క్త' చేను' అని సురులేపపాఠము. 'మి ర్రిక్, మి ర్తి చేతు' అని లఘు లేపము ఉండవలయును. మఱియు, 'బొపవిధి క్తులు' అను సంజ్ఞ ను వివరించుచున్నారు. విధి క్తులకు ముందు వచ్చు నవిగాన, 'బొపవిధి క్తులు' అనబడునట! అపశబ్దమైనను అనుఁగాక, సమాసముందు మూర్తిము వచ్చునట్టి 'ప' అను దానికి 'బొపవిధి క్త' అనుట ఎట్లు? విగ్రహములలో నైన 'నామయొక్క చేను' 'వేను నెదు చెట్టు' 'పాములయొక్క శీఁగు' అని యుండు సేగాని, 'ప'ను ప్రయోగములేదు. 'నాప చేను' 'వేప చెట్టు' 'పాప శీఁగు' అని సమాస ములు. బాలవ్యాకరణమున 'ప' అను దానిని, 'బొప విధి క్త కములలో' జేర్చుమికి కారణము వికవమయిందా?

కర. సర్వనామచరణము. — 'విధి ప్రకృతములట.' ఇంత పాండిత్యమే? 'విధిప్రకృతములట.' 'నామనాచరము లట్లు' అనలే? ఇదియనుంగాక, సర్వనామములు నామనాచరములు కావని ఈ ప్రకరణము 3-వ సూత్రములో తప్పిల్లినదేమనచేసి స్పష్టము. అంతే సర్వనామములకును విధిప్రకృతములకును. ఇటు మరల ఆమాట నీటి ఇవి (అనగా సర్వనామములు) 'శుభయోగింపబడును' అని వాక్యము. ఇట్టి సంవిధములందు ప్రయోగింపబడును అనుట భాషాపాక్షాత్తము.

రక. 'సర్వనామ విశేషముల కవతల పర్వ
నామాలికాన మును వచ్చును' అని మూత్రార్థము. అందు
వచ్చునేని 'నేను భక్తుడును' 'మీను భక్తులము' 'నీవు
భక్తులవు' 'మీరు భక్తులురు' అని యనుజేగాని 'భక్తుల
విహ, భక్తులము' 'భక్తులవు' 'భక్తులు' అను రూపములు
రావు. పైగా 'భక్తుడు' (ఁ)ను 'భక్తుడును' అను నిజీ
విముఖమును. మఱియు దీనిచేరి 'నీవు పారివు' 'నేను
పారిను' 'వాడు పారి' (ఁ)ను' వారు పారిరు, మీరు
పారిరు' ఇట్టివి ఉత్పన్నమగుచు, ఇంతియకాని 'భక్తుల
విహ, భక్తులము, భక్తులవు, భక్తులు' అను రూపములు
(అంబరియ (అ. కారాజేము) ఉదాహరణముయే
గాని మూత్రావస్థాతిములు గావు. ఇదియుం గాక
ఈమాత్రముచేత 'నేను భక్తుడు, నీవు భక్తుడును' అను నిజీ
ప్రయోగములు గుర్తములగును. ఏలని ఇందు
చెప్పిన కార్యము ప్రకర్మియుగాదు. ఇది ఉపాధువులని
ఈ మాత్రముచేరి భవిష్యవలసినపనిచేదు. బాలవ్యాక
రణము, కారకపరిచ్ఛేదములలో సంజివి సార్వభౌముడు
నూరి చీని భవిష్యములనుం గా. నువదేశించివాడు.
(బాల, కారక 33, 34.)

ఈ వ్యాకరణమున సంఖ్యావాచకములను పద్య
వాచములనుగాఁ జెప్పలేదు. అది భాషలో చేరవా
దేమి?

మతేయ, పర్వశామనులకు ఇందు మాతవ లింగ
మూల నిర్దిష్ట ముగావు. కావున వానికి మహానాది
సంస్కారము గలగన. వాని క్రియలమన, విశేషముల
మన మహత్వాని నిర్దిష్ట స్థూతి వాని వేదమున ఆచార్య,
సీతమ్మ, శత్రు పాపమవు' అనుభామలాం, మారు
సంకమమును ఇత్యాది మాతవ ఫలైకలు ఘట్టిల ననుమ.

‘నేను భక్తుడను’ ఇవట ‘భక్తుడను’ అను యా
పము, ౪-౫-వ సూత్రములంబట్టి మహాత్ములకుం గలంగ
దనినది. సకత్వము మహాత్మునిది? ‘నేను’నకు విశేష
కమైందున అయినదందుమేని ‘నేను’ నకు మహాత్వము
లేద! ఏలన ఆ వ్యవస్థ నామవాచకములకేగాని పర్యవ
సములకుఁగోరు. అట్లేని విధముం వానికే రాజా అనిన

విధాన విశేషము చేత వచ్చును. పుంసంగ సంఖ్యయు మహా త్సంగము లేకపోయిన బోవును గాక. పుంసంగములు కానివానికి గలుగు నమరాత్సంగ రాజా? అనిన, రానిను, అందులన నేను 'భక్తమును' అనును. ఇట్టిది ఇందలి సూత్రముల చరిత్ర యొక్క పరంపర.

౨౦. తొగ = తొన; పగలు = పలుకు; సిగము; తిలి, అనికా, అని చిగు ఉదాహరణములు. 'చేత్యు పదములలో... కొన్ని గతార్థములు ఏకార్థములను' అని సూత్రవాక్యము. "కొన్ని చేత్యపదములలో 'గా' 'నా' వచ్చును" అని భాషయగును. గతార్థములు ఏకార్థము లగును అను తైలి వికారముగా లేదా? చేత్యపదములలో అని సూత్రమున నిర్దేశము. ఉదాహరణములలో 'సిగ' కలగు. అది నిత్యభవమని, అప్పుడు వున్న నీతారామా చార్యులవారి గ్రంథము. మా. పక్ష్యపిపిక — 'సిగము = గ్రహము-శివ' 'సివము = గ్రహము, శివ'. ఎక్కడిక్కడచే వ్యాపారము? ఇందలి యిరువదినా ములలో మూడు ప్రమాదిభిక్షు, ఒక క్షార్థకము, ఒక భూతార్థక ప్రమాదులకు వందము. ఉదాహరణ ములలోని యాభైమునకు నిమిత్తమేమి? ఈ రూపము లందే 'ప' కారము వచ్చునగాని చేయబట్టి రావని భావమా? లేక, వట్టి విభిషికా మాత్రమా?

౨౧ 'చేత్యపదములలో ప్రథమేతర తకార ములు కొన్ని ఏకార్థములను' అని సూత్రపర్యాయము. ఏమి ఈ పద? 'చేత్యములలో నుక తొలిగ్గముగాని తాకు దా వచ్చుట కలదు' అని భాషయగును. ఇది సుదాహరణములు. — 'గా'కు, 'ఉ'కు, 'అ'కు, 'ఇ'కు, 'ఎ'కి. ఇందు నుండి మాత్రము తమన్నిగ్గ రూపముగా నుండి భాషమేమా. మఱియు: రూప మున ఈ వాచకము రావనిగా? ఏల ఇట్లు నిర్వాచక సలం గల్గించుట? —

విభక్త్యర్థ ప్రకరణము

౧. సూత్రమందు అభిహితార్థమును చెప్పనందున 'రాముడు వచ్చె' అను నిత్యార్థ వాక్యములందు 'రాముడు' అని ప్రథమ రాదు. 'ప్రాతిపదిక సంబంధ

వంతులకుం బ్రసముయగు' అని వీరి సూత్రము 'ప్రాతి పదిక సంబంధ' క్రింద బలులు బ్రసముయగు' అని బాల వ్యాకరణ సూత్రము. ఈ సూటిలో ఉక్తార్థమున నేమా తెలియక వీరు దానిని విడిచిపెట్టివారు. అట్లు విడిచినందున గలిగిన చెట్టు ముందు తెలియగలవు.

౨. ఇందు కర్మ యననేమా నిర్వచింపలేదు. 'అత్తంగొట్టెను' అని ఉదాహరణము. అత్తమునకు ద్వితీయా విభక్తి వచ్చునందు. అత్తకర్మమునకు గాని అత్తమునకు గాదు. "క్రియయొక్క ఫలము" — క్రియా గమయిన ఫల మనవలయును — "క్రియయొక్క ఫలము" — ఫల గా పరు కర్మములు వును. అఫలమును కారు అను భవించును.

౩. 'కర్తృరణ సహాగములార్థములకుం దృతీయ ము' ఇది బాలవ్యాకరణ సూత్రమును చదివొట్టి చేసి వట్టిది. దీనిచేత కర్తృకు తృతీయ వచ్చును. చేత, చే, తోడు తో, అని తృతీయా ప్రత్యయములు వాలును. సహాగములకు ఈ వార్గింటిలో ఏదివచ్చును? ఏదైనను వచ్చును నా? పూర్వులు ఏయర్థమున నేప్రత్యయము వచ్చునో చెప్పమనెడిది. వీరు ఆ రవాస్యమును దాచిరి. ఆ సుట్టు తెలియనందున, 'రామునితోడు వారి నిహతుం డయ్యె' అను సుదాహరణ వాక్యమున కర్తృగ్ధమున 'రామునితోడు వారి నిహతుండుయ్యె' అనియు, అట్లే సహాగమున 'రాముని తోడు నీత వచ్చె' అనుటకు మాటుగా 'రామునిచేత నీతవచ్చె' ననియు, సహాగము గమున 'రామునితో' 'సముచు లేడు' అనుటకు మాటుగా 'రామునిచే సముచులేడు' అనియు ప్రయోగములు పాగువులగును. కావున ఆ తృతీయా ప్రత్యయములలో ఏయే యర్థమున ఏయే ప్రత్యయము వచ్చునో దానిని చెప్పవలయును. చెప్పిన పద్ధతుకు వందనము నేయవలసి వదిగాని నిందింపగూడదు. పూర్వులు స్పష్టముగా చెప్పారు గాన వారి వ్యాకరణములందు ఈసందేహ ములు లేవు. ఈ యనిష్ట ప్రయోగములను ఉపదెచ్చుము లుగావు. మఱియు 'రామునిచే వారి నిహతుండుయ్యె' అనువాక్యము చెట్లునేర్చుతో నిర్మితము. ఇందు ప్రప్త

వ్యయము గలదు. ఇందు ఏది కర్త? తృతీయ వచనమున
 రాముడే కర్త యనుకొందము. ఏకీయకు కర్త? దానిని
 చెప్పవలయుక్తియే. ఇటు యుక్తిగా రెండువాక్యములు
 కలిపినారు. 'రామునిచే వారి నివారణండు'నునదొకటి.
 'వారి అమృత' అనునది ఒకటి. జిజ్ఞాసునగా, పఠించు
 వారు రాముని కర్తమగుచు దలంచిన, సంతోషమే.
 దాని కర్తగాఁదలంచినదియు సంతోషమే. తట్టి సంతోషమే
 యన కర్తమేవో వ్యాకర్తకు సంచేహమైనందున.
 గ్రంథి ప్రాధమ్యముచే దీనిని చెప్పింపకు—కరణము
 సాధనము అన్నట్లే కర్తయన నిదయుని వల చెప్పు
 రాదు? 'చేదవత్తురిచేత నెంబకము పెండబడె' అని
 పూర్వము యుద్ధాచారము. 'కొలతోడఁ నూలనేనె'
 యనునో 'కొలచేత నూలనేనె' అనఁగూడదా? అది
 తెలియుట యెట్లు? ఎప్పుడు? 'కర్తృకాపహర్థ
 తుల్యాత్వములకు తృతీయ యను' అని వీరి నూత్రము.
 ఇందు 'చేత, చే, తోడ, తో,' అను వాగ్విటిలో
 ఏదివచ్చునో తెలియదుగా? 'కర్తృకాపహర్థ తుల్యాత్వ
 మొగంటులం తృతీయకుం తోడ వర్గంబు' అని బాల
 వ్యాకాణ నూత్రము. తోడ వచ్చునని దీనినినఁగదా
 'తెలిసికో నిలసియున్నది. తెలియించున్నది. సహర్థ
 మునకై వీరు ఇట్లు వ్రాసివారు.—'రామునితోడ నీతి
 వచ్చెను—(సహర్థము—మాడ)' ఇందులన 'రాముడు
 మాడ తోడ వచ్చెను' అని వీరి కనములో మాడ కుఁగ
 దా తోడ రావలయును. ఏలయన 'కర్తృకాపహర్థ
 తుల్యాత్వములకు తృతీయ యను' అని వీరి నూత్రము. ఇం
 దని వక్ష్యే ప్రయోగముచేత 'మాడ' కు ఈ 'తోడ,
 వచ్చును. 'మాడ' సహర్థముగాని రాముండు సహర్థము
 గాదు. సహర్థమందు అని ప్రయోగించుకొని యుండిన
 ఇట్టి గుప్తప్రయోగములు రావు. అట్లే ఈ వ్యాకరణ
 మన 'తుల్యాత్వములకు' అని యున్నది. అందులన
 'రామునితోడ సముదయ లేదు' అనుటకు మాటుగా
 'రాముడు సమునితోడ లేదు' అనవలసి యున్నది.
 తుల్యాత్వము 'సమ' శబ్దముగాని 'రామ' శబ్దముగాదు.
 మఱియు నిటు మహావ్యాసములు చేతోడలే. వీని స్థాన
 మున, "చేత,తో"లు మాడ వచ్చువా, రావా?—

౪. 'హేతుగ్రహణంబులకు తృతీయ యను,
 నూత్రము నూత్రముననే దీనివల చెప్పలేదు? 'చేత, చే.
 తోడ, తో,' అను వాగ్విటిలో ఏది వచ్చును? ఏది
 వచ్చును? అన్నియు వచ్చువా? ఇటు అవ్యవ్యాకరణ
 ములేగదా కిరణము 'జనులచే కప్పములు గొనియె' అను
 వాక్యమున కిసుబయన గ్రహణము. దానికి (అనఁగా
 తద్వాచకమునకు) గదా తృతీయరావలయును? అందు
 వలన ఈవ్యాకరణముచే 'జనులకప్పముం గా నెఱిగె' అని
 గదా పైవాక్యము ఉండినలయును? 'హేతుగ్రహణము
 లకు తృతీయ' అని వీరి నూత్రము. అందలి ఉపన్దికి
 ఈపాటి ప్రభావముండదా? 'గ్రహణమునం దీసికొనుట'
 అని వీరు దీక్ష వ్రాసికొన్నారు తీసికొనుట యనుమాటకు
 కొన్నిశబ్దాలలో సాన్నిపాతిక విశేష్టము అర్థము. ఆంధ్ర
 విద్యార్థులలో ఆ శబ్దాలవారే బహుళము. 'పరునకుం
 దృతీమాంధికియట' అని వీరి నూత్రము. పూర్వము
 తోడ వర్గమునిరి. వీరు దానిని గుట్టుగా దాపవలె?
 మఱి 'రామృష్టులు సాందీప్రురిచేత వేదములం జనివిరి'
 అని చేత తృతీయంబెట్లవచ్చువా?

౬. 'సంప్రదానంబునకుం జరుగియగును' అని
 నూత్రము. 'త్యాగోద్దేశ్యంబు సంప్రదానంబు వాఁబడు'
 అని బాలవ్యాకరణము. దీనికి 'ఇచ్చునో' బుచ్చుకొను
 వాఁడు సంప్రదానము అనఁబడునని యర్థము. కావున
 'సంప్రదానంబుకు' అని వక్షిపరియే. వీరు గురువాక్య
 మును గ్రహింపక 'సంప్రదానంబు' 'హేయం దలంచుట'
 అని యర్థము వ్రాసికొన్నారు. ప్రధమచేత వ్రాసికొన్నారే
 గాని ఆమాటకు ఆయర్థము రాదు. 'తలంచుట' యనుట
 కాంతాకారిపురాణమువలె నున్నది. 'తలంచుట' యను
 నర్థము 'ఉద్దేశ్యము' అనుటంబట్టి వ్రాసికొందురుగాక.
 సంప్రదానంబనఁగా భావసాధనచే చక్కఁగా ఇచ్చుట
 యర్థమగును. కాస్త్రకారము ఆయర్థమున ఆ సంకేత
 మును కల్పించినవారుగాదు. ఉద్దేశ్యమున ఎవనికి ఇచ్చెనో,
 లేక, ఈదలంతుకో, వాఁడు సంప్రదానమనంబును.
 'సన్యాక్రమీయతెలెత్తితిన్నసంప్రదానమితి' అని తత్త్వ
 బోధిని. 'వానిపేరుతోడె' అని వీరి ప్రయోగము.
 'పేరు'బ్దము దేవవిధిత్తికముగాదా? 'ఎవనికో' వచ్చువు

ఈబడుచున్నచో వాని పేరు (3) తోడ చతుర్థివిధికి ప్రత్యయమును అని యుపన్యాసము. విధికి యిచ్చుం బాలును; చతుర్థి యున్నను బాలును. విధికి ప్రత్యయ మును ఎంబులతో చూపించుకొనుడు. 'వానిపేరు' అన్నాడు. వాడే సంప్రదానము. ఇట్లు వీరు అవశ్యక మైన-ప్రార్థనలు చెప్పిన-కాస్త్రాశ్చిధ్ధమి-యా ముగ్ధమును మాని లేకపోయి వ్రాసియును విధితే 'వానిపేరుతోడ' అని వివరించుకొనుట విద్యార్థుల పురాకృతము.

2. 'తొదర్శయన చతుర్థి యగు' అందులకు ఉదా, 'చావునకై నీతిం గోరకు'. రాముడు నీతిం గోర లేదా? ఆగోరులు చావునకా? గోరినందున రాజులుగను చచ్చెనుగాన నట్లు చెప్పుట అందురు. ఋష్యాధ్యయన బాలబోధయ చేయబడియుండగా ఈ పాఠశాలగ్రామీణుల పేర్లు 'మొక్కికై పూరిని నీచించుచున్నాడు' అని యుదాహరించిరి.

౩. 'అపాదానమనం బందమియగు. పంచమి ప్రత్యయములు కట్టి, వలన, కంబెక అని నూడు. ఇందు అపాదానాధ్యయన చేదివచ్చునా? ఏవివచ్చునా? అన్నియునా? వీరి యుదాహరణములు, - 'చెట్టులవన వాకులు వ్రాశెను, 'కొంగలనిధియము' అని. అట్లే 'చెట్టులబట్టి యాకులు వ్రాశెను' 'చెట్టుకంబె యాకులు రాశెను' అనియుం తెప్పనోప్పునా? నూత్రియన వలనను నిర్దేశింపవందున 'పట్టికంబె' లం గూడ ప్రమాణింప వచ్చునని యేర్పడును? ప్రార్థనలు అపాదానముగ్రామీణున వలన పర్వకమునే నిర్దేశించినారు. అపాదానమననేపా ిరు చెప్పలేదు. చెప్పుటయు మానుటయు నిందుయా దృచ్చికముగా నున్నది. అందుల యొక్క ఇదే తెలియును. 'ధునియపాయేఽపాదానమ్' అని పాణినినూత్రియ. దేనినుండి యొకటి పాయనో ఆ ధ్రు వము అపాదానము. వీరు 'కొంగలనిధియము' అనియు నుదాహరించివారు. భయమునెడి భావము దొంగనుండి ఎడఁపావినదా? ముందు దొంగయందుంకిందా? ఇటుం తెప్పిన భయము 'కొంగలయ్యను, మన ఇస్తువులను వారిం దును' అని మనమనస్సులలోనున్న భయముగాని 'తన్ను పట్టుకొందుని' వానియందున్న భయముగాదు? దొంగ

అపాదానము గాదు. 'బిల్వస్తువు దేనినుండి, విడువం బడునో అది యపాదానము అని వీరినాశ్చయము. 'విడువం బడునో' వీరికి కర్త ఏది? విడువబడి ఏది? అకా చెట్టా?

౪. 'ఏ యొక్క దాసుడు' నా 'దేవు' 'వాని పిరి' అని ఉదాహరణములు. వీరిలో ఒకదాన యొక్క విధి కలదు. కడమరెండు మడిలేను. అని యిరు మడి ప్రమాణము నట్లు తెలుపును? 'శేషమన తనస్వామికిం దెవతో కల సంబంధమని వీరి బాక్యము తనకు స్వామి తోకల సంబంధము వీలగాదు? 'ఉ-రాజ పురుషుడు.' ఇటు "రాజునకు వాని యాకృతికింకల (అంటే) మాప మునకుం కల (యిటు) సంబంధము యొక్క-చే దాపవను" నంటి. పురుషుడనగా ఆకృతియును. ఏకాదునుచే శేషమనగా సంస్కృతస్వాకృతమున సంబంధ ముగ్ధ మునునదో ఆకారము ఇందు కలదా? ఆ సంజ్ఞ ఇటు నట్లు పరిపదమ? పురుషశబ్దమునకు ఆకృతి యర్థమని ఎక్కడ మన్నిది? ప్రమాణమును తెలిపిన కృత్తుడె నయ్యెద. సంబంధాధ్యయనము వీరిచ్చిన యుదాహరణము 'రాజపురుషుడు' అను సమాసము. యొక్కకు ఉదా హరణము లేదు. విధిక్త్యర్థములు చెప్పబడినవిగా యొక్కకు ఆర్థము చెప్పి దానికి ఉదాహరణము మాప మివని? దాని మన్నిరించిన ప్రశ్ననాయమా? మఱి ఆకృతియనిరి. కామని లోనగు కాస్త్రాగంధములందు 'రాజు' పురుషు' అని యుదాహరిగము. 'రాజపురు షుడని సమాసము బహుప్రసంగము. 'రాజు' పురుషో 'రాజపురుషు' అని కాశికాశ్చి. అందులకు క్రిందగ్న నమవుగారి యనుబాదము '(The king's man' దానికే 'The kingsman (officer or servant) అని కాశీ పండితుడు. ఇదియునుంగాక 'ఇప్పుడు మనము పాఠముగానెట్టిది అని న్యూహించుచున్నామే అట్టి రాజనీపరులకు పూర్వము 'రాజపురుషు' అని సంస్కృత రసాలకాదులయందు వ్యావచారికము. మృగ్యకటికలో చారుడుని రాజపురుషులు ఆధిపతిగనుని (వ్యాకరణ పరి) 'మోల విచారికలములో' కామమిది.

"అధికరణకే, 'రాజపురుషు', గృహ్యసూత్రయం చారుడు (రాజపురుషుడే) గృహ్యుని." "పౌరాజ

జవురుచే "నాగున త్రిం విష్ణుశ్చరీప్రాజ్ఞానా సర్వే రాజ
వురుచే" ఈ యగమున వ్యాకరణ శాస్త్రమునను,
వాచాగ్రంథములను ప్రవృత్తియైన యీ పదమునకు
ఈ యగము కలుగక లేనియగమున కర్పించుట చింత
నీయము. రాజవీరులను నీ యగము కారినవిద్వేషాది
వివాదములు మించి వై యాకరణమునది యందు
అతిప్రసాదము.

౧౧. 'అధికరణమున సప్తమియగు' ఇది 'దేవి
యందు నిలచునో' అని ప్రయోగము. 'నిలచు' అను
భావము, 'కారవిధ్యము'గాను. ఈ 'నిలచు' రూపము
ఇంతకుమున్నెచ్చిన 'విచు' నుండిది. దీనినంటితే
ఒకానొక వాటకమందలి 'నిలచిన పలుకులును' ఇవల
వ్యాకర్తగాను ఆధారమునొక్కసామాన్యవిధ్యరూపముగా
దాని మాఱు భేదములలో ఒకభేదంపు విధ్వంసమును
ప్రాసితేతములు కేవలమునకే పద్ధతి యదావగతి
మున ప్రాప్తికొన్నారు. నేర్పికొని ప్రాసిత బాగుగా
నుండును. అట్లుచేచునందున వ్యాకరణము దౌష్ట్యమున
కున, ఈ దాహరణము ప్రవయ్యమునకునై నుట్టును నైట
జ్ఞచిహ్న. 'వగ్రమునం ద్వాగలను' అని యదాహరణము.
బాగునకు ఇది సహజము? 'హోయలో చెప్పిన్నది'
పెట్టెలో 'ధనమున్నది' 'కొలుగో గతియగున్నది'
ఇట్టి భేదము పనికిరాదా?

౧౨. 'జోలం గూలకేసె' ఈ వ్యాకరణముచేత
'జోలను' అను రూపము వచ్చునగాని 'జోలన్' అను
రూపమునగు. "అనునట్లు శ్లోకమున ప్రయోగము
మాటుగా స్వీకరణము" నను నీవ్యాకరణముచేత 'వనమం
దుండె' అనుటకపై 'వనమనుండె' అని దానికి
మాటుగ సంధించును. ఇదియునుగాక ఇది 'అయోగ్య
యందు' అని నీగు ప్రయోగించివారు. వీరివ్యాకరణము
చేత 'అయోగ్యనన్' అవలయును. కట్టి, క౧, మా.
అనునాత్మల పద్ధతివైకరణమునకు నన్ వర్తకంబును
అన్యత్ర అంగువ్యాకరణము చెప్పును' అనుట. అయోగ్య
అనునాత్మకదా?

౧౩. 'అనునాత్మకముల ద్వితీయకు ప్రథమ
యగు' ననుట. ఇందులన 'సప్తభౌమియవీలచేను' అనుట

తప్ప. ఆ యగమున 'సప్తభౌమియవీలచేను' అనుటయును,
వీలయన మా ప్రథమావేశము ప్రకల్పకముగాను. కట్టి-క
నూత్రముచేత 'సప్తభౌమ' అనునాత్మ.

౧౪. 'విలుకలు కూసెను.' 'గోవులు వచ్చెను.'
'అనునాత్మ-స్త్రోకక్రియల బ. వ. వకు, ఏ వ. అను అని
నూత్రము. ఇందులన 'విలుకలు కూయుచున్నది'
'అనిటి' మాటలు 'మేయుచున్నది' 'గోవికలు పాడు
చున్నది' అని కవనము చేయవచ్చును.

మఱియుక విశేషము—ఇందు 'కర్తలగునో'
అనియున్నది. ఇంతకుముందు వీగు పూర్వమునే అరుస
రించి కర్తకు శ్లోకమునే విధించివారు అందులన ఇది
'విలుకలచే కూసెను' 'గోవులచే వచ్చెను' అవలసినది.
ఈ ప్రవగణము క-న నూత్రము ఉదా. 'రామునిచే వారి
విహమంధర్య' అనువాక్యములో 'వారి' కర్తయే
'వారిచే' అని తృతీయరానిదా? మఱియు 'కర్తల
గునో' అనుట సాధువుగాదు. 'కర్తలగునో' అని దీర్ఘ
మిదలయినను, 'అకశంకల ముద్దియల నెనను' అను
వాధునిక విద్వత్ ప్రయోగము ప్రామాదికము.
'కర్తలు' అనుటకుమాటు 'అధిరౌతము' అవలసినది.
దాలవ్యాకరణంబున 'తిక్ష్ణుడంబులు వాచ్యులుగునో'
నని యున్నది. అందులన నీ వ్యాకరణము చువ
స్త్రీలకు కలిగిన యుపద్రవము తిప్పినది. ఎల్లన దీనిలన
'నిలవురు' - 'పుగిలు వచ్చెను' అని ప్రయోగమునయిది.
వా వ్యా. నలన 'వచ్చిరి' మప్రయోగమునకు ధంగము
లేదు. అచ్చరలు వీరుచేసిన అనునాత్మలు గదా?

స మా స ము

౧. 'రాజ + ఆజ్ఞ = రాజనాజ్ఞ'

'స్వతంత్రములగు వర్తములుగల కొన్ని పదములు'
అనియూరంధము. ఆర్థములలో స్వతంత్రములు, పరతంత్ర
ములు అనిభేదము గలదా? 'అట్టి పదములు ఒకటిగా
జేరి ఒకయర్థము కలిగించుట సమానమునాఁబడు' అని
వీరి యుపదేశము. ఇంగునెట్లైన కలిగించుటయే సమా
సమా? అట్లు కలిగింపఁబడిన సమాదాయము సమాసమా?

ఇందు "రామ" అను పదార్థమును, ఆజ్ఞయను పదార్థమును వీరి, ఆజ్ఞయను పదమును ప్రధానముగా దోషింపజేయుచున్నామని" ఈ వాక్యము నువకంపించి కల్పము.

'చేయుచున్నది' అని బహువచనము వలన! ఇంచులీయు శ్రుతార్థమును ఇంచు బ్రవర్తియై! మహాత్ములు అమహాత్ములగులియుక, కేవల మహాత్ములుగాని కేవలమహాత్ములుగాని కలిగినది నది సమాసముగాదా? వాటియు, ఒక ఆజ్ఞయను కలిగించుట యుచుగా, ఒక పదమును ప్రధానముగా దోషించుట యని భావమా? - అర్థసంబద్ధ నెయింపుటకు సాధనమేమి! 'రామ'డు వారిని సంహరించెను. ఇంచెన్ని యర్థములు? 'రామ'దానమునైన వాటి! ఇంచెన్ని యర్థములు? ఈ విషయము నుచోదమా? సమాసార్థమును చెప్పు వాక్యమేగదా విగ్రహము; కావున విగ్రహమునదేకార్థములును, సమాసమును ఏకార్థమును అని శేషమెట్లు సరిపడినా? కావున ఒకయర్థమును గలిగించుట యుచు యెట్లు? విగ్రహవాక్య మెన్నియర్థములను గలిగించునో సమాసమును అన్నియర్థములనే కలిగించును. కనుక 'ఏకపదంబులు' సమాసము అక్కరలే. ఇందు ప్రావృత్తమయిన మహాత్మ్యసాత్త్వి విశేషము ఆసంబధమని కావలసివదిగదా? రాజును పదమును. ఆజ్ఞయనుపదమును శేరి ఆజ్ఞయను పదమును ప్రధానముగా దోషింపజేయుచున్నట్లు. ఇది యసంబధము. పదమునుగాదు ప్రధానముగా దోషింపజేయుట. మఱిదేనినది పదార్థమునా. మఱి ప్రధాన మప్రధానమని శేష మెట్లు ఏర్పడును? కిటుకు బడుట బడిరే.

౩. ఇందు తత్త్వము ద్వంద్వ బహువ్రీహులు మూడు సమాసములే చెప్పబడినవి. ఏకవిధములుగా కన్యధారయ్యనువులు ౪-౫. మూర్తిములలో చెప్పబడినవి. ఇది సంత విపరీతమో చెప్పవలయునా?

ఈ క్రమముల యర్థములేపుక వానిచే మహ్యమును మఱియుకటిం దెప్పించి బహువ్రీహిగానున్నది. చెప్పనిచో 'సంతంబు' అనునో మారిపట్టు తెలియను. 'చెప్పియో' అనవలయును.

వాద్యములను నన్నింటి యర్థమును ప్రధానముగా గలది ద్వంద్వసమాసము. వాద్యమేమి! 'శక్ర'ము, ఆనలమును వాద్యమేయ్యము, శక్రమే వాద్యము.

3. (౧) 'పండ్రకుడు' - ద్వితీయా తత్త్వము మఱి, ఇది 'పద్మ'పద్మ' అనిమననముగా విగ్రహింపబ్బును. 'వల'దాల్చు, 'తో'దాల్చు, మమ్యుని వాలు దాల్చు' ఇట్టి దానిని గాని 'శిత'తీతపరిగ గానెప్పిస్త ప్రావృత్తము శబ్దములలో శేషని ఉత్తర పదమునపట్టుగా గాని ఉదాహరించు కొనరాదా? సమాస మిమనావశిష్టం నున్న కొనరాదా? మఱి ఇటు సమాసముయందు విభక్తిలోప మిట్లుగలిగినది! అందు లకు ఇందు విధలేదు. ప్రావృత్త సమాస విభక్తిలోపంబు; అట్లుననుగాదు. ఇది విగ్రహవాక్యములలో 'దోష'వలవిధియను అని పంపిసమాసవిగ్రహముగా ననుగ్రహించివారు. ఇది సమాసముగదా. భయము దొంగవలన, 'పట్టు'భయము దొంగవలన' అనునా?

౪. 'సగువాచకములును, క్రియాజన్యని శేషములును మున్నగుకాంతవిశేషములును, ఆ, ఈ, ఏ లును ముందు గల సమాసము కన్యధారయమునా బడు.' 'ముందుగల' 'ప్రావృత్తముగా గల' అనిన ఆసందిగముగా నుండును. 'సగువాచకములు' - "శిష్యులము" కన్యధారయము. పరియే. ఉపాదితమును మున్నగునాదు, సంతంబును ఇవి కన్యధారయములలో కనివివారింతుటకు గుణిపరములైన సుగువాచకములు అనవలయును. అని వ్యాకర్త అనుంగులయను 'శక్ర' పదార్థప్రధానముని విశేషాని విశేష్యముల సమాసము కన్యధారయము' అన్నమాట. అక్షేచెప్పిన మేలుగా నుండును. 'తంబ' మాటును విశేషాములు అనుచుచేరి కదమని విశేషాములు కానేమాయని సంకయము కలుగును. విశేషములన నిట్టిని అని వివరించుకొనవచ్చును. ఇటు వాటి మూర్తిములోకలును భానువుతో మూడు ద్వితీయలు ప్రధానమున ప్రయుక్తములు. వానిని ప్రధానముగా విగ్రహింపవలసివది. కిరు కన్యధారయమును చెప్పియు శేషముగా గ్రహింప లేదు. అందులకు 'శక్ర' పదార్థప్రధానముగా

నమి తన్నుడమము' అని వ్రాసికొనియో, వ్రాధాన్యమన నేరూ తెలియనందున తన్నుడమనుపమని యారంభించిన విస్తరములో స్వేదికరణతన్నుడమమును మంత్రమే తన్నుడమముగా న్యవహరించుట తార్కాణము.

వీరు వాగ్దానాత్రిమున కర్మధారయమున పూర్వ పదములనుగా నువాచకక్రియాజన్య విశేషమువల్ల కాంతిములను ఆ, ఈ, ఏ లను చెప్పినచోత్పన్న సంఖ్యా వాచకములను చెప్పక మానివారు. అందులన ద్వ్యంశువు (అనగా సంఖ్యాపూర్వక కర్మధారయమును) కర్మధార యభేదముగా వీరు గ్రహింపలేదని తెలియుచున్నది. 'మద్దిచ్చు' 'మద్దెచ్చు' అని ద్వ్యసూదావారణములు. "ఇంను ముత్ ముత్ అయినవి సంఖ్యా? సంఖ్యా పూర్వకకర్మధారయమునా ద్వ్యంశు? తెనుగున సంఖ్యా వాచకములలో ఇదిలేవు. మూడొకటి ముత్, ముత్ అయినవి? అని వాదించుదుగాలయు. అగుగాక, అట్లు నూజకయు, ఏకవిదవాంతిములుగాకయు మద్దెచ్చు అనగా 'మూడు చిచ్చులు', 'మూడు పెన్నెలు' అను సూచములు ద్వ్యంశునానమునగావా? ఈసంశయము తీర్చకనేరదాటివారు. వీరి మూర్తిముద్రకారము ఆయేక నివాంతిములు ద్వ్యంశులుగావు. అయినను అవిద్వ్యంశులే. వీరి మూర్తిముద్రతో అంతికో క్తములయిన బహువిదవాం తిములే ద్వ్యంశులగును.

౬. 'నరినాత్తుడు' బహువ్రీహి సమాసముట. ఇంతకన్నభూతమైన వ్యాకరణముందునా? ఏమి ఈ పాండిత్యతాండవము! 'నరినము అప్రమేయాగలవాడు' అని విగ్రహించి అయ్యునువుచే ఈభూతరతి దిష్టించు కొందునో మననవికాళిమీయక 'నరినమనగాగలములము; ఆత్మయు అనగా మిత్రుడు.' అనిదీక్షవ్రాసికొని అందు ఆత్మడు, మిత్రుడు అని మహాద్రూపములను ప్రయోగించుకొని 'నరినమయ్యుక్తియూత్తుడు' అనుమట్టిసమాస ఘటకదిగ్రహమునే నూచించుకొన్నారు. బహువ్రీహితే సాధింపదలచిన అప్రమేయ అని అనుమాద్రూపమువ్రాసి కోరా? మహాకవి సంప్రదాయము కమలమనకు నూర్చుని బంధువుగా చెప్పుటయే ఊ. 'పద్మబంధు' ఖం.

(పద్మస్వ-కమలబంధు. 'సూర్యోదయే పద్మస్వప్రకా తకతయా తథాన్యై' మార్కె. ఇతిం భాకా నీయే.

"'తామరసంధుడు' N. S The Lover of Lotus (i.e.) The God of the Sun" ప్రాఖ్యము. "రిమ్మిచరి" Lover of the Lotus, i.e. the Sun. — ప్రాఖ్యము.

'చాయ పెనిమిటి జముతండి జగముకమ్మ, శిమ్మియట్టుము మినగతనమ్మ' ప్రా. బంధు. దెండ్లి పన్నెట్టుముల తాడు, వేజలంగిన చుక్కోక విధువతంస' అం. భా.

అక్కసహస్రాక్షర శరపర్వతేశపి ఉష్ణేన్యై శ్చింతి నల్లిక్రాచ్చ దిశ్చేన్యైచిహస్యః కాన్యకల్పలత.

ఇందులన 'అట్లుబాంధవుడు' అనినమూర్తిక దేశము. అట్లే 'సూర్యబాంధుయ' అనిన యట్టుముకాదా యని 'కవిసూర్యేన్యై. సహిభా. తి యథా 'శ్రీకంఠ పభోధననైకాధనవిదఖశ్రీకన్య ఇతి' కాన్యకల్పలత.

'సమాసమునచించినపదములచే నూహింపదగిన విజ్ఞయేక నిష్ఠువుం దెలుపునది బహువ్రీహిసమాసము' అని మూర్తిభావము. ఇందునుండి ముందుగా 'హింపదగిన', అనుభాగముక ఎత్తినయెలయును. 'విజ్ఞయేక నిష్ఠువుం దెలుపునది' అంట. ఆతెలుపునది ఏదో దానిం దెలుపునది ఏదియులేదు. సమ సమన అని యారంభముం ద ఉన్నను 'దిన ప్రస్థాంతిమయి 'తెలుపునది' అన్న మాటకు విశేషముగా అన్వయింపకయన్నది. 'అన్య పదార్థ ప్రధానము' అనిన విద్యార్థులు సంశయించురు. వజ్ఞయే తెలుపుట మంత్రమే బహువ్రీహిత్వములకము గాదు. తెలుపబడినట్టిదాని వ్రాధాన్యము తక్షణము. తెలుపుటయే లక్షణముగా చెప్పుకొన్న చెట్టును 'నరినా త్తుడు' అన నుదాహరణమున వీరే బయట వైచి కొన్నారు. 'నరినాత్తుడు' బహువ్రీహియట!

౭. 'సంస్కృతివిశేషములు దేశ్యపదములతో సమసింపవు' అనుట 'అనేకగట్టుములు', 'అమితకంఠ' అని యుదాహరణములు. సంస్కృతిము సమసి పనిదే ప్రాకృతిముసమసింపనా? 'రిన్నరిండి', 'అందంపు

బూదాని, 'నా బంధువరాదు' అనునట్టి యక్షములను 'భూఇతి' అని 'కుండేయము' 'పంకవియరాదు' అని కూర్చున్నవా? సంస్కృతమున గా వీరి మాత్రమునా సంస్కృతమునా? లేక 'వ్యాజసమహా' అనునగు సంస్కృతి వ్యాకరణోక్త విధులతో? గూడుకొన్న సంస్కృతశబ్దమా? చెప్పినదానికి అనుకరణమున నక్క తెనుగునం బ్రవేశము లేదు. తెనుగు విధి రాని సంస్కృతి ప్రాతిపదికమని ఉదాహరణములచేతి ఉహ్యములను న్నుడి. మఱి యిటు 'దేశ్యములతో' పనునింపవు అనియు న్నుడి. అందులను తత్వములన్నవియో పనునింపను అని యాము లభించుచున్నది. అందులను సుందరజిడ, శ్వేధరాణి, వికాలగోడ, శోణితామక, ఇవియు దుష్టములే, కాని, ఈ వ్యాకరణముచేత సానువులను.

మఱియు 'విశేషముల' అని సం. విశేషములు పనునింపవా? 'ఆశ్వినీ, చక్ర, కౌము', 'జనక మోగురు' 'లక్ష్మీపతి' 'గమాబోటి' (గమాబోటి ధర్మ) అని యొకరు ప్రయోగించి యున్నారు. ఇట్టి పదపరిచ్ఛా ఆచారియనువా? వ్యాకరణమున నిట్లు గదా యుండవలయును.

౯. కేశ్యవిశేషములు సంస్కృతి విశేషము లతో? వీరి కర్మధారయలును. ఇతేవి కర్మధారయ నిర్వచనమా? కేశ్యవిశేషములు చేరవలెనా? నట్లు తెలియ కయిన్నది. 'కేశ్య' అనుబచ్చె- 'తీర్థమయూఖములు ఉష్ణపయోధారలు' అనియు తిప్పి? ఈ వ్యాకరణము చేత తిప్పి అనును. 'ఎంక' లేఖ అనగూడదా? ('ఎంకర తిప్పవముగదా.') కాని ఈ వ్యాకరణముచేత అనగూడదు. 'హా' 'హసీ' 'పయో', 'మయ్యరంజయ' ఇత్యాదులు తిప్పలా? కావు; బహులే. కాని ఈ వ్యాకరణములను తిప్పలే అనును. మఱియు— 'ఇట్టి సమాసములు తిప్పగా ఆటవిజ్ఞములకు మించక యుండవలె' అని వీరి యాశేయు. కాని ఇటు వీరొపరిన లెం దుదాహరణముల ముందును పదములు అతీటికి హెచ్చుగానే యున్నవి. బహి: 'హా' 'హి' 'యూ' 'ఖము', ఇందు అరమున్నతో 'హా' 'హి' 'యూ' 'ఖము'. అట్లే 'హా' 'హి' 'యూ' 'ఖము' అరమున్నతో 'హ' 'హి' 'యూ' 'ఖము'. ఇటు ముద్రాములో పరమాసందాయ

గారి శిష్యులొకఁడు ఏటిలో మునిగి వాడు. వాని పేరు అరమున్న గాఁడు, వానిని వరకీ తెచ్చి కలిపి కెట్టిం పఁగా అందఱును ఎనఁబడియి వారు. అతీటికి మించ కయండవలయు నని మాత్రము గదించి మించిన యుగా హరములనే అదిగోనె చూపివారు. లేకా. ఈ మహ్య గ్గనియమము పూర్వపదమునకు మాత్రమ-? ఉత్తరపద మునకు మాత్రమా? మొత్తమునకు? గాదా? సమాసమున కంతయు ఆటవిజ్ఞములని వీరు ప్రాపించున కుప్రశ్నలు - ముగిసినవిచ్చివరి. ఇది "అష్టాం మద్వ్యవర్త్యస్తం సంస్కృతేన పుష్కలి" అను కారికను వీరు నేర్పినవిధము.

౧౦. "ముఖపద్యము", 'అధరదంబము' అను ముప మానోత్తర పదములు గ్రంథములం గానంబడు" వలె, ఇవి కర్మధారయ విశేషములు; కాస్త్రస్థిమములు. గ్రంథ ములం గానంబడుట గూ వీనికి పాఠకము? ఇట్లు వీరు ప్రాపింకొన్నందున ఇవి కాస్త్రస్థిమములు కావని వీరి యభిప్రాయముగా గవంబడుచున్నది.

"ఉపమితం వ్యామ్రాదిభి స్సాహ వ్యా పయోనే" అని పాణినియమాత్రము. దానికి "వ్యామ్రాది రాకృతి గణా, లేన, ఘపశ్యామి, నృసోమ, ముఖపయో, ముఖకమలమ్, కంకినలయన్, పార్థివనద్యో, ఇత్యాది సిద్ధమ్" అని తత్త్విబోధిని 'ఉపమాన పూర్వపదాకర్మ ధారయములు సంస్కృతి లక్షణముం కొప్పని' అని లాలవ్యాకరణము. ఆ రహస్యము నిబంధించిన విశేష మేమి? మఱి 'చిగురుకల' అని ఉదాహరణ మందును మూర్తయందును ఇతే వీరు పఠించినరూపము చిగురు: నేలు అని పఠించిన చిన్నయనునారి తప్పుగావించెనా? దానిని నూకి తెచ్చిచె చుకొనుట నేయి నేర్పనాల దాయ.

౧౧. 'సంస్కృతిపదములు తమ ప్రత్యయములం గలిగి ఆధావయందే సమాసములు నేయంబడి తెనుగునంబడి సిద్ధపదాసము లనంబడుచున్నవి. ప్రత్య యములు అవి ప్రథమగా మార్పుకొనలయును. సమా సములతో ప్రత్యయములలోపించును, కావున ప్రత్య యములు కలిగి యనుట ఇంద్రజాలముగా నున్నది.

‘ఇందు ప్రాతిపదికము లగు సంస్కృత సమాసములు సిద్ధ సమాసము లనబడు’ అనుటకు పైయుపన్యాసము.

దీని తర్వాతి యభ్యాసము.—

“అధికరణ మనఁగా వాధారము. సమావాధి కరణమునగా ప్రాకృత పదములు పండును ఒక్కయోధారమున ప్రతి వాడుక ఉండెడివిని” ప్రాయముగా నీ ప్రాతియందు వాక్యములు ఆ నన్వితములుగానే యుండును. ఎవతాయనివి పదములూ, అర్థములూ? పదములు శబ్ద (స్వని) స్వరూపములు. వానికి చెవి యాధారము. వానికి ప్రాతిరూపములూ కాగిత మొక సూత్రము. ఇందు ఏయోధారము వీరి యధీ చేరినా?

‘సమావాధికరణమునఁగా’ అని ఏ. ప. ఇది ‘ఉండెడివిని’ అను బ. వ. తో నన్వయింపవలసి యున్నది. ‘పదములు’ అను బహువచనముతో నది యన్వయించును అందుచేరి ‘అధికరణము’ అను పదమునకు వాక్యమున సంబంధములేదా? పదములు రెండును ఒక్కయోధారమున నుండు వంట. ఆధారమున పదార్థములందును గాని పదములుండువా? “ఏ శబ్దమి శబ్దా సమ్మేళనచే నయిన కర్మధారయ సమాసము సమావాధికరణ సమాసమనబడును” వి శేషా వి శేష్యముల మేలనముచే గాని కర్మధారయములు ఏవి?

క్రియాప్రకరణము

౧. క్రియ యన వ్యాపారముం దెలుపుపదము వ్యాపారశబ్దమును వ్యాపారముం దెలుపునన, అదియు క్రియాపదమా?

౨. ‘సంస్కృతధాతువుల మీదిను శబ్దములమీదును ఇందుచేర్చుటచే తిన్నవక్రియ లేర్పడును? శబ్దములన నిటు సంస్కృతశబ్దముగా? తిన్నవక్రియలం దెప్పు నుద్యమముగాన ‘సంస్కృతశబ్దములు’ అన్న మేలు గానందును. ఈ సూత్రమున తిన్నవక్రియలను మాత్రమే చెప్పినారు. తిన్నవక్రియలు లేవా? (ఉజ్జయిండు, తీసిరియ, వాయించు, ఇదిలేవా?

౩. కాలములు నాలుగంట. అందులో తదర్థార్థక మొకకాలము. తదర్థము (అనఁగా దాని స్వభావము)

కాలమునకు అనంతముగా నున్నది. ‘వాగు వర్షుడు’— ఇటు ‘వాగు’ తదర్థార్థకము. ఇటువచ్చుట స్వభావాన?

౪. ‘వాడు, వీడు, అది, వారు’ అనుపదములు కర్తలగాగల క్రియలు ప్రభువుపురుషక్రియలనియే వాదంబడు’ ఈ సూత్రము ప్రకారము ‘చేరిండు’ అచ్చెను అను వాక్యమున చిరకథుడు కర్తయైన క్రియ ప్రభువు పురుషముగాదు.

౫. ‘ధాతువునకు భిన్నవ్యర్థమున ‘శల’ అను ననుబంధమునంట. అనుచో చువర్ణము వేర్లంబగు నంట అటైన ‘రక్షించు’ ‘రక్షించు’ ‘రక్షించు’ అను నేగాని ‘రక్షింపఁగల’ కానేరదు. ‘చువర్ణమునకు’ అని చెప్పి యుండిన ‘రక్షించు’ అను ప్రకారమున ‘రక్షించుగల’ అయి ఈ సూత్రముచేరి రక్షింపఁగల’ అని సిద్ధించును.

౬. ‘రక్షించుగల’ అనివీలక ఘటిల్లినది. అంతరము ‘పద’ ‘పదము’ ప్రార్థనమున నకారమున కుపకారమును అను నీ ౬ వ నూ. చే ‘రక్షింపఁబడు’ అయినది. ఈ సూత్రముననుల వారికి ఈ ప్రక్రియ ౧౧ వ సూత్రమున చియ వాడుకమున కోరినది గాదు.

ఉద్ధయతర్థక ప్రార్థనావ్యర్థకములు. ఆయుధము మేదో బయలు పేయరాదా? విద్యార్థి గాండ్రునేర్చి కొనిపావుదుగని దాఁపరికమా?

అనంతరార్థవ్యర్థకములు—అయదులేవి? బా. వాత్. న అనంతర్యమున నెడవర్ణకముం దెప్పిరిగాని అవ్యర్థములందుం దెప్పలేదు. చిన్నయమున గారికి తియని యాదులు వీరి లేవి కనఁబడెన?

౭. ఇందును చువర్ణకమునకు పకారాదేశము చెప్పబడినది. దాని నుల ‘రక్షించు’ ‘రక్షింపు’ అనునగాని ‘రక్షింపు’ అని కానేరదు. కావున ఇందు కృకారమునకు’ అని వదించినచో ‘రక్షింపు’ అని సిద్ధించును.

౮. తొల్లింటి ధాతురూపములకంటె భిన్నములగు పెక్కురూపములను గ్రంథములం దనివి గ్రహింపబడినవంట. ఇతర వ్యాకరణములనలన అనలేదేమి?

ఇది వ్యాకర్ణమునవ్యవయ గాన ఇందు శీలక కలిపయ విషయమునాశ్రయమునవ్యవయ ఇది నిది వ్యాకర్ణముల యందు ఉండదని మాచించుటకుగాను జనువునునీడు.

౬. 'మమం దార్యంగనీవాడు మంతనములు' ఇది 'అర్వంగ' అను ప్రయోగము ఆదంభానువునకు ప్రేరణమునకునున్న కృత్యములు. ఇది 'అనుమన' మాపాంతరమైన 'అను' మా పాశ్రయముకృత్యము. నిల్వ, ఇందు 'కా' మనకు విత్వయవిత్వమునాది. విత్వయ అగమేతరకాళమునకు విచ్చినుగాని అగమ నకాళమునకుండు. అగమనకాళమునకు పత్వయ విహితము. ఏతననంతరమునాది 'గర్భ' మానునృత్యమైన బాల వ్యాకర్ణమునాశ్రయంగనునది. మతే ప్రేరణాకృత్యమైన గూ (అర్వంగ=అమెయ) పాశ్రయే అర్థమగును. కావున 'మమం దార్యంగ' అని పత్వయకృత్య అర్థమునాపాశ్రయించి కొని యుండునది' మన్వయము ఆశీంపగా అనగా సలికింపగా విత్వపలికిన గమ్యములు' అని మనోహర మైన యర్థమును.

౭. 'ఈ గు శేజుగమునోద్యంగ' అని ఇది పాశ్రయ ప్రేరణమైన 'మమం దార్యంగ' మానునృత్యమా పయ 'అర్వంగ' అని నీకు ప్రాసీనాగు. అందులకు పై పోయినాది ప్రయోగమును ప్రయోగించినాడు. పరి గాని ప్రేరణనుకాగమునకు మన్వయంతరమాపమున పత్వయ రావలదా? కా. వ్యా. క్రి.రవ. మా. అగమవ్యవకారణముల కర్వయ కర్వయలకు మన్వయంబునవిత్వయ పవలను

అందులకు (ఈ ప్రేరణాపాశ్రయము 'అర్వంగ' అనుగూఢ ము కలుగునుగాని 'అర్వంగ' అను గూఢము కలుగదు. 'అర్వంగ' అనునది 'అర్వంగ' అను పాశ్రయకృత్యమై యుక్తమగును. 'అర్వంగ' = పాశ్రయమును. 'అర్వంగ' = పాశ్రయమును. 'అర్వంగ' అనగా పాశ్రయమునందు పాశ్రయ అని యర్థము. 'శేజుగము' అను పాశ్రయము. అనుబంధ మొగ్గతలగుగాని శేజుగమునును పరా జయమునందు అనుబంధ మొగ్గతలగు. కర్వయ పీడించుటయన మొగ్గతలగు. కర్వయ పాశ్రయము, శేజుగమును మన్వయమును. పీడించుటయన చేతనగర్వ మును - చేతనమైన స్ఫురణయన దాళించుట ప్రాసీన ప్రాసాదమును మనముగాను. నీకు పాశ్రయము అని ఇంది నేర్పిరి. కావున బాలగను కర్వయను జనువుకొమ్మముల కన్న వారికై ప్రాసీన వ్యాకర్ణమునాది బాలవ్యాకర్ణమునాది చదువుకొమ్మముల కర్వయము.

శే నంహారము

ఈ లఘువివర్ణము విద్యాధికారులకు పదుర్పించు కొనును నా మేదుకొనుట:- పుష్కల శేనంహారము అర్థికారమునకు పాశ్రయమైన యానుపాసీయము అగ్గరి పక్షపాతియునాని, విద్యార్థియమున పక్షపాతియు పూని భారతీ నీవి హృదయమునం గాని, ఈవ్యాకర్ణము నెట్టి పుష్కలములను తొలగించి, పాశ్రయములగా నాగు గ్రంథములను నియమించి కాశ్యోతీ నీవి మనా తగనుకృత్య మునుం బడయుదురుగాక యని.

అనురాగభవనము

బల్లారి కృష్ణప్పగారు

అరగ స్వస్థి వామనుపాదమునకు-బూజ లర్పించి నిశీనట్టి పువ్వులనెగ మింటు జుక్కలు తిళితిళి తు-యుదు-గటికిచీకటి జగ మెల్లె గిప్పయుండె.

అట్టిరేము పిన్వ పార్వ్యబాలలో-ఎలపు లీను పూలపాన్మునందు కృష్ణత్వితో-దనయునితో-గూడ-బవ్వళించియుండి ప్రాణం-కండు.

అనురాగవల్లు లక్కలు!-తనువెల్లెను జుట్టుకొనియె దడసిననాకు- గనుగొని మచ్చున తల్లియము-నని వినియెద ననుమ-దలుపుకజ్జకు నదిగెళ.

ప్రేమలతలయందు బెద్దకాలము నుండి-మురియుచున్న చిలుక“పోకు పోకు”
మనుచు గూయ నతడు మును పున్న చోటికి-నగుగొడెంచి నిలిచి యరియునపుడు
చిలుకవై డాగిన చెక్కిల్లు చెమరింప ముదత నిద్దరలోన మునిగియుండె
దనివి యిందుక లేక తనయుడు చనుబాలు గుటుకు గుటుక్కునఁ గ్రోలుచుండె
తెలువ మొక్కుమ్మడి జలికెడు చిత్రముల్ కుడ్యజాలములందు గులుకుచుండ
నన్ని వింతలు తన యలగులపాన్పున మిళితంబులై ముద్దఁ గ్రోలుపుచుండె
గాని, తొల్లి వినిన కవనవాక్యమునకు-గారణం పోకొలి గాన కతడు
చిత్ర మేమొ యనుచు తుటించి తల నుూచి-తెగువనేసె దలుపుఁ య మరె.

పాయఁగ కానిదాని, విరిపాన్పున నిద్దరవోపుదాని, ని
శ్రేయము గోరుదాని, నడురేయి యయో! విడనాడి బోవై
పోయెద వేల? పోకు మని పూర్వనినాదము భీషణంబుగా
ప్రమోయ నతడు క్రమృతమే ముద్దియఁచెనెకుఁ గంప మొందుచు.

అప్పుడు

అనందవల్లుల కాలవాలంబైన విశ్వంబు స్పృశించి వెలుగు నెవడు
గిరికుమంగములందుఁ గేకులు నటియింపఁ గారుణ్య మొలుకంగ గాంచు నెవడు
వల్లవంబులు మెక్కి వరభృతంబులు పాద వీనులు విందుగా విను నెవడు
నీను రక్షింపఁ తెగువ నేసినవారిఁ గాంచి యల్లనఁ గొగిలించు నెవడు
ఆ మహానుభావుఁ డదృశ్యచరిత్రుడు-జీవవిత్తహితము నేయుచుండు
దైవదత్త మైన తత్త్వంబు విడనాడి పెడలఁ దగునె విసనవీధి కకట!
వెలుగుచున్నవి దేవుని-కళ లీ విశ్వంబునందుఁ గల నీ మేధా
వలియఁదలంచిన తత్త్వము-తొల గకు మని పలికె జలుక పొందర లడఁగె.

అపుడు గృహమేధి యద్దాని యర్థ మెఱిగి-సంతసంబునఁ గూర్చుండె నకియఁచె
మల్లిమెల్ల న బుడుతఁడు మేలుకొనియె-సంతలోలం బుడిసె కాంత లేచె
గళనభించుచుఁ గలువలు కనులుమూసె-ముదమువోలుకాడఁ బులుగులు రొదవొనరై
నాల్గకడలకు నంటిన నలుపు మాసె-బాడుపుగుబ్బలి తలమీఁదఁ బ్రాద్ద వోచె.

గ్రంథకర్త:- చిత్తకారుడు:-
చిత్త లక్ష్మీనరసింహము గారు. **కే.ఆర్.రాజరత్నము.**
వికాస పబ్లికేషన్స్.

కృష్ణుడు తల్లికి చెలియకుండు గృహము
 వెళలి దొంగలముఠకు బయలు చేతవాడు.
 కృష్ణుడు పనిగా, వెన్నదొంగల దొంగ
 రయుగము వాటి గోపాల్కృష్ణుడు కాడు.
 మన కథానాయకుడు కేవలమును చేటి కలి
 యుగపు వాడు.
 మృచ్ఛకతికముదలి శిరియకుని పల్లె
 జోర్యశాస్త్ర మభ్యసించిన వాడును గాడు.
 ఇదియే వాని జ్యోతిషమునకు బ్రథమస్థానము.
 వాడు మొదట బోలెను కానిస్తే
 లిలు. దొంగలను బట్టుకొన పలసినవాడు
 తానే మల్లు దొంగ యగుట సంభవించిన
 దనగా—

యము. అర్థిరాత్రి వాటికి. చెలనాల లోని
 పైకి యుక్కుడే. బయట దాళము వేసికొని
 దొంగ బట్టుముతో కృష్ణుడు నీల మేను
 వ్రాల్చెను. కృష్ణునికి నిద్ర పట్టినట్టి తోచ
 లేదు. కన్నులు విచ్చి చూచునరికి, సూర్య
 కిరణములు చెలనాలలోనికి విరాటంకముగా
 బోవుచుండెను. లోపల పైకి లేడు. చలి
 వలన గొడమ వాతన చేతివేళ్లతో కృష్ణు
 డు తాళము తిన్నగా వేయలేదో, యేమో!
 తలుపునకు గల యినుప గజముల నెందుల
 లోనుండి పైకి చేయి మార్చి, తాళము
 తప్పించి, పాతేనోయి యుండును. వారామింద
 పైకిని విడిచిపెట్టిన యశ్రద్ధచేరిమునకు కృష్ణు
 డకు మూడు నెలుల కనికారాగారవాసము

ఒక నాటి రాత్రి వాడు చెలనాలకు ప్రార్థించినది. శివునంతిరము కృష్ణుడు పని
 బోరా జవాను కానుననిచ్చెను. అది చలికా కొంతకు బయ ప్రయాత్నములు చేసెను గాని,

దానిని బడి వచ్చినవానికి అనియిచ్చువా రె
వరు? వృథాచాలైన తల్లిని వదలి యన్యదేశ
మునికుఁ జోవుటకు మనసు గొలువక, యామె
పోషణముకొఱకు ముఖ్యముగా వాడు
దొంగతనమునకు దిగవలసి వచ్చినది.

చేయఁ జోవుచున్నది యావాటె లేని
క్రొత్తదని యగుటచేత, అడుగు పెట్టఁగానే
పిడుగు వడకుంటుంటే వాడు సుమిపుబరువు
బన్నియుఁ జాకికొనియే వచ్చినాడు. ఆనాడు
తాను దొంగతనము చేయఁ దలఁచు
కొన్న సుబేదారు నాగన్న దొరగారి
యింటిలోఁ గుక్కలు లేవు: ఇది యన్నింటి
కంటె ముఖ్యము. రెండవ సహచారుము:
గృహయజమానుఁ డొర లేడు: పురుషుఁడఁ
తెన్న పురికి వెల్లయుండిను. మూడవది: వారి
యింటి మగనెర్రకు మనూచికము వచ్చి తన
యింటికిఁ జోయినాడు: సుబేదారు భార్య
యు, వారి యాజ్ఞా కుమారుడును, బనికడై
యొకతెయు — పిడుముగ్గురే యింట నున్న బలఁ
గము. నాలువది: ఆయింటి చుట్టునట్లె అర
మైలు దూరములో మఱియొక యిల్లు లేదు.

చిన్నతనమున సిపాయి యవ్వోగము
లోఁ బ్రవేశించిన నాగన్నదొర ప్రాయముననే
పించను పుచ్చుకొని, స్వగ్రామమునకు వచ్చి
నివాసము చేసికొని, గ్రామమునకు వెలువట
భూములు పుచ్చుకొని, యీ భూములకుఁ
గొంత చేరువగా నుండుటకై చూరి బయటఁ
జెంకుటియిల్లు కట్టిచుకొనియందులో వానము

చేయుచుండెను. తాను సిపాయి; ఇంట నెప్పు
డును జోడుగుండ్ల తుపాకి బారుచేసెదే. యుండు
ను. ఇక, భయ మేమి? చెన్నపట్టణమునకు
వెళ్లిచున్నప్పుడు నాగన్నదొర నౌకను వెం
కటస్వామిచేతికిఁ దుపాకి ఇచ్చి, యిల్లు వదిలి
మని చెప్పిపోయెను. ఆ తరువాతినే, యనఁగా
మూడుదినముల క్రిందట, వెంకటస్వామికిఁ
గుండలు వేసినవి.

౨

కృష్ణుడు సుబేదారుగారి యిల్లు చేరెను.
అది యమావాస్య; కిటికీచీకటి; వడిగేయి
యైనది. ఇంటిచుట్టును బ్రహ్మాగోడ కలుగు.
పగలు చూచుకొన్న గుఱుతులనుబట్టి వాడు
పై కెగ్రబాకి, గోడమీఁద గుడ్డుపుంబు
డెక్కినట్లు కూర్చుండి, లోనికిఁ జూచెను.
ఒక్కగది కిటికీ మాత్రము వేచియుండి, గది
లోపలఁ దగ్గించియున్న పింపు పొలుతురు కిటికీ
గుడ్డలోనుండి మఱికొంత తిగ్గిపు పొంది,
మనకమనకగాఁ గనఁబడుచుండెను

చప్పుడు కాకుండ గోడపగ్గ బాకి, యింటి
ముందటి యరుగు నెక్కి, పొలిచియున్న కిటికీ
యొద్దఁ గృష్ణుడు నిలువఁబడి చూచినాడు.
దృష్టిని గుడ్డ యడ్డవది. గుడ్డ లోలుగించిన
యెడల, జప్పుకై లోపలివాడు లేపు రీతిమా!...
అలికడి లేదు. ఎవరును లోపట లేరా? గాఢ
స్వప్నలో నున్నాడా? కృష్ణుడు చెవి యుగ్గి
వినెను... మొదట సంపూర్ణ నిశ్శబ్దము. అంత
లో, ఏమూల నుండి యా స్పష్టముగా గుఱక

బయలుదేరినది: పొపులేది భారతమైన నుంక. లోనినారిది గాధనిక్ నీయని యచ్చట నుండి కృష్ణుడు ముడియొక కిటికీకడకుఁ జొర జోవుచుండగాఁ, —దూలున కిటికీ తెరస్థుల మీద పడయొకటి : దీ, నడివడి దాటి వచ్చినది. ఆమీద, నోగు మూయుగా గొంతుక నుండి వెలువడిన యుక్కిరి విక్కిరి శ్వాసలు. తరువాత, చిన్నకేక: “అమ్మా, మీరా? దొంగ గొంతుక నొక్కుచున్నాడనుకొంటివి” అని.

“ఉక్కుక్కు! కేకలువేయకు, నీ పుణ్యమా మను! పిల్లవాడు లేచును. నీవు స్త్రులుపెట్టు చూపుటచే నొక మూసెలివి” అన్న గుంక గుంకమాటలు వేతాక కంకర్వనితో విని బడినవి.

“గుడ్డ? అమ్మా, గుడ్డలు తీసినను కిసి యుండును. అంత యలసిన తరువాత,—”

“అదిగో, అదిగో, మాటాడకు.”

ఇంతలో మూడవ కంకర్వని యొకటి కలిసింది: “అమ్మా, ఎక్కడనున్నావే? భయము వేయుచున్నది.”

“ఇదిగో నాన్నా, ముక్కడనేయున్నాను.”

మఱి వివరలసిన యవసరము లేదని కృష్ణుడు కిటికీకడనుండి కదలివాడు. లోలి నాటక మంతయు వానికిఁ బూర్తిగా జోధ పడినది. గుడ్డలపెట్టినది దాని. అది తనకుఁ జెలిపినదే. దాని కంకర్వరము వాడు పోలిచి పట్టెననినను. గుడ్డలపెట్టిన దాని నోగు మూసె

నది సుబేదారుగారి కార్మి. ఏడ్చినవాడు కొడుకు. ఇట నన్న ముగ్గురును వానే. ఈ యొక్కగిరిలోనే వాని ముగ్గురు నున్నాడు: ఇది యనుకూలమైన యంతము. ముగ్గురును చెలివిగానే యున్నాడు: ఇ ప్రతికూలమైన యంతము. ఈ యంతలోఁ జేయవలసిన కార్యము? జనుకనుండి నలుగురొందరమ్మని శాస్త్రము గదా యని కృష్ణుడు వెనుకై పున నున్న గుంకలలోనికి ప్రవేశించి నిశ్చయించి, యిటి వెనుకవైపునకుఁ జొరువవాడు. కృష్ణ తలుపులు కోయుటకై వానియొద్దఁ జెన్న జంక మున్నది. వనుగజములు కోయుటకుఁ దగిన యాకుజాము యున్నది. పెట్టి తెగఁ గొట్టటకై యులి యున్నది; సుట్టి యున్నది. పీగములు తీయుటకు మూలతాళములు గుడ్డి యున్నది. నాగననంపల్లికి లోకము లేదు.

3

మగడు చిన్నపట్టణమునకు వెల్లె వారము దినములైనను, ఆతడు లేని వెలితి గూనాచే నమణమ్మకుఁ దోచినది. ఆమెకు దొంగలన్న భయము లేలే లేదు. తాను సుబేదారు కార్మి యగుటచే గాక, యామెతెచ్చి యు సుబేదారు. వెంటనామికి మహాచీకము తగిలి వెల్లిపోయిన తరువాత ముని మగనపు కనుకొడుకు ఆమె ప్రయత్నించే లేదు. ఈ వాడు కలిగిన బాధయే మనఁగా, రాత్రి భోజనమునకువారి ఆమెయొక పుత్రునకు హామెయిచ్చి గడుపునొప్పు పుట్టి మాబలుడుగిజ

గిజ చుట్టుకొని నాగెను. ఏమి చేసెను, ఈ శాంతి కలుగలేదు. మైలుదూరములో నున్నది వైద్యునియిల్లు. పంపుటకు దాని తప్ప మఱి యివరకు లేదు. ఆ దాని తెలివి యెంతో యానగా, మైలుదూరము కాస్తీచ్చు కొని వెళ్లి వచ్చి, వైద్యుని డింట పోయి కలుగలే తెచ్చినది గాని, వైద్యుని యింట గలరు విడిచి రాలేదు. “ఏమీ?” యని యను గంగా, “నాతో చెప్పినాగా, అమ్మా?” అని మొదలుపెట్టిన వేసినది. అప్పటికి పిల్లవానికి గొంత నమ్మకశీలిగి వివర పట్టినది. ఏమి యన సరము వచ్చునో యని తనగదిలోనే దానిని బరుండఁ జేసి, రమణమ్మ పిల్లవానివక్తల గూరుచుండెను.

దానిగుఱి వలన నిద్రాధంగ మైస్వప్తి నుండియు పిల్లవాని బాధ మరల మొదలై, మునుపటికంటె హెచ్చినది. అశ్రువు ముచ ము మీఁదఁ జేయవలె గొట్టికొని నాగెను. వదును వదును, “నాన్నా!” యని పిల్లవాఁ డనినప్పుడెల్లను దట్టికి గుండ నీరగుచుండెను. పిల్లవాని మూలుగులును హెచ్చినవి; నీరస మును హెచ్చినది.

అల్పవ్యయమున రమణమ్మ దానితో, “ఓసీ, మరల నీవు వెళ్లవలెను. ఈ పాటికి ధనంజయరావు గారు వచ్చి యుందురు. నీవు వెళ్లి, పిల్లవానికి జబ్బుగా నున్న సంగతి వారి యోగే తెచ్చి, మందు తీసికొని రమ్మను. ఇంటి యొద్ద వారు లేనియెడల, ఆస్పత్రిలోఁ దప్పక యుండ గు.” అని చెవిలోఁ జెప్పెను.

“వెళ్లలేనని దాని వెనక యశక్తి తెలిపెను.

“వెళ్లక తప్పదు. పిల్లవానియొద్ద నుండి నేను గడులుటకైనను నీలు లేదు. నీ పుణ్య ముందును, వెళ్లవే. పిల్లవానిబాధ మాలో చించిమోసను వెళ్లవే. త్వరగా వెళ్లు.”

“అమ్మా, కాళ్లలో నెత్తున లేదు. సగము దారిలోఁ దప్పక పడిపోవుదును.”

“అట్లయినయెడల, వైద్యుని యింటివఱకు ను నీవు వెళ్లకు ప్రోవలో మొదటియిల్లు తగులుగానే, యా యింటి మగవాని నెవని వైనను లేక పంపుము. అయ్యో! పిల్ల రానిస్థితి చూచినను నీకు బాలి లేదంటే?”

దాని మెల్లగా ఘటము లేవఁచి, ముక్కుచు మూలును, “అమ్మా, కానిదు మఱి. కష్టకొనుటకు నా గొంగళి తెచ్చు కొందును,” అని గుమ్మమువైపు నడిచెను.

“గొంగళియూ? ఇదిగో, మీ యయ్య గారి నేలువ—”

అకార్యకరణము యజమానురాలు తనకుఁ దలుపుమన్నట్టి దాని వెనుకకు జంకుట నటించుచు, “అమ్మా, నడిరాత్రి మగవారి దుప్పటి కష్టకొని మగవారి యెదుటికి వెళ్లి మందువా? నా గొంగళి నేఁ తెచ్చుకొందును,” అనెను.

“అట్లయినయెడలఁ ద్వరగాఁ చెచ్చు కొమ్ము. ఎక్కడ నున్నది నీ గొంగళి?”

“నాగదిలో నున్నది. వైద్యుని యింటి నుండి తిరిగివచ్చి, వండెముమీఁద వేసినాను.

సమ్మకముగా నగలను విక్రయించు స్థలము

మేము శక్తిసామర్థ్యమును అనుభవజ్ఞానమును వివిధ
గింపి మంచిమంచికమును తెచ్చుచున్నాము.

మేము 35 నోట్లనుండి నగలు వ్యాపారమును దినదినాభి
వృద్ధిలో జరుపుచున్నాము. మావద్ద పెట్టి మోసమును కలుగదూ.
సమ్మకముగా నగలు విక్రయింపబడు నను విషయమున నెట్టి
పంశయమును లేదు.

సురాజ్ మల్ లల్లాభ య్ అండు కో.,

సీమ కమలములు, బంగారు, పెండి
నగల వర్తకులు

313, ఎస్.ప్లనెడ్, మద్రాసు

చిత్త శుద్ధికి రహస్య బద్ధులను మేల్కొల్పి ప్రవేశ మున బహుశే
 పారికమధిపాః పౌరీలనే వృక్ష భోజని రాగసో ర్మియు ర్మియునే ।
 భూభవ ఆంక జగాదే ఆనంకలో గానత కోకిలాకంఠ మహానే ।
 రాగ హిమాలయ రాగని గూఢిని బాసమం టోడీ సునామ కహానే॥

[అయిత్రుర ద్విత్రిమః దివాన్ బహుమారు నకుర్మ జదాసు గోవిందదాసుగారి యనుమతిని.

అమ్మా, నన్ను బల్లవారి యింటికా వెళ్లి మన్నాడు?”

“అవును; వారిచే యన్నింటికంటే సమీపమున నున్న యిల్లు. పల్లారామస్వామితో వైద్యుని మన యింటికి వెంటనే తీసికొని రమ్మని చెప్పెను.”

“రామస్వామి యింట లేకపోయిననో?”

“అతని తమ్ముడు లచ్చన్న—”

“లచ్చన్న లేకపోయిననో?”

“రామస్వామి కొడుకు—”

“అతడును లేక పోయిననో?”

“ఏవ రున్నా, వారిని బంపుము.”

“పల్లవారెవ్వరును దొరకక పోయిన యెడల, ఏమి చేయవలయును? అమ్మా, రామస్వామి యిద్దరేమి మిసిస్తు చెల్లించినాడా?”

“ఓసీ, ఓసీ, ఆలస్యము చేయుచున్నావు. సిఫుణ్యముచును! త్వరితగా వెళ్లు. పల్లవారే కాదు. త్రోవలో నీకు మగవాడైనాడు కనబడినను—”

“అమ్మా, రాత్రిపూట నేను బరాయి మగవానితో మాటలాడుదునా?” అని దాసి సిగ్గు నభినయించెను.

సిల్లవాడు రమణమ్మ చేయి గట్టిగా బట్ట కొని యుండబట్టికాని, లేచియెడల దాసి గూబ గింయ్యమనవలసినదే. కోపమును దిగి మ్రొగి రమణమ్మ దాసిని వెళ్లిమని తొందర పెట్టెను.

లొంతకు వెలిగించుకొని, తలుపు వదలున వేసి దాసి వెళ్లినది.

౪

ప్రస్తుతమున సిల్లవాని తలమీఁదల దట్టి తన చేతిని మెల్లగా వేసినది. ఆ కీచిలమ్మదొర స్వర్ణరూపం సిల్లవాని బాధ యువతెమిల్లినట్లయ్యెను. అతని కన్నులు మెల్లమెల్లగా మూతలు పడసాగినవి. ఆ రూపముగా వచ్చుచున్న శూకపిరియు పరిచుకొనుచుండెను. ఇంక సుఖనిద్ర పట్టెను.

అట్టి సమయమున వారాస్త్రుగా, వెనుక గదులలో నొకవానినుండి, యింటిక పైగిరి పోయినట్లు వేయి పిడుగులు పడినంతటి చెప్పి మఱో బెనుబూబ్బ యొకటి విడబడినది. ఆ కేకకు రమణమ్మ వెన్నెముకయందు, దిగువ నుండి యెగువకు, గాలుచున్న యినున సూ

“సిల్లవాడు రమణమ్మచేయి గట్టిగా బట్ట కొని..... దాసిగూబ గింయ్యమనవలసినదే”

దాలు నొనువుచున్నట్లయి, యామె దడలున బిల్లివాని నెత్తికొని గుండెకు గట్టిగా నరుము కొనెను. ముదటి కేక తరువాత మఱియొకటి, ఆ తరువాత మఱియొకటి, అటు తరువాత గబ గబమని యడుగులు, —తరువాతఁ దలుపు దడలునఁ ద్రోసికొని నచ్చి దాసి గదిలోఁ గుప్పగాఁ గూలుబడినది. ఇల్లెగిరి పోవునట్లు విఘోషముచున్న బిల్లివానిని బుజ్జగించుచు, నేలను బడి చేరులును, గాల్లను గొట్టుకొనుచు గీపెట్టచున్న యా సచేతనమైన రాట్నమును తెమ్మని రమణమ్మ కఠినముగాఁ జెప్పెను.

అప్పు మానకుండనే దాసి లేచి, కుండ మూకుడంత నోరును, నోడిగ్రుడ్లంత కన్నులును బెట్టుకొని నిలువబడఁగా, యజమానురాలు దాని భజమును గట్టిగాఁ బట్టుకొని, “ఊరకుందువా, గొంతుక నొక్కుమందువా?” అని పండ్లు బిగించి యడిగెను.

దానితో దాసి మరల నేలఁ గూలుబడి, “దొంగలు! దొంగ—దొంగ—దొంగలు! నా గదిలోఁ దూతినాను.” అని రాగము తీయసాగినది.

“చీ! పిటికిదానా, నీడ చూచి వెదరి యుందువు. లే! లేచి, మఱి వెంటనే వెళ్లి. నీ కేకలతోఁ బిల్లివానిని జంపియుండువు.” అని రమణమ్మ యనెను.

ఏమి యనిన, ఏమి లాభము? దాసి కేక లేమో తగ్గినది కాని, తెఱచుకొనిన నోగు తెఱచుకొనినో యున్నది; విడిచి కన్నులు

విడిచే యున్నవి; గొంతుకలో నుండి యొక తెగని పాటగా, “దొంగలు—దొంగలు—దొంగలు” అన్న మాటలు గురగుర స్వనుతో వెలువడుచునే యున్నవి.

బిల్లివాని పాడుపు తల్లికి గర్భనిశ్చేదకరముగా నుండెను. ఏమి చేయఁ గలదు, పాపము. నీడ చూచి దొంగ యని జడిసి బుబ్బరించుచున్న దాసి బయటికి మఱి పాదము పట్టుట వట్టిది. ఓయి భగవంతుడా! ఏమి చేయవలయును?

ఇంతలో, అడుగుల చప్పుడు వినుబడినది రమణమ్మ చెవులకు! మగవాని బరువైన యడుగులు! దాసి మాట నిజమే కాఁబోలు! ఎవడో వెలువట నున్నాఁడు. చెవులు జిక్కించి వినుచు రమణమ్మ నిశ్చయముగా నిలువబడినది...అవును; అదిగో, మరల ఆ చప్పుడు! నేల నున్న దాసి వడకుచు దూ మెత్తినది. దానికిని వినుబడి యుండును.

గీ

వెనుకనుండి నలుకుకొని నచ్చటకు వెళ్లిన కృష్ణుని చర్య యింక వర్ణితము. అంశముతోఁ దలుపు కోయుట, అకుటాయి తో బీగము కోయుట, యని మాలోచించుచు వాడు వెనుకగడంబలో నొక దాని తెలుపుల మీఁద చేయి వేయఁగానే యది దడలున లోనికిఁ జోయినది. కష్టపడి తెచ్చిన పనిముట్ల యవసరము లేకుండుటకుఁ గృష్ణుండు చిన్నపోయి, తెఱచినయంటఁ గుక్క పోరఁ

బడినట్లు గదిలో బ్రవేశించి నిలుపు చేసి లాగు కొని, తాను తెచ్చిన క్రొవ్వవత్తి ముక్కను వెలిగించి చూడగా, — ఎవరును గదిలో లేరు. తేరన్న సంగతి యితకు మునుపే వాఁ డెఱుఁ గును. అయినను మనసు మరల చిన్నపోయి నది. ఎవరైన నున్నయెడల, దన యత్య ద్భృతవరాక్రమ మంతయుఁ జూపుటకు పోయి కలిగి యుండును.

దీపముతో గది నాలుగు మూలలను వాడు చూచెను. ఒక మూల నులక మంచము; మోడ మాసిన బొంత; దాని మీఁదఁ బీచు బయటికిఁ దొంగి చూచుచున్న తల గడ. మఱియొక మూల దండెము; దండెము మీఁద గొంగళి. “దొంగలాడఁ జోయిన మంగుము గాకున్నను గొంగళి దొంగిన, దని వాడు నోటిలో గొణుగుకొనుచుండఁగా, ఇంతలో నెక్కడనో నిలుపు దబాలున వేసిన చప్పుతై, తానున్న గది వైపున నెవరో వచ్చుచున్న యనుగుల చప్పుడు వినఁబడినది. ఉప్పున నీ మార్చి, యుకల దుముకు గొంగళి పెనుకకు !

దుముకుటలో దుమ్ము విఱుగునట్లు మంచపుఁ గోడు మోఁకానికిఁ జేఱుమని తెలిపినది. గొంతులో నుండి శ్రోతకొనివచ్చుచున్న యజపుచు బుద్ధి లిగంపువలన గట్టిగాలోపటిక గుక్కుకొని, కన్నుల నుండి కాఱుచున్న నిల్లి కృష్ణుఁడు తుడుచుకొన్నాడు. వాని యవస్థ దొంగకుఁ దేలు కుట్టిన సామ్యము !

ఇంతలోఁ దలుపు బయటి నుండి లోపటికి విడిచినది. దాసి యుండు నవియుగాహించి కృష్ణుఁడు చిబ్బరపడినాడు. ఆ దాసి వానికిఁ గ్రొత్తది కాదు. తన వీధిది; తన జాతిది; తన యాడుదో, కొద్దిగాఁ జెడ్డదో. దాని పేరు రాధ. తన పేరు కృష్ణుఁడు; అనఁగా, మాధవుఁడే కదా? రాధామాధనప్రబంధమునఁ గొన్ని మాశ్వాసము లింతకు మున్నే పూర్తిమొనవి. శతివలన విడాకులను బడచిన మా ప్రౌఢ తన యందచందములు చూచి వెలుచిన దని నమ్మి పెద్దీమాటలకు దగవలె నని కృష్ణుఁడు ప్రయత్నించుచున్న కాలముననే వానికిఁ దన పేరింటిగాని జన్మస్థానమునకుఁ బ్రయాణము తెగిలినది. వాడు తిరిగి వచ్చుననికి రాధ నాగన్నదొరగారి యంట దాసి యుండెను. నాటి తన రాత్రివ్యాపారమున దాని తోడు కోరుచునా యని కృష్ణుఁడు మొదట యోచించియు, లేదుక్కఁగటిచుక్కలను మించిన గజదొంగ యన్న పేరు నెఱవడింపవైయున్న లనప్రతిష్ఠ కద లోన మని తెలుచి మానినాడు. దానికంటఁ దానిప్పుడు పడిన యెడల, మఱియు మంచిదే; ఇప్పటికే కాక యెప్పటికిని దనకుఁ దోడుకట్టెను చేసికొనవచ్చును.

రాధ గదిలోఁ బ్రవేశించి, లాంతరు వేలను బట్టి, తిన్నగా దండెము కడకే నడిచి, గొంగళి వైపు చేయి చాచినది. ఇక భాగవత మారంభము ! తెలి తియఁగానే, రాధ యెదుటఁ గృష్ణ వేషము ప్రత్యక్షము కావలెను.

నీ ను మూర్తివిదమును జూచిన తేజో నీగమే
 రాధ విరాళితో మీరందఱు బడవలయునని కృ
 ష్ణుడు హస్తమీద నున్నాడు. ఈ మూర్తినుండి
 యా మూర్తికి నోటికొనలు నిడుగుగా నాగి
 నవి; క్రిందనుండి మీరందఱు బడవలయు పూర్తిగా
 విడిచివేసి; పదమూడు పాదములు బయటికి వచ్చి
 నవి; చెక్కుల మీరందఱు గుండులు మీరందఱు కెగసి
 కన్నులు మూడినవి మూర్తిలు పడినవి. ఆ
 నన్న మూర్తిమునకు దనముఖము నేను చం
 ద్రుని వెన్నెముకతో వెలిగిపోవుచున్నదని వాని
 యుద్దేశము. నిజాతి ముట్టి తేలికదనగా, గొంగ
 లిదవలయు లాగిన నెరికి, భూతమో, దయ్యమో,
 పశువమో మీరందఱు బడవలయునని ముట్టితోచి
 రాధ గొంగురి కేనుపోవునట్లు పెద్దకేక వేసి
 నెనుకకు నుమిడినది. ఇంకొక కేక; మఱొక
 కేక; అది వెనుకకు దోక ప్రేమకొని గదిలో
 నుండి యొకటే జరుగు.

ఈ మూర్తి మున కృష్ణునిముఖము రోయ
 పూర్ణితి మున్నును. వానిమనస్సు చిన్నపోయి
 నది. ఇక రెండవ రాధ ముచ్చుకొన లేదన్న
 మాట: ఎంతటి యవమానము! ఆ దాని తన
 కామమును కృష్ణునికొని దన్న మాట: ఎంతటి
 సరాధనము! ఈ యమర్యాద వాడు సహించ
 నలేక పోయినాడు. ఇదిగో బ్రతికియ చేయ
 వలయును. సరసము కార్యకారి కాలేకు గనుక
 యొక పునవే! బుద్ధిరింపులకు లొంగిన యా
 మది బెడలింపులకు లొంగును. మఱి దాని
 యందుట ముందుకు? తాను బయలుపడుట
 జరుగి నే జరిగినది. ఇక బహురింగముగా వెళ్లి

యాదాసిని దాని యామూనురాలిని బ్రాణ
 ము లెగిరిపోవునట్లు బెడలించి, ముంటఁ గల
 సర్వస్వమును పొంది, — తన పలపురు నిరా
 కరించిన యా విరస్తురాలిని బలిమి చూపి
 తన కసి—కసి—కసి తీర్చుకొనవలెను. ఇట్లు
 లేలచి వాడు నిబ్బరమైన యడుగులు దబ్బు
 దబ్బున వేయుచు గది వెలుపటికి వచ్చినాడు.
 అడుగులతో బహుమగ్నముగా, “రేచుక్క
 —మేమిలెక్క?—చగటిచుక్క—మేమిలెక్క?”
 యన్న ముక్కలు బిగింపుగన్నచుట్టి సందలు
 నుండి యస్పష్టముగా హెనుచుచుండెను. ఈ
 విధముగా ఆ యవమానముగారు కవాళు
 నేర్చుకొనుచున్న సిపాయిగానినలె జోర
 విడుచుకొని నడుచుచు విల్లివాని గదివైపు
 నకు వెళ్లినాడు. రాధకేలు మార్గదర్శి
 లైనవి.

గది తెరిచిచే: యుండి, యందలి సీసము
 హెచ్చించి యున్నది. మఱియు మంచిదే. తన
 చేతి పిస్తోలులొని యాడువాడైకు స్వప్న
 ముగాఁ గనఁబడఁ గొందని తెలుచుచు గృష్ణుడు
 గదిలోనికి నడచెను. కుడిచేతిలో గుండు బారు
 చేతియున్న పిస్తోలు! ఎడమబిల్బమీరందఱు వ్రేలాడు
 చున్న పనిముట్లనందఱు! మొగము వెల్లిపోవు
 నట్లు కనుబొమ్మలు చిల్లించుచు, వాడు గది
 నాలుగుమూలలు చూచినాడు. రాధ నేని
 నుండి తం మీరందఱు కెత్తి నడకుచుండెను. విల్లి
 వాడు మంచముమీద నిడుకుంట లేచి
 చూచుచుండెను. విల్లివానికి కేనువగాఁ దల్లి
 మంచముకెక్క నిలుచుండెను. అందఱు కన్ను

లును గృహుని మూడనే యున్నది. వాడు మహాక యడుగు మెల్లగా, కనికరములేనిరాతి గుండెకి రాతుడు వలఁ బడ్డపట్టలమెడఁను నులుపుటకు వెళ్లినట్లుగా, ముందుకు నడిచి నాడు. అతి భయంకరము! బహు భయంకరము!! మహాభయంకరము!!! ఎత్తిన తల కాయ క్రిందికి దించుకొని రాధ చేతులతోఁ గిన్నులు మూసికొన్నది. పిల్లవాడు తల్లి చేయి పట్టుకొని దోచువ మొదలుపెట్టినాడు. భయపడింది రమణమ్మ యొక్క తెచ్చి. “ఏమి,

ఏమి కావలెను నీకు?” అని యామె యడిగినది.

నాటకములో నాకాయణరావువధ రంగమున ముచ్చటపెరిగిపోత్రము న ను కరించి గృహుడు తనబుద్ధులను బూరెవలె బూరించుచు, గొంతుక గురిగురిలతో, “మీ పామ్మ, మీ నగలు, మీ ప్రాణములు, మీ దాసి,” అని

కన్నుగొట్టు త్రొక్కినాడు. పిచ్చిపునలన బాం గురువోయి చివరిలో గొంతుక కొంత కంచు పెట్టినను, మొత్తముమూడ రసబోషణము నరి గానే జరిగినది. రమణమ్మ వానివైపు నిశ్చలముగాఁ జూచెను. ఆమె వైఖరి వానికి బోధ పడినది కాదు; స్పృశకరముగాను తెలు.

భయానకరసము మఱి కొంత ప్రదర్శించ వలెనని వాడు ప్రయత్నించు చున్నంతలో ఆమె మాటలాడసాగినది. తూచినట్లు వచ్చిన తొందరలేని మాటలు: “దొంగారు చెప్పినట్టణము వెళ్లినారని విని, యింట స్త్రీ లిష్ట జము, పిల్లవాఁ డొక్కఁడు మాత్రమే యున్నా మని యెఱిగి, వచ్చిచావు. ఓహో! ఏమి మగ వాడవు! చీ! విడియము లేని బిడియందా!” అని.

నడక యాగిన గడియారము లాగునఁ గొట్టుడు టక్కున సలిచిపోయినాడు. ఇట్టి స్త్రీవిషయమున మగవాఁ డేమి చేయఁగలడు? పానినోటనుండి మోట రాలేదు. కేలమూడి రాధి మూలుగులును, మంచముమూడి పిల్ల వాని చేయుపును గదిచి గ్రమ్ముకొన్నవి.

రోదనము హఠాత్తుగా నాగినందున రమణమ్మ వెనుకకుఁ దిరిగి చూచినది. ఏడుపు నలన మొగము తిరిగి పిల్లవాడు వెనుకకు మూర్చిల్లి పడినాడు. పగలన వెల్లె గోడనూటి యందలి నీసాలోని మందుతోఁ బిల్లవాని పెద పులు రమణమ్మతిడువఁగా, అతనిచెక్కులందు రక్తము కొద్దిగాఁ జేరినది. కన్నులుమూఁతలు విడి, పిల్లవాడు మెల్లగా మూర్ఛి సాగెను.

రాజ్ యొక్కను నేల బడిన యున్నది. ఈ యనన యంతయు కృష్ణుడు తేజ బ్రతిన చూపుటలో జూచుచుండెను. చౌర్యవర్ధము కిది విరుద్ధముగా నున్నట్లు వానికి బోచినది.

రమణమ్మ తటాలున వాని వంకరు దిరిగి, "ఓయీ, పిల్లవానికి బ్రణములమీ దికి వచ్చినది. ఇరుగున ధనంజయరావుగారి యొద్దకు వెళ్లెనటయును నీవు" అనెను.

"ధనంజయరావు గారా?" అని వెళ్లి చూపుటలో వాడడిగినాడు.

"అవును. ఆయన వైద్యుడు. గ్రామమున రాజవీధిలో వారిబస మఱి పెద్ద; ఇరుగున వెళ్లు. పిల్లవాని బ్రగుతు నీ చేతిలో నున్నది. వెళ్లి మఱి" అని రమణమ్మ వానిని దొందర పెట్టెను.

కృష్ణుడు కీలుబొమ్మవలె గిట్టిన దిరిగి, నిముట్లనంది క్రంద జాతి విడిచి, గిది దాటి, మూడుగురులో పోలోనికి వచ్చినాడు, వచ్చి యొకటి పడుగు! అంత సేపును వాని మన న్నా లోచనాశూన్యము!

౬

పాపు వ్రాలు పడుగిట్టిన పిమ్మట దాను తేయుచున్నది దొంగతనము కా దన్న సంగతి వానికి కట్టినది. ఇరుగునేగిముకొంచెము తగ్గినది. "దొడ్డయిల్లాలు, ముని దొడ్డయిల్లాలు!" అన్న మాటలు వాని పెదవుల నుండి వెలువడి నవి. ఈ మాటనుకొనుచు వాడు మఱి పాపు

వ్రాలు వేసినాడు. అదిమైతే యున్నది ఇంక గ్రామమునకు.

అక్కడ దారిక్రమ నొకగుడి సెగోడకు జేరఁ బట్టిన వైసికిలు చీకటిలో గనబడియు గనబడని లాగున నుండెను.

కృష్ణుడు వెగినాడు. పరుగువలన వానికి దులి చిమ్ముమను ముండెను; ఇప్పుల వెంటి వేడి గాడులు వచ్చుచుండెను; గుండె గులుకు గులుకునఁ గొట్టుకొనుచుండెను. మఱి ఇరు గెత్తుట కష్టము. వైసికి లెక్కి వచ్చగా వెళ్లి! పచ్చి నీళ్లు చూప వానికి కట్టినది. వైసికి లెక్కుట యలవాటు లేదు కాని, ప్రయత్నించి చూతమని వాడు దానిని రోడ్డుమీదికి లాగ మెక్కిబోయినాడు.

ఇంత, గుడి సెలోనుండి చూచుచునా హు వొకడు బయటికి వచ్చి, కృష్ణునివంకరు బను కట్టెను. ఏకో మాదిరిగా కృష్ణుడు గబగబ వైసికి లెక్కి కూర్చుండి, వంకరటికిరిగా మూడుగజములదూరము పోయి, యచ్చట దారి ప్రక్క కాలువలో వైసికిలును దానును దబ్బసం బడినాడు. వడిన వెంటనే వైసికిలును డి యెట్లో తనకాదు తప్పించుకొని లేచి, వాడు ముందు దాడుపెట్టెను. లాభించినది కాదు. బేగీరా నడుగులో వెళ్ల క్రొత్తిపురుషుడు వాని జాటు పట్టుకొనెను. గింజుకొని కృష్ణుడు పట్టు విడిచించుకొనినాడు. ఒకరి నొకరు చీకటిలో నెదుర్కొని నిలిచిరి.

“గజదొంగ” యని క్రొత్త పురుషుడు మరల జేయి చాచెను.

“గేచుక్క—గజటిచుక్క” అని కృష్ణుడు శిరసు వెనుకకు లాగుకొనినాడు.

“ఏమి యీ వాళకము?” అని క్రొత్త పురుషుడు ప్రశ్నించెను.

“వాళకము కాదు. వైద్యుడు కావలెను” అన్నది జవాబు.

క్రొత్త పురుషుడు శిశువున నాగి, “వైద్యుడా? వైద్యుని జెవరికి గామయును? ఎక్కడినుండి వచ్చుచున్నావు నీవు?” అని యడిగెను.

“నాగన్న దొరగారి యింటనుండి” అని కృష్ణుడు వెలిచెను.

“నాగన్న దొరగారి నాకరువా నీవు?”

“అవును.”

“మంచిది. ఏ వైద్యుని కోసము వచ్చుచున్నావు?”

“ధనంజయరావుగారి కోసము.”

“వారిని నీ వెఱుగుదువా?”

“ఎఱుగుదును.”

క్రొత్త పురుషుడు ముందు కడుగు వేసి చిలునవ్వతో, “ఓయీ, ఇక్కడ జాలును. మఱి నాతో రమ్ము. అల్లరి చేయక వచ్చితివా, నీకే మంచిది. ఏమైనను సగే, కొట్టులో నిన్ను వేయింపక లేవుదు. పాతీవులవలన లాభము లేదు” అనెను.

“కొట్టులోని కెందుకు? నేను వైద్యుని కోసము వెల్లివలెనని చెప్పలేదా?” అని కృష్ణుడనెను.

“అవును; చెప్పినావు. అదే కాదు. నీవు నాగన్న దొరగారి నాకరుననియు నన్నావు. నాగన్న దొరగారి నాకరు పెంకటస్వామి, అదిగో, ఆగుడిసలో జబ్బుతో బడియున్నాడు. ధనంజయరావుగారి నెఱుగుదునన్నావు. నీవే ధనంజయరావును. మఱి రమ్ము. అల్లరి చేయక వచ్చెదవా?”

“మీరు ధనంజయరావు గారా?” అని కృష్ణుడు నాలుక మడలి పెట్టెను.

“అవును; నేను ధనంజయరావును. నా రమ్ముడు మృత్యుంజయరావు పోలీసు సర్పిస స్పెక్టరు. అతనికే విన్నపించెదను. రమ్ము, మఱి.”

“ధనంజయరావు గారు మీరే మైన యెవరి, మీరే రెండు నాతో నాగన్న దొరగారి యింటికి.”

“అటు కాదు. నీవే రా, పోలీసు స్టేషనుకు నాతో.”

“మీ యవసర మున్నది. మీరు రావలెను.”

“నా యవసరము కాదు. నీ యవసరమే యున్నది. నీవు రావలెను. చిక్కులు పెట్టక నాపెంట వెమ్మడిగా రమ్ము. రా, మఱి” అని ధనంజయరావు కృష్ణుని జబ్బుమీద చేయి వైచెను.

చేయి విడుల్చుకొని కృష్ణుడు వెనుకకు గంతి, పిస్తోలు గుఱిచూపించుచు గోపముతో, "ఇదిగో, ఇట్లు చూడుడు. మీరు నాతో

వచ్చితిరా, వశే. లేనియెడల, గుఱు ప్రేల్చి విమ్ము జంపెదను. పిల్లవాని ప్రాణము మీదికి వచ్చి యున్నది" అనెను.

అమాంతముగా వాని మీదికి ముముకుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్న ధనంజయరావు, "పిల్లవాడా?" అని నూశ్చర్యమున నాడెను.

"అవును. నాగన్న దొరగారి కొడుకు."

ధనంజయరావు కొంచెమాలోచించి, "ఆ కుటుంబముఁ గూర్చి నీకుఁ గొంత తెలిసినట్లున్నది. వశే, నీవెంట వచ్చెదను. ఆ పిస్తోలిటు తెమ్ము" అని చేయి చూచెను.

"ప్రాణము పోయినను బిస్తోలి యెను" అని కృష్ణుడు.

"అట్లయిన, నేను రాను" అని ధనంజయరావు.

"రానియెడల, గుఱు ప్రేల్చి చంపెదను" అని కృష్ణుడు.

"చంపి లాభ మేమి?" అని ధనంజయరావు.

ఆ ప్రశ్నకుఁ గృష్ణునికిఁ బ్రత్యుత్తరము జూచలేదు. కొంచెమునేపు యోచించి, "ఇదిగో పిస్తోలు. మఱి రెండు" అని వాడు తన చేతిలోని నూయుధము నిచ్చివేసినాడు.

"ఓహో! నీవు నిజము చెప్పినట్లే యున్నది. లేక, గుఱి మేమైనను గొత్తమెత్తా?" అని ధనంజయరావు పిస్తోలు కేబులో బెట్టికొని, "మఱి రమ్ము. కావలసిన మందలు నా నందిలో నున్నవి. ఎరుకే యింక మనకు గతి. బైకి లేమో నీవు పుణ్యము కట్టికొన్నావు. రమ్ము మఱి" అనెను.

2

గమ్యస్థానము తొలుతి జేరుకొన్న వాడు ధనంజయరావు. రోజుకొనుచుఁ గృష్ణుడు మూడు విమిషము లాలస్యముగా వచ్చినాడు. రెండుసారులు పరుగు పెట్టిన వాడు గదా?

కిటికీకడ నున్న రమణమ్మ "ధనంజయరావుగారూ" అని పిలిచెను.

"నా యవనర మున్నదా?" అని వైద్యుడడిగెను.

"లోపలికి రెండు" అని రమణమ్మ కిటికీ మూసినది.

ధనంజయరావు కృష్ణుని వైపు దిరిగి, “ఓయీ, నీమాటలు నేను నమ్మని యందుకు నన్ను తీసుకుంటాను. రమ్మ, లోనికి వచ్చి కూర్చుంటాను. అలా నీ నల్లన్నావు. నీకు గాలికానాసిన మొదల బయటికి వెళ్లిపోవును. నాలుపులీసేమో యుంచెదను” అని సాభిప్రాయముగాఁబలికెను.

కాళ్ళిచ్చుకొనుచు గృష్ణుడు లోనికి వెళ్లి, పిల్లవాని గది వెలుపటఁ జరిగిలఁ బడినాడు. గదిలోనికి వెళ్లిన వైద్యుడు గృహ యజమానురాలితో మాటలాడుచున్న ధ్వని యస్పష్టముగా వాని చెవులకు వినిబడుచుండెను. తొడిమ్యుచేరి దంపతులు సరిగా సాగుచుండుట లేదు. ఒకటే ముక్క మాటి మాటికి వాని నోటనుండి వెలువడ సాగినది: “పిల్లవాఁ డెట్లున్నాఁడో? పిల్లవాఁ డెట్లున్నాఁడో? పిల్లవాఁడెట్లున్నాఁడో?” అని కోకల్ల పాటగా గొణగెనుకొనుచు లేచి, తూలిపోవుచున్న శరీరముతో వాడు నాలుపు దగ్గఱకు వెళ్లి, మునిక్రేళ్లమీఁద నిలిచి లోనికిఁ దొంగి చూచినాడు. పిల్లవాడు లేచి యుండెను. బాధ యున్నట్లు లేదు. రాధ యున్నట్లును లేదు. మంచము చేరవ రమణమ్మయు, ధనంజయరావును సంభాషించుచుండిరి. గది నడుచు గృష్ణుని సంచి పడియున్నది. సంచి కొంచెము తెరిచి యుండి, పనిముట్లు బయటికి కగ పడుచున్నవి. కృష్ణుని కొకమత్తు తట్టినది: ఎవరును జూడని యశ్వమ చశ్వమ చేయకుండ లోనికి వెళ్లి, మెల్లగాఁ దన సంచిని

సంగ్రహించ వలెనని బయటఁ బడి (బ్రాచి బాగున్నయెడల, ముందుకుఁ దగిన వీలు చూచుకొని మఱొకచోట దొంగతనము చేయవచ్చును. ఇట్లు తెలుచి మెల్లగా, జీమ చిటకు మనని యట్లు మెల్లగా, గదిలోనికిఁ బ్రొక్కుకొని వెళ్లి, యందుబడిలోనికి రాగానే సంచి మీఁదికి వాడు చేయిఁబూచినాడు. పనిముట్లు కదలి చప్పుడైనది. పిల్లవాడు మొదలెత్తి చూచెను. రమణమ్మయు ధనంజయరావును దిరిగి చూచునరికి, గృష్ణుడు లేచి గది నడుమ నిలువఁ బడినాడు.

“ఓహో! నీవా?” అని ధనంజయరావు గది నడుమకు వెళ్లి, “పిల్లవానిని నాచుటకుఁ గాఁబోలు వచ్చినావు. పిల్లవాడు కులాసాగా నున్నాడు. మఱిధయము లేదు. రమణమ్మగారూ, వీనిని మీకుఁ తెలియునా?” అని యడిగెను.

తెలియు నని తమముకొనకుండ రమణమ్మ మాటలు పలికినది.

“మీ నవుకరట! నిజమా?”

“నిజమే.”

రమణమ్మ ముఖమునుండి కృష్ణుని ముఖము వైపున, కృష్ణుని ముఖమునుండి పనిముట్ల సంచి వైపున దృష్టులు త్రిస్వయం జూపనవ్వుతో ధనంజయరావు “ఇవి వీని పనిముట్లు కాఁబోలు?” అనెను.

“కాఁబోలు” అన్నది రమణమ్మ.

“నమ్మకమైన నవుకరే కదా?”

“నమ్మకమైన నవుకరే.”

కనాజయరావు నవ్వుచు, “అది నిశ్చయము. గుండు ప్రెత్తి చెంపెదనని బెడరించి, మీ పిల్లవానిని జూచుటకు నన్నుఁ దీసికొని వచ్చినాడు. మీ సేగువురును మాటాడుకొని వలసిన సవియ్యుడి కావాలి. ఇంతలో దాని యెట్లున్నదో చూచి వచ్చినను” అని బయటికి వెళ్లెను.

౨

రమణమ్మ చదివిన కృష్ణునికథకు నడిచి వచ్చి, “బియ్యం, ఈనాడు మా పిల్ల వాని ప్రాణములు కాపాడి నీవు నాకు మహాపకారి వైతివి. అజన్మమును నీమేలు మునునను” అనెను.

కృష్ణునికథ గన్నుల కిట్టి స్పృహన. దిరిగి నది. కృష్ణునికథ, మాటలు బయటికి రాలేదు.

వాని యనంత పోల్చి రమణమ్మ యాదరముతో, “మాకుఁ తోటమాలి కానలసి యున్నది. నెండు బుట్టెందు రూపాయిల జీత మీయఁగలము. తోటలో రెండు గవల గుల్లున్నది. అందులో నీతిల్లియు, నీవు నుండ వచ్చును. నీ పెవరలో నాకు రాధ చెప్పినది. సహజమైన నీ కంకర్వరము విడిగానే యిది నిన్నుఁ జూపుకొన్నది. దానిని నీవు పెండ్లాడుట కిష్టపడినయినట్టి, ముగ్గురును గలిసి యుండ వచ్చును. ఏమి, తోటమాలివని నీ కిష్టమా?” అని యడిగెను.

కృష్ణునివలన మాటుమాట లేదు.

“నీవు మా నవుకనువని భనాజయరావు గారితోఁ జెప్పినాను. నా మాట యబద్ధము చేసెదవా?” అని రమణమ్మ కృష్ణుని చేయి పట్టుకొని హెచ్చరించెను.

గద్గడిక నదనకొనుచు, “అమ్మా, నీను

మీ కటాక్షమునకుఁ దగనివాడను” అని కృష్ణుడు మొగము దించుకొనెను.

“తగిన వాడవో కావో చెప్పవలసిన దానను నీను. ఈరాత్రి చర్యనాన నీ హృదయము వృద్ధుడైనది, న్యాయమైనదియని తెలిసినది” అని రమణమ్మ యాదరముతోఁ బలికెను.

ఈమాట మఱి యాఁపుకొనఁజెక కృష్ణుఁ డాడుదానిలాగున నేమపేముదలుపెట్టినాడు. కన్నులు ముడుచుకొనుచు వాడు “అమ్మా, భగవంతుఁడు మిమ్మును మీ వారిని నదా కాపాడును గాక! నా ప్రాణములైనను మీ కొఱకై సమర్పించుటకు నేను సిద్ధము” అని మోక్షజీరించెను.

“ఇప్పటినుండియు నీవు మా నవుకరువు” అని రమణమ్మ వానిని లేవదీసెను.

కొద్దిసేపులోనే రమణమ్మయు, నాగన్న దొరియుఁ బెండ్లి పెద్దలుగా రాధా మాధవ సంవాదప్రబంధమునఁ బంచమాశ్వాసము సర్వమును సంపూర్ణము.

అత్తిగేయము

౧

శిష్యుడు—

బ్రహ్మమ్మనఁగ నీది ముక్కచే గురుండ!

గురుడు—

కనుమోము మహదహంకార మొనటి
భూమ్యాదభూతముల్ వో మహాద్రూప
మై యొప్పు లేజమీన్ద్రులె శూన్యమ్ము
నిర్గుణమ్ము శుభ మ్మనిర్వాచ్య మశుభ
ముజ్జ్వల మ్మల విఘోషాధిపాత
మై, మోచు వైతిశ్య మగుచు బ్రహ్మమ్ము.

౨

శిష్యుడు—

ఈశ్వరుం దేవ్యుడో మెఱుంగింపు గురుండ!

గురుడు—

ఈబ్రహ్మమే స్వరూప్యతీతత నీత్య
రాభిధేయమునొంది యశులొకముం
దాను స్పృహించి యంతిర్వామియయ్య
బాలించి బ్రహ్మదుల బుద్ధిద్రయము
కెలెని నియంత్రు యీశ్వరుండయ్య.

౩

శిష్యుడు—

దేవుండేవండో వదింపు మోగురుండ!

గురుడు—

ఈ యీశ్వరుండె రుద్రేంద్రుడె వామ
రూపమూలకమున మాధిగా నేన
స్థూల దేహమ్ముగాఁ దొవరియుంటి నను

నిధ్యానవశమున నందె జీవాభ్య
అతఁ యొక్కండయ్యు దేహారంభకముల
భేదవశమ్మునఁ జెక్కులైతోందు.

౪

శిష్యుడు—

ప్రకృతియెయ్యదయ్యె చూపె గురుదేవ!

గురుడు—

బ్రహ్మనెన్ని నీ నున్ని బహుచ్చితగతుల
నర్వజగత్సృష్టి నామర్థ్య మొంది
బుద్ధిరూపమ్మునఁ బాలించెడి బ్రహ్మ
శక్తిమే ప్రకృతివా జాల్యాంశిష్య!

౫

శిష్యుడు—

పరమాత్మయనఁగ నెవ్వరిను నగ్గరుండ!

గురుడు—

బ్రహ్మమే దేహేదేవతాది బయ్య
పరమాత్మయని పోయెదమోరి నెత్తి
అతఁడె త్రిమూర్తుల నతఁడె దిక్పాలు
రితఁడె సూర్యోదయ బిలిడె దేవతలు
నతఁడె రాక్షసులు వేయాడంగ నేల?
నకలచరాచర స్థావరజంగ
నూడనర్వము బ్రహ్మమని పూజువత్తి!
అతఁడు లేనిది స్వల్పమైనను లేదు.

౬

శిష్యుడు—

ఏదిజాతియొ నచిఱుంపుమో గురుండ!

గురుఁడు—

చర్మమ్ముకాదు మాంసమ్మును గాదు
రక్తమ్ముగా దస్థిరాజ్యముఁ గాదు
అఖిః లోకవ్యవహారముల్ జరుగు
కొఱకేముడె జాతిగుఱు తెఱుంగుముర

౨

శిష్యుఁడు—

ఏదికర్మమొ చెప్పవే గురురాయ!

గురుఁడు—

ఇంద్రియమ్ము లొనర్చు నెల్ల కార్యములు
“నేను చేయునునుటిని”యటంచు నాత్మ
కనుబంధముగఁ జేయనదియె కర్మమ్ము.

౩

శిష్యుఁడు—

మఱి యకర్మంబేది మహానియచరిత!

గురుఁడు—

ఏనకర్త నటంచు నేభోక్తననుచుఁ
దలచె కహంకారదర్శమ్ము లాడిగి
నిత్యవైమిత్రికానేకకర్మముల
భలమునుకోర కెవ్వఁ డొనర్చునెద్ద
యయ్యదియె యకర్మ మనబడు నతన్!

౪

శిష్యుఁడు—

ఏదిజ్ఞానమొ వచియింపు నద్గురుండ!

గురుఁడు—

తథ్యంబు రూపభేద రహితంబు
నర్వవస్తుగతంబు సర్వసమంబు
దృద్ధ్యత్యరూపంబు దివ్యతరంబు
నైన చైతన్యంబు కన్న మఱొందు
కొంచెమే లేదని కోరి నద్గురుని

శమితేంద్రియుండయి శ్రవణాదికమున
ననుభవింపంగల యదియె జ్ఞానమ్ము.

౧౦

శిష్యుఁడు—

ఏది యజ్ఞానమొ యెఱిగింపు దేవ!

గురుఁడు—

రజ్జ సర్పభ్రాంతి క్రమమన శుద్ధ
మద్యయంబును నకలాంతర్గతంబు
నైన బ్రహ్మమునఁ దిర్యక్చర దేవ
పుంస్త్రీ కులాశ్రమ ముఖవివిభాత్తి
భేదకల్పిత మెసూవె యగునజ్ఞాన
మింత యెఱింగితివే శిష్యవర్య!

౧౧

శిష్యుఁడు—

ఓ దేవ! సుఖమెద్దయో చెప్ప మిగ

గురుఁడు—

నచ్చిదానంద లసత్స్వరూపమ్ము
నెఱిగి యనుభవిం నెనఁగు సుఖమ్ము.

౧౨

శిష్యుఁడు—

దుఃఖమ్మునఁగ నెట్టిదో దేవ! యిం

గురుఁడు—

సంసారవిషయ కుస్పంకల్ప చేయము
దుఃఖమయము పాఱఁదోలు సంశయము.

౧౩

శిష్యుఁడు—

ఏయ్యెది వరకమో?

గురుఁడు—

హీనసంసార
హేతుజన్మవిశిష్ట మే జ్ఞానసార!

౧౪

శిష్యుడు—

స్వర్గ మెయ్యదయో?

గురుడు—

సత్సంస్కర మదియె.

౧౫

శిష్యుడు—

ఏదిబంధ మొ చెప్పవే గురునాథ!

గురుడు—

అనఘ! అనాద్య విద్యావాసనలను
నేబుట్టితివని యిట్లెన్నేని గతుల
ననుకొనుచుండుట నగును బంధమ్ము

* * * *

విభిద్రుడు సహోదరుఁ డుత్తరీకుఁ
గృహవనక్షేత్రా ద్యనేవస్తువుల
నాదెను న్మమతే యున్న బంధమగును.
కర్తృత్వమును బూజఁగా బంధ మగును.
అశ్రమములు గోరి నగును బంధమ్ము
దేవాదులుగొల్వఁ దీపుర బంధమ్ము
యమనియమోద్యుక్త కొభ్యాసవాంఛ
నష్టశ్రమవిహిత సరికట్టకీర్తి
దానవ్రత తపోవిధాన విజ్ఞాన
సంకల్పపిస్తార సమితిబంధమ్ము
అజ్ఞాభయవిశేకలాత్మ గుణముల
యనుచుఁ దలంచిన నయ్యెబంధమ్ము
కైవల్యమాత్ర కాంక్షయును బంధమ్ము
వే యేల? శిష్యుడా! వివరింపఁగాను
దనరు సంకల్పమాత్రమున బంధమ్ము.

౧౬

శిష్యుడు—

మోక్షంబనఁగ నేది? బోధింపు దేవ!

గురుడు—

ప్రబలనిత్యానిత్య వస్తువివేక
శక్తి నకాశ్వత సంసారదుఃఖ
సౌఖ్యవిచయసమస్త క్షేత్రమమత
లను వీడి బంధంబులు దొలగఁచుకొనును
అఖలసంకల్పక్షయమై మోక్షంబు.

౧౭

శిష్యుడు—

విద్వాంసుఁ జెప్పొడు వినరింపునక్కడ!

గురుడు—

సర్వాంతరస్థ స్వసంవిద్విదుండు
విద్వాంసుఁ డనఁబడు వేయు నికేల?

౧౮

శిష్యుడు—

మూఁగుఁ జెన్నొడు చాన్వము గునునర్థ!

గురుడు—

దేహమనుచును తన జాతి యనుచుఁ
దన మొకైమంబని తొంగ న్నయనియుఁ
దాభోక్తయని యెంచు దగ నహంకార
భావనామూఁగుండు పరమ మూఁగుండు.

౧౯

శిష్యుడు—

ఎయ్యదితనమో? వచింపవేనాథ!

గురుడు—

శివప్రహ్లాదత్వమ్ జగన్మథ్య" యనెడి
గాథాశరోతు విజ్ఞానాగ్ని చేత
ప్రహ్లాదివిభవ లిప్తావీజములను
దపియింపఁజేయుట తనమనంబడును.

శిష్యుడు— ౨౦

పరిమళదగ బేది ప్రజ్ఞానిధాన!

గురుడు—

ప్రాశ్నోదయములకుఁ బరతరంగయ్యు
సచ్చిదానందమై సర్వసాక్షి యయి
అనిశముక్తమగు బ్రహ్మస్థాన ముకండ
పరిమళదంబని భావింపు మార్గ!

శిష్యుడు— ౨౧

గ్రాహ్యమేది? గురువరా!

గురుడు—

దేశకాల

నైవ్యభోగ్యంబు దన్యంబు చిన్మాత్ర
పూపంబు గ్రాహ్యం బెఱుంగు నిజంబు.

శిష్యుడు— ౨౨

ఏదియగ్రాహ్యమో? ముత్యగింపు మనఘ!

గురుడు—

విను స్వస్వరూప విభిన్న మాయామ
యేంద్రియగోచర కృత్స్న జగంబు
సత్యము చాచుట సర్వదా గ్రాహ్య
మివి మననమునేయు మీ నిరతంబు

శిష్యుడు— ౨౩

ఇంచుక తలపోసి యిట్లనే శిష్యుఁ
దేవ్వుఁ మహాస్వరూప యిది తెల్పు తిండ్ర!

గురుడు—

సర్వశరీరస్థ చైతన్యమైన
బ్రహ్మంబు బొందించు పరమగురుండ
తత్పరతం గొల్వఁ దగినట్టివాడు

శిష్యుడు— ౨౪

మఱి శిష్యుఁ దేవ్వుఁడు మహనీయచరిత!

గురుడు—

తత్త్వవిద్యానిరస్త ప్రపంచాప
గాహితజ్ఞానుడై కదకు శేషించి
యుండు బ్రహ్మంబు శిష్యుడురా! విష్ణు!

శిష్యుడు— ౨౫

నన్నా గ్రహి యెవ్వఁడు శిశ్వస్త్రిభావ!

గురుడు—

సర్వధర్మముల వినర్జించి మమత
నయ్యవారకారంబు నటు త్రోసిపుచ్చి
బ్రహ్మంబు నొందు నుపాసించుచుండి
తలంచి “సర్వాఖర్ష్యదం బ్రహ్మ” యనియు
నిత “తత్త్వమసి” యని “నేహ నానాస్తి
కించన” యని యెఱింగియుఁ దదర్థాను
భవయోగమున “సహృదవహ్నిస్మి” యనుచు
భావించి నిర్వికల్ప సమాధిచేత
నలరు నాతిండి సన్నిధిసేయనంగి ద్రుఁ
నతిండి ముక్తుఁడు పుజ్యుఁ డితిండి యోగిం
నతిండి పరిమహంస యననూతి యతిండి
యతిండి బ్రహ్మజ్ఞాని యనఘచార్మిత!
యునిషన్మనిమిదయు నెఱుంగు మయ్య!
కోరి నేవించియు గురునాథు పదము.

“వెన్ను యిప్పు విద్యదాక్షిణ్య హీనువు; నేనెంత కష్టపడి, ఈ చిత్రకళ నేర్చుటన్నానో, ఎంత కష్టగా చిత్రములు సృష్టిస్తానో, అదివలె తెలుసును! ప్రతీ వాల్లీవాని, ‘జోగారావు పెయింటింగులో గట్టివాడు, అదిచే నెంతపనికైన చిత్రపులు ఎంతవ్యాభావికంగా వుంటాయి!’ అని సాక్షివాంతులతో సాగడవిదక్రమించే వాల్లీవాని పోటి ఆంగ్రుడు, చిత్రకళలో అభ్యుదయిరి తింటూపడుతున్నాడని కనికరించి, ప్రోత్సహించి, వాచిత్రపు ఒక్కటేనా, గొవిందపాపాన్ని పోగు! వెన్ను లేకపోతే నవవ్యా గడవింప కష్టంగావుంది!” అని, వినుకునలతో జోగారావు తియ్యదులు నేల కైటాల్తుండి వున్న తిలభార్య, సరస్వతితో ముట్లాడి తూవుండెను.

“అయినే, మీరువల్లి నకార్యం, పండా, కామా! అని నేను వేరే అవగక్కలేవన్నమాటే!” అని సరస్వతి పలికెను.

“కాయకాక పండ్లయేనుస్తుండా, నాకంటే ముందు పెద్దమ్మప్రయానమే కన్నుంటేను! — ఈ చెగవ చిత్రకళలల్ల, నాకేజన్మంలో నీవోపాధి కలుగునుం దన్నమాట కలసిందీవార్త!” అని జోగారావువైష్ణం తో ప్రత్యుత్తరమిచ్చాడు. సరస్వతి, మనస్సులో నిం కనుకైకి మాపకుంటేబట్టు, మంచమానంతో, “క్రిందటి కవిగారంబాని చిత్రకళాసహాయకసంఘమువారి గూజ మాన్యముక్తిం జరిగిన ప్రసంగములో, పురుషోత్తమ రావుగారు, మీ చిత్రపులు మాచి, అంతిసాంకిపానూడే మరి?” అని ప్రశ్నించింది. అందుకు జోగారావు, “అందుక నేకమా, నేనూ ఆకపడి, అంతతోందరగా, అరిని యింటికెల్లించి! తిలకేమా, చిత్రకళలలో ఎంతో అభి గుచి వున్నమాట నిజమేకాని, నాచిత్రపులలో ఒక్కటే నూడా, ఆ మహామథావుడికి రుచించరేవట! పోనీ, మరొకకారణం చెప్పి వల్లివామ్మన్నా, ఒక విధంగా వుండేది. పినుగులాంటి యాజవాలు చెప్పేసరికి, నిలు

తున నీరైపోతున్నాను. నాకేవిద్యవిద్య అవశ్యాంతునా వున్నానోంది, చెప్పలేమి!” అని అగ్రవాముతో పలికెను.

పరస్వతి — “మీవామ్మలు నవ్వలేదా? ఎల? మీ చిత్రపులు మాచి వున్నా బానులేవగలన!”

జోగారావు — “అయ్యో! వల్లి మొగమా! నా చిత్రకళావైపుదాక్షిణ్య నింబయిందోంది నీవుమెచ్చు కొంటే, బాధ నేమంది? నవ్వడంతోనే నీ నానెమ్మ! అవంతమేకాని, ఈ అభ్యవృత్తి సాగ వలతో, ఒక్క అగ్రవాపాడు బాధంటేను. ఇన్నాట్లా మనయిద్దరకు ఎకోవిధంగా అన్నం, పల్నా, ఒకరికి ఒకరు నేతివోట్టు, పలనని ముగ్గునో జరిగిపోయింకాని, యిటువని మరి రెండు నెలలకి, అలాను జరిగి నానీ నీళ్లనుకదా! రమణ పుట్టక, అలాను కాలక్షేమంచెయ్యరం.”

“రమణ” వారికి మును పుట్టులోనే విడ్డ కేరు. పుట్టులోయేవిడ్డకి వేరేమిటి? అని చెరువెరుకి సంశేపం అక్కలేదు. జోగారావు తల్లి పేరు రమణమ్మ. స్వగృహ రాదైన తల్లి స్మృతివిష్నాంగా, అరిక పేరు పెట్టగాని కప్పజే నిర్మయించాడు. మొగవాడ నేకమారావు, అడి పిల్లయితే ‘రమణమ్మ’ అని పిలిచానికి అతని యుద్ధతం, భర్తమాటలవిని, సరస్వతి మనసులో జనించిన సంతో సాన్ని మనిముసి వత్స మూలకంగా వ్యక్తపరచింది. ఆ నవ్వు సరస్వతిముక్క నువలైన రెండుముగ్గులమీద, రెండుపల్లములు విడిచి యుంరించింది. పిమ్మట, ఆమె, “మీ చిత్రపులును, తిక్కిన చిత్రపులు వైఫాగుడేసి మాత్రే, మీ చిత్రపులే యెంతో పృథ్వాసిద్ధింగా వున్నట్లు కని-”

జోగ — “అయ్యో, వల్లివానా! లోకంబుడిది. ఈకాలంలో బానూ ఓనూ ఎంతో అక్కలేదు, నలుగు రూ యేవకుపు బానుండంటే అందపుకోసం బోల్లపడి పొనవమేకాని, అందుకోని నుంచివెడ్డ వాల్లకి తెలుసు

కోమలిని అనుసరించును. ఎప్పుడో ఒక అనామధేయం ముందాకొడుకు, పుష్పభాగంకలిస్తూ, ఒకపాటి కోమలి తొడుకుతుంటే, ప్రతీవామామూనా, క్రింద గూడొట్టుకొట్టుకుని, అలాంటివట్టుకోలేకపోయి తిక్కవేయకాని, వారి ముఠా దివ్యమైనది అంటి అపహ్లాంకావులంకో అన్న అలాంటిదేలేదు. ఈ కేసున్న పాపం అలాంటిది అనిపించింది! ఈవిధంగా వనశేఖరా అంటూ తన ప్రత్యేకమైనదాన్ని బ్రష్టుచేసుకుంటున్నాడు. ఏం జేయాలి? ఎప్పుడో యిలా మెంటు చేసి అట్లాంటిగావుంటే, అపహ్లాంకం మనదేకంటే అన్న అట్లాంటి అంశం ప్రేమ అలాంటిది.

సర—సరే, ఆ ఎప్పుడో యిలా మెంటు, అపహ్లాంకం గత మీరెందుకు చెయ్యకూడదు?

కోగా—దానికి దెబ్బంది; నీవంటి పక్క కాలపుదాన్ని యొక్కాం గూడలేదు. మనదేబట్టు కేకనే ఈయిబ్బందంతాను. ఆయనంటే మంగళాష్టి పిలుస్తూ రండిట చెవకటి కొకాదిద.

సర—అట్లున్నా లేకుండా ఎప్పుడో యిలా మెంటు జరగాలన్నమాట—అవగా, ఎలాగో నా నలుగురి నోటా పడేవాగం అలాంటిదాని—ప్రకటన—బహిరంగము.

సర—అలాంటిది అలాంటిది ముడిపడి. తరువాత కొంత పేపునకు, “సరే, నేను చెప్పివచ్చానా ముందుగా?” అని భర్తను ప్రశ్నించింది.

కోగా—అప్పుడే నీకో అలాంటిదేబట్టికట్టుందే! ఏనీ, వెళ్ళు, చూడాలి! ఎట్లున్నా లేకుండా మానవుని చేత సాధ్యమైనది అట్లాంటి నేను చెయ్యకానికీ నిర్ధం గా వున్నాను.

సర—మీరు కొందరి కష్టపడవలసివస్తుందేమో! మన మొకరిన్న ప్రతిభ్యం, ఒక చిన్న కవులవాటకం అలాంటి అందులో మీరూ నేను, పాత్రల మారాయి. మీ పాత్రమార్త్రం చాలా కష్టమని నాకుతోస్తుంది.

కోగా—అలాంటి దెప్పి చేయ నా అక్కరిపో గొట్టుమా?

సర—మీకు చాలా యాతనమందికమా?

కోగా—ఈమధ్యే నా? అందు కర్తవ్యంకర మేమి? చిన్నపుడు పండ్లువేసుకొని నోదావరిలో పన్నెండ్లొ ప్తంకంకాకా ఈ నాలుగుపాళ్లు ప్రతిబింబమాలి కొట్టిన వాష్టి—నీకేం తెలుసును, వాసంగతి?

సర—మీసంగతి వాడు తెలియకేం గాని—సరే, మీకోక్కావారి నోదావరిలో మునిగిపోయివట్టు నటించాలి.

కోగా—ఏమిటి?—నీమాట నా కర్తవ్యంకాలేదు.

సర—నీమాటేదు. మీరూం తనమీందీ ప్రవాద వికాశం నోదావరిలో పడిపోయివట్టు నటించం, నేను ముఖంకీ కేకలు చెయ్యవం, నలుగురూ రావడం, ఎవరో ఒకరు మిమ్మల్ని కట్టి కేల్చవం, మరునాడు మ్యాకులే పట్ల కో ఫలానా అట్టిపట్ల కోగా రావుగాదు నోదావరిలో పడడాన్ని మరింది పట్లకు రట్ల పడవం; అయితంగా, నలుగురికీ చెల్లడి—ఇది నామొక్కా దావామం. మీకు నచ్చుకుందా?

కోగా—మీకొక్కాదిరి మెచ్చుకొన వలసినదే కాని. ఒకచేత చెప్పికోలేపోయి, ఏదైనా ప్రమాదం సంభవిస్తే—

సర—అంతిముట్టుకు మీకు వ్యక్తంవుంటేనే, లేకపోవే వట్టి వర్త.

కోగా—వ్యక్తంకేకేం? హాస్యానికన్న ముక్కా గాని. నువ్వై క్తంగావుంటే, యింకెవరి! అట్లాంటిగా చేస్తాను; కాని దానివల్ల నలుగురుకీ చెల్లడి అవుతుందా? అని సందేహం.

సర—మీసందేహాలకీ, సమస్యలకీ అంతములేదు. ఎట్లున్నా లేకుండా ఎప్పుడో యిలా మెంటు ఏలాగారుందో మీరే చెప్పండి?

కోగా—సరే. ఎప్పుడు?

సర—ఎప్పుడో యెందుకు, ఈవారే సాయం ప్రమే. మనం మాయాలుగా చెల్లగారికీ పండ్లుమీది నడిచి బెల్లెటపుడు—అయినగంటలకీ.

దోమల పాదము నిప్పుమికినట్లు కుప్పాయము

హాయిగా ముఖనిద్రమ పొందుడు, మంచి ఆహారము
గలనును. ప్రపంచమందు వచ్చే కెక్కిన మా

దోమ తెరలను

కొనును. గట్టి ఆస్తికములుచే తయారొనర్చబడినవి.

అందిముగా తయారొనర్చబడినవి.

ప్రకారము:—

పొడుగు, వెడల్పు, ఎత్తు, పొడవుగట్లు, నల్ల పొడవుగట్లు.

6 అ. 8 అ. 4 1/2 అ. దు. 8-8-0 దు. 6-8-0

6 ,, 4 ,, 4 1/2 ,, ,, 6-8-0 ,, 7-2-0

7 ,, 3 1/2 ,, 5 ,, ,, 7-10-0 ,, 8-8-0

7 ,, 5 ,, 5 ,, ,, 8-4-0 ,, 9-8-0

పాకెండు ఉచితం. పాపీటి ప్రత్యేకం.

పట్టిపైజావననను ఆర్డరిచ్చిన 24 గంటలలో
తయారొనర్చి పంపగలము.

The Union Trading Co.,
166, Harrison Road (C/4), Calcutta.

ఒక ఆస్పత్రినివారిణి

జియోరీజము, వాపు, అంత్రవృద్ధి, గొంతుమీద
గలగు పెద్దకాయ వగైరాలకు ఆస్పత్రినివారిణి.

పత్తిమ దివియలలో స్పష్టముగా నుణము తెలి
యను, ఒకశాలలో పూర్తిగా నుణము గలనును. నుణ
మిచ్చిన నిరువాని బహుశాతి పుచ్చుకొనబడును. ఆపట్టి
పైజా ఆయుర్వేద బోధనములు దొరుకును.

Kaviraj K. K. SEN, Kavirajan,
20, Upper Circular Road, Calcutta.

ఆత్మకథ

(గొంతుమహాత్మ్యుని స్వీయచరిత్రము.)

ప్రథమ సంపుటము

క్రొన్ పైజా, పుటలు రగిం

మేలయిన కాగితము మువ్వటలు గూర్చు అచ్చు.

(వెల ఒకరూపాయ మాత్రమే)

తెలుగుభిక్షులు ప్రత్యేకము.

ఆంధ్ర గ్రంథమాల,

నెం. 7, బయ్యపాటికి, మద్రాసు.

మలేరియా ప్లగ్

గలుగు నిస్సత్తువ

మలేరియా పచ్చిపోయినట్లున్నట్లు, తక్కువ
మరియు మలేరియా క్రిములచే ప్రాణమై
బలహీనం పర్చుచును. మరల క్రొత్త రక్తము
చేకూరినగాని బలారోగ్యములు చేకూరవు.

సేనటోజను సేవించు తుల నారంభించ
కూడదు ?

సేనటోజను జుడ్యభ్యాసానికిగాంచినట్లానిక.
శరీరబలమును చేకూర్చుటకు, రక్తస్థితిని సరి
గించుటకు వెలసిన సదాక్షము అన్నియు యందు
చేయున్నవి.

కొద్దిరోజులు సేనటోజను సేవిచినపిదప
బలహీనం, నిస్సత్తువ యివి అన్నియు శోంశి
పోవును. సరములవున్న, సంపన్నుల చేకూరును.

SANATOGEN

మంచి టూనిక్ ఆహారము

తెమిను లండన్ వద్దను బహుశా అన్నిటియందును
దొరుకును

సేనటోజను చేతులతో తాళబడదు

The Bengal Insurance & Real Property Ltd. CALCUTTA.

ది బెంగాల్ ఇన్సూరెన్సు అండ్ రియల్ ప్రాపర్టీ కంపెనీ,

నెం. 8, డల్హౌసీ స్క్వేర్, కలకత్తా.

ఫిట్లీ ఎంపలీనభలో కాంగ్రెసుకు ప్రధాననాయకులు శ్రీయుతి సత్యేంద్రచంద్రమిత్ర, యం. ఏ. బి. యల్., యం. యల్. ఏ. గారును, వారి శక్తిసామర్థ్యములు గల, శ్రీయుతి మనోరంజనగుప్త, బి. ఏ., (అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘసభ్యులు) మొదలుగాగల వారి త్యాగము, న్యాయబుద్ధి, నిర్ణయజీవితము గలవారిచే నివహింపబడుచున్నది.

సంపూర్ణముగా భాతీయులు పెట్టుబడిచేత నివహింపబడుచున్న భీమాకంపెనీలో భీమాచేయించుకొని, అకాలమృత్యువు, అపాయము, వాణిజ్యమునుండి మోక్షయమైన దాదాపుతాదులకు, జీవితాధాము కలుగజేయుదు.

ముఖ్యగుణక:—శాశ్వత అననుభవత; రెట్టింపునామ్ము తక్కువ ప్రమియమునకే యిచ్చుట; పూర్తి యగు హామీ క.దు. పాలసీలకు సకాలమునకే, ఎట్టి కష్టము లేకుండనే సామ్ము యివ్వబడును.

ఒకేతూరి సగం రిమునకు, 6 నెలలకు ప్రమియమును చెల్లించునట్టివానికి 100 కి రూ. 3-0-0, రూ. 2-0-0 చొప్పున త్రోపుదు యుండును.

చెన్నపురి రాజధానిలో, ముఖ్య: ట్రాణములలోను, ఇతర ప్రదేశములలోను, అనుభవము, శక్తి, సామర్థ్యము, కలుగుబడిగలవారు ఏ తేస్సీకొటకు యీదిగువ విలాసమునకు వ్రాయుదు:—

శ్రీయుత, శక్తిభూషణరథ ఎగిటరు, డైరీ ఆఫీ, బరంపురం.

,, టి. జయరాము మొదలి గూరు, 2, మురరం పల్లె వీధి, పులిగువాడు.

,, యన్. సి. మా అండు కంపెనీ, 28, బీచ్ మొదటివీధి, చెన్నపురి.

,, చల్లపల్లి లక్ష్మీనరసింహం, క్షేత్రం, జెజవాడ.

,, ద్రోణరాజు చిన్న కామేశ్వరరావు, ఇన్నీసుపేట, రాజమండ్రి.

,, వల్లూరి గోపాలరావు, సూర్యారావుపేట, కాకినాడ.

,, హెచ్. యన్. బోసు, యూనియన్ మోటారువర్కుస్, విశాఖ: ట్రాణము.

౫. మైసూరు, ఆస్పత్రుముందు నోరి

౬. కృష్ణరాజసాగరమునుండి గుభీరముగ ప్రవహించుచున్న కావేరీనది

ప్రకృతి చిత్రములు

౧. ప్రశాంతము, పాయకూరానది, ఉదకమండలము
శ్రీ సురీ తెల్లప్రాలు రాణిగారి ఛాయాచిత్రము

౨. సరస్సు, ఉదకమండలము
శ్రీ తెల్లప్రాలు పూర రాణిగారి ఛాయాచిత్రము

జోగా—అయితే నై. కొంత వాస్తవముగా వర్ణించుకుంటాను. అది జోగారావు ఆలోచనా ముగ్ధుడనను దైవాదు. సరస్వతి అప్రయత్నంగా భర్తను చేరబోయింది. కుమార్తెను వారిగురువూ పరస్పరాభింగనము వందు చేరవలెనని.

౨

శ్రీకృష్ణారంభాటి సాయంత్రం మూడైదుగంటలకు గోదావరి వంతెనపై నడుచుచుండినారు తనతో కూడి సంకెను పల్లె గాలికి చెచ్చియున్న మెజోగా కాలి సరస్వతులను జూచియుండును. జోగారావు ముఖమునకు తన జైన్యమును తెచ్చి పెట్టుకున్నాడు. సరస్వతి ఆశ్చర్యచక్రవే నడుచుచుండే, అవకున్న ప మయ మానవు మయిందని నిజంగానే భయభీతియై మెల్లగా అడుగులు వైచుచు భర్త వెంట విస్తూంది. ఇంతలో జోగారావు వెంటె ప్రక్కనున్న చిన్న కమ్మలపై నుండి తొలగియాచి, “చాలా దొడ్డుగానే వుంది!” అన్నాడు. “మీరింతివరకు చెచ్చి వెనక దీపేట్టుంజే” అని సరస్వతి అనినది కాని, నిజము అతడు వెనక దీ యుటే ఉత్తమమని అంతరంగమున పోహించింది.

జోగా—“వెనక దీప్తుడమే? (వారును వైపుల కలయటాడుకొని) ఇదిగో—సరస్వతి—”

* * *

భార్యకాలపు నవరంగములు చెప్పునట్లాయు ప్ర రక్షణమున, జోగారావు దళాలున గోదావరిలో ప్రమా దనిశాస్త్ర? పడ్డాడు. పడవమే తివ్రగా, సరస్వతి గొం తెల్లి ఆగని, వెంటెనమీద మాలబడింది. ఆమెచిట్టు లన్నీ నదిలో తేలిపోయిన ప్రశ్నలకు వైపునకే మరలి వున్నాయి. ఆరనిమడమునకు జోగారావునాడ నీటి ప్రకాశరా లేదు. సరస్వతి నిజంగానే భయపడి వారం భించింది. కాని, యింతలో జోగారావుగిరము నీటిపై భాగాన్ని కాపాడింది. తోడనే అప్రప్రాణాలు కుదు టబడినది. ఇంతివద్ద అనుకున్నదీగా జోగారావు నీటి యందు రెండవము క చేరడు. అప్పుడు సరస్వతి, అనాటకంలోని తనపాత్రను జ్ఞాతీ దెచ్చుకొని, అస్తం

భర్తలందుననున్న తీగలవాడుకొని, “అయ్యో! ఇలావు పడినది, కాపాడండి! ఏమిటిక్కు?” అని తనమున్నా డిని వినియోగించి, తేక చేసి, మార్గం తెలివ దానినై క్రిందవదిలిపడింది. ఆమె తండ్రిగారి, అనిధముగా తేక చేయవలసిన యనిపర మే తేకవోయింది. ఈవర కే జనలనే కలు నమిగూడ వారంభించిరి కాని, చెచ్చినవారిలో నొక్కరిను పడినవానిని కాపాడు నుద్దేశమున వ్యర్థప రమాచేరు, సరికదా, సత్త్రియప్రదేశముల వెళ్ళిపోని, నిలబడి. క్రింద నదిలో కొట్టుకుంటున్న అమావాకృ తిని చూచి అశ్చర్యభరితమైన సంస్కృతిని పొందుతూ వున్నాడు. వారీయొక్క అవంబాము చూచి, సరస్వతికి పల్లెరాని కోపంబుంది. “నిజముగా అనునది ఈతిరా నియోధుల దేవుడుమను?” అనే ఆలోచన ఆమె హృదయంగా అశ్చర్యమైన కేవలము కలిసింనుటచే యమె తనముఖమును కందుచేసులతో నూనొని, అట్లు చేయున్న వారినిజూచి, “అయ్యోగారా! మీలో ఒక్కరైనా వాధర్తను కాపాడాలరా?” అని జైన్యంగా పలికింది. ముఖావిని, ముంకున్న ముగాడ్లు మెల్లగా వెళ్ళి పడ్డుకున్నాడు. వెకిలకాగలో, చెడ్డా ప్పాపు రెండవ, గారడీనినూచూస్తూ నిలబడి వున్న పే కుటులు, కవిను గారడీనాడు దిమ్మిడిలు అడగవారికి సన్నద్ధులైతూవుంటే పలకబట్టెట్లు, సరస్వతివాక్యములు విన్నవీమ్మలు జనం సన్నగిల్లారు.

ఇంతలో నొకబలకారి, నిలిచివున్న జనలగుంపును భేదించుకుని, సరస్వతి ప్రక్కనుంచి అస్తంభముమీద నిలబడ్డాడు. క్రింద నదిలో తేలుచు, ములుగుచు, చూడవారికి ప్రాణాపాయమై వున్న జోగారా నూక్క తిని చూచాడు. వెంటనే పైనున్న అంగీ ఉత్తరీయం విడిచి, కచ్చినక తెక్కి, కుమార్తెలలో నం తెనవించి, నదిలో! గెంతాడు. వభూలనకేబం, ముగక, ఒక్కఅడ నిముకంలో తేలడం, వాలుగుబారలు—జోగారావును చేతుకున్నాడు. సరస్వతికి ప్రాణాలు చేతుకున్నాయి. “భేద! భేద!” అని అందిరూ చిప్పట్లు చెరచి, ఆ అపరి చింతిస్తోయుక్క సాహసకృత్వాన్ని పోషింతు. అప్ర రుషుకు జోగారావుని పమింపించి, అతనికి సాహాయ్యం

చేస్తూ మెట్టిగా గట్టుచేసుకున్నాడు. అప్పుడు అంత
 మీసమున్న కంఠం వెంటనే కత్తువ జీకచేస్తూ, కొత్త
 విశేషం చూపమన్న బాలకునితో నోకాపరిగట్టువ
 పెట్టవద్దను వదులెత్తి వానంభించాడు. వాటితోవాడు
 పరస్పరియూ, తొందరగా నడచిపోయి వెళ్లుకెళ్లుకేరింది.
 “అదిదీకే పంపించింది,” అని కొందరు, “చాపివించింది,
 చాపివడచింది” అని కొందరు ప్రక్కటి పినుకుకుని పర
 స్పరికి చాపిచ్చివతోవడ. ఆది జోగారావును సమీ
 కించి కీతియుతివ్వుకులను భక్తపైబరకి, “ఇంతయూ
 పరిగానున్నద”ని సంతోషించింది — కాని, యాదు
 నునుగించి నీతిని వాదావృత్తిలను పడుచాగడంపువా
 కేకీ—నవ్వరూ కవబడలేదు.

ఇంతలో నోక పెద్దమనిషి మందుకువచ్చి నిల
 చెడు. ఆతని నూటు, బూటు, శీత్రములకు బంగారు
 ముహూపములు, అన్నయూ నూటి, మతి నోకమ్యాను
 చేపగు రివాల్వరై యుంటాడని సరస్వతి పోహించింది,
 కాని అప్పు వాటిని జేబులోకుంటే ప్రతి కొంగియాయ
 నున్న రివల్వరుగొల్లుముదలను అతడి దాక్కులుగా నేరింగి,
 మృత్యుచేపగు రివాల్వరు సింకా ర్కాపోయినందుకు విరా
 కివోపుంది. ఇచ్చివచ్చి వైద్య కేసుకును, జోగారావును
 గడించిన, మూరిన పగులునును కొంఠముకేపు మూ
 డారు “ఈగుర్రానెట్లు కంటించు, ఇంటికి తీసుకొని
 పోయి, నడికాట్టినిచ్చి, యుష్కపచారములు చేసిన
 చాలును” అనిచెప్పి వైద్యుడు నిష్క్రమించాడు రంగం
 లోనుంచి.

చేతులలో నోటులుక్కులు, పొంటెనుపెమ్ములు
 గరించిన యిద్దరు పురుషులు రంగంలోకి ప్రవేశించారు.
 వచ్చినవారు వ్యూహావాన్ని బట్టి వాడవారులై యుం
 టాడని సరస్వతి పోహించి వైద్యం పోహించింది. కాని
 వచ్చినవారిరువురు పరస్పరికి ప్రాణి, వైద్యులు పోహం
 చిన జోగారావు వైపునకు గాని పోవక, రిడిబ్బులు
 విడచి, సాక్షియుత్తరీయమును గరిస్తూవున్న ఆ మాధి
 వపురుషుని వర్గరే కొంచనగాపోయి, “చిత్తం, చిత్తం
 రాఘవయ్యగారు! తినితివ్వు జీక్కుతుంటున్నది ఎవ్వరను

కువ్వారు?” అని రెమనోటులుక్కులలో ఏమేమో
 ప్రాణు మన్యులగుమించి, పూర్తి మునులోవియూం
 నోకడము వచ్చిపోతేయూ, ఇకపటవారకం ముఖ్యువ్వా
 లనుకున్న తినితివ్వులగు గాని, తినితివ్వుగాని నామరూక,
 ఈ “రాఘవయ్య” గారివర్గరేకి ఎందుకు వాచాలో సర
 స్వతికి నోగరించలేదు. అనూనీనపురుషుడు అశ్వే
 మతో జనుకును మరనినూడి, కింకలలను పోతివున్న
 అరివాల్వరుముగము కనానగా చూచి, పకపకమని యల్లు
 చోసించేవాడు. “స్వర్గమునుపొయినా పూరిపోగు తిన్న
 దని, మీరెక్కడ చాపరించారయ్యా వాప్రాణంమీ
 నీకీ—” అని ప్రశ్నించాడు. కంఠంపాడు, “చిత్తం,
 చిత్తం ఆంధ్రలోకము సంతటా వాట్లకాకేలానికి
 గణుతికట్టిన శ్రీరాఘవయ్యగారిని మే మెగుగకుం
 టామా?” అనిరి. ఇంతలో ‘రాఘవయ్యగారు’ జోగా
 రావుండేనెల్లమునుకువచ్చి, అరిచి నేనెత్తి “నాకు
 సిద్ధముగా వచ్చిపోవద్దు నున్నది. వాటానుకుంటే,
 అంగులోకుర్చొని, మీయింటికి వాదాం, అమ్మాయీ
 (సరస్వతితో) వాకు నోకీయిచ్చే వాకండి” అంటూ
 వాగంపిటా వైద్యనే నిలచివున్న ప్రక్కని మోగారు వర్గ
 రేకి ప్రయాం మెనాడు. రాఘవయ్యగారిచెంబి యిద్దరు
 రివాల్వరుగా వాదా చేతుకు, లలగు కట్టారు; కాని
 అందు నారిచెవుచూచి, “ఇక నేనెదుయు మీప్రశ్నల
 కు తరమియ చాలనందుకు చింతించుచున్నాను.” అనిన
 తోడినీ వారిరువురు అచ్చులనే నిలువబడి రాఘవయ్య
 గారికి నమస్కరించి వెల్లువీసికొన్నాడు. “కాలం మిం
 చిపోతాంవని” సరస్వతివారచెవు చూచి, “అయ్యో!
 ఎగు నన్నే ప్రశ్నలనుగడచియున్నారా?” అని
 ఆరాటావ్యకంగా ప్రశ్నించింది కాని, వారామెనూలు
 వైన వినిపించుకోవక “రాఘవయ్యగారు, ఈప్రదేశ
 మను, ఈచేపములో—నింతటి అశ్విత్వము!!” అని
 యేమేమో మాట్లాడుకుంటూ తొందరగా వల్లిపో
 నూను. సరస్వతి తల్లి ముగము నేసించని మేము నేను
 గాచెన్నారా? “రాఘవయ్యో, గీగవయ్యో! ఇతివేపు
 కేల రావలెను? మాకార్యం భీంకంచెయ్యడానికి” అని
 తని ఆకాధింకాన్ని అంతిరంగమున నీ మ్రుంగింది. వాడు
 ముగ్గుని పోటాడుకాదువల్లె గర్వనోమ్ములు వై నాడు.

3

ఇట్లు చేరినతోడనే వారు జోగారావునిబలవంతం గా నుండుటకు పరుంపజెట్టి, నెరిగిమీద ఒక కాటాక వచ్చెను. పరస్పరి నిప్పు చేసి, బాల్లబాయిల్లోనిచ్చేసి, కాటేసివీడ్చు పట్టింది. కొంతనిప్పు కుంపటిలో చేసి, రాఘవయ్యగారు వచ్చిన ప్రకారం, జోగారావు ముండుగ్రేంద జెట్టి, భర్తకుకాట్టుపడుతూ ముండుమీద ఒక ప్రక్కకి కూర్చుంది. రాఘవయ్యగారు ప్రక్కనున్న కుచ్చిలో బాల్లబాయి, కొంతనిపు జటుయిలు చూచి, నోవలకు తిరిగిచేయున్న చిత్తరువులు మెంపిల తన జుత్తానం కనుబరుస్తూచూర్చున్నాడు. కొంతసేపటి కాతికు పరస్పరి చ్చుట్టినీ, “నరకాని జెట్టి, మీభర్త జోగారావుగారు నోదావరిలో నేల పడెను?” అని ప్రశ్నించెను. ఇట్టి ప్రశ్నకు పరస్పరి నిప్పుచేయుండుట. “నిప్పుపడెను?” అని ప్రశ్నించినతో, “ప్రవాసమున” అని ప్రతిస్పంద మిచ్చినీకాని, “ఏలపడెను?” అను ప్రశ్న ఆపెను కొంత కలతజెట్టెను. అందుచేత నుండుచప్పులేక వ్రాగుటం.

రాఘ—మరమునుంది నే నంతా చూస్తూనే వున్నాను! మీభర్త బద్ధపూర్వకంగా ఎదిలోపడినది పుట్టెను! కారణము!

ఈ ప్రశ్న విని, అనర కూరకపండుకొనివున్న జోగారావుగారు విని నిలబడింది. నిద్రజెట్టె వారం భించిరి. దాచిన ప్రమాణములేదని యూహించి, స్వీపచియి పరస్పరి తన ముక్క బహిరంగతి సమ్మగ దెవంతియునుసూక్ష్మ నిజానికి చేప్పేసింది.

రాఘవయ్యగారు, కథనంతయువని, “ఈసందర్భమున నాకు నవ్వు వస్తూన్నది! హా! హా! హా!

నర—(సిగ్గుపడుచు) ఏల?

రాఘ—నిధి యెట్లు పనిచేయుచున్నదో చూచాలి! ప్రస్తుతంగావుంటి, కొన్నిసమయాలలో నాగ్గొండుల చిట్టి కేకలువంటివి, చాలాటి బహిరంగతలే కంటా, యానందిద్దామని నే నేడుస్తూంటే నన్ను న్యాయుడెవడు తిమ్మిట్లు చాల్చిపట్టుకోవటం, ప్రకటన

కోసమని యింతవెన్నానంపన్నది చూచాకాభంగంకావడం చూస్తే నాకాశ్చర్యమవుతుంది. ఏదంగా వారం అనుకున్నదానికి, ప్రకటనలో ఎంతోదానికి వచ్చి చాళికాంతరం వ్యత్యాసంవుంది.

ఈ వాక్యాలు విని కాలువగ్రేంద ముఖండామకుని నిద్రాటిల్లుచున్న జోగారావుగారు, “ఈనట్లు ప్రాణాలుదానే వాగండును!” అనుకున్నాడు. పరస్పరి మువ్వలూ నిప్పుపడుతూనే వుండికాని, తన నాన్న బాధ! సహాయంతోనువని, తనకు సూచనమైన సమయము నిలబడాలిఅనుచు, “నాకాకాభంగ మెక్కడిది? ఆంగ్రహకములోని నలు కేళుకులందరితో ఆగ్రహవానిని ప్రభాతివిహించిన తరువాతీదాన మాయంజెందెన్చి, నూచిన్న గుడ్డియింకాంచి, నాకానిచ్చి నువారి, నాకు బహిరంగతలేకెదు!” అని జవాబిచ్చింది. రాఘవయ్యగారు అమె మనకులోని భావాన్నిగ్రహించాడు. గది ముందున్నా నోవలపైనున్న కొన్ని చిత్తరువులంటిసి పడినవాడు. ఇప్పుడు “నిద్రాజెట్టు చాలబాగున్నది. స్వభావసిద్ధి వని. స్వప్నకీ ప్రతిష్ఠిపడెనున్నది. నీభర్త చిత్తకాకాళిల మన్నుకున్నది! ఆగ్రహము!” అని పొగడుచు, “నేను కొన్ని చిత్తరువులు కొనెదను.” అని పలికాడు.

* * * * *

మరునాటి ప్రాతః కాలాన్ని సరస్వతి ఆంగ్ర పత్రికలో ఈ క్రిందివిధంగా చదువుతూ ముండుమీద పరుండివున్న భర్తకు వినిపిస్తూంది.

“నుప్రసిద్ధనాట్యాచార్యుడు, రాజమహేంద్ర వరమున తొక విప్రకథానివుంటుంది. ముండుమీదేంనులు! నోదావరిలో నెంతవీడుండే భయంకరముగా నుమిక్కి ప్రాణనశీలుము చేయుట.—”ఈ క్రికలగ్రేంద చెందు వ్యాకాలం. మువారి మువ్వలంటి చిత్తగ్రాహణ నంతి! అని సరస్వతి కాగితమును భర్తముఖమున పెరుగుచుంది చూపింది. జోగారావు ఆశ్చర్యముతో కేళుగా చూచి, నిద్ర, “అఖరుకి నానకట్టం న్యూవాడేమన్న మాటే.” అనెను.

సరస్వతి, మరలవనువులు, 'ఈ రాఘవయ్యగారి, వ్యాసం వినండి. " * * * చిత్రకూటము దను నీయువకుడు వి. జోగారావుగారు, వాచే వ్రతయత్నింగా కనుగొనబడినందులకు నేనెంతయు సంతసించుచున్నాను. ఈతని చిత్రపు లాంఛనములకే కాక భారతజాతికంతకును వన్నె చెచ్చినవలెలో సంది యములేను. ప్రసిద్ధుని నీకరపైగల వాకొలది యభీమా నముఱాపుటకును, అసామాన్యవైభవామును వ్యక్తపరచిన శ్రీ జోగారావుగారిని చంద్రులకొక నూలుబొగచ్చి సన్మానించు కరణి సమ్మతించుటకును మాడు చిత్రపులను, మాకువేలనూపయలకు ప్రతిగ్రహింప, నిశ్చయించితిని. అతిశ్రద్ధాకాలమున నాంధ్రలోక మోతని కాలిలమును గుర్రెరింగి యాతనిచిత్రపులకై ప్రవర్తనముకటి యేర్పరచి, గౌరవింతురని నిశ్చయిచున్నాను. —

యం. రాఘవయ్య. " 1

సరస్వతిచేతులొనుండి వారాపత్రిక అట్లే బారి క్రొవకింది ఆమెకము ధిర్రాత్ముడు ముపై వ్రాసెను. అందివాఙ్ముల కట్టులేను. జోగారావు నివృత్తవకు హద్దులేను.

౪

విశ్వానాథునిది వింతిల్లు వారిని తమయానందహారనిశ్చయముండి వేల్చుకొనింది. సరస్వతి తలుపు తెరిచింది ఇరువురు పురుషులు. వేరెండుమాకాను; నిన్నటి న్యాయం కేసును. ప్పడు. జోగారావుయొక్క చిత్రకూటకప్పుడే న్యాయం కేసున ద్వారా వ్యక్తమైంది. ప్రసిద్ధపురుషులవెలు ధిర్రాగలగాను పడిన పుష్కరికమై న్యాయం కేసును ద్వారా వ్యక్తమై, చిత్రకూట కేరికాంతిను బరించిన జోగారావుగారి చిర్యనంచేసుకొనెను విధిగా వుంది. జోగారావుగారిని, వారి సతీమణి సరస్వతిమ్మగారినినూచి వారు పదనయంగా ప్రశ్నిపరంపరను కురిపించారు. జోగారావుగారి చిత్రకూటచిర్యనంత తలుసుకున్నారు. మరువాటి న్యాయం కేసుకు కావలసి

వంట ఆహారమనుకుని నివృత్తుంటూ వెళ్లిపోయారు. మాడు గోజలవరకు ఏన్యాయం కేసులోనూచినా, రాఘవయ్యగారు, జోగారావుగారు, శ్రీమతిసరస్వతిగారున్న రాజమహేంద్రవరంలో వున్న పెద్ద పామియలంత ఒకరొక్కరే వచ్చి జోగారావుగారి పరిచయంచేసుకుండి ప్రయత్నించెం; ఎక్కడ చిత్రకూటప్రవర్తనంగాని, తత్కలాలివయ న్నగాని జరగ నలసివుంటే శ్రీమాత జోగారావుగారే అవ్వకులు! — లోకం, అలానువుంటుందండీ! — కుభుమహారాన్ని ప్రారంభమైన కుభం, అలాగు అత్తయ వారూంటుందండీ జోగారావుగార్ని చూచి మూతులు త్రిప్పుకుంటూండే సాటిచిత్రకూటాలు మానా అతినివంల తిరుగనలసి వచ్చింది! ఏంచెయ్యు? విధి విలాసము!

* * * * *

మరొక్క చిర్యనంలో జోగారావు గారి కేసు అంధ్రదేశంలో పరిచిమైన కేసుగా ప్రతీయంటా తెలిసిపోయింది. దేనికై నా కేరవాచారి. మా ను కు యత్నిం ఒక ప్రక్కనుంచి జరుగుతూవుంటే, ఈశ్వరసంకల్పం యింకోక వైపునుంచి, బతులుదెరి వానికెదుర, రెంటిరావీడి కలిసిన తేడయిందేమే 'కాన్యోద్ధి' అనించుకుంటూన్నది. రెండూ యెదుర్కోకపోతే యిక కాన్యోద్ధి అయ్యేదేముంది? ఒకప్పుడు పురమ. యత్నంలో కూడానే దైవసంకల్పం బతులుదేరుకుంది. ఇంకోకప్పుడు, ఏళ్లకొద్దీ అలస్యం అవుతుంది. మరికొన్ని సందర్భాలలో దైవకల్పన యాజన్యంలో వుండే వుండును. అప్పుడీ రెండింటికీ మేళనంపు జన్మాంతరంలోనే.

* * * * *

జోగారావుని కిప్పుకు యిరువురుపిల్లలు. మొదటిది పుత్రిక; కేరు రుణయ్య! — రెండవ వాడు కుడుగును; కేరు రాఘవయ్య! — ఎవరై నా "కేరంబోయి" అంటే "వాపేలా? వాపేలు లాగువలావు!" అని విద్వియు రావీమాటలతో నమనుండును.

సుమనస్సునైతి*

కృతి రచించుగ లేకుని బూనికొక వే పాఠశాలన బిట్ట వడక నే?
 ఊహై మినువంక నోగి ఖాచినంత వే కన్నుల స్రవనం గ్రమ్మనే?
 పారి మిక్కిలి తలపున బాచినంత వే వేడి నిట్టామ్మలు వెళు నే?
 మిము నిగః జూచుభాగ్యము లేమి తోచినంత వే మానసము దిగుమనంగ నే?
 సీమెను నాకు మమకారపరతి బుట్టి, వసెనుచువికి నొక నామ నెఱుగనైతి;
 స్వస్మృతి, హృదయం బసూధాప్రణయభరిము, వెల్వడిచినోరి! నాకె బల్విత దోడు.
 జీవత్కామునక సమీపగు దృష్టి స్ఫూర్తికే వోచు దో
 మావిరూపియ, యెంతవారికవే; నాపిమ్మట వద్దా
 శ్రీ, వీక్ష్యోబకు నన్ను ల్కడ సమీపినంబె కానెంత ము
 ద్భానం బింతగ నేను నీవెసను వంతి నూరుటక, ధీవి!
 ఒకటను మిత్రిమాత్రులకె యుల్లము లీక్రియ బల్లట్టిల బా
 యక భవదంతికింబున నె యంతయు నేర్చి హృదక ద్వదేకభ
 క్తి కలిమిలై నసిమల తీవ్రవిపాద మ దట్టిదాని నొ
 న్నకు నెఱుగంగ శక్యమె యెవంబు, శిష్యజనైకవత్సలం!
 జననమొదటి నెఱుగిన వేదాన్వయంబున భూయసను ద్రయూతనువుపోలె;
 సంతరించితివి భాషాత్రయవైరుష్య మెల్లరు 'మతి ముట్టిదే' యనంగ;
 అశ్రుతపూర్వంబు లాద్వించితి ననేక లింగంబు లర్హి కోవిదుల నున;
 జీవించితి యశక్తి మిన్ను ముట్ట జెల్బడియు నై దేవు వెచ్చా టుంగక;
 ఏమిటోద నీకు సుకవి లోకైక సుశ్రుతాభినవశ్చానన భావితనికి!
 త్యాగ్యశ్రమహృత్తిముచి గోలున దినకతన, హృదయ మెరియంగ మేమె కుంజెదముగాక.

* బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రిగారి నిర్వ్యామనంబు విషయము వెలుపునకు నుచిన స్థలారి
 "శ్రీ యాంబిక" వారి సమావేశమున, తిక్కభి యుపాధ్యక్షులు బ్రహ్మశ్రీ గుర్రా సుబ్రహ్మణ్యశర్మగారు వదిలిన
 పద్యములు.

అల్పము ఘనము కౌగి మరెట్టివైనను పారంబు తులుంగని నాధ్యక్షిను;
 న్యమతిసంస్థానాథము త్రిలోచనుడైన నెదిరింప వెలసని మహేంద దటపు;
 నివరియు నోరె మన్నియుమాన్నియన నుక్యగింబు సాగియు నుగ్రశక్తి!
 మఱచియు బ్రాక్కపీశ్వరమార్గ మతికరింపని విరతిశయ ప్రమాణబుద్ధి
 కింకర కాక ముందుగఁగిమి కరితి! నేమరిది ముట్టి విలువలోకైక మీకు
 నిన్ను గోల్పడ్డ మాంధ్రాననవిత్రి, మాటకక నేను వినిపించుచు నువన.

మొదటఁ గలఁబలుకై చోచి చదువఁజనున-మృదువుగుడుకృత్యులై యీవుఁగూడ
 బట్టినుండ వాడ, మృదుఁడవు వెనుక; చోచవిదఁడవు, గుణానురాగ శోభితుఁడ నయ్యి!

ఉగ్రదీపితివి మోగఁగూడ మక్క-విశి తిక్క-మహాశక్తి- నెయు ననుచు;
 తే మేంద్రకృతి యట్టివా మీమిచ్చు ముచ్చొట్టిపుం పెరిగి పొడవొక నెమజ్య;
 వినిపించితివి చేరఁదిలిచి సంకేతం తి క్కెళ్ళ గమూలు ముగ్రణకు మున్న;
 విలిఖించి ననేక విప్రసాధిలేఖు శ్రీయవాహులు ముగిసెయకముం;
 ఇంతి చనవొసె యు రెవ్వదయు విన్నె, గవదనములగును ప్రాప్తి కలుగదయ్యె;
 నట్టివిధాతి మతిమె ప్పింకొనమయ్యె; కటకలా! యేమనఁగినయ్యె గాంగుని !

రెడ్డిజనంబు పలుకము క్కొన్నము దీచి యల్ప నిన్వ వే
 పుట్టి కృతార్థతఁ బరికిం గ్రమ్మనచ్చి వివాదగోష్ఠం లే
 యజ్ఞునులేక న్యుఁగొనెందు దలంపితి మంతికాని పో
 గొడ్డలి ప్రేటుగా విధి వినుం గొనెవోపు తులుంగి మక్కటా !

మొగ్గవాక్క-పుం గంధీర్థామును నిర్వృతి విప్ర ద్భవా రెవ్వరింక?
 టకలొకుకపుం బుటకపుం బగ్గం జమత్కృతి నెలొరించువా రెవ్వరింక?
 కవిమండ పట్టి శిఖికదోసముం దట్టి కృత్యం గొనెమనా రెవ్వరింక?
 న్యాకృతి దీవి ముంఁగెనున్న గ్రామ్యవాహుని కెగి వడ్డవా రెవ్వరింక?
 అన్ని ప్రజలు వీతోనె యంతరించె, ద్యమగోతోడ నీతితి నపాద్రములు పాలె
 మహాకంఠినములేని గుహామృంగులంక, తిన్నుచుగి యున్నది నేను సేవనగరి.

వ్రాసె, మాటలూసినను, జాకము చెప్పిన గోష్ఠియందును
వ్యాస మొనర్చినా సంగమమును విని నొంటికి చేయు
కాసుర శాశ్వతపు అనుభవము లేనగదా ముదాపుగా
వాసుని కి కమంఖ్యములు వర్షము తేరిన వై, ధీరధీ!

మును సునిహానిలు కళకు బలము పొందుకా మూల సప్తస్థి హా
యన మాత్రావధి సాధ్యమము, తోలియ న్నిండులు నెక్కొల్పి బ్రో
యి; యున్నప్పుటి వేడు పాటిని బాగా బాక ముగ్ధానిగా
బాంధవైకా ముని తిలు కి పురికి; బూపునాగోకి యవ్యాకే.

నిను సర్వజ్ఞునిగా నుతియ భవంతేనాసి వర్ణము మా
క్కొని గిరివజ్రుల తీపు ల్లు రినుమక నూటనుటకాని, మా
కరుభూకాలులుగాక యున్నయవె యవ్యాసాగ్య గంభీరము
ధా యున్నప్పుడగవ్యాసాగ్య కవితావ్యాఖ్యాన పారధ్యములే.

తిరను వేటాకని కన్యాయం బాంధవ న్యాయకాశాస్త్రము పొద్ద నిరువులేక,
అనుక్రమాల్యుని కన్యాయాగ్రాత సాధ్యమి యెందుకుఁ గన్పగముగఁజేసి,
నిమి కళాసరిత్యాగిని చివ లాఠిలు కొటి శేనుపీఠోర్పలమున,
సృతిమే బ్రతానుక్రయనాటక కస్తువిస్తృతిగతి యలవియు పరులకు,
చక్కగఁగ బ్రాణగొడ్డ మొక్కొక్కనియు, నిర్వహించితి పొరి! యన్నిటిని ల్లి
శ్రమము వినువునులేవి గాఢముఁజేవి, ప్రాజ్ఞ ముగిసి! వేంకటనాయకాశ్రమ!

అమరశిల్ప మనొక్కటైన నిట సమ్యక్జ్ఞానముక ముక్తయు
క్తము వాగ్దేవి కామధుక్కలుల నిర్వహించి, గాఢోన్మన
త్త్రముగఁబూసిత నాప్తయస్థసమత్వ శ్రేణికి నీకు స్వ
ర్గముఁ దెట్టి శుభాస్తి యుమ్మనుచు శిష్యులతో విరక్తింబుగాక.

నవనరూపకంబు నిశాని మీతిని కలమునాటని శత్రువుయను తొలక,
తిలక్కు కంఠములుకన్న నుత్తి మీతిని కూర్చును రంధ్ర ప్రవహింప,
నిమనీషకుఁ బెక్కుతరము లీతని బుద్ధి యని బృహస్పతి యసూయాత్మక యాని,
తనప్రతికన్న విద్య మీతినిస్థమని యుగమును బ్రహ్మ యగిదిగొనగ,

మహానికటాబ్జ ప్రకశభామమునఁగూడఁ, బ్రతిపదచ్చయమునకు విశ్రుతుండ వగుచు,
 సుస్థిరయశోవిశేషముల మాణిగొనుము, ప్రాజ్ఞనునెక్కిరి, వేంకటరాయశాస్త్రి!

తమ పేర్ని నాంధ్రలోకమున జాటివలెను భవభూతిముఖులు గారవము వెలర;
 తనవాక్కు సుగ్రహం బొరలించు మధుర్యం కలిగి గాయ నిర్విధి మానరింప;
 తమఁబుజుడి నిరంతరము ఎత్తించి యాఘంకవి కవియమ్ము ముచ్చ;
 తనసాటి పోటరి తనయూనుపంకితూపవి పిండిమారి నియ్యమునఁ బొడవ;
 తమకృత్యుల దిద్ది తీర్చి నెత్తజ్ఞం వచుచు చక్రుకల్పలు యథార్థ సంక్షేప ముగర్చ
 మూలమణిపై నిలంపులమనికి నిలుము, ప్రాజ్ఞనునెక్కిరి! వేంకటరాయశాస్త్రి!

దేవవి శ్రేణులు దేవఁబుపుకొని మన క్వాఁగార్పురి మామూలునెక్కిరి;
 సురధనుస్తరగోత్తరవిభ్రమ యుతలు స్వకటణము చుట్టినచ్చునెశ
 భరద్రాణేశరూపము లచ్చరిలండ నణకొరములు గనుంగొనినీ నెశ;
 కవి బృహస్పతుల భావ విభేదముల కీలకఁగి కొఱుకలు వివరించు నెశ!
 మాపినాకిని, మాప్రోలు, మాటనభి, మానరినగోష్ఠులను విలంబఁగవయ్య
 మాదెన సుహృత్త్యమును లోక ముఖవెకయ్య; ప్రాజ్ఞనునెక్కిరి! వేంకటరాయశాస్త్రి!

పెనునాటకంబు కృత్విఁ బ్రతాపయ్యుల మెంతదాఁక రహించు నంతదాఁక
 సర్వవిషామకనంజీవనివ్యాఖ్య లెంతదాఁక రహించు నంతదాఁక;
 మూలనుస్ఫుటి పరింబలు నీ తెలింగింపు లెంతదాఁక రహించు నంతదాఁక;
 నవిమర్శము త్వదాంధ్రసాహిత్య పర్వణం దెంతదాఁక రహించు నంతదాఁక;
 నాకమున దవ్యభోగంబు లనుభవించి, బ్రహ్మవిజ్ఞానిచ్చిరై భరతభూమి
 నాంధ్రజగమున గ్రమ్మి ననరిలుము, ప్రాజ్ఞనునెక్కిరి! వేంకటరాయశాస్త్రి!

౧. మృగద్వయము

చిత్రకారుడు: శ్రీయుత కవుల రామమోహన రామమూర్తి.

(From a Dry Point Etching.)

౨. మార్కషేమ

చిత్రకారుడు: శ్రీమతి వి. యా. కర్పూరు

శాంత కాలేజిలో F. A. చదివవున్నది. చామనచామైనా, బారెడుజుజు, కరుముక్కు తీసు గలిగి, బాగానే యుంటును. తనచదువు తేమో, తనతేమోకాని, రెండో గొడుగుక్కుర లేదు. ఎంతో బుద్ధిమంతుడాలని వాడుక, ఏమయితేనేమి, ఆమె భర్త ఆమెనువదలి, వేరే వివాహంచేసుకొన్నాడు.

సుబ్బారావుగారు, శాంతకు, స్త్రీ కున్నతవిద్య కావాసే వారిలో నొకరు. చిన్నప్పటినుండి శాంత చదువుచూచి, యెంతో మురిసేవారు. తనకోరికలు నెరవేర్చే కూతురని, స్నేహితునితో చదుచంటుండే వారు. శాంతకు పెన్నెంట్లొస్తు నిజీనవి. ఒక రోజున కామేశ్వరమ్మ, శాంతపై, “ఏమండీ, అమ్మాయికి పెన్ల చెయ్యదామో లేదా నేను?” అని సుబ్బారావుగారితో నన్నది. “అప్పుడే తొందరేమి?” “నరినది. ఇంకా తొందరేమంటారా! దానికి పెన్నెంట్లొని ఉంది. ఇంకా యెంతకాల మాడండి? పెద్దమనిషైతే యింకేమి నవ్వుదా?” అని యంతో యింగారుతోనన్నది. “రజస్వలైతే మాత్రమే కొండమునిగిందే? హాయిగా, B. A. ప్యాసు, తగినవస్తువు పొందతుంది.” “చాలైంది. ఇలాటాలోచనలు మానండి. ఈమాట వింటే, పెద్దవాడు మీయమ్మ, యెంత బాధపడతారు! ఇంతికి, యిటువంటిది ధనవంతులు చేస్తే చెల్లు

తాయిగాని, మనబోటి సామాన్యసంసారుకు సాగవు. నామాటవినండి” అని బ్రతిమాలు కున్నది. “నీ, మాచాములే” అన్నాడా యన. సుబ్బారావుగారు సంఘసంస్కారాభిలాషైనా, తనలాటివానికి సాగదనో, యింగ్లో పోగుకు వెనకో పెన్లయినా చదువుకు భంగములేకుండా మేర్పాటు చేద్దామనో సంబంధం వెదకడం మొదలెట్టారు. శాంత అప్పటికి ౪-వ ఫారం చదువుచున్నది. ఎదిగిన పిల్లనీ, పనిపైందనీ, బాగానే యుంటుందనీ, అయినా సంబంధములు వచ్చినవి గాని, సుబ్బారావుగారు వరకట్న మియ్య ననేనది కన్నీ తప్పిపోయినవి.

మెకటరామయ్య గారు స్కూలులో మేష్టరు. అంతెక్కువ ధనవంతులు కాకున్నా అన్నవస్త్రానికి లోపలేదు. భార్య నరసమ్మ గారు, కొంచెము గయ్యాళనీ, ఆమెమాట తనరాజలేననీ కొందరనేవారు. వారి కొక్కడే కొడుకు; B. A. చదువుచున్నాడు. ఒకరోజున రైలులో సుబ్బారావుగారికి, మెకటరామయ్య గారికి వదిచయమైనది. ప్రసంగవశాన్ని, పెన్ల మాటలు వచ్చాయి. “మాక్కమ్మనికి మీశాంతవిద్యుండి.” అన్నారు నవ్వుతూ మెకటరామయ్యగారు. “కట్నమియ్యలేనివాళ్ల పిల్ల మీకుపెన్లొస్తే అంతకన్నానా?” అన్నారు సుబ్బారావుగారు. “రత్నంలాంటి పిల్లనిస్తూం

డగా, కట్టుమడగాలా? మేమలాటి వాళ్లి మనుకోకండి." "ఏమోనండి చూడగా, చూడగా, ఆపట్లని గవడం, అపరాధంలాగవు పడుతోంది. అయినా మాలిమ్యముకి, F. A. పరికేనా చదువు చెప్పించాలి, అందుకీ పడేవారికే ముహ్యం నీ యుంది." "సరి, దాని కేమిలేండి. మాకోడలు విద్యావైతే మాక్కాదూ? మీరూరు పెళ్లికొచ్చిపెళ్ళుమి మాలిమ్యముని చూసింది; అప్పటి నుంచి, మాయింటిది, ఆపిల్లి తనకోడలైతే చాలంటోంది. మావాడుగూడా తల్లిమాట జవబాటడు. మళ్లి మూఢంరాకుండా వారిము రోజులలో ముహూర్తం స్థిరపరచి వ్రాయించండి." అని మొత్తో సరదాతో వెంకట్రామయ్యగారన్నాడు. "అలాగేలేండి" అని సుబ్బరావుగారన్నాడు. ఇంటికి వెళ్లినతరువాత, కావలసిన వారితో నాలోచించి, మామమిత్రుల సలహా నాడు ముహూర్తముపెట్టి వ్రాశాడు.

పెళ్లి మొదటినాడే పేరీలారంభమయ్యాయి. ఆపిల్లి కోడలైతే చాలనుకున్న యత్తగారు, యింటికి శని దేవతను తేర్చామోయని రాగాలు తీసింది. వియ్యపురాలి కేసిన విస్తరిచిన్నదయిందని, నాలికోసిన వెండితాటాకు పుట్టగానుందని, యిలాగే మేడో నాకబలి నాటికి, చిలికి చిలికి గాలివాస్తోంది. "ఇంత దిక్కుమాలిన సంబంధ మనుకో లేదమ్మా; కట్టుమిడచున్నా వెన్నున్నాట పడహోస్తేనా ముట్టి కెప్పుడా యనుకున్నాము. దరిద్రముతా ఆపిల్లి ముహూర్తమే వుంది. ఆపిల్లి మా

యింట్లో అడుగుపెడితే మేంభరించలేమమ్మా. మాకొక్కగా నొక్కమగపిడ్డ; మాముచ్చట్ల తీరికుండానా; మావాడికి మళ్లి పెళ్లిచేసి తీర్తాను." అని ఘంటాపథంగా చెప్పింది. సుబ్బరావుగారు వెల్లిపోయారు. అన్నదే గాని, అంతిని చేస్తుండే అనుకుంది కామేశ్వరమ్మగారు. ఏవారకు శాంతినుతీసుకువెళ్లకుండా, కోపంతో వెళ్లివారు వెడలిపోయారు.

పెళ్లిని ఆరెళ్లికి శాంత రజస్వలైంది. ఈ లోపుగా నోకమారు శాంతిను సంజమని అత్తి వారు కలురంపేరు. 'వాళ్లిపిల్లి వస్తే నానా అల్లరిచేసి పంపుతామ'ని వాళ్లిన్నమాటలు వినుటచే, వాళ్లి తిన్నగా చూడలేమోననియు, చిన్నపిల్లవడంచేత శాంత భయపడునేమో యనియు నెంచి, పిమ్మలముందు చదువు పాడగును గాన, యిప్పుడు పంప వీలులేదని చెప్పి సుబ్బరావు గారు జవాబు చెప్పిరి. "వాళ్లి పిల్లని కాపురానికి పంపుదామని మొదటినుంచి అనుకోలేదు. కాకపోతే పెళ్లిలో అంతకజ్జా ఆకగలరా? అసలు వాళ్లి పంపినామా కాపిల్లిక్కరలేదు. వాళ్లివిడిచు చదువులు సరిస్వతిని తీస్తారు. వాళ్లి, వాళ్లి చదువులు మార్చిపోను. అడదాని కింత చదువెందు కమ్మా?" యని నరసమ్మగారు తొమ్మిదవ యట్టము వారాయన కేసినది. శాంత పెద్దమనిషైన వెంటనే మరల పంపమని వెంకట్రామయ్యగారు వ్రాసినారు. "పెళ్లిలో జరిగిన కలహానికి మోక్షం కొంచెము భయపడినది గాన, మాయింటికివచ్చి, కార్యము చేసుకుని

తీసుకుని వెళ్ళినప్పుడు. కాని, మీకు మొదట చేసిన వాగ్దానప్రకారము, యికమూ డిండ్లైనా ఆగితే బాగుండు"ని నుబ్బరావుగారు ప్రత్యుత్తిరం వ్రాశారు. దానితో వారి కోరికలు పూర్తయినవి. కృష్ణమూర్తికి వేరొక సమ్మంథం (కన్యాశుల్కమిచ్చి) స్థిరపడినారు. కాని, శాంత మనునర్థికారికు ముందుత గాదా వచ్చునేమో యనియు, ఆమెకు అత్త వారింటికి వచ్చుటకీర్తము లేదని బోకము తొం పవలెననియు, నెంచి, 'ఈ పిల్లను తమయింటికి అంపదలంనుకో లేదు గాన, కోర్కెవా రాని పిల్లను తమవశము చేయవలసివేడ'గ కోరుచు దావా తెచ్చి డిక్రీపొందరి. ఇంతవఱకు వచ్చిన తర్వాత శాంతను పంపుదమనుట నిచ్చు)యో జనమని నలచి, సుబ్బరావుగారు మూర్ఖుడ కూరుకున్నారు. శాంత మనసులో నేమున్నదో గాని, యేమియు ననలేదు. శాంతకూడా మన కొడుకే ననుకుందామని కామేశ్వరిమ్మగారు తృప్తిపడింది. మరి ఇదిహేను రోజులకు కృష్ణ మూర్తికి పునర్వివాహం చేసారు. "అంత వ్యక్తిత్వం లేకుండా, ఆమూర్ఖురాలి చేతికీలు బొమ్మయిన వాడితో కావరంజేసేకన్నా యిదే బాగుంది." అన్నారు సుబ్బరావు గారి స్నేహితులు.

శాంత, F.A., ఫస్టుక్లాసులో పాస్ అయింది. B. A (Honour) చేదనడానికి చెన్న నట్నం వెళ్ళింది. "నేనూ M. A., నాకోడలూ M.A. ఆ" అని వెంకట్రామయ్యగారు గొణి గారు.

కేసు వచ్చి నన్నుమ హేర్లలో చేసిన ప్రకట నలతో తృప్తిపడక శాంత సర్వస్వంలో దోహ టున్నాయని వెల్లడిచేదామని, వెంకట్రామయ్య గారెన్నో ప్రయత్నాలు చేశారు. కాని, శాంత విచిత్రజీవిత మందుల కవకాశ మియ లేదు. ఆనర్హుక్లాసు నెంజేం డ్లయింది. లేరుచు ఫస్టుమార్కు శాంతదే. టీచర్లకు శాంతంటే యెంతో అభిమానం. కాలేజీలో తక్కిన ఆడ పిల్లలుతా శాంతను 'శరమయోగి'నని వేళా కోళిం చేసేవారు. ఎవరేమన్నా శాంతజవాబు చెప్పేదికాదు. అతిగా మన్ననల సత్వేనా యెరు గదు. సరళి శాంతి స్నేహితులలో నొకతే. బాలవిశింతువు. అతి చురుకైనది. ఒకరోజున మాటలతోనేని "శాంతా, అన్నిటిలోనూ అంతనిర్దిష్టతగా నుంట్నాడే? ప్రేమించుటల మీదాశలేదు? నిన్నిట్లనమానంపించిన భర్తకు సిగ్గుపచ్చేటట్టు, యింకోమతంలో కేరి మల్లి పెళ్లాడరాదూ? నీ కెవ్వరినీ ప్రేమించాలని లేదూ?" అన్నది సరళి. "సరళా నేను ప్రేమించ కేమి? సర్వలోకనాయకుడగు, నీతాత్మినిమన సార ప్రేమించుచున్నాను. అంతకన్న అను రాగమన కర్హుడెవడు? నా క్రియతమును నా హృదయనివాసమై యుండగా, వేరొకనిగట్టు కొనుటకు మతి మో మార్చవలెను? మతిం మార్చుకోమనిమిత తొందడగ నన్నాపు!మన మతంలోనున్న గొప్ప నీజేమైన నాలోచించి తివా? ఒక్కటేవివాహ మనడంలో యెంత స్వార్థత్యాగం, ఆత్మ నిగ్రహం, విచిత్రత యుందో ఆలోచించు. ఏక వివాహ మొక్క-

స్త్రీలకే యేలనంటావేమో, అందులోనే వుంది మన పూర్వులు మన కిచ్చిన గౌరవం. నహ నము, స్వార్థత్యాగం, మొదలైన సుగుణాలన్నీ ఆడవాళ్లసామ్యం యొక్క, యీ పవిత్రకార్య నిర్వహణభారం స్త్రీయందుకుండాదు. భారత దేశంలో స్త్రీ లెంతో సీచంగా చూడబడతారని పర దేశవాసులు యభిప్రాయం. అది చాలా పొరబాటు. మన దేశంలో స్త్రీలకున్న గౌరవం యింకెక్కడా లేదు. భార్య, భర్త, సంబంధం అరగంటవ్యాజ్యాహారో పోయేచిక్కాననీ, జన్మజన్మా కీ నిలిచేదనీ, భర్త పుణ్యములలో నేకాని పాపములలో నంతకుదనీ యన్నది మన మతమేనుమీ. నాభర్త నన్ననమానించే నన్నమాట నాకు నచ్చలేదు. నేను భర్తవ్వరి త్యక్తనై, కొన్నివిధులు నెరవేర్చినలెనని ఈశ్వరేచ్ఛ గాజోలును. విధివిధాన మట్లండ యితరుల ననవేల? సరికా, మన మిట్టిచు చడవి, B. A. ప్యాసవడం, ఉద్యోగాలు చేసి, డిగ్రీలుట కనుకోకు. మన చదువు, మన దేశానికి, భాషకి, మతానికి, సేవ చెయ్యడానికే. కనుక దూరపుకొండలు నునుచు, పరమతాలకోసం, దేశాలకోసం, పరుగులిడక, సీవిద్య సీదేశంకోసం, మతంకోసం వినియోగించు." అని శాంత యంతో యుద్దేశంతో జవాబుచెప్పింది. సరికా, శాంత చెబుతున్నంతసేపూ ఆశ్చర్యంగా వింటూ కూర్చున్నది. "శాంత, గొప్ప లెక్కరకొ అయ్యావే. మేష్టరుగారన్నట్లు గొప్పవియమాలాగున్నావు; సికింతాలోచ నుదని నే నెప్పుడూ అనుకోలేదు. మన చదు వాఖర

యాక, నిన్నే గురువుగా చూసుకుంటూ, నీ వేదచేసినా కుశిభజాలా కని చెయ్యబోతే వాట్ట." అని దృఢవిశ్చయంతో నన్నదినరళ.

కృష్ణమూర్తి B. A. ప్యాసవగానే, తాలూకాకేసరిలో ముప్పదిరూపాయలకు గుమాస్తాగా జేరాడు. శాంత ఆనర్పు సరీక్ష ప్యాసయిన సందర్భమే, పెంకటరామయ్య గారు ఆమె వాతాచే మరణించారు. సరసమ్మ గారి తీగ్గ చూడతలకయితే నేమి పెండ్లికి కన్యాస్కమిచ్చుటకై చేసిన అప్పు పెరుగుటచేత నైతే నేమిరెండవభార్య, సత్యవతి సీసమాకగ్నమైతే నేమి, యింట్లో సామ్యంతా ఖర్చయినది. ఒక్క మేవాదికి వుద్యోగ మొక్కటే మిగిలినది. తల్లిప్రతాపి, తమమోకులకి, పబ్బుచాలక రెండుచేసులా బంచాలుపట్టడం ప్రారంభించాడు. వైయగికాయాకు తెలిస్తే లెక్కేమిటనుకున్నాడు. ఒకరోజున దొరదగ్గరనుండు క్షరము వచ్చినది. విచ్చూస్తే డిస్మిస్ చేశామనుంది. బ్రాహ్మణుల కుద్యోగాలు లేని కాలంలో దొరక్క, దొరక్క దొరకిన యుద్యోగమూడినది. ఆస్తి యిదివరకే ఆఖరైనది. ఆర్థే లతకష్టం మీద గడిచాయి. అప్పలవాండ్రు బాధించ మొదలిడిరి. తల్లికి, కొడుకుకు, ముందుగతి తోచలేదు. ఆమాయక బాలిక నవమీదపాలుచేసిన పాప మీరూపు దాల్చిన దనుకొన్నారు. కొంత సేవలోచించుకొని కాకినాడ బయలుదేరారు.

శాంత, 'ఆనర్పు' ప్యాసవగానే, రెండు వందల రూపాయల 'లెక్కరకొ' పనిస్తామి

న్నారు. కాని, శాంతయంగీకరించక, స్వగ్రామ మైన కాకినాడకు వచ్చి వేసింది. చదువుకుంటూ న్నప్పటినుండీ, శాంతవ్రాసే వ్యాసాలతా సరదాగా చదివేవారు. ఆమె చదువుమానిన తరువాత పుస్తకాలు వ్రాయడం మొదలు పెట్టింది. ప్రతిపుస్తకం అచ్చవడం అస్సంగంగా, అదనూ యితో సరదాతో కొనేవారు. ఆమె భావాల కంఠాతశ్చర్యపోయేవారు. నీని వల్ల చాలావడం సమకూడింది. దానితో, గాంధీనగరంలో పెద్దఫలం కొని, స్త్రీలకు జాతిమవిద్యాయ మేర్పరిచింది. సరిశి కుడి చెయిలా పనిచేసి, మాటనిలుపుకుంది. ఒక రోజుసాయంత్రం, స్కూలు సయినతరువాత, శాంత, సరిశి, ఆవరణలో నున్నతోటలో, భగవంతునిస్వప్తి విచిత్రానికానందిస్తూ కూర్చున్నారు. ఇంతలో, నాకస్త్రీయు, పురుషుడును, అచటికి వచ్చిరి. శాంతకు ఓన్నప్పటినుండి సిగ్గక్కువ. కొత్తవానితో మెటనే మాటాడేదగాదు. హస్తయితో అంతా 'అజ్ఞానతి' యని నవ్వేవారు. సరిశిది చొరుచుకుపోయే స్వభావముగాన, "ఎవరమ్మామీరూ? ఏంపని మీదవచ్చారు?" అని అడిగింది. నరనమ్మ గారు శాంతదగ్గరగావచ్చి, "అమ్మా, ఈ శాంత నాకోడలు. రత్నంలాంటి పిల్లని గాజు రాయని పారేశాము. మల్లిపువ్వుని మడ గర్రతో నుగొట్టాలనుకున్నాము. నిష్కలం కుల్ని పాపపుమాటంటే యేమవుతుంది? తల్లీ, శాంతా, మీము నీకునేసిన అవకారానికి పరిమితిలేదు. మౌనంతా నీకు తెలిసే

యుండును. మేము నిన్నన్నమాటలకు నీపా దాలమీదబడి మీమించమంటే, మాపాపం కొంచెమేనా తగ్గితుందేమోనని, నేనూ, మా వాడూవచ్చాము. ఇంతకుమూలం నేనమ్మా. అని కన్నీళ్లతోనంది. కృష్ణమూర్తి కొంచెము ముందుకువచ్చి, "శాంతా, నీకు నేనుచేసిన అవకారం వర్ణించడానికి భాషలో మాటలు లేవు. పీఠర్తవడం నిజంగా నాపుణ్యలేకమే అభాగ్యుడి కైశ్వర్యము వక్కుతుందా? నన్ను మన్నించమనడానికికూడా నోరు రాకడంటే నీవు పిమాకీలపని ప్రసిద్ధి కనుక మన్నితునే మోసని యాశించుచున్నాను. నిన్ను మరల నాదగ్గరకువచ్చి కాపురం చెయ్యమంటానను కోకు. ఈతుచ్చుడంతగౌరవానికితగ్గడు. నీనే వకునిగా నంగీకరింపుము. నీజాతీయశ్రమమున నాకేదేని గల్పించి, నన్ను కడుగొంపుము." అని పశ్చాత్తాపపూరితస్వనముతో నన్నాడు. శాంత యీ అకస్మికసంఘటనమునకు నివ్వెగ పడినది. కొంత సేపటికి క్రింది చూపులతో "ఆర్యా, మీరంతదేనముగా బ్రతిమాలవలసిన పనిలేదు. నాకీయున్నతవిద్య రావడానికీ, అత్యుగ్రహంకలగ డానికీ, మీరు నన్ను పేషించుటేకారణముగాన మీరు నాకు పాపమే చేసితిరి. ముఖ్యమైనది, ఈ నా జన్మ మంతా శ్రీరామపాదముల స్పృశస్తూ, దేశాని కోస నేవచేస్తూ, భక్తియుతింగా కాలంగడుప డానికవకాశ మిచ్చారు. మాయాశ్రమమున సాయముచేయదలచుట నన్ననుగ్రహించుట గాభావించుచున్నాను. కాని, మాయాశ్రమ

మున మునుపుకు ప్రవేశము లేదు. ఇనను నానర్వస్వము మీనయెగానా, ప్రస్తుతము నాదగ్గ రనున్న గి వేల రూపాయలను గ్రహించ నోరుచున్నాను." అని అత్తగారివైపు దిరిగి, "అమ్మా, మీరంత నొచ్చుకొనవలసిన యవ సరం లేదు. విజంగా యిడుతా మీమూలం గానే. నాకింతటి విప్రతాదర్శాలు కలగడానికి మీరేకారణం. మీరు నా కులకారం చేసి నట్టే భావిస్తున్నాను." అని యెంతో వినయం గా నున్నది. శృష్టమూర్తి, యేదో తెలియని భావముకు లోనై, హఠాత్తుగా శాంత చేతులు లేవ బ్రహ్మపూరితలోచనములు కన్పి కొని వెంటనే వెదలి, "శాంతా, యీ కిచ్చుదు నిన్ను తాకినందుకు మన్నించు. ఈ జన్మకి దేహాభిరు విన్ను స్పృశించడం. ఇట్టి సుగుణ మణి మెడను మంగళిస్మాత్రమైన గట్టితిగదా యను అనందము పట్టలేకున్నాను. ఇక నిలువ

లేను." అని రివ్వున బోటదాటి, నిముషము లో నదృశ్యమయ్యెను. "అమ్మా, మమ్మల్ని రక్షించావు. నీవు విజముగా దేవతామూర్తివి. ఇట్టి నీవు మాకులముద్ధరించు కోడలగుట మా పూర్వపుణ్యము." అని నరసమ్మగారు, శాంత చేతుల ముద్దించుకొని, నెమ్మదిగా వెదలి పోయెను.

ఇంతి సేపును సరళి వింతగా చూచుచుం డెను. తరువాత, "శాంతా, ఆమె అన్నట్టు నీవు దేవతామూర్తివే. వాస్తవికు చేసిన అంశారాలు మరింత వన్నె చెచ్చాయి. నల్ల న్నేనా సావబడితేనే దాని మెరువని యిప్పుడు తెలిసింది. నీ నచ్చెలిసవడం విజంగా నాకు బాగుచుయోగ మున్నది గనుకనే." అని శ్రీమో, గౌరవమో, యేదో తెలియని భావం తో ఆమె చెయిపట్టుకొని లోనికి వెళ్లివది.

అశ

వడ్డాది సీతారామాంజనేయులుగారు, అష్టావధాని(కవిరాసమితి)

అశ జ్వోయించు కీనప్రకాశ మట్లు
తెరపు మెరియించి మనకు సంగరమునించు;
జిమ్మచీకటి గాటమై క్రమ్ముకొలుచి
కంతకంతకు వదికాంతి నతిశయిల్లు.

అత్మకును స్వేచ్ఛ సంధింప యత్నమూను
జనుడు, హరివిధిచేత మాత్స్యనగరబడియు

నూర్పునిట్టూర్పుం నెల్లి నూర్జితంపుఁ
బ్రవిమలాశామనోజ్ఞపారధమె నించు.

మనుజుఁ, డాత్మసాక్షాత్కార మహిమఁ గోరి
ప్రవిమలాశామహాదేవి పాదపీఠ

నర్పణ మొనర్చు నిహసుఖవ్యాప్తి నెల్లఁ
బ్రజ్వలితఘనసార సీరాజనముగ.

'The captivity.'

'మణిద్వీపము.'

సోములు చెప్పిన కథ

శ్రీ శ్రీవాసరావు గారు (కవితానమితి)

సోములు వెనుక ఎప్పుడో పోగొట్టు కొన్నది. గాక పోలిన వ్యక్తి ఒక్కటే కన్ను. అయితే నేను రిటైరు మంటుంది, కెండ్లో కన్నులూపం నేను తీర్చు కంటా ఎప్పట్ను దానిలోనే సోములు గొప్ప గొంగ మాపులు విడుదలమంటాను. నలుగురూ కూర్చున్నప్పు డాకంటికి తీరికే లేదు చూచిన విధంగా మానమందా దానిలోనే తిమహమాపులు మాస్తాను. అది కన్ను మాచెడ్డదని లోకప్రసిద్ధి కూడాను.

యధావిధంగా సోములు తమ బోలు పెద్ద మనుష్యుల మధ్య కూర్చున్నాడు ఒకసోనాన. నోటికి, నోటిలానే ఒకటైన కంటికి తెరిచేతను, ప్రసంగం ప్రే విషయకము. మహాత్మాహంలొ మూడికెప్పు వ్నాడు. ఒకమూల చుట్ట - చాలాసాత గాటిది - ఊడ వేస్తూనే ఉన్నాడు; ఒకమూల గ్రంథియని వాక్యగంపర కురిపిస్తున్నాడు. కెండుమూలల నుండి కన్ను కాంతులు జల్లుచున్నది.

"ప్రేల పంకి ఆలోచించి" అన్నాడు ఒక పెద్దవాడు; ముడి ముగం, చింతి నట్టా అతని వ్యక్తికి ఆవవాడు.

"నిజం, నిజం" అని ఒక చిన్నవాడు పలికి వాడు. ఎవరెన్నా ఒప్పుకోవడమే అలాగడి పని.

ఈ వేదాంతగోష్ఠికి ఏదవ కన్ను నిశ్శబ్దము. తరు వాత సోములు అలాగేవా పూర్వకంగా "అడవాల్ల కంటే చిత్రమైనది లేకవారేదు" అని పలికి చుట్ట నీర్పి పెద్దవాని పలికివాడు.

"అయ్యో మీకు పెళ్లి అయిందా" అని మరికె మొగమూ పోగట్టా లేకాడు.

3- "చెప్పలేమిది" అని వెంటనే సోములు జవా బిచ్చాడు.

అంతరూ నిర్వి విరగబడ్డాడు. చిన్నవాడుకూడా!

"మాకానూ, మనుష్యుడి కిదితానీ ప్రే తార కర్రంటిది. వెగవాడి మూసకి ఆపకేకారణధూతం" అని యెవరో ఎక్కడ నుండో అన్నారు.

చిన్నవాడు దీనిని తప్పకుండా ఒప్పుకున్నాడు. "వాళ్లలో మంచిగా ఉన్నంతవేళే" అని మరెవరో మరొకవ నుండో అన్నారు. చిన్న వాడు దీనికి 'సో' అన్నాడు.

"అదేమన్నమాట నేనొప్పుకోను. అడవాన్ని మామించే మనుష్యుణ్ణి నాకు మామించండి. వాడు మను ష్యుడే కావని యున్నావుచేస్తాను" అని ముదిటి వారు కడు వేషగా లేక లేకాడు.

"బ్రహ్మ, బహుశానుండ" అని చిన్న వాడు మెచ్చు కున్నాడు.

కెండ్లో వారు తమ వాదక తెలియ లేకాడు. చిన్నవాడు "అందులోనూ నిజంలేకవారే" అని పలికి వాడు.

అప్పుడు సోములు "చిన్నవా, పెద్దవా ఇలాను వినింది. ఇప్పటి ప్రసంగం వాకాక చిత్రమైన కథ వ్రావ కం తెస్తున్నది. మరొక నాకు ఎన్నోమార్లు చెప్పే వాడు. అందుచేత అడవాల్ల కంటే చిత్రమైనది లోకం లో లేకవారేదన్నాను." అన్నాడు.

"అకథ నాకు విచాలని ఉంది"

"నానూ అదే ఉద్దేశం" అని చిన్న వాడు.

"మీ కుమారులూనికి భంగం కలిగించడము నా ఉద్దేశము కాదు కాని కథంతోవిని 'నాకు ఎప్పుడం లేదు. అబద్ధం' అని ఎవరెనా అను వోడేవాడుంటే ఇప్పుడే ఇక్కడ నుండి తెలపు పుచ్చుకోవచ్చు" అని సోములు ఉపాహారము మొదలు పెట్టాడు. ఆ సమయ ములో అతని ఏకాక్షి నుకీ చిత్రంగా మెరిసింది.

అందరూ నోరు మామూలుగానే తిరుగుట మాన్పారు. సోమరికి వచ్చుకొని లేక అందరి చేతా బిల్లు చేయించుకొని అమీనలు ఈ విధముగా చెప్పి మొదలు పెట్టివారు.

“ఒక చరిత్రకాలపు సాయంకాలమున అయిదుగురు ఆస్థానంలో ఒకానొక పెద్దమనిషి ఒకానొక చిన్నబండి బోలుకుంటూ అలిసిపోయిన స్వరాలతో ఆగూపము కలిగిస్తూ యెకాయో! ప్రయాణము చేస్తున్నట్లు ఆ బండిలో అదారిని పోయే మరెవరికైనా (స్నేహితుల కి తప్ప) భయపడక కనబడి ఉండను. కాని ఆ సాయంకాలము ముఖ్యంగా మరీ సరిగా ఉండవలసివేతనూ, అటుంటి సమయంలో ఆ పెద్దమనిషికి, అప్పుడు కరుడున్న నానీతిపై మరెవరికి ఇంతల పనిలేక పోయిపోయేదనూ, ఇంకా నాకు తెలియని ఏదోకారణాల చేతనూ అదారి అంతవరకూ నిర్లక్ష్యంగానే ఉండను. అందుచే ఆ పెద్దమనిషి, అత డెక్కిన చిన్నబండి, ఇద్దరికీ బాగున్న బుచ్చినరం నిరాశాటంగా తిరుగుచున్నది తమకే ఉంచుకొని పోలిపోతున్నారు.

“ఆ పెద్దమనిషి చేరు భయభంగం. బండికి స్వరాలతో చేరే నామకరణంలేదు. మారత ఎల్లప్పుడూ ఈ పెద్దమనిషికినే స్మృతిగా ఉండేవాడు. తండ్రిగారు తిన్నా తిన్నట్లే అని శింకరం అని వ్యవహరించేవాడు. వాడు ఉపయోగించి చేతుకూడా కంటనూ, కంభా అని అంటూ ఉండేవాడని. కాని యిది అలిసి పోయిన లెండి. ఎందుకంటే ఇప్పుడు చెప్పబోయేది జరిగి అప్పుడే ఆనేక దశాబ్దాలు గడచినవి. మారతలానే అలిసిపోయిన మరో బోకానికి ప్రయాణం కట్టాడు. అందుచేత అలిసిపోయిన సేరిలూ అనిదానికి వీలులేకనా యింది కాని భయంచేత మాత్రం ఎంతమాత్రం కాదు.

“సరే-శింకరం పనివీధి బయలుదేరా ఉంది. ఈ పని యేమిటో మారత చెప్పలేదు. మొత్తమువీధి ఆచరికాలపు సాయంత్రం, దారికాని దారిబట్టి, బారుబురదా మెరకా పల్లనూ అనక, పూర్వమని ముందుకు వెళ్తున్న వాడలా పాపం శింకరం బయలుదేరిన మాట

నిజం! ఇన్ని చిక్కులు అన్నీ ఒక్కమారు మానేసినట్లు కంటే, ఇంత కష్టమైన లోకంలో సహా ఇంకేవరికైనా వైవా ఇంతకంటే బాగుండక పోవని నానునది. కాని లెండి ఒక్కమారు మీరూ మాట ఎరసక అటుంటి పరిస్థితిలో పడి నామాట లెండిపట్టుకు నిజమో సరిమామో కోవిచ్చును. లేక నామాటమీద మీకు నమ్మకమే ఉంటే కిక్కురునక పోగుకోనిది కూడా మంచిదే.

“అంతా గాలికింది. అలాగూ ఇలాగూ కాక అద్దుగా కొట్టుకున్న గాలిల్లో వచ్చు భారం ఎంతగా బడి పిల్లల కాళ్ళపైకాలలో కూర్చుంటూ పోయింది. మరీ ఒక్కమారు గాలి ఆగింది. పోనీకదా అని బండి బయలుదేరానే ప్రారంభం చేత తోరుగా కొట్టింది. అటుంటి కిక్కురికతో శింకరం బోలుకున్న స్వరం పంక భూతలా పెద్దమనిషి తిరుగుగా ప్రసరించుకుంటున్నది వినునంటున్న విధంగా వినురుగా వెళ్ల మొదలు పెట్టింది. ఇంతలో చెమట కంటే చేమురల్లు బలంగా గాలి వీచుటచేత ఎగిరిపోకుండా ఉండడానికి గాను స్వరము నాలుగుకాళ్ళూ భూమిలో పాతిపెట్టి ఒక్కమారుగా అగింది. దేవుడి దయచేత దానికి అటుంటి బండి పట్టుకొని వెళ్లగానే తేకపోతే స్వరమూ శేలిక, బండి శేలిక, శింకరం నాడుతేకమలా అని శేలిక అయిన కారణంచేత, ఈ ముగ్గురూ ఆగారికి కొద్దికొద్ది భూలోకపు చివరకుపోయే ఉండురు. అట్టి అపకృష్ట నిర్బంధమే అయితే ఆ స్వరముకాని బండికాని శింకరము కాని మరెవరికీ ఏపని ఉపయోగించక పోయింది జరిగి ఉండును.

“సరి! గాలి అగింది-లోడనే స్వరం పోయింది. ఆహాహా! ఏమి గాలి! ఏమి వాడ! అని శింకరం పోలిం చాడు. స్వరముకూడా తిరిగి ఆలాగే తోస్తున్నదని ఒక పోలింపుతో తెలియబరిచింది. మరీ లాభం లేదు. ఈ నిర్లక్ష్య ప్రదేశం దాటి ఎక్కడ మంచియిల్లు కనబడితే ఆక్కడే ఆగి మరీ స్వరాన్ని శింకరం చరచగా అలిసి మాటలు నిజంగానే బోధపడవలసివేతనో, లేక అలిసిపో నిలబడి చిక్కుపడవలసి కంటే పరుగే మొదలుపెట్టితే కొంతవెచ్చగా ఉంటుందని దానికి బోధపడవలసివేతనో

చెప్పలేను కాని మొదలమీద కేకరం మాటలు చెప్పి
బడగానే కుగ్రం వాయువేగ ముఖేవగాలి కల్లలో
చెప్పుకున్నట్లు పరుగెత్తింది.

అనిగా ఒకమైలో, మైలన్నలో (మాతర
చెప్పలేను కాని, మొత్తానికి మైలన్నగా వాడ మాన
గ్రం పరుగెత్తిగా, బండి, కేకరం ఒకయింటియందు
చేరివారు. అయిల్లు తనకు స్వాగతమిస్తున్నట్లుగా కేక
రం ఊహించుకున్నాడు. లోపల కలకలముగా దీప
మొకటి కనబడింది. కలకలముగా కొందరు తిరుగుతు
న్నారు. ఇది చూడగా కేకరం మొగం కలకలలాడింది.
అటునుండి పరిసిగలులో మొగమాటానికి అంకాశము
లేదు కాబట్టి కేకరం ఆనాటికి అక్కడ అతిథి
సాగదానికి సిద్ధపడ్డాడు. నివాసి అతనికి కక్కడ అతి
థ్యలోపం జరగలేదని మీకే తెలుస్తుంది.

ఇంటి యజమానురాలు కట్టకుళాలు తెరిపి
మనిషి కాబట్టి కేకరానికి, బండికి, కుగ్రానికి వాడ
క్కడ నివాసము దొరికింది. 'చాలా బాగుందిరా' అని
కేకరం అనుకున్నాడు. కాని బానున్నది ఈమాత్రమే
కాదు. మేడమీద అతినిలోపం మంచిగది చూపించారు.
'ఇది బాగుంది' అనుకున్నాడు కేకరం! కాని ఇంటి
కంటే బానున్నవి ఇంట్లయింటి వాసవలు. కేకరం-
రాదు అతినియిచ్చి ఈమారు కృత్రిమిండింది. 'నిజంగా
ఇదే బానున్నవి' అనుకున్నాడు కేకరం! కాని బాను
న్నవి ఇంతలో అంతము కాలేదు. దీపాలు
వెలిగిస్తూ ఒకదాని తనవేపు చక్కని రెండుకళ్లలోనుండి
చల్లని లెక్కలేనన్ని మాపులు పరిసిస్తున్నది. అటువేపు
చూడనట్లు చూస్తూ కేకరం 'బానున్నవాళ్లలో ఇది
ప్రధానమైంది' అని నిశ్చయించు కున్నాడు. కాని
అతని హృదయములో ఏమాలనుందో 'అన్నిటికంటే
బానున్నది ఇంటి యజమానురాలే' అన్న భావ స్వని
స్తున్నది.

"కొంతసేపటి కేకరం క్రింది భోజనానికి
బయలుదేరాడు. క్రిందికి దిగివాడో లేక ప్రక్కగది
లోనికి కిటికీ నుండి తనమాపును చల్లాయి. ఏమిచూ

వాడో ఏమో కాని మరి న్నట్లు మళ్లించుకో లేకపో
యాడు. ఇంటి యజమాను రాలంటే తనకు మెట్టుమొ
దటనుండి గొర్రెమీ కాని, అటు మొదటిభగ్గ గతించి
న్ను తెరిచినవారైనా, కిటికీలోనుండి ఒకదృశ్యము చూచి
నచెను, అక్కడే కలబడి ఒకపంభావము రహస్యముగా
విప్పివెట్టుట, అతినినానన్ను చిత్తుకున్నది. కొంత
సేపుదాకా అట్టి మదివాయిన్నట్లు నిలబడి పిదప వాతా
త్మగా అకలిమాట జ్ఞాపకము రావడముచేత ఆలోచించు
కుంటూ భోజనాలగది చేరాడు.

భోజనము చేస్తున్నంతసేపూ కేకరం యజమా
నురాలు నడిచే ఆలోచన ముదలు పెట్టాడు. అలోచ
నాని భోజనానికి ఒక వింతపదార్థము సహాయమయింది.
సరే. మనలో దాపరిక మెందుకు! ఆపదాగానికి ముక్తు
కలిగించే దుగ్ధముంది. కొన్ని కారణాలచేత ఆపదా
ర్థము ఏదో అలోచన వారియింట్లో ఉపయోగపడుతు
న్నది. అది త్రాసుకూ మనకేకరం ఆలోచనలో
పడ్డాడు.

కిటికీనుండి తాను పుగ్రహించ గలిగిన వృత్తాం
తము మనము చేసుకుంటున్నా డిందు. త్రాసుకున్నది
దుదిగానే ఉన్నట్లు కనబడవలెనని ఒకమారు మారువే
యించుకున్నాడు. మరొకమారు ఇంకొకమారు వేయిం
చుకొని చూశాడు! ఇంకా మరొకమారు వేయించుకు
న్నాడని వృత్తముగా చెప్పలేను కాని త్రాసుచున్నంత
సేపూ అతనికి గతించి సంగతులే జ్ఞాపకము వస్తున్నవి.

"యజమానురాలిని పివకో మనుష్యుడు అతి పరి
తయముతో ఆ పాను విరించువుగా ఉండవలసి ప్రార్థి
స్తున్నవిమయము కేకరం జ్ఞాపకము తిచ్చుకుంటున్నాడు.
ఆ పాను మాట ఆ మనుష్యునిమీద మనస్సులో ఇష్ట
మున్నట్లే కేకరం కిటికీలోనుండి చూడగలిగినంతము
ట్టుకు బోధపరచుకున్నాడు ఈసంగతే ఇప్పుడెరిగింది
జ్ఞానున్నది. ఈర్ష్యానమున్నది కేకరానికితే అట్టి
లేనుకాని ఈమనుష్యుడు అతన్ని చిన్ననివ్వనే రక్షిం
చేస్తున్నాడు. కాబట్టి కేకరానికి కళ్లనిండా కోపము
రాక తీరిందికాదు!

“వాడి మొఘంతుడా! అంత అందరికారపు నాడు కదా! ఇక్కడికి రావడానికి వాడికి ఏమి నాకుంది? అసలు, ముందుగా వాడికి నాకిచ్చేస్తు కంటే దురుండు! వేరుకోగా, వేరుకోగా చెప్పి పట్టి ఆటగా జూరే వేరుకోవా? అలాంటి అందరికంటే మంచి నుదు దొరకమా అమెకి!” అని శింకరం తనలో తనలో నుకున్నాడు. తానున్నట్టి ప్రాంతానికి ఇక్కడ వాడికిం చెయ్య లేవని అదిగానా అందరికేగానా కోపంతో.

ప్రహ్వచారి అయిన శింకరానికి ఒకయింటివాడిని కానానన్నకోరిక దివికాలము నుంచి వచ్చింది. ఇక తానున్న ఇంటికి పట్టకావడం అదినికి పట్టులాని కోరిక అని ఎదు చెప్పగలను! పాత్రానిని ప్రాచుర్యంత నేలూ అదిడు నీర్మించుకొంటున్న చూపావే! కాని అనుభూతప్రపంచాన్ని అలాగా అవాంతరం కలిగిస్తున్నాడే! అతనియకపు పట్టానివ్యాపారం చేయగొట్టి నందుకు వాడిని గట్టిగా కొట్టి మర్త్యచెప్పకాడదా అని శింకరం అలాచించాడు. “యినా నాడు మరీ పాడుకు కద! అందుకని శింకరం నన్నులాగో తులపర్యాయము పాత్రానినిగమనంకో వాయిండుకొని పుండ్రిచే! కే! మనో కలలో దేవుడు వాకంతిఅవ్యాయము చేశాడు! వాట నుకొంత కాస్తా వాయిండు! వాడిక నేమిదొకరి!” అను కొనేసరికి నిద్రపోవడమే గతి అని నోచింది.

“అట్టి ఉత్తేజముతో శింకరం నెలగదికి వచ్చి కిక్కిరిస్తాడు. అప్పుడే వేమూరిన దివలు వెలిసింది దానిక ఒక దీనితో ప్రాశస్త్యంతిచ్చుకొని నెలగదీతతో అది అదిపోతుండా కాపాడుతూ మెట్టు దిగుతున్నది. ఎంతకావచ్చునున్నా శింకరం అమెను నెలగింటికికి దీపం అదిగయిండు. నిజం మహాత్రివే కాని కిక్కిరిస్తాడు శింకరం నెలగింటి కేనిపానినాటలు చెప్పతూ అదీవాన్ని అల్లికల శింకరమేకాని గాదికానీ, మట్టి దీపంవలిసిందే ప్రమాత్యంతో అదిడు అందుచేతగా ఉన్న దానీని ముట్టు పెట్టుకున్నాడని కానిమాటలు మానుబోయారు. శింకరంయూత్రము సేరమంతో గాలితే అంటాడు. ఇప్పుడే తిగిల్లి నేను పోయిందింకేవకాని పట్టెక్కిన తిర్యక

కొకం లక్కాడే నేన గదిలోకిపోయి నిద్రకోసము భూమిమేకానిని నావార చెప్పిన ప్రకారము స్థగముగా చెప్పగలను.

“శింకరం గదివికాలమైనదేకాని మంచమొక్కటే నిగమిస్తున్న ప్రాంతానిమెనులే అదిరుకు కొంచెం అదికు నోచున్నా. చనా శింకరం ప్రాంతానికాబట్టిన్నీ, అదినికొ కొన్ని వేదాంతిలకాటలు ఉంచవలెనను న్నూ, వీటి లక్ష్యంలేదు. ముఖ్యంగా గదిలోని కట్టెలలో శింకరం నట్టిని అల్లింపించింది ఒక విచిత్ర మైన విధ్. దానిలోనూ వేదాంతల లక్షణాలే ఉన్నవి. పీఠంనోవాయి, కాళ్ళకు కట్టినో, అభయం సహజమనాల ప్రాయం కలిసి ఉన్న దావిల కుర్చీ. మరేదింక కట్టెలనుమాచినా శింకరం అది వింతిచ్చునని ఒప్పుకొనేవాడు. నెలగలి అక్కడితో సమాప్తమయ్యేది. కాని తుకుర్చీ! ఇంత అందివికారముగా ఉన్నది! ఎంతిచ్చుననుగా నున్నాడే! వెనుక దిండ్లలోకుట్టుకుడి, కాళ్ళకు వారిం పట్టిన్నీ కట్టినో ఇది ఎంతనా అని మృగా ఉన్నది. దీనిలో ఏదో తన్ను బాధిస్తున్నది. తీవ్రంగా అదిడు చాలా కుర్చీలు చూశాడు కాని ఇట్టి దానిని నిప్పుగా చూడలేదు. దాని చేతి ఒక అరగంటనేపు పాపం శింకరం తీవ్రంగాచూశాడు. కట్టె నుకల్చుకోలేక పోయాడు. ఇదేమిటో చాలా తిమామగా ఉంది అన్నాడతడు. అప్పుడే అయిదు వారల పాపగ్రి అతి నిలో కట్టెలముడేసింది. భూనర్మియ్యలతో దానినంతో చూస్తూ నెలమాటలు ఉచ్చరించాడతడు: కాని ఏమీ తిత్వంబోపవలేదు. అతిచిత్రంగా, అతి అగాధంగా కనబడ తున్నది. చాలా తెలివీగా తలపాత్రమూ వెను కదీవడానే మట్టి పలికివాడతడు కాని అదికి రెలా నోకా అంటేను: చిరవాకంయే భూమి అని నెలగా కప్పుకొని నిద్రపోయాడు.

“ఒక అరగంట గడిచింది. చప్పున తెలివి నచ్చింది శింకరానికి. ఏదో కలలో ఉలికిపడ్డాడు. పాప పాత్రలూ దానికేమీకా కలలో కానవచ్చారు. కన్నులు విప్పిచూడగానే ఎదురుగా కనపడ్డది కుర్చీ.”

“శంకరం ‘దానిశేషమాసము’ అని కల్లు నూనూ కున్నాడు. నిద్రించు; బాధించేను. జివలకు కుప్పలు. కల్లు ముందర నాబ్బం చేశాయి. బాసుంది కల్లు మూసుకుని ఇన్ని కుప్పలతో బాధపడెనుకంటే కల్లులిచ్చి ఒక్క కుప్పే నీ చూడెను నయమనుకున్నాడు. కల్లు తెలిచాడు. పూర్తిగా తెలిచి మాకాడు. కాని ఎదురుగాకుప్ప లేదు. అక్కా స్వామిగా ఏకో చెప్పగానిమాట్లు వచ్చి కుప్ప ఇప్పుడు ఒక కెరివ్వునిరూపము చాల్చింది. ఇదిమాకు కుప్పకి కావచ్చిన చెక్కపట్ల లిలలతో స్ఫూలంగా అప్పుడు ఒక ముడుతలు పడ్డముసలి మొగము కావచ్చున్నది. పట్టు దిండ్లు వీపుగా నూరినవి. కట్టలోనిండిన కాళ్లు వృద్ధుని లెండుకాళ్ల యింకొకటొకర కొండ వాడకల్లము నాడిస్తున్నవి. మొత్తమువీడ అంత కుప్పి కూడా నూరి నాయినికారత్ర వెనుక శత్రుత్వ ముసలిమనుష్యులుగా కావచ్చున్నది. దిద్దులేదీ శంకరం మంచుమీద కూర్చుండి మాంసము మాంసానికి కల్లుములుపుతూ మల్లీ శరీర చూశాడు! అక్కే కుప్పికాదు. ముసలివాడు! నైగా శంకరం వంక కన్ను గీటుకున్నాడు.

“అసలే శంకరం అసహాయకూరుడు. ఆమీద ఆయిదుసాగ్రలసామగ్రిఅతికి బాసబగాడంత. అందుచేత అతడు మొదట ఎంత ఉరికి పడ్డా ఇప్పుడు కొంత నిర్లక్ష్యంగా ఆముసలివాడని చూశాడు. వృద్ధుడుకూడా వక్కరిస్తున్న చూపులతో శంకరంనుంచి నిర్లక్ష్యం కనబరచ మొదలు పెట్టాడు. ఇక భరించలేక ‘ఎందుకరా అలా కన్ను గీటుతావు?’ అని శంకరం కోపంతో కేక చేశాడు.

“అ బోసరచావోయ్ శంకరం!” అన్నది. కుప్ప—ఉయ్యో! ముసలాయన! ఏమన్నా అనుకోనచ్చును మాయిద్దము! ఇప్పుడెంత కన్ను గీటుడెందుని బరగబడి వచ్చుకున్నాడు.

“చెట్టిమొగమా! వాకేరం తెలుసునూ ఏమిటి? అని శంకరం ప్రశ్నించెనుగా మనోభావన వచ్చివున్నా యా కనుక్కున్నాడు.”

“ఇప్పుడుమా! శంకరం! పెద్దవాణ్ణి—గౌరవం చూపించు! దేవతాకుక్రమంగా ఇది! ‘ఉంటూన్నాను భయంకరంగా ఉరిమినాడు. దానితో కాస్తకైర్ల మూసాయి శంకరం భయంతో’, పూర్వముకంటే విరుదు పూర్వ్యమైన గొంతుకితో, ‘అక్కే! అక్కే! నీండి! నేమో మిమ్మల్ని గౌరవించడానికే ఇద్దరిండియు లేదండి’ అన్నాడు.

“సరే! మంచిది! శంకరం!.....”

“చిత్తం!”

“ఏమిరించి వాకంలా తెలుసుకునూ! పాపం మువ్వు చాలా దీనవాడిది!”

“చిత్తం! చాలా దీనవాడినండి! కానిమీకలా తెలుసునండి!”

“దానిశేషమాని శంకరం! కాగడిమంటే నీకెవ్వు మేకానూ! మసలో తప్పలేదులే!”

“శంకరం ఈమాటికి వ్యతిరేకంగా క్రిందటి పెద్ద పండుగ మొరటు ఒక్కమిక్త్రవా ముట్టతో లేచినట్లు నేనుకో బోయాడు కాని వృద్ధుని చూపులు చూడగానే వాడి కింకారి తెలుసునని బోధపరచుకొని వర్షి పార కున్నాడు.

“చూడూ! శంకరం! యజమాని ఎలా ఉంటుందిమిటి? బాసుందిమా! చూడూ!” అని వృద్ధుడుకాలు కదిలిస్తూ, మోకుగా చూస్తూ, శంకరాన్ని కదిలించాడు. ఇదేమో శంకరంనికి నువ్వు పించిందికాదు. కాని ఏమన గలను! నువ్వునాతో కేకచేశా! నీకోర్కైన ఏర్లు ఎవరికి వచ్చాయి! కుట్టామంటే నీ కెందుకు?” అనుకున్నాడు.

“శంకరం! నేను యజమానికి యజమాన్ని నుమా!” అన్నాడు వృద్ధుడు.

“అలా! అలాగాండి!” అని శంకరం ఆకృర్య బోయాడు.

“ఈవిడ రల్లి పెరుగుదును బాగా! అ రల్లి రల్లితో కూడా నాకు పరిచయమే! కానికే నామీద ఎంత

ప్రేమ అనుకున్నావు కేకరం! అదే నాకీ పిచ్చి కట్టు గుడ్డ కట్టించి! అని పాతవాడు అక్కటాయ గిట్టించగా పలికినాడు.

“అలాగే? అని మరొకమారు కేకరం అక్కర్తయి ప్రదర్శించాడు.

“మరీకాళ్ళకి చూత్రం! ముత్యం అది కొన్నావే కామా! నానీ! అసంగతులన్నీ అనుకున్నామంటే ప్రజలు మామీద ఆశువానపడి పోతారు.” అని పలుకుతూ స్వయంకు మాదిరి మాపులకి కేకరం తియ్యత తర్వాత చెప్పినాడు కదా నాడిమిని అహంబింగా కూర్చోవలె నన్నంతకోపం తనకి కలిగిందట!

“అకాలంలో అందరూ ఆడవలూ నన్ను పెంకిని గొరదించేవారు!” అంటూ అందుకున్నాడు పోలీసువారి ముందాగొడుగు! “ఇక్కడకి వచ్చే అడవాళ్ళందరూ నాతోడే మీద కూర్చుని గంటలకొద్దీకాలము గడపి వేస్తూ ఉండేవారు.” అని చెప్పి అతడు మరేదో తియ్యవాని దిద్దిజరుగాన మరొకటి విషయం పెట్టినా గా—కీరని నెప్పునుతో చెప్పడానికి ఇబ్బంది కలిగింది.

“కావాలి కక్కగట్టుకి!” అని కేకరం మనస్సుగా అనుకున్నాడు.

“అబ్బా! ఈ కీర్ల నోపులు ఎక్కడై పోతున్నాయి! చూచూ కేకరం! మనలి వాడయి పానున్నాను. ఆకాలపు కేట్లను అంకిరించి పోగాయి. జనకటికి వాకీపు ఎంత బాధ పెట్టిందనుకున్నావు. మళ్ళీ ఎంతో నానమ్మిస్తున్నానని తీసుంటే లోకాన్ని చూసేవాడివా? అని స్వయంకు సద్గుణం అన్నాడు.

“అబ్బా! చాలా బాధపడి ఉంటారు!” అని కేకరం మూర్ఛివాడు.

“దానికేమిగాని కేకరం! నువ్వయింటిదాన్ని నీయింటిదాన్ని చేసుకోవాలని అభిలాష నాకు!”

“నేనా అండి?”

“నువ్వే! అలాచూస్తూవుంటుంటే నువ్వే చేసుకోవాలి! నీమీద ఇష్టం నాకు.”

“కేకరం ఒక రకమైన ఏడుపు మొగంతో, ‘అదివ బప్పుకోవండి’ అని పలికినాడు. అంతట కిటికీ నుండి మాచినంతా జ్ఞాపకమునెచ్చి అప్రయత్నంగా అతడొకనిట్టూర్పు దిడిచినాడు.

“స్వయంకు దృఢంగా ఏమిటి? బప్పుకోమా అది! బప్పుకోక పోవడమే అది! అన్నాడు.

“దేవెండి. బప్పుకోక పోవడమే నండి. ఈవైచ వారం ఇంకొకటి చేతులూ ఉండండి. నాడి మొగం ముండా! ఎంత అంద వికారపు మని వనుకున్నారు!” అన్నాడు కేకరం.

“కేకరం! అది నాన్నీ పెట్టి చేసుకోడు.”

“చేసుకుంటుందండి! మీరు గానీ నాలుగు కిటికీలనుండి మాస్త్రీ మీకూ నమ్మకం కలుగు నండి!”

“హా! నేనెరుగునునోయ్! అంతా నే నెరుగుదును! అసంగతి వాకు తెలుసునులేనోయ్!”

“ఏసంగరండి?”

“మెట్టుమీద—దానీ! నే నెరుగును నోయ్! అంతా తెలుసును!”

“కేకరానికి ఈమారు పూర్తిగా కోపం వచ్చింది; రామామిరి చెప్పండి! మనలి బెధవాయెను; నాడి కింతో యొందుకు—రామా కృష్ణ అని పడి ఉండుక! అయినా కేకరం ఏమీ చెయ్యిచేసుకోలేదు. మనస్సంత చాలాకలకపడిపోయింది.

“ఎందుకు కేకరం వాకంతా తెలుసును. నువ్వే కాదు. చాలామంది ఇలువంటి అమాయకపు సరదాలు పడుతూఉండేవారు. నాడిలింట్లో ఇట్టిది లెక్కలేవని చూడగా కాని లాభం లేదు, కేకరం! లాభంలేదు!”

“మీరు చాలా ఆనందం ఉండాలండీ! చాలా అనుభవంతో పలుకుతున్న మాట లిది!”

“అలాగే! అలాగే!” అని చాలా చిక్కుగా కన్నుటిటూర్చు స్వయంకున్నాడు. తర్వాత ఒక విచారపు నిట్టూర్పుతో “కేకరం! కేకరం! నాకుంటుంటుంటి! నేనే మిగిలను!” అన్నాడు.

“చాలా పెద్దకుటుంబం కాబోలు నండి!”

“ఔను చిన్నలూ పెద్దలూ కలిసి పన్నెండుగురం! గట్టి ప్రక్కలతో, దృఢమైన చేతులతో చూడ గుండ రంగా ఉండేవారు. ఈ కాలపు చచ్చురకం అనుకున్నా నేమిటి! చాలా!”

“అయితే వాళ్లందరూ ఏమయారంటి?”

“పోయారోయ్ శంకరం పోయారు. మీయ చాలా బాధ పడుతూ ఉండేవాళ్ల ము సుమా! అసలు వాళ్లందరూ నాలాగు పరిస్థితి కలిగిన వాళ్లు కారావరి. అందుచేత కీళ్లనొప్పులు భరించలేకపోయారు. కర్రల కొట్టు పెండ్ల యిసుకలాంటి జ్వరాలలో పడిపోతూ రోయ్ శంకరం! అందులో కొందరికి దహనసంస్కారమే అయిపోయింది! అంటూ ముసలివాడు మిక్కిలి విచారంతో అన్నాడు.

“అబ్బా! చాలా విచారం చేస్తున్నది! అంటూ శంకరం మూరిగి నాడు.

“మంచుకొని పురున్న విచారాన్ని అరికట్టుకొని కొంత పరకు నిశ్చయంగా పోకుంటే పిమ్మట ముసలివాడు ‘పోనీగాని శంకరం! క్రియ ముక్కలేలకుండా ఉంది చూశావా! ఇప్పుడు ముజరాన్ని పెల్లాడలచుకున్న మనిషి ఉన్నాడే దరిద్రుడు! కేవలం మోసగాడునుమీ! ఈ అమామిడికాయలాంటి పెల్లాడి ఈయిల్లు స్వాధీనంచేసుకుని మమ్మల్ని బానిసలుగా అమ్మివేయడమే వాని ఉద్దేశం! వానికి డబ్బుమీలేగాని ఈ విడమీద ప్రేమలేదు!’ అన్నాడు.

“ఔను... కాని...”

“అవును! అడ్డుగారాకు. శంకరం సువ్వంటి చెప్పా సుకానూ. నీవీద వాకు వేరు అభిప్రాయం. నువ్వే ఈవిడను పెల్లాడివానంటే ఈ యింటిని విచ్చేసినకు ఎవరి పెట్టవు నాలుగు గోడల నిధాన చాలినంత తిండికి ఉంటే అదేచాలు నీకు. సువ్వంలో యానక్కెం!”

“వారీద వింటిలుంటి అభిప్రాయం ఉన్నందుకు చాలా గృతభాషి.”

“అందుచేత శంకరం! నువ్వే మమే వెరువీవి! వాడు కాదు!”

“అయితే ఇది పాపగడ మెలాగండి! వాడికి తిరిగి చేయడం ఎలాగండి! అని అగ్రుతితో అడిగినాడు శంకరం.

“నేను చేస్తానుకామా! వల్ల వాడి జేబులు పరిక్షించు. ఒక ఉత్తరం కానవస్తుంది. వింటున్నావా? ఒక ఉత్తరం! వాడి భార్యచగ్గరకుంటే! తిరిగివచ్చుని చేతుకుంటూ! దరిద్రుడు! అరుగున పిల్లలున్నారనునానీటి! అంతరూ చిన్నపిల్లలు! వాళ్లని విడిచి చూశావా ద్రోహి!”

“ఈమాటలతో ముసలివాడు ముగించాడు. అంతటితో క్రమక్రమంగా అతనియాపురేఖలు అప్పుడప్పుడు పోతున్నవి. శంకరం కళ్లకి ఏదో తెలుక్రమ్ముకొన్నవి. ముసలివాడు క్రమంగా కుప్పిరికి ఒరిగిపోతున్నట్టు, కుప్పిరికి కలిసిపోతున్నట్టు కనబడ్డాయి. వసుక దిండ్లు కుప్పిరికిగా అయిపోయింది. కాళ్లకట్టు కుప్పిరికిగా నుడలుగా తిరిగి స్వయాపమహించింది అన్నిటికాంతిమీదా మనకలైపోయింది. శంకరం కళ్లుమూసికొని యధాప్రకారంగా ముసుగుతెన్ని నిద్రలో మునిగిపోయాడు.

“అవిధంగా నిద్రపోయిన శంకరం మార్గోదయంగా నికొండెం మంచుగా మేలుకున్నాడు. పరువుమీదే మంచేసుకుని కూర్చుండిగడదినరాత్రి అంకాలు జ్ఞాపకం తెచ్చుకో మొదలుపెట్టాడు. ఒక్కమాడుగా జరిగినదంతా జ్ఞాపకంవచ్చింది. చెంబునే అతడు కుప్పిరికిచేయ చూశాడు. వింతగానే ఇప్పుడూ ఉంది! నేచాంతిలకు చాలే ఇప్పుడూ ఉన్నది! కాని అదే నిన్నటి ముసలి వాడనడం అతిమిక్కిలి తెలివితో కూడినపని. అయినా శంకరం అనుమానంవూ ‘తాతయ్యా! ఎలాఉన్నారేమిటి,’ అని పలుకరించాడు. జవాబులేదు. ‘రాత్రి బాగా నిద్రపట్టించా?’ ఉచాం! మారులేను. ‘పోనీ నాకెట్టులు ఏ పెట్టెలో ఉన్నాయో అదేనాచెప్పమి!’ దీనికి జవాబులేదు.

“పోనీ వాడిపెట్టె అడేఅయ్యంటుంది. దొంగతాళంతో తియ్యలేక పోతానా?” అన్న భీమాతో

కంకరం బయలుదేరి పెట్టెనుకాదు. తాళింటిగాదు. జేబులు పరిశీలించాడు. ఉత్తరం!

“ఇకనే! ఇక రాజ్యంపలగల! మని క్షణగ్రహించింది కంకరానికి. మరెందుకూ ఆలస్యం! వెంటనే మొగంకుడ్చుకొని బయలుదేరాడు. కళ్ళ పడిపించడానికి వదులుకుట్టివాడు.

“తిన్నగా మెట్టదిగి ఇల్లు పరిశీలిస్తూ ‘ఇంతలో మనదే కాబోతున్న’ దని తెల్లించుకొంటూ క్రిందికి వచ్చి, దానిని ‘అమ్మగారున్నారా!’ అని అడిగినాడు. ‘లోపల మట్టాదుకున్నా’ రని జవాబువచ్చింది. ‘నాదీనోనే కాబోలు!’ అనుకొని, కంకరం కొంచెం మాట్లాడవలసిన వనుంది అని చెప్తావా?’ అన్నాడు.

“కొంతనేపటికి కంకరానికి లోపలికి బిళ్ళలాడి విలుకరించి, ఇప్పుడక్కడ ఆమె ఒక్కరే ఉన్నది. కంకరం రాగానే ఆమె ‘వయచేయండి! అంతో పదు పాముగా ఉండిన! మరేమీ ఇబ్బంది లేదనుకుంటాను.’ అని మొదలు పెట్టింది.

“కంకరం పరవశుడయి పోయాడు. ‘ఏమో! భవిష్య నిజంగా కష్టమట్లాలు తెలిసినది కాదని ఎవరనగలరు. ఇంతలాను చూచుకోవడం ఎవరికి సాధ్యమవుతుంది!’ అని అతడు తలపోసికొని వ్యవహారం పరిష్కరించుకునే కలంపుతో, ‘నాకేమీ ఇబ్బందిలేదు. కాని ఒక ముఖ్యనివయం మాట్లాడవలయున్నాను. మీకు వివాలని ఉన్నప్పుడే చెప్తాను’ అన్నాడు.

“అక్కరలేదు, ఇప్పుడే చెప్పవచ్చును.”

“అయితే ఇప్పుడు మీరు మాట్లాడుతున్న ఆయనకునుగించే నేను చెప్పవలయున్నది.”

“అలాగా! అయన్ని మీ కెదురుదురమిటి?” అని ఆమె ఏర్రబడ్డచెక్కులతో అడిగింది.

“లేదు కాని వారికి తెలుసుంది?” అని కంకరం కొంచెం కుక్కగానే అడిగినాడు.

“రామస్వామిగారు!” అని వెంటనే అన్నదామె.

“చాలా పొడుగుననునీ!” అన్నాడు కంకరం.

“చాలా మంచివారంటే!”

“మంత్రిచెడ్డో తెలియదు కాని ఒక్కనిమిదం నిజం. కొంతనేపు సావకాళంగా మాన్యుంటేనే కాని పిలువేదు.”

“నితఃకుపు కొంత ఆశ్చర్యము వడ్డది. కాని మొత్తానికి ఇద్దరూ సావకాళంగా మాన్యున్నారు. అప్పుడు మరి ఎలా జరిగిందో ఎరగనుగాని—నాకే అన్న మాటేమిటి మాతాతమాడా కంకరంనా? ఎలా జరిగిందో తనకే తెలియదని చెప్పాడని నాతో అనేవాడు—అయితే ఎలాజరిగితే నేను కంకరం ఆరచెయ్యి అవిడ ఆరచేరి మీదపడి వాళ్ళు మాట్లాడుతున్నంత నేపూ అలాగే ఉండిపోయింతు.

“కంకరం అవిధంగా ఆక్రమించి అవిడవేపుమాస్తూ ‘మోన్యులండి మీరు! మీరు పెళ్లాడేతను—’ అని మొదలు పెట్టాడు.

“ఇలా జరుగుతుందని అవిడ కేం తెలుసునూ? అదీ కాక ఒక్కొక్కరేవాడు తనమొదలు తామట లేమిటి? అందుచేత అవిడ గట్టిగా కేకచేయక తప్పింది కాదు.

“కొంత ముందుకాదేమిటి? విలేం కుదిరాకా! ఎవడు మిమ్మల్ని పెళ్లాడుతాడో కాని నాకు చాలా అన్యధ్యవంతుడు! అని, కంకరం అతి దృఢంగా అన్నాడు. అప్పుడిదిని దృఢాలు అప్రయత్నంగా ఆమె నుండి తనచుట్టూ ఉన్న పనుపాయాల నెకకు మరలినవి.

“ఆమె పూర్వకంటే ఆశ్చర్యపడుతూ ఒక్కమాదుగాలేచి నిలవడానికి ప్రయత్నం చేసింది. కాని కంకరం అభిప్రాయ పూర్వకంగా అవిడ ఆరచేరిని నొక్కినాడు. ఆమె తుదికు మిల్చున్నదే కాని చల్లిపోలేదు. మాతాతచెప్పడం ఏమంటే నితంతువులకి భయమనేది చాలా దూరమట!

“వినునుక సమయనవ్యవో కప్పి పుచ్చుతూ ‘ఇంతకంటే ఏమైనా చెప్పవలసింది ఉందా?’ అని, అవిడ ‘నేనే మళ్ళి పెళ్లి చేసుకుంటే! అంటూ ఏమిటో అనడో యింది.

“అవును! అందుకున్నాను కంకరం! ‘చేసుకుంటే!’ అన్నాను చికిత్సగా ఎడమకంటి కుప్పకూసుంది మామ్రలు పరిగిస్తూ. ‘చేసుకుంటే!’

“ఇప్పుడావిడతూర్తిగానే నవ్వు ‘మనీ’, చేసుకుంటే మించినదేలే చేసుకొనవచ్చును’ అన్నది.

“స్వామివారివా? తినినవాడే! అన్నాను కంకరం.

“ఈదాదానం ఏమిటే! అన్నది విరంతువు. కంకరం ‘హు!’ అన్నాడు. ఆవిడ యికయేమిట మొదలుపెట్టుకున్నది తరుణం నచ్చించానున్నది. వెంటనే పైలు చెరుగుతో కళ్లని అడ్డుకుంటూ—కంకరాని కిడమీ బాగులేదనీ, ఒక పెద్దమనిషిని అతని పగోయన—అందులోకి తననంటి అలలమందర ఆగారవిండము ఏమి మగతనమనీ, ఈ అన్నమాట లభిని యెదుటే ఎందుకు కూడననీ, అలాగ ఇలాగని ఏనో ఏకరువు పెట్టింది.

“వీరాకండుమా! ఈమాట లభియెదుటే అనగలను. భయమనికాదు. ముందు మీకు బాగైతే చెప్పింది. ఈసంగతి మొదట మీకు తెలియవలసి ఉంది’ అన్నాడు కంకరం.

“ఏమిటాసంగతి? ఏమిటి మీరు చెప్పదలచుకున్నది? అని అవిడ అడిగింది.

“వీరాకాశ్చర్యం కలిగించబోతున్నాను.”

“ఏమిటది! అయినా ధనం అవసరంగా ఉంది పుడు. అదేనా మీరు చెప్పేది. అయితే ఆదిత్య మీకక్కడ లేడు.”

“అదా! అమాటకొన్నావా? దాడు దాడుకావాలి! అదికాదు.”

“మరే లే ఏమిటి చెప్పాతివి?”

“భయపడకండి, ఇదిగో చూడండి.” అంటూ కంకరం ఉత్తరంపైకి తీసి చేతిపట్టుకుని, గట్టిగా కేలు చెయ్యకు కదలక అన్నాడు.

“లేదు. లేదు. చూపించండి. ఏమిటది?”

“మొగ్గుపోవడం అలాంటి వేమీ చెయ్యకుడ”

“లేదండీ! ఏముతో అతియిలా ఇవ్వండి!”

“ఇట్లా, వాడా ఏకమతేనీ నలుగురినోట్లా పడ చెయ్యకు కద. నేనే కాశ్యపంలా క్రమంగా నడిపిస్తాను. మీరు శ్రమపడకండి.”

“మొట్టమొదట అదేముతో చూపించండి, నంతుకు తినకా!”

“ఇంతసేపటికీ గాని కంకరం ఉత్తర మామెచేతిలో పెట్టలేను. ఆమె ఉత్తరం పూర్తిచేసిందో లేనో ముఖకుడా మారిపోయినది. మీరు నమ్మకానో లేనో కాని కంకరం మాతాకి చెప్పేవాడట గదా అనయమవుతున్నది ఆదిత్య ఏమైన ఏమిట ఎంత కటికనందైనా కలిగించ గలిగినకే నట. అటువంటి పుడు కంకరంకంటి నానీన పొందయ్యుడు కరగి కాలం కానడము లెక్కిమిటి చెప్పండి. ఆవిడ గోడనం అభిని గుండెలలో లోతులకు మామమపోయింది. చేతులు మలుపుకుంటూ ఆవిడ ‘అయ్యో! నేనేం చెయ్యగలను! అది కింత మోసం చేశాడే!’ అంటూ విచారించినప్పుడు కంకరం విధిగా ఆమెకు ఓదార్చుపాగివాడు.

“అయ్యో! ఇక నాకు శిరలు ఎక్కడివి! ఈలోకంలో ఇంక నేనెవ్వని నమ్మిం!” అని ఆమెను ఖండింది.

“ఏడవకు! ఏడవకు! లోకంలో నమ్మకమైన వాళ్లూ ఉన్నాడు.” అంటూ కంకరం మక్తాధారం నంటి పెద్దపైక కన్నీటి బొట్టు రంజిస్తూ వారి కవల రాస్తూ. అంతటిబారితో కూడిన అతని పొందయం ప్రాప్తికిందముచేత ఆ తొట్టుకాలులో అతనిచేతులు కిమింబుగా ఆవిడను చుట్టేచేయి. అతిముఖము విల్ల ఆవిడమీదా అతనిమీదికి ఒకింది. అట్లు ఒకిటి అతని ముగముమీదికి చూస్తూ, అవిడి నీర్లునింకిన కంకరతో చిన్ననవ్వు నవ్వింది. ఆమెకు పడిపోకుండా పట్టుకొని కంకరం అమాంతంగా ఆమె ముగం క్రిందికి చూస్తూ, నీర్లునింకిన కళ్లతోనే చిరునవ్వులు నవ్వివాడు.

“ఈ పందర్బంబో నాకు ఎంత ప్రయత్నించినా ఆమెనప్పుడు శంకరం ముద్దు పెట్టుకున్నాడో లేనో తెలిసింది కాదు. ‘లేదు’ అని శంకరం మాతాకితో ప్రతిజ్ఞాపూర్వకంగా పలికినాడట. కాని నాఅనుమానం ఎన్ను బాధిస్తూనే ఉంది. మనలో మనమాల, అప్పుడు శంకరం అలాచేసే ఉంటాడు.

“ఏమైతేనేమి శంకరం గామస్వామిని తగిలినయడం ఆరగంబలో పూర్తిఅయింది. ఆకనువాతీ యజమానురాలిని ఆతడు తొందర తొందరగా పెల్లిచేసుకున్నాడు. అప్పటినుండి ఆయింటికి శంకరమే యజమాని. అప్పుడప్పుడు అవిధికోరాలు చిన్నబండిలో బాచ్చిగుర్రాన్ని వోలుతూ ఆతడు బతులుదేరేవాడు. కొంతకాలం తర్వాత ఆతనూ భార్యా అడక్కడికో వెళ్లిపోయాడు. ఇల్లు ఇప్పుడు శిథిలమయిపోయింది!”

ఈవిధంగా సోమలకథ పూర్తిచేశాడు. భోగట్టాలు పోస్తున్నవారు ఇంకా తమకో అనుమానం మిగిలిపోయిందన్నారు. ఆసక్తిపంగతి కూడా అయినకి కానాలి!

సోమలు ఈలాగు చెప్పివారు. “పెల్లివాడు ఆసక్తి మరీ అధికంగా తన్నుకుంటు. కిళ్లనొప్పిల్లనో

అధికసంతోషం చేతనో ఎంతో తెలియడట. జవాబి ప్రాయం దేహంపట్టి అని!”

“అయితే ఉత్తరం పంగతి అందయో సమ్మారమ్మమాట” అని ఎవనో ఎక్కడనుండో అడిగినారు.

సోమలన్నాడు—“శంకరం శత్రువులు తప్ప! నారి దుర్మార్గువు మూలం ఎప్పుడూ ఉన్నవేమ. కొందరు, శంకరమే ఆ ఉత్తరం పట్టించాడన్నారు. కొందరు, త్రాసిన ముస్తుమీద శంకరం తనపై పైకు బతులు మరొకటి తీరాడన్నారు. అయినా వాళ్ల ఆరువులకి ఎవరులక్కడెదతాడు రెండి!”

“శంకరం మాత్రం ఇదంతా విజమే అంటాడు!”

“ప్రతిమక్కా!”

“మితాకియ్యో?”

“ప్రతిఅక్షరమూ!”

“శంకరమూ, తాతారమూ మనుష్యులు మొత్తానికీ.”

చిన్నవాడు విరళ్యంతరముగా జిప్సకున్నాడు. సోమలు నాతికష్టమైన కన్నుగీలుడవు పనిలో మునిగిపోయాడు.

మా చిట్టి పలుకులు

ఏమికాగము? తాళమో? యెఱుంగకున్నాఁ బాడుచున్నది తెలియని బాననయిన హాయి మనిసింపదే శ్రవఃపేయ మగుచుఁ జేత మలరించు భవ్యసంగీత మెపుడు?

కూసినదే కూయుచున్నను, గూఁతకర్థ మించుకయు బోధపడకున్న నేమిలోటు? మనసు రంజింపఁ జేయదే? మధుర హాసః గూఢతం భానరించెడి కోకిలంబు.

నాదెళ్ల వెంట్రావు గారు, వి. ఏ.

పొదలు వెన్నుని పొక్కిటిపువ్వుఁ గాన్పు వదనమునఁ దొల్ల వెలువడ్డ మొదటి నుడుల భావ మెఱుంగఁగరాకున్నఁ బ్రమదమిడవే? శ్రుతిహితస్వరశబ్ద సంయుక్తము లగుచు

పదము లస్పష్ట, మర్థనంపదయు నేమి కుమరకుండిన నద్దానఁ గొఱత యేమి? తొట్టిలోనున్న మాచిట్టితోక్కునుడులఁ బట్టతేనియ కాలువ లుట్టిపడవే?

చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మూత్రవ్యాధులకును శగ
(గనేరియ) వ్యాధిని క్రొత్తగా కనిపెట్టుటకు
దివ్యోషధము.

గ నో కి ల్ల ర్ (రిజపర్డు)

ఈ యోషధము శ్రేష్ఠతము. ఇంగ్లీషుమందులను దేశీయములగు కాషాయములను

పుష్కరించును నూము కలుగనియెడలను, యింజక్షనుల నిలవను వాక్కినవలయునుగూడ లాభము లేక పోయిననువలయు కదపూత్రయన్నియుగా మాగనోకిల్లరునుగూడ పుష్కరించును. పెక్కు యేండ్లనుండియున్నను శేకక్రొత్తిగా కలిగినను నిరకము. శేకవంకరమైనను మెల్లటి మూత్రవ్యాధులనైనను స్త్రీలైనను పురుషులైనను గనోకిల్లరు తిప్పక కురుగ్గును. మూత్రము యూరిగా వెలియును మూత్రము పోవుచున్నపుడును కలుగుమంటులన్నివోవును. మూత్రవాళము నందలి వాపునీరిపోవును శిశువ్యాధి (గనోకోకము)నిలవ మూత్రము పోట్లుగా పడుట, పేస రోగమువలన మూత్ర వ్యాధి మునుంకి పోవు తెలుపు, యూరితిబీడు, ప్రాప్తాటిబీడు, వీర్బీటిను, లుకోరియా, మున్నగు వ్యాధులన్నియును స్త్రీలకును పురుషులకునుగూడ గనోకిల్లరులన కురుదును. వీర్యము (పేరును) పోవును, స్త్రీలు గర్భిణులుగా నున్నపుడు కలుగు మూత్రవ్యాధులు మున్నగువనినూ దీనివలన కురుదును. 50 మాత్రముగల నీనా ఫీరురు. 3-0-0 వీ. టి. చాస్టి ప్రశ్నోకము. ఒక్కసారి 3 నీనాలు తెప్పించుకొనిన వీ. టి. చాస్టి మేమే భరించెదము.

అప్రెసు:—డాక్టర్ డి. యన్. జస్సాని, 137 కికావీధి, గులాల్ వాడి, బొంబాయి 4.

Tel. Add. "GONOKILLER" Dr. D. N. JASANI, 137 Kika Street, Gulalvadi, Bombay, 4.
126 మద్రాసు పోస్ట్ ఏజెంట్లు దాదా అందు కంపెనీ, 260 చై నాబజార్, కోల్కతా.

సు సా మ

ప్రాచ్య దేశ కేశ వర్ధని

సుసామ చేయునట్టి విని నిజముగా ఆశ్చర్యకరమైనది. అది శిరోజములకు నిజమైన జీవమును, కాంతిని గలిగించుచున్నది. స్వాభావికమైన కదలికను, కాంతిని గలిగించి శిరోజములను మృదువుగాను, నవీనముగాను, విస్తారముగాను పెరుగుట తోడ్పడుచున్నది.

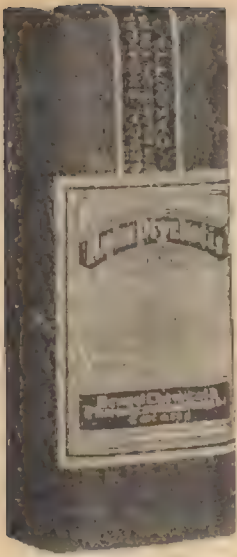
P. SETT & Co.,
PERFUMERS,

ULTADANGA, CALCUTTA,

Tele: "Libiscuit",

CALCUTTA

బెంగాలు కెమికల్స్ వారి 3 దివ్యోపధములు

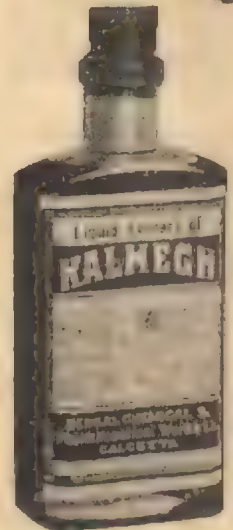
అక్స్ ఫోర్టీన్ కాంక్

అశీర్వాది, మంచాన్ని
మొదలైన ఉదర సంబంధ
మైన వ్యాధులకు తీర్మాన
ము. విశ్వము ఘోషవానం
జరం నేదించిన కలరా రా
నీయకుండ కాపాడగలదు.

వికోటిన్ బిల్లు

అక్స్ ఫోర్టీన్ కాంక్ నకు బదులు
సయ్యలైనది. ఒకరిళ్ల నేదించిన నెలకే
బాధ నివారణమగును.

బెంగాల్ కెమికల్ వారిచే తయారైన ఔషధములనే కొరుడు.
మట్టపురకం కొనకుడు.

లిక్విడ్

ఎక్స్ ట్రాక్ ఆఫ్

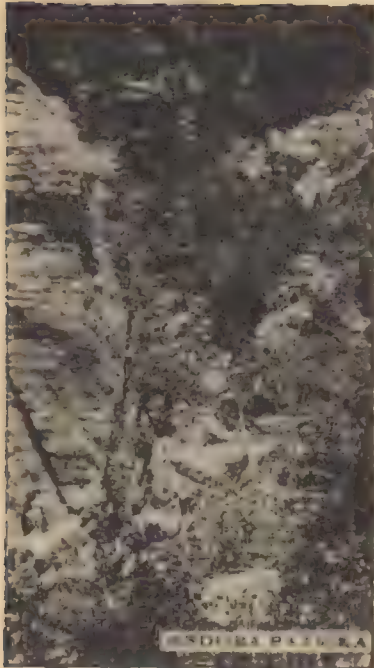
కాల్ మెగ్

లివిగ్ సంబంధమైన వ్యా
ధులకు, సుఖమివ్వగలదు. సె
ర్వలకుండ నేదించదగినది.

బెంగాల్ కెమికల్ అండ్
ఫార్మ్యూటికల్ వర్క్స్ లిమిటెడ్, కలకత్తా.

*పెంచెలుకోన చిత్రములు

౧. పెంచెలుకోన

౨. పెంచెలుకోనలో ప్రవహించు కల్వనడన్నాన పుట్టము

౩. పెంచెలుకోన దేవాలయమునకుట యాత్రికులు ప్రాణాచారము

* పెంచెలుకోన నల్లూరుయందున్నది. నల్లూరుపురమునకు నైగమిగోగమున ౧౦ మైళ్ల దూరమున ఉన్నది. ఈ గోడలో నొక నగరింపఁపాఱు దేవాలయము గలదు. ఆప్రాంతములవా రందఱు దీనిని నొప్ప యాత్రాస్థలముగ పరిగణించుదురు. అచ్చట అనువత్సరము గొప్ప తిరువాళ్లు జరుగుచుండును. అప్పుడు ప్రజలు వేసి వేలు చేరి స్వామిని నేదించుదురు. సహజముగనే రమణీయముగనుండు నా నిర్దవప్రదేశము తిరువాళ్లు దినములయందు చూచి నెంతయో సాంపుగ నుండును.

౪. పెంజెలుకోన గిరి ప్రదక్షిణోత్సవము

౫. నిజాపూర్ స్నానఘట్టము

శ్రీ శ్రీ. పద్మనాభాచార్యగారి వాచాచ్చిత్రము.

౬. కొటిలింగ ట్రేతమువద్ద, స్నానఘట్టము

శ్రీ రామాంతు చక్రగారి వాచాచ్చిత్రము.

చిత్రకళ

భారతీయచిత్రరచన కొన్ని విశేషములు. రామా రావు గారు, పి.వి.వి.యర్.

2

భారతీయ చిత్రకళకు సంపూర్ణవ్యక్తిత్వము ఇతరవిషయములందును కానవచ్చుచున్నది.

హైందవనాగరికతలను బట్టి హిందూ మతమును సంస్కరించును నుద్దేశముతో స్థాపించబడిన బౌద్ధమతమువలన ప్రోత్సహమును బడసి, అజంత, బాఘివిహారములందు రచించబడిన చిత్రరాజమును బట్టింజాలిన కళ శక్తిపూరితమై యుండవలెను. ఇటు సహాయము లేకనే యింత ప్రబుముగ జెరిగిన కళ జాతీయనాగరికతను, జాతీయమలను సంపూర్ణముగ వ్యక్తపరచును. అత్యున్నతముగ వ్యక్తపరచుచున్నదని పాశ్చాత్యకళావిమర్శకులుకూడ గ్రహించిరి.

అనాదినుండియు హైందవులకు వైవభక్తి హేచ్చ. వీరు వైవిధ్య చర్యయందును, ఆచారమునందును దేవుని మునుపరు. ఏదిచేసినను తమ్ముకాపాడు దేవుని సంతోషపరచుటకే యని వీరి నీలంపు. తమకేది సంభవించినను పూర్వజన్మ కర్మఫలనను, భగవంతుని విలాసము వలనను అని భావించురు. ఈ కారణము వలన 'కళలు దేవుని కొనియాడుటకా? ప్రజలయానందము కొరకా?' అను సంశయము వీరి కెన్నడును స్ఫురింపలేదు. సంగీతము దేవుని

కొనియాడుటకు, కవిత్వము దేవుని లీలలను వర్ణించుటకు, చిత్రశిల్పములు మతమునకు సేవచేయుటకు అని వీరి నమ్మకము. ఈనమ్మకమును బౌద్ధమత మెటు లుపయోగపరిచెనో మనకు తెలియును. అజంతచిత్రములందు కొన్ని వైవిధ్య చరిత్రాత్మక వ్యక్తిత్వములైనను, తక్కిన వన్నియు జాతీయనాగరికతను, బౌద్ధని జీవితచరిత్రను సూర్చియు వాని మతబోధన సూర్చియు కల్పింపు. మూలముల నానందపరుచుటయే ముఖ్యోద్దేశముగ గల మొగలు చిత్రముల ననుసరించిరి రాజపుత్ర చిత్రలేఖనము నందును దేవుని లీలలను కొనియాడుట విశేషముగ కలదు. రవివర్మయుక్క కీర్తి దేశమంతటను త్వరగా వ్యాపించుటకు వీని పౌరాణికచిత్రములను వ్రాయుట యొక ప్రధానమైన కారణము.

అజంతయందు చిత్రములను వ్రాసిన చిత్రకారులు దధికభాగము బౌద్ధసన్యాసులై యుండవలెను. బౌద్ధదేవుని కొనియాడుచు తమ భక్తిని వెల్లడించుచు ఆవేశముతో వ్రాసిరి. కనుకనే యీచిత్రములం దిట్టి మహత్తుకలదా. మన దేశమునం చెల్లెడల గల శిల్పానికారములు భక్తితో హిందూశిల్పులు చెక్కినవి. ఇట్టి యుత్సాహముతో వ్రాయుటవలననే కదా అంద్రభాగవత మంత బాగుగనున్నది?

ఎవరో కొందరి పండితుల నానందవర చుటకు వ్రాయబడిన ఆధునిక ఐరోపా చిత్ర ములవలె కాక, హైందవచిత్రములు, మత ముయొక్క ముఖ్యవిషయములు, దేవుని యవ తారచరిత్రములు మతవిషయకములైన కథలు హిందూ ప్రజాసామాన్యమునకు తెలియజెప్పటకు వ్రాయబడినవి. భారతీయునకు వ్రాయుట, చదువుట తెలియక పోయినను ఇతర దేశస్థుల వలె కాక వేదాంతము నెరిగినవాడు; పాప భీతికలవాడు; ఒకవిధమున జ్ఞాని; కనుక యీ త చీచిత్తరువులను చూచి, హర్షించి, నీతులను నేర్చుకొనగల శక్తికలవాడు. పౌడ్ఘనవ్యాసులు మతప్రచారమునందు చిత్రముల నిరూపణన కే యుపయోగపరచిరి.

చిత్రములు ప్రజల నాకర్షింప జాలినవైన ఐరోపా కళాకోవిదులకు చాలును. భారతీయ చిత్రకారుల వృత్త్యథము వేరగుటచే భారతీయ చిత్రకళ యిప్పటికి తన యున్నతస్థానమును వీడలేదు. దీనియందు ఆత్మపరిపాకమునకు, వేదాంతమునకు తావుకలదు. ప్రజలయూహలను వెలిబుచ్చుచే మనస్సుయొక్క యుత్సాహమున నీది బాహ్యచిహ్నముగ నున్నది.

చదువురాక జ్ఞానము నార్జింప జూడు ప్రజల సహాయార్థము చిత్రములందు కొన్ని గురుతు లుండుట చువసరము. దీనికి పురాణ ములందలి వర్ణనలు చిత్రకారులకు బాగుగ తోడ్పడినవి. చిత్రరచణను గూర్చి వ్రాసిన కామ్రజ్ఞులును కొన్ని నియమముల నేర్పరిచిరి.

దేవుని మానమని తెలియ జెప్పటకు కొన్ని కొలతలు, అలంకారములు ఉపయోగపడెను. చిత్ర ములందు ఈ నియమముల ననుసరించి యున్న వన్నియు దేవుని చిత్రములని సులభముగ బోల్పవచ్చును. గరుడనిపై గూర్చున్న విష్ణు; హంసపై నున్న బ్రహ్మ; హనుమంతునిపై నున్న రామచంద్రుడు; నెమిలిపైనున్న సరస్వతి; ఎద్దుపైనున్న శివుడు; ఎనుబోతుపైనున్న యముడు; ఇంతేకాదు, దేహవర్ణములందును, చేపములందును, పక్షముల, ముఖములసంఖ్య యందును భేదము కలదు. బుద్ధదేవుని విగ్రహము ఎచ్చట గనపడినను మనము సులభముగ బోల్పగలుగు చున్నాము.

కనపడని వస్తువు నైనను కనపడునట్లులు హైందవచిత్రకారుడు చేసెను. దీనికి కాంతిమకుటము ప్రబులమైన యుదాహరణము.

ఇట్టి చిత్రములను జూచి యేచిత్ర మేవిషయమును గూర్చియో యని ఎంతటి చదువురాని వాడైనను సంశయించుటకు తావులేదు. ఎవరికిని బోధపడని క్లిష్టమైన భాషతో వ్రాసిన చరిత్ర యంత అప్రయోజనకారియో బోధపడనట్లులు వ్రాసిన చిత్రము నట్టిదియే. ప్రజలయందు జ్ఞానము నభివృద్ధిచేసి, నారీయం దుత్తేజమును గలిగించి ఆత్మపరిపాకమునకు తోడుపడుటయే కదా హైందవుల లలితకళల ముఖ్యోద్దేశ్యము! ఈయుద్దేశ్యము నిట్టి నియమములవలన హైందవ చిత్రశిల్పము లత్యద్భుతముగ నెరవేర్చెను. ఈ విషయము

నందు పీటివద్ద సుస్థిరముగను సనాతనములైన గ్రీను ఇటలే దేశముః శిల్పములు వట్టి పలుకుబడివంటి వగునని హేవెలు పండితుని యభిప్రాయము.

శిల్పమునందు పర్వారంగ మందరమైన స్త్రీలు లేవు ముసలివారు, కురూపులు కానరాదు. వీరికి అజాత చిత్రములందు చూస గొరవము, ప్రాముఖ్యము కొనియాడ నగినది. వీరి కిట్టియాకావనమును ప్రసాదించుట హైందవ చిత్రకారుల కాచారమయ్యెను. తక్కిన రూపములు పిటూరీ స్థిరపరచుటవలన నొక్కొక్క వ్యక్తి యొక్కొక్కవర్ణనను పాలియుండవలె ననుట శిల్పశాస్త్రముగను ముకు కానవచ్చుచున్నది. భారతీయ చిత్రకారుల కాధ్యాత్మిక దృష్టి హెచ్చు. మతిముయొక్క సేవయే వీరు చిత్రములను వ్రాయు ముఖ్యోద్దేశము కానవేదాంతి బోధనలను, నియమములను చిత్రరూపముగ ప్రదర్శించుటకు ప్రయత్నించెరి.

ఆద్యంత నూన్యముగను దేవు నొకచుక్కగను, వేదాంతపద్ధతును రెండు త్రిభాజములుగను వీరు చిత్రించిరి. ఇట్టి రచన లిప్పటికిని తిలెస్తు దేశమునందు కానవచ్చుచున్నవి. మన పూజలగమయమున కొన్ని వియమితములైన ముగ్గులను పెట్టినవారిను సాంద్రదాయమున కిదియే కారణము.

ఈవ్యక్తికరణము కొంచముగి తక్కిన మతిములందును కానవచ్చుచున్నది. మతిమునందు సమదు సమ్యకము నిలువగను (cross) ఆధ్యాత్మిక

త్మికమైన ఆశెను హృదయముగను (c) క్రైస్తు మతస్థులు ప్రదర్శించుచున్నారు, కాని ఏమతమునం దైనను హిందూచిత్రకారులు చూసనవ్యక్తికరణము యొక్క విశాలత కానరాదు. వివోక్తియుల కీవ్యక్తికరణ మర్థరాహిత్యముగ కానవచ్చును. ఇది వారికి బోధపడిదు. కాని ప్రతి హిందువునకును సామాన్యమయ్యెను.

సకలవిశ్వసాధారిత్యమును జూపుటకు హైందవ చిత్రకారులు ఒక్కపటమున వందల కొలది విగ్రహములను చిత్రించునని కొందరు పాశ్చాత్య విమర్శకుల యభిప్రాయము

సాందర్యముకల స్త్రీముఖము నందలి ముక్కు నొకచోటను, నోరు నొకచోటను, కండ్ల నొకచోటను వేరువేరుగ వ్రాసినయెడల సాందర్య మెచ్చట కా గలము? వీటినిన్నిటిని సాందికగ గూర్చి వ్రాసిననే యామనోహరముగ ముఖ సాందర్యము లభించును. ఇట్లులే ఆధ్యాత్మికభావముల నన్నిటిని నిమతమస్థానములందు వ్యక్తికరించిన యెడల చిత్రమున ఆధ్యాత్మికభావముయొక్క నిమగ్నము చేకూరును. ఈ నిమగ్నము లేనిది చిత్రము నిస్సారమని భారతీయ చిత్రకారుని శలంపు.

చూడదులకు ముఖముగి నెలియునింత వ్యక్తికరణము చిత్రముయొక్క విలువను తగ్గించును. కాని హిందూమతిమున కేపాటి యలవాటుపడినను ఈవ్యక్తికరణము బోధపడ గలదు, అనాదినండి అలవాటుపడిన హిందువుల కీవ్యక్తికరణము గ్రహించుట కష్టము

కాదు. కొన్ని సమయములం దీవ్యక్షీరణము చిత్రమును బోధపరచుకొనుట కాధారమగుచున్నది. 'దీవ్యక్షీరణము నుపయోగింపరాదు, ఉపయోగించవచ్చును' అని విమర్శకులు చెప్పట భారతభూమియందు మన మెచ్చటను జూడము.

అన్ని సమయములందును దేవుడు కలదని హిందువుని నమ్మకము. వృక్షములందును, జంతువులందును, మనుష్యులందును ఆత్మకలదనియు, పరిపాకమును బట్టి వేరువేరు జన్మములను బొందుచుండు ననియు నీతడు తలచి వృక్షముల నైనను భయభక్తులతో బూజించును. జంతువులకును దైవత్వము నారోపించి వాటికి నమస్కరించును. గతేంద్రుడు భక్తుడుగాన పనుగొను గౌరవి చును. ఎద్దు, పోతు, గిద్ద, ఎలుక, నెమలి పులి మొదలగునవి దేవుని వాహనములు గనుక నివి మానసియములు. ఈ నమ్మకము పెండితులకే కాదు. సామయిలకును—హిందూవులవలెను ప్రతిమానవులకును కలదు. తొలొన్న శక్తి అంతరాత్మ. ప్రాణిందీశశక్తియగు పరమాత్మయొక్క భాగమగుటచే నీతడు ప్రకృతితో సాభాత్మత్వమును కోరును. నదా అడవులందు నివసించు ఋషు లితని గురువులును మతబోధకులును కాని నీసాభాత్మత్వ మధికమగుటకు అవకాశము లేర్పడెను.

ఈ హృదయవికాశాలత చిత్రములందు బాగుగ కానవచ్చుచున్నది. చిత్రరచన మతము

నకు సంబంధించి యున్నంతవరకు అభివ్యక్తి కాబాలన క్షిణుమాహా హిందూ దేశమునకు వర్తించదు. హిందూమత బోధకులు చిత్రకారులు కాకపోయినను, చిత్రరచనను ప్రోత్సహించిన పోయినను ఎట్టి యభ్యంతరమును కలుగ జేయలేదు. చక్రీయ మతములవలె కాక హిందూమతము చిత్రలేఖనమునకు విశేష మవకాశము నిచ్చుచున్నది. పురాణములందలి కథలను వ్యక్తపరచుట కెన్ని చిత్రములైనను వ్రాయవచ్చును. బౌద్ధమతము చిత్రరచన నెఱయునకు తెచ్చెనో చెప్పటకు అజాత, బాఫ్ విహారములందలి చిత్రములే సాక్షి.

అన్ని రకములగు ప్రకృతి యందలి మార్పులతోను మానవుని కష్టముఖములు పోవుచును. మనకప్పు లిట్టి ఉపమానములతో తమ గ్రంథముల నుండిరి. ప్రకృతితో కళాకోపకు లిటులైకృమగుట ప్రాద్దేశపు చరిత్రకయందు విశేషముగ జూడగలము.

ప్రకృతితో వైకృమగుటతో వీరు స్పృహించలేదు. ప్రతిసమయమున దేవుడు కలదని వీరి నమ్మకము. ప్రయత్నించి, దేవుడు కలబడగలదని విశ్వాసము. పురాణ కథలందు దేవుడు మానవునితో కలసి మెలసి తిరుగుచుండెననిలగు. కాని దేవునిచిత్రములను వీరు వివిధ వ్రాయుచుండిరి. పూజకుగాను ఇవికావలసి యుండుటచే ఎచ్చటను లేనియనకాశములు భారతీయ చిత్రకారులకు లభించెను.

మొదటి కథకులో నిదివఱకు ప్రకటింపబడిన కొన్ని పద్యములు

మఱియూరి కొక్కసామ్ముగఁ-గను పండువు నేయుచున్న కమలననము కో
సి న నువ్వుఁ జేనివలె మం-చునఁ జెడిమెను దంట్లు మిగిలి చూచితి వత్తా!.

కుమారియందు. ౧౮.

పండి ప్లె బాణు వరితోఁటలును పూచి-చేసి మొగమునంచి యేచ్చెదమ్మ?
చూచు జనుఁడచేను సాగసయ్యె, హరిదళం-బలుఁడుకొన్న యాటపెఁదవోలె.

మహిందుడు. ౧౯

చెలులు చింతఁజేరి తొలుచూలి వైకల 'నేమి కోర్కె నీకు నాఁకుఁగఁజెప్ప'
మనుచుఁ గ్రుచ్చి యడుగ నందంద నముతుఁడౌ-మగవికపకె పాఠే ముగ్ధచూక్కి.

గజసింహుడు. ౧౧౫

ముగియకున్న నేమి సాగసులు? పొమ్మట్ల-వలచి వేచియున్న వానికడకు;
నలుపునేడి చల్లఁబడి నేని మఱివాని-భానమందుఁ దగులలేవు విడ్డ!.

కాలిరాణుడు. ౧౨౧

చేరి సంతసమునఁ జెక్కిల్లు వికసింప-నాజ్ఞలిచ్చు రాఘవుఁడు వాకు;
పెగిలు పగచియున్న మొగమెత్త; దపెయిది-యనుచుఁ జెలిని నమ్ముటరిది చూడ!.

మఱిందుడు. ౧౨౩

నమ్మ రాత్రి సగము నిదురమబ్బునఁ జేవఁ-దవఁచి బ్రక్కవట్టి పడుక తగులు
గాసి ననుభవించి కాన; వట్లుండీన-నిట్లు లలిగియుందు వెట్లు? చెవుమ!.

అధరాణుడు. ౧౨౬

నత్తీయమ్ములపోలులఁ గాయఁగాంచి-యెగుడుదిగుడై మగనిపేరెదను నే
రెడ్డికోపాలు చక్క నిద్రింపలేదు-గాని యూరెల్ల హాయిగాఁ గన్నుమాయగా.

అంగరాసుడు. ౧౨౮

* కొన్ని వాక్యాలంద పై గ్రంథమునుండి కొన్ని పద్యము లేటి యాంధ్రకరించి 'అంధ్రప్రతిక సాహస్యతాను బంధము'లో ప్రకటించి యుంటిని. అనేక కారణములచే నిదివఱకు మరల దానిని పదవ పీఠమునందును, ఇప్పుడు మరల వట్లే మఱికొన్ని సంగ్రహించి తెలిగించి ప్రకటించుచున్నాను. రా. అ. కృ. ౩.

పెను మొగంటి పెట్టి పెడుకపై నేనుండ-వేడినూర్పులిట్లు పెనుకనూర్పు
ముదలు వగలుజెట్టి యెడఁగాల్చినది గాక-యేల పీపుఁగాల్చె దివుడు పొర ?.

అవంతుడు. ౧-౨౩

ఇంటిపెద్దజీకము నెచ్చుగాఁ దలఁచెడు-పెనమగని పరువు పేరు నిలువ
వైభవంబు తోడ వచ్చెడు తనదు చుట్టాల-కైన నలుగు నతినిగ్మహిణి.

యల్లూనడు. ౧-౨౪

పతి ప్రవాసంబునో నడఁబాటుకోర్వ-కడలు పొరుగింటిచెలియ నోదార్పుచుండి
ప్రియుఁడు నశుడయ్యుఁ, బండుగ వేళయయ్యుఁ-దాను గై నేసికోని యూనిగుణిఁబాడు !.

మొద్దడు. ౧-౨౫

సిరియు మరణంబు కలుగును-మఱవక పనిపూని చేయు మగివానికి; పో
మరికిని గలవామరిణము; సిరిమాత్రం బరని కెప్పుడు చేకుర నుజే.

పల్లహుడు. ౧-౨౬

పొరుగుారికేగు దయతల-విరహము పైఁదగు నాశిపెట్టకొనుదు; న
మృగో! యున్న మూరనే యీ-కరిచి నంస చావుమేలుగా యనిండుమృ.

అమియడు. ౧-౨౭

మావాని కిరిరవనితల-సావాసము గలుగునట్లు ననరిం వె ? యో
దేవ ! యిప్పుడు నొకవస్తువు-నే నిలచిన మంచిచెడ్డ తెలుఁగరు పురుషుల్.

అశికుడు. ౧-౨౮

దూరముననుండి, యున్నఁడు దొరకనట్టి-వాని దోతైచ్చితివి తీమవార్తకొఱకు;
ఎంతమేలొనరించితి ! వింకఁ బ్రాణ-మనఁ గొనిసొమ్ము ! జ్వరము, నిద్రంబు నిన్ను !.

నగ్గయ్యడు. ౧-౨౯

తగ్గి యున్నదో నగ్గదో ! దారిజోవు-వారికందఱకేల నాజ్వరముచింత ?
బుగులుకొను పాపముతోడి పొగసుకాడ !-నన్ను చాకకుమా నెప్పుడొన్న దాని !.

కాలుడు. ౧-౩౦

చెడ్డమనసుగలిగి యడ్డఁడు మఱచి బ-ధిలను తెగునగల్గు నయితఁతోడఁ
తెప్పిదింటిబ్రతుకు చెడునంచు, మదిలో-యడచి నవయుఁగాని యూర్వశీ.

మొద్దడు. ౧-౩౧

వాడు నిన్ను నొచ్చి వరియింపజే నిట్లు-క్రొత్తజాన్ను పాలు గుడిచిట్టి
యెనునదూడవోలె నేని నిదించెడు నగటిపూట నొడలు ప్రాలుమాలి ?.

మహారాయడు. ౧-౬౪

నమవలేని ముగిస 'యడుగు చాట నా-యడుగునందు నమగు లిడిన దంశా
యనెద వందకాడ ! యెట్లున నీదు మే-నెల్ల నిట్లు పుంకరింక నేని ?.

మహారాయడు. ౧-౬౫

పాంకడము మిగులు పైనికి నెగద్రోసి-నరమ శివుడు కేలుకట్టిన పుడె
చేయు పెండ్లి నేళం నెలియఁజాలిని గొరి-భిగ్గనదిమ మొకపాటి దనుచు.

మహారాయడు. ౧-౬౬

వింధ్యగిరిమీఁద వేసవివేళం దగులు-కాటుచిచ్చుని పొగలవికాని, కావు
వానకాపు నూతనాభ్రము; లూర-జిల్లి యుండుము మగఁడూర లేనిదాన !.

వడ్డావీ (?) ౧-౬౭

ఉరిగింపుం దిగఁ బాటి యున్నఁగాని-యలుక యింకను మిగిలినదనుచు చెలిసి
లేమ, నతితోడ నెవ్వరు లేనిచోటఁ-గూడ మరియూర నడతని తోడ ముంగి.

గామకజ్జడు. ౧-౬౮

చేరి యున్నయవియె, చేయుచున్నవో, యింకఁ-జేయునవియు, నీదు చెట్టలందు
నదిగఁ జెప్ప మేలి మఱచిపోమ్మనవు ?-పొగసుకాడ ! సిగ్గుచెనివేసాడ !.

కేకా. ౧-౬౯

తమ ప్రభుత్వంబు నెలవక, దాసులవలె-నలిగిన పుడెల్ల నోదార్పఁగలుగువారె
క్రీతిపాత్రులు ననుంకు; బాతులెల్ల-వట్టిభర్తలు తరము గానట్టివారు.

మాధవి. ౧-౭౦

మూవి చిక్కున సూచె; మధ్యంబు మూర్ఖునె;-మలయమారుతంబు చలువ నోకె;
ఇంతియయ్యుం బనులె యెక్కువై నను వీడి-యేగె ! నత్త ! యెవరికెవరు వలయు ?.

వీరసాహుడు. ౧-౭౧

సూర్యకిరణప్రభావము*

(ఇనుకటి సంచిక తరువాయి)

ముక్తిసూతులపాటి గోపాలకృష్ణశాస్త్రి గారు

ఇంకను, ఆనేకసూక్ష్మములగు కిరణములు; వదుల నుండియు, సముద్రములనుండియు; కూపములు; నుమ గులు; సరస్సులనుండియు జలముల వాక్కించి విడిచి యుచుండును. ఆ కిరణభేదము లెట్టివ?

శ్లో. తివ్యగళ్య సూక్ష్మసంకు శీతలద్వారాన్విదాన్
తాపాం కుశుళ్యతం వాక్యో వర్ణం తే చిత్రమూర్తయః
భిందనాత్మైవ యావ్యక్తికోతివా హాక వాస్తవ
అమృత వామతస్పర్శా కళ్యాయాన్విష్టస్థవా

అతిరణములలో; చిత్రవర్ణములుగల రంగు వాడులు, వర్ణించుచుండును. భంపనములు; యాహ్యములు; కోతనములు; హాకనములను ఈవాడులు అమృతమయములై, వృష్టిని సమయో దిక్ముగ విడిచింపుచుండు. ఈకిరణములు అమృతవామకములు.

శ్లో. హిమార్దవశాశ్చ తామసోరక్మయ స్త్రోతం పునః
వశ్యో మేష్యశ్చ వైష్యశ్చ చాదివ్యో హిమస్థనా
చంద్రాస్తా నామతస్పర్శాశీత భాన్వ్యర్థస్తయః

హిమమును వర్ణించువాడులు 300; “అత్యుచి, వశి, మేషి; వైషి, చాదివ్య” యను కిరణములు. పీతివర్ణము (పసుపువర్ణ) కలిపియై నుంచును; అనుజేతములయందు కురియుచుండును. ఈకిరణములు చంద్రవామకములు.

శ్లో. శుక్రాశ్చ కమధత్వైవ గానో విశ్వభృతస్తథా
శుక్రాస్తా నామతస్పర్శా స్త్రోవిధా సుర్యస్థనా

శ్లో. సమం విభర్తి తాభిస్స మనువ్య పితృదేవతాః
మనుష్యా నావధేనేవా పృథయాద పితౄణాపి
అమృతేన గురూక తిప్ర స్త్రోన్తస్థయ త్యోషా.

మణియు; శుక్రములు; కమధములు; అనుజేతములు. విశ్వగర్భకములు. అందు, మాండువిధములగు శుక్రవామక

కిరణములు; ఈమును గలిగించునవి. ఆ త్రివిధములగు; వాడులచే, జగత్ప్రకారము సూర్యభగవానుడు; ఓషధులచే మనుష్యులను; స్వగతే, పితృదేవతలను; ముగతే (అమృతముచే) దేవతలను, దృష్టిబొందించుచున్నాడు. అనగా; ఓషధీకుండలం ద్రునియందు, తనకిరణముల బలవి; కొన్నింటితే నోషధులను; కొన్నింటితే స్వధను; కొన్నింటితే, అమృతమును వృద్ధిబొందింపజేసి; మనుష్యు; పితృ; దేవతలను రక్షించుచున్నాడని భావము.

శ్లో. వసంతే గ్రౌష్ఠికే చైవ శీతై స్సంతగృతి త్రిభిః
కరద్యపిద వర్షాగు చకుర్ని స్సంప్రవర్తతి
హేమంతే శిశిరచైవ హిమ ముష్ణిశతి త్రిభిః.

వసంత, గ్రీష్మర్తులయందు 300 కిరణములచే సంకలంపం జేయుచు; కరదర్శన ద్రువులయందు 300 కిరణములచే వర్ణించుచు, హేమంత, శిశిరముకువులయందు 300 కిరణములచే మంచునుగురించుచు, లోకమును రక్షించుచున్నవాడు.

ద్వానిశకాసములయందు; ద్వాదశవిధాశీత్యలు; నుండగతులై; యనేకసూక్ష్మకిరణములచే లోకమును రక్షించుచున్నారనియు; వారికి గొన్నికాంతులు గలవనియు; కూర్మపురాణానందరి 30 అధ్యాయమువలనఁ జలియఁబడుచున్న వారి నీక్రింది పట్టికవలన స్పష్టముగ గ్రహింపవచ్చును.

ఉత్తరాయణము దేవతలకుఁ బగటికాలము, దక్షిణాయనము రాత్రికాలము, పగటికాలమందెల్ల కార్యము లొనరించుట ప్రశస్తములగునట్లు; ఉత్తరాయణమందెల్ల కుభకార్యములు; దేవతాకార్యము లొనరించుట ప్రశంసనీయము. మూగోదయముతోఁ బల్లప్రాణులు నిరీక్షించి తిక్కిరణ ప్రసాదసౌఖ్యముం బడయునట్లు; దేవతల కుద

* ఈ వ్యాసమున నవవసుమ లగు విరాచుచిహ్నములు (Semi colons) లెక్కకు మిక్కిలిగ నున్నందున వానిని నిర్వికలక యట్లే వదలివైచితిమి. పాఠకు తిందుకు నున్నంతయ గాక! మున్నుం దిట్టిరాధ కలంకమందు గాక యిది కోరిక. —కారతి.

ద్వాదశాదిత్యుల పట్టిక

ద్వాదశ మాసములు.	ద్వాదశ తీర్థములు.	ప్రతిదినము కలక సంఖ్య	మునుపటినుం.	కాంక్షలు.
చైత్రము	దేశీయము	7000	పంచమి	కలకము
వైశాఖము	పాత	8000		
జ్యేష్ఠము	అగ్రము	9000	శ్రీమద్భక్తు	బంగారు (శంకర విగ్రహము)
ఆషాఢము	పరిత (పర్య భ్యాదు)	9000		
శ్రావణము	వి విష్ణుం కుడు	10000	విగ్రహము	శ్రీకాంతి
భాద్రపదము	భీమము	11000		
ఆశ్వయుజ	సర్వము	10000	విగ్రహము	పాంపర
కార్తీకము	శ్రీమద్భక్తు	8000		విగ్రహము
మార్గశిరము	మిత్రము	7000	హేమం తీర్థము	విగ్రహము
పుష్యము	విష్ణుం	6000		
మాఘము	విద్యుం	5000	విగ్రహము	విగ్రహము
జ్యేష్ఠము	హేమం	6000		

మకరమును మకరసంక్రాంతి పూర్ణిమానుకొనుట; దేవ; శివు; మహాశివులు; మహాశివులు; నిరీక్షించుచుండురు. ఉత్తరాయణ పూర్ణిమానుకొనుట గావించు, పాన; దాన; తర్కణ హోమాదులు కొటిమడుగులు భరితము లిచ్చునని ధర్మకాస్త్రములు నుడువుచున్నది. ఉత్తరాయణము ప్రవేశించినదనియు; తిత్తిరిగముం దలి తేన్ద్రముచే లోకమనంగు గల జడ్యము; మం ద్యము; ఆహారోగ్యము; సంకల్పభావము; లోననునవి క్రమముగ నవించి; యాగోగ్యము పుట్టి; చతురుం దనము; ఉత్సాహము లోననునవి కలుగుననుట యెల్ల యు ననుభవకవేద్యము. ఉత్తరాయణ ప్రవేశము; సామాన్యముగ; జనవరి తే ౧౩; ౧౪ రుల యందు

పంభించుచుండును. హిందూదేశమునందీ కాక; పాశ్చాత్యదేశములయందును; నూతన సంవత్సరంభ మగుటచే; గృహములను; పరిశుభ్రముగ నలంకరింపఁ జేసి; నూతన వస్త్రాలంకారములను ధరించి; మిత్రబంధు పరిజనముల కుచివీరిని సన్మానములఁ బంపుచు; సంత యునుత్సాహపూరితులుగ నుండురు. పట్టణములను గ్రామ ములను; పల్లెలను. ఆరోగ్యవంశములుగ పరిశుభ్రము లుగ నుంచునట్లు దొరతనమువారు ఆజ్ఞాపించి, అందఱును క్రద్ధవిహించి, కార్యముల నిర్వహించినవారికి దిరుగములను బహుమానముల జొసంగుదురు.

మృగశిరశివారము; పట్టణములను; పురములను; ఆరోగ్యదాహకము లగునట్లు; పరిశుభ్రవంశములుగను; యూనియక సంఘమువారు గ్రామములను; నిర్మలము లుగనుఁ జేయఁ గలుగుదురకాని; యీచెందును లేని పట్టు చేయఁజాలరుగదా? అట్టి సందర్భమున; హిందూ దేశమునం దెల్లచోట్లను; గ్రామములను; పల్లెలను; గుడి నెలును; వాటికలను; జనులు పండుగనెల యని; మకర సంక్రాంతికిఁ బూర్వ ముక నెలనుండియు; గ్రామము లను; పల్లెలను శుభ్రపఱచి; గృహములయందలి గుడి నెలయందలి గుమ్మరవోగొట్టి; పూజలుపూజి; సున్న ముగొట్టి; యెట్లుచుంటిఁజెట్టి; సూర్యములగట్టి యెంత యు నలంకారముఁజేసి; సంక్రాంతిపురుషుండు విచ్చేయు నని యెంతయు; శ్రద్ధాభిప్రాయో; మహాప్రభుని రాక నల; సంసిద్ధముఁజేసి నిరీక్షించుచుండురు. పండుగ దిన ములు; మువ్వ; ముగ నుండును- మకరసంక్రాంతి పూర్ణ దినమునకుఁ బూర్వము భోగిపండుగ యనియు, వాటి దినము సంక్రాంతిపండుగ యనియు; వాణువాడు కను ముపండుగయనియు వ్యవహరింతురు. ఎన్నిటఁ జూచి నను మంగళవాద్యములు; గృహాలంకారములు; నూతన వస్త్రాభరణధారులు; దేవతారాధన తత్పరులు, ఉత్సా హించులు; మిత్రబంధు సన్మానదాయకులుగఁ గన్పించుచుండురు. ఇది ప్రపంచమునకు భగవద్విర్మిత మైనట్టి యాగోగ్యప్రచారముగల మాసమనికాని; వారమనికాని చెప్పఁదగును. పురశిక్షముగఁ బ్రజలంబిలు; ఆరోగ్యవంశ

ములగునట్లు; తమ సేవాదేహములను జేసికొనుటయే కాక; స్నాన; దాన; తర్పణాదులచే, వైహిక; ఆముష్మిక ఫలములను; కారీరక; మానసిక; ఆర్మీయసౌఖ్యములను బడయుచుండుదురు.

మానవులకు; సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వము ఉష్ణకాలమునట్లు; దేవతల కుదయకాలమున; సంక్రాంతిఁబూర్వము; కృష్ణార్ధాసమ ఉష్ణకాలమునయన్నది. ఈయుష్ణకాలమునందు భగవదారాధనము విశేషపుష్కలమునియుఁ జెప్పఁబడినది. అదియునుంగాక; మాకు మానవునఁ బ్రాణిస్నానమువలన ననంతఫలముఁ జెప్పఁబడినది. ఇప్పటివారికిఁ బుష్కలమునందు నమృతము లేకపోయినను; ప్రత్యక్షఫలమును ఆరోగ్యము కన్పించునని; ప్రకృతికాస్త్రవేత్తలు నుడువుచున్నారు.

శ్లో. యోమాఘమా స్యుషసి సూర్యకరాభితప్తీ
స్నానం సమాచరిత చాదునదీప్రవాహే
ఉర్ధ్వత్యక్త సప్తపురుష నిర్మలమృతసంకృత
స్వర్గం ప్రయా త్యమర దేహధరో నరౌ ౭ పౌ.

మాఘమాసప్రాత్రు కాలమునందు; సూర్యకిరణప్రసారముగల; రమణీయమగు నదీప్రవాహమునం దెంచుస్నానముఁ గావించునో; ఏడుతరములు విశ్విమాన్వి పంకియులను తరింపఁజేసి; దివ్యతీరధారియై స్వర్గమును బొందుచున్నాడని ప్రాచీనాలోక్తికలను. మఱియు, సూర్యకిరణప్రసారముగల నదీప్రవాహజలమునందు స్నానము చేయుట; మిగుల ఆరోగ్యకరము. ధారాసంపాతము; జలప్రపాతము (Waterfalls) వీనియందు స్నానము చేయుటచే; నొడలి నొప్పలు; దీర్ఘకాలపు వ్యాధులు; బొయ్యి; పరిశుద్ధరక్తముగలుగుటచే వారోగ్యము ప్రాప్తింపును స్నానముచేయునపుడు; సంకల్పశక్తిచే; కారీరకమానసికారోగ్యములు కల్గును.

ఉత్తరాయణమునం దిట్టి; బాత్మిన్యోగ కరములగు కార్యములు జరుగుటకును; ఆరోగ్యముగలుగుటకు; దేవవితృ మానవులకు; అమృతము; స్వధ; ఓషధులనొసంగి పోషించుటకును సూర్యభగవానుడే కారకుఁడగుచున్నాడు. ప్రతిసూర్యసంక్రాంతియందు; కిరణముల

ద్వారా; లోకమునం దనేకమార్పులు కలుగుచుండు. సూర్యసంక్రాంతి కాలమునందు; మానవుడు, నియత బ్రతుకై స్నానమాచరించి; సూర్యుని ధ్యానముచేసినయెడల; లేజస్సునుబొంది; కారీరక, మానసికారోగ్యములనుబొందును. దావత్కర్ణజాతులఁ గావించిన; పూర్వముగలుగునవఁగా; పత్నిర్మావరణముచే; కారీరక మానసిక శుద్ధులకలుగును. సంక్రాంతియందు; మాన్యునికే ద్రీతిగ దానముచేయుకొలఁదని; శుద్ధిద్వారా ఆరోగ్యము కలుగును. "త్యాగ సున్నింటిలో నుత్తమము" అనివాస్తవ్యములు ఘోషించుచున్నవి. త్యాగశీలుఁడు కాలి వానికి బంధము నడలదు. ఉత్తరాయణము; మకర సంక్రాంతి పూర్వకాలము; దక్షిణాయనము కర్కటక సంక్రాంతిపూర్వకాలము; మేషకులసంక్రాంతములు; విషువత్సూర్యకాలము; వృషభ; సింహ; స్కర్పిక; కంభి; సంక్రాంతలు, పరిపదపుణ్యకాలము; మిథున; కన్యా; కుంభ; క్రిందసంక్రాంతలు; వడికితిపుణ్యకాలము; ఈ పూర్వకాలములలో నియమిత్తుటకలయుండు; స్నానము; దానము; తర్పణము; లోనగునవి గావించినచో విశేషపుష్కలము కలుగును. ప్రత్యక్షముగ; కారీరక, మానసికారోగ్యములును; పరిశుద్ధులునుగలుగును. సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వము మేల్కొని; స్నానముచేసి; సూర్య సమస్కారములను; ధ్యానముచేసినయెడల, సూర్యునిని లేజస్సును; ఆయుర్వృద్ధియును; ఆరోగ్యమును బడసినటులు; సంక్రాంతి కాలములయందును. మేల్కొని; స్నానముఁజేసి ధ్యాన; దాన, తర్పణాదులవలన లేజస్సును, ఆయురారోగ్యములఁ బడయునప్పుడు.

రాత్రికాలముందు; సూర్యలేజస్సు; అగ్నిహోత్రునిలో జేరుటవలన; అగ్నికి దీప్తి అధికంబును; పగటి కాలముందు అగ్ని లేజస్సు సూర్యునియందు జేరుటవలన; సూర్యునికి దీప్తి, అధికంబునవి; శ్రుతులుసా; ప్రకృతికాస్త్రములును నుడువుచున్నవి. లేజ శక్తిస్త్రము (Light) నందుఁ బరిశ్రమ, గావించిన విజ్ఞులు; సౌఖ్య లేజస్సునందు విశేషశక్తి కలదనియు; ఈ లేజస్సే, పకల గోళముల యందును; నక్షత్రములవలన నెంచును; వ్యాపించుటచే నవి లేజవ్యంతము లగుచున్నవినియు,

నన్నింటికి నిద్రయే ప్రధానమనియు నిర్ణయించిరి. అద్భి
జములు; అంకురములు; కుసుమకాకులు; తరుగుల్లలతా
ములు; సూర్యతేజస్సు చేతనే వికసించుచున్న వనియు;
నందరి న్నవీశ్వములకు, సూర్యకిరణములే కారకము
లనియు; శీవశక్తికలుగు లతాపల్లవపుల్లలములందు
తేజః ప్రసారములేక; శీవశక్తికలుగఁ దనియు; శోధ
నల నిల నిప్పటి ప్రకృతికాస్త్రజ్ఞులు కనుగొని
యున్నవారలు తేజస్సులన; శీవశక్తి వికాసముఁ
జింగుననియు, (Light and Life) నీరంకును, సూర్యుని
నిలనఁ గలుగుచున్నవనియు; నిప్పటి ప్రకృతి కాస్త్ర
జ్ఞులు కనిపెట్టిన విషయమును, అనేక శత్రువులముకుఁ
బూర్వమే ప్రాచీనసూర్యులు; ఉపాసనిలనను దివ్యదృష్టి
నిలననుఁ గనిపెట్టి; సూర్యోదయమునకుఁ బూర్వమే
న్నవమానించి; సూర్యభిముఖముగనుండి; భ్యానము
చేతను; వసుస్థానములచేతను; ఆర్చనలచేతను; సూర్య
తేజస్సును గ్రహింపవలెననియు; దానివలన వాయు
ర్వృద్ధియు; అగ్నిగ్వంభాను; విశ్వకర్మంబును; భీమలంబునుఁ
గలుగు ననియు, పరికాస్త్రముల యంగును వికడికరించి
యున్నవారలు.

శ్లో. ఆదిత్యోచంద్రసంయుక్త ఆదిత్యో భువనేశ్వరః
ఆదిత్యో న్నా పశోదనో హృదిత్యః పరమేశ్వరః

ఆదిత్య మర్చయేత్ బ్రహ్మ శివ ఆదిత్యమర్చయేత్
యదాదిత్యమనుంలేతో మమ లేజ ప్రదర్శన

ఆదిత్యం నంద్రసంయుక్త మాదిత్యం భువనేశ్వరం
ఆదిత్యం నంద్రసంయుక్త మాం పశ్యంతి న సంశయః.

శ్రీభవిష్యత్ పురాణే-శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదే

ఆదిత్యహృదయం

ఆదిత్యుడు వేదమయుఁడు; పరబ్రహ్మేశ్వరుఁడు;
ఆదిత్యునికన్న నపరమంబులేదు; పరమేశ్వర స్వరూ
పుఁడు; బ్రహ్మేశ్వరు లర్చింతురు. సూర్యులుగత
ము దివ్యతేజస్సు మదీయంలే; పరబ్రహ్మేశ్వరుండగు
నాదిత్యు నెరుచుచున్నానో, వారలు నన్నుఁజూచి
నట్లేయని; శ్రీకృష్ణభగవానుఁ డర్చననకు వాక్రచ్చెను.

ఆదిత్యునుంగక. శ్రీభగవద్గీతాశాస్త్రము ౧౨ అ ౧౨వ
శ్లోకము.

శ్లో. యదాదిత్యగతం తేజో జగన్ భాసయతేఽభిలం
యచ్చంద్రమపి యచ్చాగ్నౌ తత్రేతో విధిమామకం ||

ఓ, యద్దనా! సమస్తలోకమునుఁ బ్రకాశింపఁ
జేయునట్టి; సూర్యతేజస్సును; చంద్రును సతేజస్సును;
అగ్నియతేజస్సును; వావిగఁదరిపిగొనుమనియుఁ జెప్పి
యన్నాడు. కాబట్టి పరమేశ్వరుడు సూర్యుండుల
మధ్య నెరియై; యెల్లలోకములను బోషించు చున్నాఁ
డని స్పష్టమగుచున్నది. దీనివలన; సూర్యునారాధించి
నను, సమస్తరించినను; భ్యానించినను, పరమేశ్వరుని
భ్యానించినట్లే యరవనటను నిస్సంశయము.

ఈ క్రిందిధర్మగుస్త్రముఁజేసిన వ్యాఖ్యలు పఠ
మించి యాలోచ్యము కలుగును.

శ్లో. ఓం ఖం ఖఖోల్కాయ కాంతాయ
కారగ్రతమ హేతవే

నివేదయామి చాత్యం

నమస్తే జ్ఞానరూపితే

నమస్తే ఘృణితే కుభ్యం

సూర్యాయ బ్రహ్మరూపితే

త్యమేవ బ్రహ్మ పరమ

మాహాశ్యోరీరపోఽచ్యుతమ్

భూర్భువ స్వస్వప్రసాంకార

స్వర్వేదదా స్వనాతనా

! పురుష స్సమృహోఽత స్త్వాం

ప్రణమామి కపరీనం,

* * * *

యస్తు నిత్యం పతే దీమాకా

ప్రేక్షన్నాదిత్య మండలం

మహాపాతిక యుక్తోఽపి

త్రాయతే వాత్ర సంశయః

త్రయాపస్కార మస్తాదైత్య

ర్యాగధిః కీడితోఽపి సా

జప్తా కేరణం స్తోత్రం
సత్సాధ్య భవతిరుతమ్.

వైనితెప్పబడిన స్తోత్రమును; అదిత్యమండలమును; జూచుచు, ప్రతిదిన మేబుద్ధియగుదుము పతింనుశో, సుహృదాతిక యుక్తుడయినను, పరిత్రుడగును. త్మయ; అపస్మార; కుష; కాలాది వ్యాధులచే నీడింపుచుండున్నను, మాటుపర్యాయములు స్తోత్రమును బఠించినట్లయిన; అవ్యాధులన్నియు సుపకేమించి యాగోగ్యము కలుగుననుటకు సంకేతము లేను. ఒక్కొక్కవ్యాధికే నొనర్చి చీటాక్షర సంఘికరణముం జేసి, అది త్యోక్రమును చేసికొని విధివిధానమున బఠింపవలయు. ఇంకను గొన్నిత్యోకము లుండుటచే; వ్యాధిపరిష్కారితచే * * * * * నీనుట్లు పెట్టి యుపసంహరింపబడినది. దీని విస్తరము, మత్స్యకము; “అదిత్యప్రభావము,” అను గ్రంథమున జూడెను. అదిత్యోపాసనముం గావించువారలు తామ్రపాత్రోదకము సుపయోగింతురు. తామ్రపాత్రమునందలి యుదకమును ద్రాసుటచే నాగోగ్యము కలుగునని యిప్పటి ప్రకృతి శాస్త్రజ్ఞులు నుడువుచున్నారు. తామ్ర పాత్రమునందు పెంబకముం గావించుటచే నావరము జ్వల్యోక్తం గలదియు నాగోగ్యవంతముగ నుండుననియు నిర్ణయించి, తామ్ర పాత్రములనే ప్రాయశ్చముగ నుపయోగించు చున్నవారలు. ప్రాతఃకాలమందు స్నానముంజేసి, కుచియై మూర్యధగవాను నీడింది విధిమన భ్యాసము చేయవలయు.

శ్లో. పమస్సనిలే జగదేకవక్షుషే
జగత్ప్రసూతి నీతివాశహేతవే
త్రయోమయాత్ర త్రిగుణాత్మధారితే
విరించివారాయణ కేళరాత్మనే.
యస్యోదయోనేహ జగత్ప్రసూతి
ప్రవర్తతే చాఖిలర్మసిద్ధయే
బ్రహ్మాండ వారాయణ కుద్రవందిత
స్స స స్సవాయచ్చకు మంగళం రవిః
పమోఽస్తు మూర్యయ సమాప్రశ్నే
సహస్రకాఖాన్విత సంధవాత్మనే

సమాప్రయోగోద్భవ భావభాగినీ
సహస్రసంఖ్యాయాగ ధారితేనమః
ద్యేయస్సదా సుత్యమండలమధ్య వర్తి
వారాయణ స్వరసీసన సన్నివిష్టః
కేయూరవాన్మకర కుండలవాక కిరీటీ
హరీ హిరణ్మయవత్త ర్ధృతి కంభవక్రః
సకంభవక్రం కవియంపదే నితం
కుశేతయాక్రాంతమంత మయ్యంతం
భజామి ఋద్ధ్యా తపసియమూర్తిం
సుశోత్రముం చిత్రవిభూషణోజ్జ్వలం
అజాయ లోకత్రయపాపనాయ
భూతాత్మనే గోపతయే వృషాయ
మూర్యయ పర్యపరయంతికాయ
సమో మహాకారుణికోత్తమాన
వివస్వతే జ్ఞానభృగంతరాత్మనే
జగత్ప్రసూతి జగద్విశేషితే
స్వయంభువేదిస్త సహస్రవక్షుషే
సుశోత్రమాయామిత లేజనే నమః.

శ్లో. సురై రనేకైః పరిసేవితాయ
హిరణ్యగర్భాయ హిరణ్మయాయ
సుహృత్మనే మోక్షవదాయ నిత్యం
సమోఽస్తుతే వాషరకారణాయ
అదిత్యకృష్ణితో జేష
అదిత్యః పరమంపదం
అదిత్యో మాత్మికో భూత్వా
అదిత్యో వాన్మయం జగత్.
అదిత్యం పశ్యతే భక్తాః
మాం పశ్యతి ద్రువంసరః
వాఽదిత్యం పశ్యతేభక్తాః
స స పశ్యతి మాం సరః.
త్రిగుణం చ త్రికర్తవం
త్రయోదేవాస్త్రయోఽగ్నయః
త్రయోజాం చ త్రిమూర్తిస్త్యం
కురీయ స్త్యం సమోఽస్తుతే.

సవిత్రిదేవతాక మను గాయత్రిపాసనయు;
 మహాసోమంక్రయ క్షణమహాగమయము; ఆదిత్యహృద
 యంబునను నీ మూఁదను; సూర్యోవాసనా సంబంధ
 మయినది. రావణకథకు బూర్వము; శ్రీరామచంద్రు
 నకు; ఆగస్త్యమునీంద్రుడు; ఆదిత్యహృదయ ముపయో
 గించినట్లు. శ్రీమద్రామానుజ యంత్రకాండమునందు
 గలను. ఆయురారోగ్యకాములు, ఈ యాదిత్యహృద
 యము పఠించి సంప్రదాయముగలరు. శైవులీ యాది
 త్యుని; శివు స్వయంభువులలో నొక్కఁడనియు; వైష్ణ
 వులు; శింశుక్రమందును వారాయణుని పీఠంపలమగ్య
 పుత్రి యనుటచే; సూర్యవారాయణుని పుత్రియనియు;
 అక్షయమలు పరబ్రహ్మస్వరూపి యనియు; మును
 డువులు; మోక్షమునకు ద్వాగంబనియు; యజ్ఞులు
 బ్రతుకగుడి యనియు; పుష్కాంతము; సర్వలోకల
 గుల కాధానములు; స్వప్తికీలయంబులు గావించి;
 సగంక్షోతియనియు; ప్రకృతికాస్త్రవేదిలు; చిత్రవిచి
 త్రప్రకృతి పరిణామంబునకును; వికాసంబునకును;
 ప్రాణధారియనియు; అవిద్యవీరు ప్రాకృతిక పరా
 గంబనియు; వైశిమల వేదియఁడనియు; చామప
 వైష్ణవవీణులు; మహాపురకాధానం డనియు; ఆరో
 గ్యకాస్త్రవేదిలు; శేషోపయండును సూర్యునివలననే
 కలుగుచున్నదియనియు స్థితి తలవిధములుగ నర్థించుచున్న
 వారలు. ఇట్లు ప్రతించుట, వానివారి సిద్ధాంతముల
 ప్రకారము; సత్త్వముగనే కన్పట్టుచుండును. ప్రాచీన
 ముగ పారమత మొకటికలదు. అష్టపతీపురాణములలో;
 ఆదిత్యపురాణమొకటి. ఇందు సూర్యునిపేర ప్రభావం
 బును; దీపమాసమ్రుత్సవములు కలుగు విధంబును లోకా
 లోక గోళవిషయంబులు; ప్రతిపాదంపఁబడుచు
 మండల మగ్గగతంబు పరంక్షోతిస్సు; జగత్కారణం
 బని సిద్ధాంతీకరింపఁబడు ఇట్టి మహామహిమగల యాది
 త్యుని పూర్వనివాసులు ప్రాణికాలమునందు బలించు
 వారి కామురారోగ్యైర్వర్ణంబులు కలుగును.

శ్లో. ఆదిత్యః ప్రథమం నామ
 ద్వితీయంతు దివ్యకరః
 తృతీయం భాస్కరః ప్రాక్తం
 చతుర్థంతు ప్రభాకరః

పంచమంతు మాప్రాంకు
 ష్టమంచైవ త్రిలోచనః
 సప్తమం హరిదత్వీచీ
 ఆష్టమంచ విభావము
 నవమం దివ్యకృత్ప్రీతం
 దశమం ద్వాదశకృత్
 ఏకాదశం త్రయమాత్రి
 ద్వాదశం సూర్య ఏవచ
 ద్వాదశాదిత్యనామాని
 ప్రాణికాలే పతేన్నరః
 దుష్స్వప్న వాశనంచైవ
 సర్వదుఃఖం చవత్కలి
 దిద్దుగిష్టపారంచైవ
 దాదిద్యం వారతే ధ్రువం
 సర్వతీర్థప్రదంచైవ
 సర్వకామప్రసాదం
 యాపతో ప్రాప్తిరుతాయ
 భక్త్యావిత్తిమిదం కరః
 సౌఖ్య మాయ సభాఽఽరోగ్యం
 లభతే మోక్ష మేవచ.

ప్రాణికాలమునందు భక్తియుక్తులై ప్రతిదినం
 బును; పైఁజెప్పబడిన ద్వాదశనామాములను బలించు
 వారికి, దుష్స్వప్న వాశనమును; దుఃఖపారంబును; దిద్దుగి
 ష్టపారంబునై వాశనంబును; సర్వతీర్థ ఫలప్రదంబును;
 సర్వాభిప్రసాదము; సౌఖ్యంబును; అయురారోగ్య
 మోక్షంబులును గలుగునని చెప్పఁబడినది. కాఁబట్టి;
 ఆదిత్యప్రభావంబును; కిరణములనుహితును; ఎంతెక్కించి
 ప్రాసిన నలలికాను. వేదకాస్త్రములయందుఁ జెప్పఁ
 బడిన విషయములను; ఇప్పటి ప్రకృతికాస్త్రవేదిలు;
 శోధనలవలన బరీక్షించి లోకమునకుఁ బాపులనలవ
 విశ్వాసము కలుగుచున్నది. ప్రాచీనవార్యుల విజ్ఞానము;
 పాశ్చాత్యప్రకృతి కాస్త్రవేదిలచే నానియాపఁ బడు
 విజ్ఞాన ప్రాచ్యులకు విశ్వాసము జనింపకుండుట కాల
 మహిమము. కాఁబట్టి భారతీయులు ప్రాచీనవిజ్ఞాన
 మును బరిశోధించి; భారతవర్ష మహిమ నభివృద్ధి
 కీయుడగుగాఁతెరుని ప్రార్థించు చున్నాఁడను.

పద్మావతీపరిణయమున చారిత్రక విషయములు

పరుమారు సుందరవరములు గారు

పద్మావతీపరిణయము కాశ్యపినిగనివాని యను శ్రీశైలు వసు కవివర్యుడే రచింపఁబడిన ఆరాధ్యానముల గీర్వాణమంత్రాప్రబంధము. ఇయ్యది, కాశ్యపినిగ రాధీసుం డైన శ్రీమహామండలేశ్వర బ్రహ్మరాజులంగారి కంకిత మీయఁబడినది. ఈ బ్రహ్మరాజు శ్రీ. శ్రీ. గౌరంగేశ్వర లకు మధ్య రాజ్యపరిపాలన మొనర్చి యుండెను. ఇతఁడు గీర్వాణాంధ్రమలయం నపనూన మగు పాండిత్యమును గడించి యుండుటచేకాక, విద్వాంసు లగు పుష్కరుపండితుల వాదరించి తనయాస్థానమున నుండుకొనియుండెను. ఇదిని యాస్థానమందలి కవులచే ననేకములను సంస్కృతాంధ్రశ్రవణముల రచింపఁబడినవి. వానిలో నీ పద్మావతీపరిణయ మొకటి. కవి పంకామ్మడని శతాబ్దపు కవిపటివాఁడగువాడు, నర్జునమలయందును, సాగరమలయందును, ప్రాంతికాలపు, చాందసవర్ణమునీ యాలంబించియున్నాడు. ఇతని కవియనం వదిలియోక్షులును, ఆనంద కము లగు దీక్ష భక్తములును లెక్కఁబడికొని కాన వచ్చుచున్నవి. కళావస్తువు శేషవలధామం డను శ్రీవేంకటేశ్వరునికిని, నారాయణ పుణ్యముం డైన ఆకాశ భూపతితనయ యను “పద్మావతీదేవి”కిని జరిగినవివాహమును గూర్చినది. కళాసంహర్షముల గ్రంథములో మూడింటి నొకభాగముమాత్ర మే నాక్రమింపవు. రిక్తివై గ్రంథభాగమంతయుఁ గృతిర్నిర్ణయముక, పండితీయము ననే వినియోగింపఁబడియున్నది. దీనిని “ప్రబంధ”మనఁబడు కన్న “పండితీయ” మని నుడివిని పాఠింపదు. దీనికి కాశ్యపినిగరనానియే యను శ్రీ దేవకొండ ముద్రాపాత్రుని యను వాఁడఁడు అంధ్రపాత్రాభ్యాసమును రచించి యున్నాడు. ఇతఁడును శ్రీ బ్రహ్మరాజులంగారి కాలములో నుండినవాఁడే, కాని యీకవి రచించిన “కంచి దండక” మను చిన్నగ్రంథమువలన నతఁడు బ్రహ్మ

రాజాసంహర్షమునూప నీచించియున్నట్లు కన్పట్టుచున్నది. పద్మావతీపరిణయమునకు సాకష్టకపు విలువకన్నను చారిత్రకపువిలువచే మౌఖ్యముగ నున్నది. చారిత్రక విషయములందుఁ గూడ నక్కడక్కడఁ గొన్ని కొసయలు కన్పట్టుచున్నయవి. ముగ్ధంబులమునఁ గాశ్యపినిగ, పండిత మొకింతయును, పక్షినిగింపూదేశిపులునంద మిందుకయును తెలిసికొన వలగుచున్నది.

కాశ్యపినిగర రాజ్యాభిషేకమును సూర్యునికే శ్రీయలనుఁ జేరినవారిని యిందుగలకు. పిరివంశమునకు నూలపురుషుండు కలికాలనాథుఁ డనినూపఁ జెప్పఁబడినది. ఈకలికాలనాథుండు పక్షినిగింపూదేశిశ్రీయందు ప్రఖ్యాతిఁ గాంచియున్న “కలికాలనాథుండు” గాఁడు. ఇతఁడు శ్రీ. శ్రీ. గౌరంగేశ్వరమున రాజ్యమునకు వచ్చినట్లు శ్రీకాశ్యపినిగర సంఘానాథీసులవద్ద నున్న రికాండలనుబట్టి తెలియుచున్నది. శ్రీశైలుమహాశ్రీ మీతని కలియుగము నానందవేల పత్తిగములకుఁ దెగవారివాఁ డని చెప్పుచున్నాడు. ఈమాటన న్యుదగినదిగాఁ జోయెటలేదు ఏమి, కలికాలనాథుని పేయిసంవత్సరముల వెనుకనున్నవానిగాఁజెప్పి, పిమ్మట, క్రమముగ మునగు నూర్గురు రాజుల సంక్రమమును జెప్పెను. కనీషము తగమున కిరునదిగూఁచిత్తిన ముడైనను రాజ్యపరిపాలనావకాశ మొసఁగిన నూర్గురికిని నెందువేల యేమరు వత్తినములు కావలసియుండును. ఇతనియభిప్రాయమిహారము పేయిసంవత్సరముల కాలమే కలికాలనాథునికిని మనకును వ్యభిన్నము. అందుచే నింతకంటె బలమైనవియు, నన్యుఁడనినవియు నగు సంసానమందలి ప్రాంతలమీదినే సాధారణపడి వచ్చును.

తెంచిన శతాబ్దములోనే “కలికాలనాథుండు” నారాయణపురమును రాజధానిగావొనరించి రాజ్యమేలి

నని మనము విశ్వసించవచ్చును. ఈవారాయణపురమును నది ప్రస్తుతపు చిత్తూరునుండలముగాని కార్యదినగరము నకు తూర్పున పదిమైళ్లదూరములోనున్న వారాయణ పరమే. ఇప్పటికిని వారాయణపరమందు పాడుపడిన కోటయు, పద్మావతీ పరిాయమానం జ్యోతిర్లింగమున "కల్యాణాచేక" పేర్కొని దేవాలయము"ను గలవు. కలికాలనోరుండు శేషాలయమునకు దక్షిణభాగమున "తొండమానా" ఉండెనుపురమును నిర్మించి యందు తిరుప్పావైను డిగు "తొండమాను"ని ప్రతిష్ఠించెను. ప్రస్తుతము చెందెనికి సమీపముననుండు తొండవాడలోని ఈతొండము నాడై యుండనోవును. ఈ తొండమానుని పేరనే కార్యదినగరరాజ్యమునకు "తొండమాను," తొండ నుండలము, "తుండీరనుండలము," అను నామములుగలిగినవి. ఈవిషయమునే శ్రీకైలకవి తిరుప్పావతీపరిాయ నుందు,

"తామన తొండమక్షపరీ త్యా
భ్యాజ్యుల క్కంపరాక్రమక్క;
తదా ప్రభుశ్యేన పురి ప్రసిద్ధా
బధూన సా తొండమరాజధానీ."

అని నుడివియున్నాడు. ఈరాజ్యమే దిక్షరించి తొండమానుని జేతక కొన్ని సంవత్సరములకు రాజ్యము నకు వచ్చిన రామభూపాలునికాలములో

"ప్రాచీనం నందమగ్ధ్య పుర్యాంభోశ్చ పశ్చిమం.
అరుణాద్రే దుదీచీనం శ్రీపుర్యా దక్షిణాత్మకం.
తుండీరనుండలంహమ్న పాలయామానప్రభుః"

పడమర నందిదుర్గము, తూర్పుబంగాళాఖాతము, ఉత్తరమునఁ దిరుపతి, దక్షిణమున అరుణాదలము, సరిహద్దులు గల్గిన వికారరాజ్యముగ దిక్షరించెను. నందమగ్ధ్యము ప్రస్తుతపు చోళసంపాపురమునకు పడమర నేను మైళ్లదూరములో నున్నది. అరుణాద్రీ యనునది బహుళః తిరుత నియే కావచ్చును. ఈసరిహద్దులలో ద్రావిడులు పెరిగి

నను మనకంటె కఠినమగు. చరిత్రయందును ఈప్రదేశ మనవారిచే బాలింపఁబడినట్లు గన్పట్టును. కాన ఈతొండముంపలము మొదటినుండియు వాంఛితకేయక నే యుండెను. దీనిని పరిపాలించిన కలికాలనోరుండు మున్నగు వారు గూడ వాంఛితే యుండును. ఈవంశములో మార్పులుగాని, మతసభాసా సంస్కరణలుగాని జరిగినట్లు చరిత్రయం దెప్పుటను గాన్పించుచే విరాంధ్రులని నిర్ణయముగ నున్నవనగును.

కలికాలనోరునికి చిమ్మట రాజ్యమునకువచ్చిన తొండమానునికాలముననే తిరుపతి వేంకటేశ్వర దేవాలయము నిర్మింపఁబడినది. తిరుపతిదేవాలయమునకు నిర్మిస్తేవేద్యారాధనల కీతము దానమొసఁగి కానము వ్రాయించి యిచ్చెను. ఇతనికిమారుఁ డగు వారాయణ రాజు కాలములో వారాయణపురము రాజధానిగాఁ గలిగిన సగమురాజ్యము వేంకటేశ్వరునాజ్ఞ ననుసరించి మైక్కిలీయుల కొసఁగఁబడెను. విక్రింద సగరాజ్యమునకు గుణికాచలమున * మఖ్యపట్టణముగా నొనర్చికొని కలికాలనోరుని వంశజులు వాలించుచుండిరి. అట్లు రాజ్యమును స్వీకరించిన మైక్కిలీయుల వంశముండే ఆకాళరాజు. ఈయనకాళరాజు కొమరితనే వేంకటేశ్వరుండు పెండ్లి యాడెనని చెప్పెదరు. ఆకాళరాజునకు చిమ్మట వారాయణపురమునకు చేరిన సగరాజ్యమునూడ భూమిని వంశజుఁ డగు వేంకటరాజునకు సంక్రమించెను.

ఈవంశమందలిరాజు లందఱును వీరవైష్ణవులు. వీరికి వేంకటేశ్వరుండే కులదేవత. వీరివంశములో జన్మించిన రాజు లందఱికిని సాధారణముగా విష్ణుపర్యాయనామములే పేర్లుగా నున్నవి. కాని యెప్పులప్పుడు కొన్ని వైవవామములు గూడఁ గలవు. తిరుపతిదేవాలయము దేవాలయ మనియు, నయ్యది గొండులరాజుల ప్రావీణముచే విష్ణులయ మొనర్పబడిన దనియు వైష్ణవులు వాకో నెదరు. కాని శిల్పకాస్త్రజ్ఞులు ఈవిషయము సంగీకరింపకు. తిరుతనియందని శ్రీమద్రామాయ్యాస్వామి దేవాల

* దీనికి చిరుతనియనియు, తిరుతనియనియుఁ జేరు. ఇప్పుట రాజ్య ముండినందులకు గురువగాఁ గొన్ని కేరీలములైన మంటపములు భూగ్రస్తమైన పురాతనవస్తువయమును ఉన్నట్లు తెలియుచున్నది.

యముగూడ నీకొండమండల రాజ్యాధి పనులకీతనే నిర్మింపఁబడినదినిబట్టి నదికేకలకేదముల నీరాజు లం తగా పాటించినవారు గారనియు, పరమరీసానుల నియు తెలియుచున్నది. కాంచీపుర దేవాలయమున గోపురమును ప్రభోకేశ్వర దేవాలయ నిర్మించి యిచ్చెను. దీని కన్నిటికిని కాసనము లున్నవి గ్రంథముందు నూడ నగా కెప్పుడవచ్చి గాని యది కంటి కగపడుటలేదు.

ప్రస్తుతము రివపరిలోనున్న శ్రీరామదేవాల
యము జరుపనిచే నిర్మింపఁబడినదిని యందు జనప్రతి బులున్నది. దేవాలయములోని యొకకలకాసనము గూడ నదివయమును గ్రువపలుచు చున్నట్లు గిచ్చిపై డిని. ఈజనప్రతిబు మిఠలాపురాక్షిప్తము దను జనకరా జుని యది యచ్చటినాడు భ్రమకొండమందు. కాని యాజ నకుడు తొండమండలరాజు పుత్రులలో నొకఁడును, శివారలమున కుత్తరభాగమున "జనకపురము"ను పాలిం చినవాఁడును నుచు జనకరాజు గావచ్చును. అందు క్రీ. శ. నాలుగవ శతాబ్దమునకో, యైనవశతాబ్దమునకో ముననో కీర్తించి యుండవలయును.

పద్మావతిపరిణయమందుఁ దొండమండలాధీశుల కును, ఇతిరరాజులకును గల సంబంధ మచ్చటచ్చటఁ దెల్పఁగా జరియున్నది. కుండేనగరాధీశుని తినియను కిరిలో నొకానొకరాజు కలియఁబడెను. కుండేనగరము చునాభాగతికాముని కుక్కుడేదీవి తండ్రి యాని ధీమృతికి నాధిపతిగా నుండినది. ప్రస్తుతము గోవిందాధీశమున ఆంధ్రదేశపునరీహస్యమును బోలెడి యున్నది. మఱియొకరాజు కలింగదేశాధీశుని పుత్రులకు పెండ్లి యాడెను. ఆకాలమున కలింగదేశాధీశుఁ డెవ్వరో చెప్పబడలేదు. కొండేశ్వరరాజు శ్రీమత్తులచే నీకొండఁ బడిన నరపతిరాయఁ డనువానికి సాయమొనరించి నట్లున్నది. ఈ నరపతిరాయుఁ డెవ్వఁడువాఁడో తెలిసి శ్రీమత్తుల రాజు చెప్పబడలేదు. సాక్ష్యసింహుఁ డను రాజు విజయనగరదేశాధీశుఁ డను బుక్కమహీపాలుని కిని, తినియగిరిరాజునకును కలిసెను. ఇందులో బుక్క

రాయలపక్ష మునలించి శ్రీమత్తుల నోడించి యరినిచే మవ్వనలఁబడెన నని,

"కెమ్మంభావతయే బుక్క
రాజాయనా మహీపతిః
యుద్ధే సహాయం కృత్వాన్వై
శ్రద్ధా రాజ్య ముత్తమినే
అదా దుదయగిర్యాఖ్యం
దుగ్ధంధ పుర మగ్నిమయమ్"

క్రీశైలుఁడు నుదయపున్నాఁడు. సాక్ష్యసింహుని పరాక్రమమునకు మెచ్చి బుక్కరాయ బారా నమిలి ముగ గొరవించెను. ఈకాలముముదలు తొండమండల రాజులకు "సాక్ష్య" ఓగడము నానంకమునాని కిచ్చి బడుచున్నది¹ ఇయ్యది బుక్కరాయనిచే వొనగఁ బడిన దీనిని పై యునినోపును. ఇప్పుడిది దీనిని కులు సాక్ష్యవీరుడమును తినినామముతో చేర్చుకొ న్నాడు. అంటేయే కాక తొండమండలము నరీహస్య లలో నుపయోగించు భావ్యపుకొలఁతపరిమాణములకును "సాక్ష్యతాములు", "సాక్ష్యలములు" అను పేర్లు గలవు. ఈ ప్రాంతములలో నదినిదమును గూర్చిన కట్టకల లనేకము లున్నవి గాని యది విశ్వసనీయులుగా కోపవు. బుక్కమహీపాలుఁడు క్రీ. శ. ౧౩౫౫ వ సంవ త్సరమున రాజ్య ము నకు వచ్చియుండెను. ౧౩౭౭ వ సంవత్సరప్రాంతమున కీ క్రీశైలుఁ డెవ్వఁ డేదెబ్బాను కాస నమునలన విడిచిపెనుచున్నది. ఇతినికాలములో నుదయ గిరి హరిహరరాయల రెండవకన్మృదను కంపరాయల బునాగుడను "కుమారకావ్య మొన నును" పరిపాలించు చున్నట్లు శ్రీ కుంభూరి శాక్ష్యవీరుగారు వ్రాసియు న్నాడు. ఇట్టి బుక్కరాయలకును, కుమారకావ్య కును, యద్రథము సంభవించుట పొసఁగదు. కాని కుమార కావ్య కాలములో నదినినోగలు దానిని ముట్టడిం పుగా వారినిపారక్రమమునకు సాక్ష్యసింహునిసాయమును బుక్కరాయలు కోరియుండవచ్చును. ఈ యూహా శ్రీలక్ష్మలవియుక్క "కెపు" శబ్దప్రయోగమునలన మరింత బలపడుచున్నది.

1. తివాప్రశ్ని త్రియం రాజా సాక్ష్యదీ తినివాంకితిః. ప. ప. ప. ౫, శ్లో. ౯౧.

ఇక విజయనగరప్రాంతమే కిష్కింధ యను వారిపక్షమున శ్రీ శైలమునుసాత్యు మొదలగువన్నాయు సుప్రసిద్ధి చరిత్రకారు లగు వైనుగారును విజయనగర ప్రాంతమే రామాయణములోని కిష్కింధయని వాకినుచున్నాడు. కీ. కీ. లక్ష్మణరాయ మహాశయుడు తన "మహామృతీయ యగము"లో నీవిషయమును నిరూపించియున్నాడు. మహారాష్ట్ర పంకితి సింహమును, సుప్రసిద్ధపరిశోధకులు నగు శ్రీ భాంజార్యులు పంకితులవాగు కిష్కింధ కుంకభద్రావదీ ప్రాంతమే యని సహేతుకముగ నిరూపించియున్నారు. ఆంధ్ర కేశియుగో మహాభారతమునుగూర్చి గొప్పగు చారిత్రిక పరిశ్రమ లను, సర్విన శ్రీయుత పెండ్యాల, వేంకటసుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారు తమమహాభాగవతచరిత్రమునది భారతకాలపు వేరేపలుములో కిష్కింధా కేశియును కుంకభద్రావదీతీగ మున చూపెట్టియున్నారు. ఇప్పటిపరిశోధకులేకాక, శ్రీ శైలమును ఆరవి పూర్వమునుగూడ కిష్కింధ ఆంధ్ర కేశియులోనిది యని తిలచుచుండిరిని "కిష్కింధావతియే ఋక్కరాజా యాసా మహిపతి" యను ప్రమాణము లివల ద్రువపడుచున్నది.

ఈసాశ్వరాజులలో మువ్వరు తమపూర్వీకుల చరిత్రములను సమగ్రముగ వ్రాసిరిని యిరువ్వుది గాని యాచరిత్రములనాది మగవములై నను. వీరికి "వాసాము" ధ్వజము. ఆంధ్రశైలినిభారతమునకు కృత్రిమమును నాగుననగరింగరాజు, ముల్లయగవిప్రదీతి మైన విప్రవా రాయాచరిత్రము నంకితముగాఁ గొనిన శ్రీతిరుమల రాజు మున్నగువా లేకార్యటివగరసంస్థానాధిపతులే. ముగ్ధుల వేంకటాచలకవి తనదంప్తరామాయం ప్రబంధమును క్రీ. కీ. ౧౭౦౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమున నుండిన² కనరాజున కంకిత మొనర్చియు

న్నాడు. ఈ కనరాజునకుఁ బిమ్మట రాజ్యమువట్టుచున్నది వేంకట పెరుమాళ్లొక కాశ్యటివగరమును నిర్మించినవియు,³ దానినే యతిడు రాజధానిగాఁ జేసికొనినవియు పద్మావతీ పరిణామములోఁ గలను. కాని యిది పారంబాటు. వేంకట పెరుమాళ్లొకను పూర్వము రాజ్యముచేయుచుండిన కనరాజున కంకిత మొనర్చుచుండిన చంద్రారామాయమునందే కాశ్యటివగరప్రశంస యున్నది. కనరాజునకుఁ బిమ్మటనే యిరువ్వుగుము నిర్మింపఁబడి యుండిన⁴ గనరాజుకాలమునాఁ నెను వేంకటాచలకవి దానిప్రశంసః జేసియుండుట పాసఁగదు. అదియుఁ గాక ముగ్ధులవేంకటాచలముగారు సమకాలికులచేతనో, లేక అంతకు పూర్వపుచేతనో గంపఁబడిన శ్రీవేంకటేశ్వరార్చకములోఁ గూడ "కార్యవేళి ప్రపన్న వేంకటరమాకంఠ మనోబల్లభా" యని శ్లోకమునఁబడి యున్నది. కాన శ్రీశైలకవియొక్క ఊహ పారంబాటని తేలుచున్నది.

ఈసాశ్వరమునకు మూలపురుషుఁడగు కలిగాలముడు శేషాచలప్రాంతమునకు మృగయానినో దార్ల మిరిగి యెలుల పుష్పపరియాస పురాణియున్న⁵ వాగకన్యకను గాంధర్వవిధిఁ జెండియాడెను. గ్రంథకర్త నేను ముమ్మనదించిపట్టు వారసపుష్పికో నీకగను గదించియున్నాడు. ఈనాట తనరాశి యనుప్రశ్నకు వాతాళములోని వాసుకినింకి లని గ్రంథకర్త ప్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాడు. కాని యిది పూర్వకపు లం దిహిసాంప్రదాయము ననుసరించినదే. వాగు లనఁగా మనుష్యుల⁶ గాతీతులు కాగనియు, మనుష్యులలోనే యాటవికజాతివారగు బోక తెగవారనియు, నాధునిక చరిత్రపరిశోధకులు నుడుపుచున్నారు. భారతచరిత్ర

1. ప్రస్తుతపు జరిగించారు చరిత్రములకై పరిశోధనసర్వీ యాంధ్రలోకమునకు సమర్పించిన యాంధ్ర చారిత్రిక పరిశోధకుల కమాల్యులుగు వాయుమును జేసినవా గగులము.
2. కనరాజునకు శేషరాజుని కూడ నామాంతరము గలదు.
3. గ. తిలవంతరం తనజ శ్రీవేంకట పెరుమాళ్లభిక్తు మూర్ధాభిషిక్తః, నై జదిభిత్తిసమయే కాశ్యటివగరం నిర్మాణయా.
4. పద్మావతీ పరిణామము కేంపెని సముత్సక్తము—శ్లో. ౨౦-౨౧.

కర్ణలకు శ్రీవేంకట సుబ్రహ్మణ్య కాశ్మీరానగరాధిపతి యభిప్రాయపరచుచున్నాడు. తెలుగుదేశములో విశాఖపట్టమండలములో గూడ నాగులనెడి యొకతెగ వారున్నారట.¹ కలికాలచోరుడు పరిణయమైన నాగకన్య గూడ మనుష్య శ్రీయే కాని పాములకాతిఁజేందినవిధిగా నుండిపోవు. ఆమెరావతి మున్నగు మృతములలోనే కాక, దిగుపరియందలిశేవాలకు శిల్పములలోగూడ వాగశ్రీలు మనుష్యకార పర్వములుగా మున్నట్లు చిత్రింపబడి యున్నది. మనుష్యకార మతోఽర్పకాగమ చేర్పబడుటకు కారణము అప్పటి కాలపు బాహ్యకపు బాంధవపు సమ్యక్మే గాని తేరుగాదు. ఏకాలమందు గాని ద్వంద్వకారముగలిగిన ఇట్టి ప్రాణులున్నట్లు యేకేశ్వరీతములు గాని నుడువులు లేవు. కాబట్టి యీవాగకన్యగూడ మనుష్యవనితగనే యుండినట్లు నని నా సమ్మతము. ఇత “విలాసవతి” యనఁబరచు నాగకన్యకును, ఆమెమంత్రినునకును వారు పాతాళములోని పర్వములు గానన్న “నాగు”ల నెమలేకొట్టబ్బిన దని విచారించవలసి యున్నది. కలికాలచోరుఁ డాకన్యను గాంచినది వేంకటాచల మని యిది ముఖ్యచెప్పఁబడి యున్నది. ఆవేంకటాచలమే యాకన్య యొక్కయు, నామమంత్రియలయొక్కయు నివాస స్థానమై యుండవలయును. ఈ వేంకటాచలమునకే “శేషాచల” మని ప్రసిద్ధి వామము. “శేషపర్వతము” “నాగపర్వతము” అనునది పర్యాయనామములు. శేషుఁడనగా నాగుడు. ఈ వృత్తియే తిరుపర్థిలపురాణముగూడ నిరూపించుచున్నది. పద్మావతీపరిణయములోనే యొకచోట శ్రీవేంకటేశ్వరుని పుట్టులో నుండె

నని వ్రాయఁబడినది. పుట్టులో నుండునది సామాన్యముగ నాగములే. ఆ పుట్టులో నుండినమాత్రమే వేంకటేశ్వరుండుగ వెలసియుండును. గ్రామలో జను లాతని నానుడి యని తలంచుట సంభవము. ఇట్టి భ్రమచే నద్దానిని నాగ పర్వత మని పిలిచి యుండి కనుబయు సామాన్యము కాను. వృత్తియేదైనను వేంకటాచలమునకు నాగ పర్వత మని పేరున్నమాట నిజము. ఆ పర్వతమందు నిలిచియుండుటచే “విలాసవతి”కిని, ఆమెబంధువులకును, నాగులను నామము పెచ్చియుండును. నగమున నివసించువారుగాన నాగులను నామముగూడ పరిగమించి యుండువచ్చును. స్థలమునుబట్టి వెంకటాచలములు గలగుచుండుట ఆంధ్రదేశములో గ్రామవిషయము కాదు. కాబట్టి యీవాగకాంత మనుష్యవనిత యనుట కాంధము సందియము లేదు. నాగు లాటవికబాతిఁజేందినవారని విజ్ఞాను మతవుచున్నారు. అటువికబాగులనఁగా నాకాలమున ఆద్యులవాడి కోర్వక అచివులను జేరిన అనార్యసంతతివారై యుండివుచ్చును. విలాసవతి గూడ నట్టియనార్యసంతతికి చెందిన దగుటచేతనే కాబోలు కలికాలచోరుఁ డాయమ నారాయణవరము నకు తన్ను వెదకుమ పెచ్చినపు నామెను పరిగ్రహింపఁ శంకించెను.² ఇదియే కాక దీరి కిష్టజిగిని జన్మించిన తొంపెనూనుని తనతోనుండుకొనక తొంపెనునాటి కనిపెను. కలికాలచోరునిని నాగులకును పరిగఁగూనంతిర ముండిన సంబంధముల బట్టియడఁగా నాగులనాద్యులే యని వమ్మనలవినచ్చుచున్నది. నాగులనాద్యులే యీ నచో విలాసవతీకలికాలులపరిణయమునలన ఆర్యావార్య సంకలనమున కిది యొక ఉదాహరణము.

1. శ్రీమహాభారత చరిత్రము.
2. ఇచ్చెను కక కేమంతెటారుష్యంతుల సమాగమమును పోలియున్నది.

౫

సోమనాథపురము

సోమనాథపురమున నున్న మండరముని కేళిని పోవు దేవాలయము చోళుల శిల్పమునకు గొప్ప నిర్మితము. సోమనాథపురము మైసూరును కిరువనెల్ల మారమున రావేరి వానాశ్రమమున నున్నది. శ్రీ. శ. ౧౨౬౮ న సంపత్నిరమున సోమనాథుడేవతాదీశుని దేవాలయమును కట్టించెను. ఇతడు శ్రీ. శ. ౧౨౫౪ మొదలు ౧౨౯౦ వఱకు రాజ్యముచేసిన-చోళులరాజుమూడవ వెంకటాచలదేవరాయల నొక శిల్పమునొక్కగా నుండినవాడు.

సోమనాథపుర మొక బ్రాహ్మణాగ్రహారము. 'సోమ' నామాంతరముగల సోమనాథుడును, 'నాథ' యను వారినిపెట్టియు దేవాలయమును గట్టించిరి. ఆసోమనాథపుర ముఖంబునంకితి మండీరము. వారి తగ్గ వ్యాకరణమీమాంసాదిబ్రహ్మవిచారచర్మలను ప్రత్యేకమున నచ్చటి చిలుక లభ్యమిందేటివి.

ఈ కేళిదేవాలయము త్రికూటదేవాలయము, ప్రతికూటమునందు నొకగర్భగృహము, నొక ముఖమంట పముగలవు. మాడుకూటమునను మాడుమూలల నున్నది. ప్రధానకూటము తూర్పుమొగమున నున్నది. తక్కిన రెండును ఉత్తర దక్షిణ ముఖములయి మొంకింటి కను దొంగిలయున్నవి. ఆలయమున కొక్కటియే ద్వారము. ఆలయము నిడివి ౫, ౨౫; వెడలుపు ౫, ౧౭౭. బేలూరు

నందులకే నిది ప్రాంగణచార్యమున నున్నది. ఆలయము చాట్టను తిరిపేయయిన పుంజుకొలి గలదు. అం నిరువది నాలుగుగదులు గలవు. వానియం దిప్పుడు రెండుదొంగ మాములు గానవు. ఇతర చోళులయిసలదేవాలయముల వలె నీకూటముమునునొకతాకృతి నొకవేదిక పైనున్నది. వేదిక ముక్క ప్రతికోణమునను గలప్రతిమ నున్నది. వేదికనంటి యింక వెన్నిమో దేవతప్రతిమలు గలవు. ద్వారమున కొంతకొంత వేదిక నామకొని రెండునుంటుప ములున్నవి కాని వానిశిఖరములు పడిపోయినవి.

ప్రతికూటమునకునుగల శిఖరము కడు రమణీయ ముని శిల్పముతో నొప్పయి ఆలయమున పంతుము నాంబ గ్యము నొనెనొచ్చుచున్నది. ఇది "ఒకదానికన్న నింకొకటి చేసినయిన అందముగానున్నదనవలసిన నీమూడింటిదే చెప్పవలెను. అమునుండి ౩౭ అడుగుల ఎత్తుగల యీ గోపురములయం నొకయంకుళము మేర అయినను కొన్ని లంకార విహీనముకాదు. కేళానంపన్నము, సువిద్యమన యిన శిల్పముతో నొప్పియున్న యిది యొక్కొక్క మనస్సును ఆకర్షించునది. నీనియంగు గల అనంత దొంగసముదాయము, తెల్లనిచేళము గలదీక్షిగ నంబక సముదితముగ నున్న"దని ప్రశంసకెక్కినది.

తూర్పుదైపునగల మండరికూటమున కలుకూటము గల పిల్లగోడలు గలవు. వానినిదన నున్నట్లు లాగోడల మీద నెద్దముగ పశ్చిములను పగులు గలవు. ఇటుగల దగులలో నాలవదానిపై ర"మాదయగమాన నున్న

గాకలేకాక భారతభాగవతముల నున్న గాథలను చిత్ర మాపమున చెక్కబడి యున్నవి. ఈ కట్టకటాలకు మీదుగా పలకరాతిరేఖలు కలవు.

ఈశిల్ల గోడ ముగియుచున్న మండలికూటము యొక్క బనుకట్టి మూలముండి సరింధగవాక్కుములకు మాడుగు సుందరముగ తెక్కిన విగ్రహములనుండి యొకటి ప్రారంభమయి మిగిలిన దేవాలయభాగమున, చుట్టి చుట్టుగాన్నది. ఈవిగ్రహములు ౧౯౪. ఇవి పురాణా గులు కేర్పడిన వివిధ దేవతలవి. ఇవి వెలుపలిగోడపై నున్నవి. వీన్నిక్షింభభాగమున ఆరు అడ్డుచుట్టలున్నవి. వీనిలో చివర రెండును హా శిరీడునందులరేనే దివ్య మృగ పక్షివిగ్రహములతో నిండియున్నవి. పైదేవతావిగ్రహ ములవరుసకుమీదుగా పశ్చిమపున వోకరాతిమాలమున్నది. దానిపై నొంటిగను, జంబుగనుమన్న గోడచాలుపు స్తంభ ములమీద చిన్న చిన్నగదులు వెరుసగా గలవు. ఈగదుల నంటి సచిత్రమైన ముంజాడన్నది.

ఇతర దేవాలయముల ద్వారబంధములవలె ఈదేవాలయ ద్వారబంధమున శిల్పము, కానరాజుండుట వింతగనున్నది. ఈ ద్వారబంధము శిల్పకళావ్యమయే చిహ్నమవును.

దేవాలయపు గోడల వెలుపలివైపున నున్నంత విరివిగా లోపలివైపున శిల్పము కానరాదు. తిరిమైన పట్టినట్లు సుంద్రముగా చెక్కిన స్తంభములపైనును, లో కప్పునను సుందరశిల్పసంపద పరిమితముగ గలదు మాడు కూటములలో ద్వారమున కడుట నున్నది ప్రధానకూట ము, అదియే కేశవాలయము. అందలి కేశవిగ్రహ మిపుడు కానరాదు. కేశవియో కొన్నివిగ్రహము లున్నవి. తక్కిన రెండియందును తొలుతి ప్రతిష్ఠించిన దేవతా విగ్రహములే కలవు. దక్షిణకూటమున వేణుగోపాల విగ్రహ మున్నది. వేణువుమాత్రము విరిగిపోయినది. ఈ త్తరకూటమునందు జనార్దనస్వామి విగ్రహ మున్నది. ఈ రెండును సమర్థు లను శిల్పుల నిరంతరకృషికి నిమగ్నన ములు.

కేశవాలయమున, రెండువైపుల, శిల్పసాంకేతికము లనురెండుగూర్తున్నవి. వానిలో రెండువిగ్రహములున్నవి. శిల్పమునుబట్టి యవియొకటి గణపతివిగ్రహము, రెండవది మహాదేవునకున్నది విగ్రహము నని చెప్పవచ్చును. ఇట్లు కేశవ, వైష్ణవకేశవతావిగ్రహముల వోక్కొక గూర్తులు యాశిల్పవిధానమున (?) మిగుల సహజము. కాని ఇదియోయిదిపలకటాలకు గల బహుమతాచిత భావమును కొంతవఱకు తెలియజేయుచున్నది.

ఈదేవాలయ నిర్మాణమున పనిచేసిన ముఖ్య శిల్పులు:—మల్లికార్జున, రాజయ, చెండయ, రామయ, మనలికర్క, బర్కయ, నంజయ, నిలమయ, ఆమనాగు కొందరు. వారిలో మల్లికార్జునమనెడివే ప్రధానశిల్పి కావచ్చును.

“ముప్పదియొకగురుల యొక్కల నిర్మాణము నిర్మించుట; అంగియోకాక అంగ భాగమునుండి అగ్రభాగము వెళుకు దానిపై సుందరమును, సంపూర్ణ సౌమ్యయునిమును నయి అత్యంతము మనోజ్ఞముగనున్న శిల్పమును చిత్రించుట శిల్పకాగుల యున్నత శిల్పకళాకాళిలమును చాటుచున్నది.”

ఈయశిప్రాయమునే యంగీకరించుచు శిల్పసా గారు “దానియొక్క ఇంచుమించుగ ముప్పదియొకగురులం డును. అది అవామృతప్రవేశమున నున్నచో, శిల్పసాం దగ్య ప్రభావమునకు కొంతలోపము కలిగియుండును. ప్రాకారపరివృత్తిమగు ప్రాంగణమున నితరములగున్నత నిర్మాణము లేవియు లేనిచోట—వ్యాధియప్పటిగో పరికించి—వయ్యడిక కొవైభవము నుత్పాదించజీయుట కం దయు చాలియున్నది. ఈ ఆలయ మీదిషయమును పుష్టముగ నిరూపించినది.” అని వ్రాసిరి.

ఈదేవాలయముయొక్క మహిమను, శిల్పసాంకేతిక మును గూర్చిన యింపైన చిన్నకథ యొకటికలదు. సర్వదేవాలయసామాన్యముగ గరుడ స్తంభ మీదేవాలయ మున కట్టయెదుట లేదు. కొంచెము త్తరమున నున్నది: జకనాచారియను వార దేవాలయనిర్మాణమును పూర్తి చేయగా దేవతలు దీని సాందగ్యమువకు ముగ్ధులై, దీని

యునికికి భూభాగ మన్న మని స్వర్గమునకు గొనిపోవ నెంచిరి. అట్లే ఆనాటియును భూమినుండి పైకి తీరజను. ఈవిధమునగాని జలనాచారి యట్లుకాకండుటకయి వెలుపలికి పైపై గల విగ్రహముల గొన్నిటిని విడుగకొట్టి దేవాలయముయొక్క ఆంఠమును గొరవడికేసెను. అంత నా ఆలయము స్వర్గమునకు హోవక క్రిందికిదిగి యిప్పుడు స్పష్టము వెలకొనెను! ఇది యాకాశ. ఈకాగ్రమున గరుడస్తంభము ద్వారమున కట్టినగుట నుండిక, కొంచెము తొలగియున్న చలమును.

౬

దొడ్డగడ్డపల్లె

దొడ్డగడ్డపల్లెలో హోయిసలదేవాలయశిల్పమున నాదర్శమును చూచుకొంటు దేవాలయమున్నది. ఈదొడ్డగడ్డపల్లె హాసానునకు ౧౨ మైళ్ళపూర్వమున హాసాను-దేవూరు గోధూమకు ప్రక్కన రెండుమైళ్ళమేరనున్న యొకచిన్నపల్లె. ఇచట లక్ష్మీదేవాలయ మందులచే దీనికి నేర్పించుకొన్నపుర మని ప్రసిద్ధిగలిగినది. కొల్లాపురసంస్థాన రాజధానీపట్టణమును కొల్లాపురమున నొక లక్ష్మీదేవియాలయమున్నది. అది ప్రాచీనము, గొప్ప యాత్రాధలము నవి చేరుగాంచినది.

హోయిసలదేవాలయ శిల్పమున చతుష్కూట దేవాలయ మిది యొక్కటియే కానయ్యుచున్నది. విష్ణునిర్ధననుహారా, పర్వి (సూతాదేవి) సమేతుడై తన రాజ్యాగంధసంపత్తిరమను క్రీ. శ. ౧౧౧౩ న నీగ్రామము నేర్పరిచి యచ్చట నీ గుంబళమును కట్టించి నాడు. కాబట్టి ఈ యాలయము దేవూరునందలి చెన్నేశ్వరాలయమునకంటె నాలుగేండ్లు పూర్వము కట్టబడిన దనియు, హోయిసలరాజులు కట్టించిన ప్రాచీన దేవాలయములలో నొక్కటియనియు తేలుచున్నది. హోయిసల విశేష సమాధులమున వాటినికొక దేవూరు

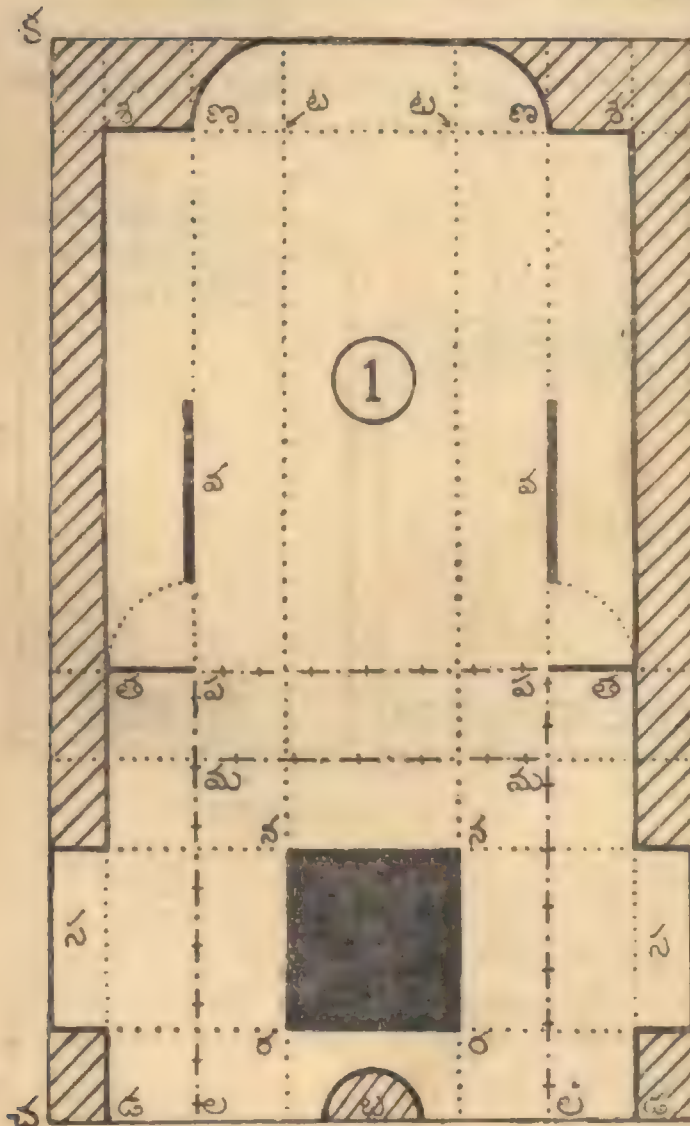
సోమనాథపురముల గల సుందరశిల్పభూయిష్ట దేవాలయముల ఆధారమును, భావసంపూర్ణతను గాంచిన దేవాలయ శిల్పమునొక్క ఆదర్శవిధానము మొలకెత్తిన విధము నిచ్చట గానవచ్చును.

ఈ దేవాలయ ముత్తరదక్షిణము ౨౨ అడుగులును, తూర్పుపడమర ౫౭ అడుగులును గలిగి నత్యంతాకృతి నున్నది. హోయిసలదేవాలయ విశిష్టలక్షణముగు వేదికోపరినిర్మాణ విధానము ఇదిలేదు. క్రైస్తవమత దేవాలావిగ్రహములకూడక ఇటును కలదు. తూర్పు కూటమున ప్రధానదేవి లక్ష్మీ దేవి వెలకొని యున్నది. దక్షిణకూటమున 'భైరవు' దున్నాడు కాని విగ్రహావేశమున గల గరుడవిగ్రహమువలన నిక్కడ పూర్వము విష్ణువిగ్రహముండెనని స్పష్టమగుచున్నది. పడమటికూటమున భూతవాధేయగరింగమును కాని నానుకొనియున్న ఉత్తరకూటమున 'కాలి' యను గలరు. నాలుగిటికిని గోపురము లున్నవి. వానిపైగల శిల్పము హోయిసలవిధానము ననుసరించుచున్నది. ఈ గుంబళమునుట్టును ౧౧౨౫ అ. నివేదియు, ౧౧౨౫ అ. వెడలుపును గల ఆనగమునకుగోడ యున్నది. ఆనగము నాలుగుమూలలను నాలుగుచిన్నగు స్తూపములు. ఈ కాన్యభాగమున లక్ష్మీగుంబళమున కింత చేరునాగ్రైరవాలయ మొకటి చిన్నదికలదు. దీనికినిగోపురమున్నది. మొత్తమియానగమున తొమ్మిది దేవాలయము లున్నవి. అన్నిటిపైనను హోయిసల శిల్పవిధానము ననుసరించి కట్టిన శిఖరము లున్నవి. ఇతర హోయిసలదేవాలయముల నిట్టితరు కానరాదు. దీనియందలి శిల్పము మిగుల మనోహరముగ నున్నది.

ఈ చక్కని దేవాలయమును కట్టిన శిల్పులలో 'మల్లెడిమనియోడి' అను వారిను ముఖ్యుడు. అతని కాలపుశిల్పుల కతడు తలమానికమని ప్రతీతి.

కాశ్వత వలచాంగము

$\frac{1}{2}$ ", $\frac{3}{4}$ ", $1\frac{1}{4}$ ", $2\frac{1}{4}$ ", $3\frac{1}{4}$ ", పొడవున సమాం

తర (Parallel) రేఖలను చేయవలసి వది. అదేధముగా ఒక పెడల్పు అంచునుండి యారంభించి దానికి సమాంతరముగా $\frac{3}{4}$ ", $1\frac{1}{4}$ ", $2\frac{1}{4}$ ", $3\frac{1}{4}$ ", దూరమున చేయవలసినది. ఈ రేఖలన్నియు మూలాధారరేఖలయి చిత్రమునందు.....ఈ రీతిని చూపబడియున్నది. పిమ్మట, 'ట'ను కేంద్రము (Centre)గాను, 'ట'చే అనుదూరమును అర్ధవ్యాసము (radius) గాను, రెండుస్పృక్కలను పాతిక కలయములను చేయవలసినది. పిమ్మట చ, జ, అను అంచున మధ్య భాగమున 'ప'ను కేంద్రముగా, అర్ధయంగుళము అర్ధవ్యాసముగా, నొక అర్ధవలయము (semicircle) ను చేయవలసినది. తర్వాత

ఈ రెండురీతుల గుర్తించి యందుభాగములను పూర్తిగా కోసి తీసివేయవలసినది. మిగిలినయట్టయందు

ఈ రీతిని యొకరేఖగా నుండుచోట్ల అనగా త, త, అను భాగముల నడుగున కోయవలెను. ప, ప, లకు $\frac{3}{4}$ " వైపున, ప, రెండు సందులను చేయవలెను. సందుల గుండా ప, ప, అను భాగములను చూర్వవలసి యున్నది కాన సందులపొడిచె ప, ప, ల పొడిచెవునకు సమానముగను, మలభముగా దూర దగినంత పెడల్పుగను నుండివలెను.

జ + + +. అను రీతిని

ఒకయట్టము 9" నిడివి 9 $\frac{1}{2}$ " పెడల్పు గలదానిని రేఖలు కోసియుండు భాగములను పగిలు లోతునకు (క, క, చ, జ, చిత్రము) తీసికొనవలసినది. దానిపై మార్త్రము కోయవలెను. క, క, త, త, అను భాగము నేలపై నొక నిడివియంచునుండి యారంభించి యరుసగా పిచ్చుగను ప, ప, మ, మ, అనుగు భాగముగను, మ,

మ, ల, ల, ముఖముగను, వీర్వడును. త, ప, ద, ల, ప్రక్కలను. ముద్రల ప, ప, 'రేఖమీయగను మ, మ, రేఖమీయగను అట్టనువంచి మ, మ, ల, ల, అను ముఖమును పైకి ఎత్తినలెను. తిర్వాత తి, ప, ల, ప, అను ప్రక్కలనూడ వంచి స, స, భాగములను వ, వ, అను పండులనుండా ముచ్చి వెనుకవై పునకు లాగి పెట్టెయూపమును పూర్తిచేయవలెను. వ, వ, ర, ర, అను గవాక్షమునుండా తేరు లగపడును.

వారములు (చిత్రము 3)

వారముల పేర్లు తేరులకుపైన కనబడవలెను. కాన వాగములకు కానిలసిన అట్టముక్కలు చెడెల్లున తేరుల ముక్కలకు సమానముగా నుండి పొడవున ఒక యర యంగుళము ఎక్కువగా నుండవలెను.

ఒక్కొక్క ముక్కయందును రెండప్రక్కలలో రెండంచుల నుపయోగించవచ్చును గాన యేడువారములకును రెండుముక్కలు చాలును.

చి. 2

7

చి 3

బుధవారము

బుధవారము

చి 4

ఆగష్టు

రే నె

తేదీలు (చిత్రము ౨)

నెలలోవచ్చు ఎక్కువ తేదీలుసంఖ్య 3౧ కాన ఒక్కొక్క అట్టముక్కకు రెండేసి సంఖ్యలవలెను ౧౬ అట్టముక్కలు కావలెను. ఇవి మ, మ, ల, ల, అను ముఖముయొక్క పరిమాణము గలిగియుండవలెను. పేట్టెయందు దిగవలసినవి గాన నివి చెడెల్లున కొంత తక్కువగా నున్నయెడల సులభముగా దిగును. సంఖ్యపరిమాణము గవాక్షము పరిమాణముకన్న కొంచెము చిన్నదిగా నుండవలెను. ఒక పాత్రక్కాలండరు నుండి తేరులను కత్తిరించి ఒక్కొక్క అట్టముక్కకును రెండుప్రక్కల నుపగా అదికించవలెను.

నెలలు (చిత్రము ౪)

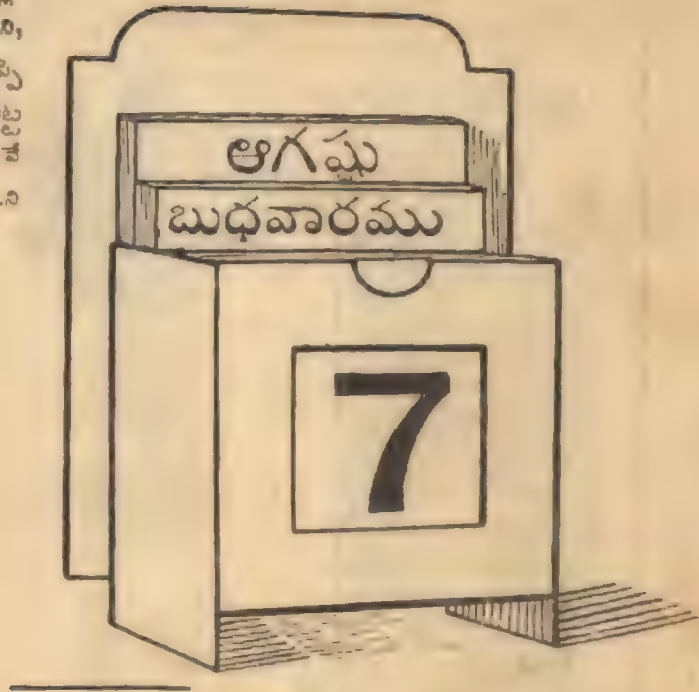
నెలలపేర్లు, తేది, వారము వీటిపైన కనబడవలెను. కాబట్టి పైరెంటికన్ను ను నిడివియందు ఎక్కువగా నుండులెను. నెలలముక్కలు వాగపు ముక్కలకన్న యరయంగుళము ఎక్కువై యుండవలెను. ఒక్కొక్క ముక్కకు నాలుగు నెలలవలెను మూడుముక్కలు కావలెను.

పేర్లను వాయువులో ముఖ్యముగా గమనించవలసిన విషయముక్కటి కలదు. చిత్రము 3, ౪ లలో వ్రాయించిన నుండుపేర్లు చక్కగను, క్రిందియందున

నందుచేర్చు తలక్రిందుగను నున్నవి. అట్లు తలక్రిందులుగానున్నవే, ఒకవారమును గాని, నెలనుగాని, మార్చి వేరుచేరును వైక త్రిప్పి నపుడు అది చక్కగా కనబడును. ఇట్లు అట్టముక్కలను తయారుచేసికొని పెట్టెలో దిగవే నెవయెడల చిత్రము ౫ నందున తె నొకచక్కని శాశ్వతపంచాంగ మేర్పడును.

చి 5

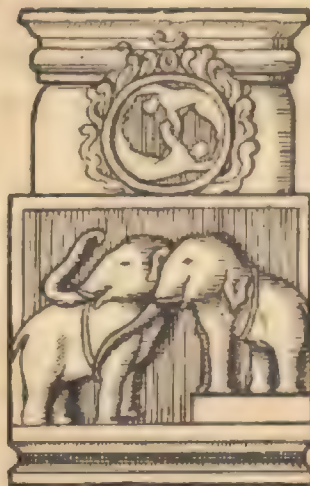
ని స్సం గి

నేమాని వాసుదేవమూర్తి గారు

నిర్భరా శేష దురిత సంకిల నిధుగ్న
సూనసుగడను; నీదు సమక్షిమందు
నేముగంబున నిలుతు నోయీ, మహాత్మా!
ప్రేమ కుసుమాంజలుల సమర్పించి, భవద
ఖండ సమ్మోదసామ్రాజ మండలిమున
నున్న శిష్యాన మురించి యున్నయట్టి
భక్తజనపాత్రోక నావారి యధము
నేకరితిని మనమునం దెంచి నీదు
ఐరమకామ్యులోచనా సాగములను
బుజిపి, దుర్భరమైన నావ్యధను భార
తిరముజేయకు మోక్షభూ!—శ్వశ్వదాంబు

జముల రజమును తిరమున జల్లికొంచు
ప్రణయగీతాల వివైవి బాచుకొంచు
త్వత్-స్వరూప మె నాయెడందను లిఖించి
కొంచు; నాలోన నీ నిన్ను గూర్చి తెలిచి
తెలిచి వీడిపోనై పోదు—వలదు నాకు
జగమునం దెట్టి యున్న శిష్యానమైన
నలదు సౌఖ్యము, సంస్కృతి, హృదులోకు
లేనిశోకను బాంధవ్య మింకయైన.
జగము, సంస్కృతి, మిత్రులు, సౌఖ్యమరయ
సకలమును గూడ నీవె యస్మత్పరీక్ష!!

ద్రాక్షరాను దేవాలయ శిల్ప చిత్రములు

వి.వి. వి.వి. వి.వి.

మైసూరు - మైసూరు విశిష్టమైన పట్టణము. ఇది
ముప్పది. అది యిప్పుడు ఆకేరిటిజ్డ్ ప్రధాన
స్థానము. ఈయారికి పదముల ౭-౮ మైళ్ళ దూరమున
హులిగొంది అను కనుమ ప్రదేశమున్నది. హులిగొంది

యొక్క పూర్వమున నున్నది. ఈ ప్రదేశము
యొక్క విస్తీర్ణము రమ్యము. యొక్క విస్తీర్ణము
నెప్పుడు. పై పైనకున్నున్న, దానికింద గట్టి యొక్క
గరునున్న అనుపడినది. కొన్ని సంవత్సరములకు
యంగు ౫-౬ రకముల పంటలు కనుగొనబడును.

హులిగొంది

౧౮౦౦ ఏండ్లవాడు సర్వసమృద్ధముగ బలిన చంద్రవల్లి నగర ముండినట్లము

అను నది కన్నడపుమాట. తెలుగునందు పులికను
యని చెప్పవచ్చును. పురాతనకాలమును చంద్రవల్లి
యను గొప్ప పట్టణము జము యీ ప్రాంతముల ప్రాంతము
యొండెనని జను లనుకొందురు. చంద్రవల్లి అని నామము
కర్ణాటకా వినుమందు పేరు యీ పట్టణమునకు పర్యాయ
పదము కావచ్చును. ఎప్పుడో, యేకారముననో యీ
పట్టణము అనృత్యమై యిప్పుడు బ్రహ్మరాక్షసులకును,
అపనిమ్మగుములకును అనుబంధముగా మెన దున్నది. ఈ ప్రదేశ
మున్నట్లు స్థలమున్న, నమోదు అక్కరిక్కిన బలవ్రదే
శములన్ని యిప్పటికిని కనుగొనబడును. మైసూరు
కళాకాలమును పురాతన శిల్పకళలు (Archaeology)
అధ్యక్షులుగా నుండు 'డాక్టర్ కృష్ణ' అనువారు యీ
ప్రాంతములను త్రవ్వించి శోధించుచున్నారు. ౧౮౦౦
సంవత్సరములకు ముందు గొప్పపట్టణము యొక్క యొక్క

భాగమును పాడుపడిన
పల్లెటూరియింట్ల పునా
దులు గుర్తింపబడినవి. ఈ
పల్లెటూర్లు కంకొమ్మిడవ
శతాబ్దమున జననివాసస్థా
నములై యుండి పిమ్మటనే
పాడుపడి యొండెనైనవి
మైసూరి యిప్పటి మహా
రాజుల తాతయగు కృష్ణ
రాజవడ్డయర్ వారి కాల
మున చిక్కిన నాణ్యము
లచే నూహించబడియున్న
ది. గుంటలను మరికొంత

'గుండు'ను పోలిన యొక యిటుక కట్టవలెను

లోతుగ త్రవ్వచూడగ ముగియ విజయనగరనా
ప్రాజ్యమునాటి నాణ్యములు కైతిము చొరగినవి. అనగా

యిప్పటికి 3000 ఏండ్లమాట. కైరవేశ్వరదేవాలయము కట్టియున్నది. దానిమట్టు రారితోయందు చెక్కబడిన శాసనములు కనుగొనవలయును. చాళుక్య, చోళియునల రాజులకాలమున యాదేవాలయము గణనకల్పియించినవలెను. ఈ దేవాలయపు ప్రక్కన మట్టిదిబ్బ నొక దానిని త్రవ్వితాడగ పూడిన గొప్పగొప్పంట్ల బయలుపడినవి. ఈ రాళ్లు మరియొక పురాతనదేవాలయమునకు చెరిగిపోయినవారి పూడియుండెనని తోచును. ఇక కొంతటి త్రవ్వితాడగ శాతవాహనునికాలమునాటి పట్టణమొకటి ప్రవర్తించియుండెననియు యొక్కమొదటి దీనినించి మరికొంతటి త్రవ్వితాడినపుడు పశువుల యాముకిలును, యిప్పటి తల్లిచీనానామానులమొటి పెరుగు

యిందలివియును. అట్టి, పునాతి, అనురాధ్యముల సంకతియు యా శాసనమునందు స్ఫురించును. దీనికి తోడుగ ఆ శాసనపుబొడికు సమీపముననే లేగిన ఆనకట్ట నుద్దులున్నవి. ఇందుపైన పోయింది చూడగ మయూరకేశ్వర త్రవ్వించినట్లు క్రొవ్వు చెఱువు యిది యయ్యేయించెనలెను. ఈ శాసనము సుమారు 1800 ఏండ్లనాటిది. ఈ శాసనమునకు సుమారు మూడుపుర్ణాం నులహారమున మరియొక పెద్దరాతినుంచున్నది. దీనిపైన పురిమాపమున చక్కగ చిత్రించియున్నారు. దీనిమట్టు త్రవ్వితాడగ పశువులయముగలు బూడిచిందో నిండిన గంజులనుంచి చక్కనిది. వీరయందు మనఃస్వల్పము లేమయు కానరాలేదు. కొన్నికడలయందు వివిధ

మెరుగుపెట్టిన మట్టిపాత్రలు

కొన్నిటికి గట్టియూతలున్నవి. కొన్నిటికి పాదములున్నవి.

పెట్టిన మట్టిపాత్రలును అనుపడినవి. మరికొన్ని పరిశీతులను పరిశీలించినపుడు రారితో ఆయుధములుగ వాడుచున్న పురాతనమహమ్మద్యుద్ధముకట్టి నిలపించియుండవలెనని తోచును. అక్కడక్కడ చుట్టునుట్లయందు నురంగము కొన్నియో క నవచ్చుచున్నవి. కొన్ని నుగంగములు యినుమును కరిగించు చుట్టుగా నుండవలెనని యూహించవలయును. మరికొన్ని నుపాలయందు కప్పప్రతిష్ఠకనుగొనవచ్చును. ఒక పెద్దరాతినుంచుపైన శాసనపు అక్షరములు గొప్ప కనుపడుచున్నవి. ఇంకొకటి అక్షరములు కొంత పలుకుమాత్రము చెడుపడియున్నవి. కవచవంశకర్తయగు మయూరవర్మ అనురాజు లెటాకమొకటి నిర్మించెనమట

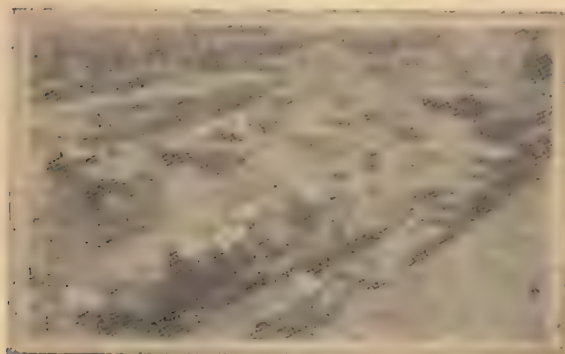

నీరు, ధాన్యము, నిలువచేసేయించుకొను మహామోగించు

పెద్ద మంటి కడలు

గూపములను మట్టి పాత్రలును వానిమట్టు సీసపువాడ్లములును, అమ్మలములును కనుపడినవి. ఇటికతో కట్టిన కట్టడపుభాగములు బయల్పడినవి. అవికాల్పు యిటికెలం. పరిమాణముందు గొప్పవి. ఈ యిండ్లు ఆకాలపుభాగ్యంతుల నివాసస్థానములై యుండవలెను. ఆపాడుపడిన గోడలందున యినుపకొలుముట్లు, సీసము, ఎముకలు, బంగారుతో చేయబడిన ఆభరణములు, కప్పు పెంకులు, వివిధమైన పూసలు, చిల్లెమైన వక్రములతో నుత్తించిన యట్టనిమట్టిపాత్రలు, బంకమట్టి యిటికపైన

ప్రాంతము అనుపదించి. ఇక్కడ నొకరిన నాగ్యములతో
యేవియో కొన్ని అగస్త్యుని ఇక్రవర్తి వెండినాగ్యములై
తోచినవి. మిగిలినవి సీసపునాగ్యములు. ఇవికాళివాహ
నుని కాలపునాగ్యములుగా నుండవలెను. ఈనాగ్యముల
పైన గాళిమీపుత్ర, కాకర్ణి, నిలయకుర, చిటుకురా
నంద ఆమహేష్ఠులనుటచే యీవ్రాహ్మణియైన పట్టాము
కాళివాహనుని కాలము వాటిదేయని యూహించవలెను.
ఈచంద్రవర్తి గూడల ఏండ్లకుముందు ప్రవృత్తమానస్థితియం
దున్నప్పుడు యిరువపామానులనుచేయు కర్మాగారములు
వ్యాప్తమై గోప్, సీవాకంఠి మార కేశములతో వ్యాపా
రియులు బడుగుమందెననియు హిహించుట కవకాశ
మున్నది. గోప్ప యిటికతోట్టయు, వానిమండి ఒక
రాతికాల్యము మోవెనను. ఇది ఆపట్టణముకందు నేటి
వరకు కై యున్నట్లడిన భాగములుగ నుండవచ్చు. కాళి
వాహనునికాలమునాటికి యెన్నికతాబ్దములకు మందో
రాతిని అరుగుములుగ చేసుకొన్న మావనాగ్యము ప్రాంతి
పరిశీలితా నుండియుండవలెను. ఆపట్టి పరిశీలన
యందు పెరుగుపట్టిన నుట్టిపాత్రలను, యిరువముక్తలను
కలిగిన సారయగుపడుట చిత్రమైన సంగతి. ఈచిత్రమగ్గ

చాళుక్యులనాటి, దేవాలయద్వారము

౧౨వ శతాబ్దముది కాదగును. దీని రాళ్లన్నియు కూలి
ముంటిక్రింద వూడిపోయియుండినవి. వానిని దీసి
యిట్లు అమర్చియుంచిరి.

మండలమందు అశోకుని శిలాశాసనము ఉండవలయు,
త్రాగారెలలో 'ఇళిల' అనుపట్టణము నేర్పొనలను
టను మాడగ యా క్షణాపాముయొక్క పురాతన
చిక్రినిర్మాణమునకు యీప్రాంతముల సామగ్రిని పులమై
యండగలదని తోచుచున్నది.

శిథిలములయిన కొన్ని ఇటుక గోడలు

శ్రీమదేశాది శతాబ్దాలనాటి నాణెములు ముదలయినవి
దొంగిన కట్టపములవి. ఇవి అనుగుమందము గలిగియున్నవి.

ఇది చరిత్రాత్మకమున నొక కన్న వికాసము. దీనిని గంగాధరుడను తైత్తియ రచించెను. ఇక దేశాలమువాదో యింకను విచారించి కనుగొనవలసియున్నది. ఇందు కంపిలిరాజుల చరిత్రయు వర్ణింపబడియున్నది. కంపిలియును పట్టణముకంటి శ్రీ. శ. ౧౪ వ శతాబ్దము నందు సుంకభద్రుడు సమీపమున వాంపి ప్రాంతముల నుండుననియు, మహమ్మదు కింగ్స్ ఘోషించు భద్రీ పానుషా శ్రీ. శ. ౧౩౭౪ వ సంవత్సరమున ముట్టడించి కంపిలిరాయనింధించి, తమ్మనమును గొననియు, పిమ్మట దేశము కొంతకాలము గురుచాక్రంతరియగనండి రుగల నిజయు నగదరాజుల యెల్లుపిక్రిందికి వచ్చెననియు, మహమ్మదీయ చరిత్రకారుఁ డ్రాతలమాలముగ నెరియుచున్నది. హిందూవాద్యయము నల్లగాని, కాసనములనల్లగాని, మన కీకాలపు చరిత్ర తిరిమివచ్చుచున్నది. మహమ్మదీయ చరిత్రకారులనుండి, కంపిలినిగురించి వాసుదేవు నాక్యములను సంగ్రహముగ నెల్లటనిట వ్రాసిరిగాని, విపులముగ నెల్లయు వ్రాయలేర.

ఈ కొంతను చాలవట్టుకు కుమారరామన చరిత్రే తీర్చుచున్నది చెప్పవచ్చును. అందరి కను సంగ్రహముగ సీక్రింద వ్రాయుచున్నాను :

కర్ణాటక దేశమున ముమ్మడి సింగడను నొకకూరు యుండెను. * ఒకప్పుడు దాయాను లాతనితో కలహించి స్వదేశమునండి వెడలవడిరి. అతడు దేశాత్మగము జేసి దేవగిరిపట్టణము నిజరాజధానిగా మహారాష్ట్రము నేలుచుండిన రామదేవరాయల కడకేగి యతినిని గొలుచుచుండెను. ఇట్లుండగా ముమ్మడిసింగ దొకనాడు ఉడుము నొకవానిని పట్టుకొనెననిట దానిని నన్నంటి పరుముచుపూగా నదియుక నిలమునుజొచ్చెను. సింగ దా లిలమున్న కొల ద్రవ్యవారంభించెను. అప్పు డాతిని కడలి విస్తారము ధనము దొటకెను. ఆ ధనముతో నూతనమంది

రాసులను నిర్మించుకొని అతడు సుఖముండెను. అతనికి సంతానము కలుగక పోవుటచే, అతనిభార్య మిక్కిలియభిరమై గూచిషయ మొకనాడు పతితోప ముచ్చటించెను. ఆ రాత్రి వారికి కంపిలిసోమేశ్వరుండు స్వప్న మన సాక్షాత్కరించి యొకఫలమునొసంగి యంతర్ధానమునందెను. తరువాత ముమ్మడిసింగని యిల్లులు గగ్గవలెనై కాలక్రమమున నొక కుమారునిగనెను. కంపిలి సోమేశ్వరుని యనుగ్రహమువల్ల ఇందించినా డనటచే, పుత్రునికి తరి దండ్రులు కంపిలిరాయడని నామకరణముజేసిరి. కాలక్రమమున నాకుమారుడు పెద్దవాడై, విద్యలనుకేర్పి పరివారేంద్ర ప్రాయమునా నాయును. అప్పు డాతనికి గుల్లలగా నుపాధితియు హిందీయనామిచ్చియున్నామము జేసిరి.

ఇది యిట్లుండ, భీల్లిలో గురతాకుకు దక్షిణదేశమును జయింపగోరి నొప్పు ద్రవ్యముతో దండెత్తిచ్చి రామదేవరాయలకు బంధుత్వముజేసి దేవగిరిగొనెను. అతడు స్వదేశముతో శివశేతులకు దాకినది, దక్షిణము ద్రెమున సనభిద్యమును గడిగెను. జనుకకు మగవిహేవునప్పుడు మధురలో నొక మహమ్మదీయుర జ్యమును గానించి ననియును.

పిమ్మట రామదేవరాయలు పరమ పదిందగా నాధిపత్యమును మల్ల దేవుడనగాడు రాజ్యము వాక్రమించుకొనెను. తిమ్మప్ప మీ తుగకలడండనుత్ర సాగుచున్నప్పుడే దేవగిరినివిడిచి, కంపిలికిని గూయట్టాప్రక్కని దేశమున బ్రభుత్వము చేయుచున్న, ముమ్మడి సింగడు మల్లదేవుని రాజుగా నంగీకరించక చనుగొగ్గ న్యములతో నాతని పునదిచి, యాతినిని ఇచ్చి తునకు తానే రాజై, కంపిలిపట్టణము నిజరాజధానిగా చేయు నేలుచుండెను. రాజ్యపాలనమున బయిదప్ప యను నతిదు రాజునకు చేకొడు వాడొడుగ పనిచేయుచుం

* ఇతడు, ఈ కావ్యమున నెంచికట్లు, దేవగిరి ప్రభుత్వ రామదేవరాయలకు సాయంతుడై ఇట్లు కాసనముల నివసించుచున్నాడు.

దేను. ఇట్లు కొంతకాలము బ్రభుత్వముజేసి మమ్ముకి సింగడు పరలోకమునకేదెను. సుబ్బరాజు ప్రధానియై నన్న కంపిలరాయనికి రాజ్యాధిపతిక మునరించెను. అతనికి భర్తవత్తియగు పారియమ్మలై నేవుగువుక్రులు పుట్టిరి. అందు జ్యేష్ఠుడు, తైతతిరాయలింగని ప్రసాదమున జనించిన కుమారరాముడు బురుడు విద్యావంతుడు, ప్రజ్ఞాశాలి. బాహుబలమును, పరాక్రమమును, పెదరాజుమారులను సరకుగొనని కుమారరాముడు, తిండిగూడ్డ ప్రకారము బయిప్పు తనకు రాసబుయ్యవడుక కీర్తిరాజుల చక్రము నడిచుటపై దిగ్విజయాధ్యయ బయలుదేరియై తరదిశయందలి నాదామి, తోరగల్లు, పానంగల్లు, మల్లెల మొదలగు గుర్గములనుగొని యచ్చటగూర్చుమునంచి పక్షి చాళిముఖుడై పెనుగొండను సాధించెను. పెనుగొండ సాధించిన వెనుక కంపిలరాయనికి, గుత్తిప్రభువును, క్షుద్రియ కులవతింసుండునునగు జగతాపిరాయనికిని వైరము పెండ్లయ్యెను. కాలక్రమమున కమ్మము పొసగెను. యుద్ధమున, కుమారరాముని ధాటి కాగలేక జగతాపిరాయడు పరాజితుడయెను. అట్లొడింపబడిన శక్రుని కుమారరాముడు బంధించి కంపిలపురమునకు గొవిహించెను. జగతాపిరాయడు కంపిలరాయలకు గప్పయకట్ట సంగీకరించెను. అప్పుడు కంపిలరాయ తాతని చరణమున పక్కిరించి నిజదేశమున కంపెను.

ఇట్లు కొంతకాలము గడచినపిమ్మట కుమారరామునకు పితబల్లాలని రాజ్యముపై నెత్తిపాప ముద్ది పుట్టెను. తిండితో నా విషయమును ముద్దిటించగా బలవంతుడగు బల్లాలరాజుతో యుద్ధమునేయుటకు ఆత డంగీకరింపడయ్యె. తదనంతరము దండ్రీకి కుమారునితో వివాదము కలిగెను. బల్లాలరాయని ఇరునది దినములలో బంధించి తెచ్చెననని ప్రతిజ్ఞయొనర్చి కుమారరాముడు కాకతీయప్రతాపరుద్రునివర్తింపుటపై యోగుగంటికి బోయెను. ప్రతాపరుద్రుని సందర్శించి, దినగరిత్రమును జెప్పి యతినిగొలువ చేడెను. ప్రతాపరుద్రుడెండుల కంగీకరించెను. కాని బల్లాలని నిర్బంధ పొయ్యము కమ్మనిచేడి గుర్రు వండుల కియ్యకొనదాయెను. తత్కారణమున నతనితో గలహించి,

పరుమముగాడి, యచ్చట నాని పట్టిపురి కేసి ముల్లను దర్శనము చేసుకొనెను. అటుపిమ్మట పట్టినించి మగలి యోగుగల్లు చేరెను. అచ్చట ప్రతాపరుద్రునితో కలహించగా, అరాజయొక్క కుమారుడు కైన్యముతోగూడ కుమారరామునిపై వచ్చెను. అతడును, ప్రతాపరుద్రుని నగరికి వెచ్చయనిచ్చి లింగనకెట్టి తనకుదోడైనయెను, అ కైన్యమును నెదిరించి, గుర్రునికుమారుని బంధించెను. లింగనకెట్టి వేడుకొనగా నాతని విడిచిపెట్టెను. తరువాత కుమారరాముడంను, లింగనకెట్టియును గూడ గలహించి బయలుదేరి కంపిలనగరమున బోవుటంబగా ప్రతాపరుద్రుని యనుసగులను పెక్కుగుర్తిగ గొండవల్లి కడిచారి నెదిరించిరి. కాని కుమారరాముడు వారి వందరిని తుదముట్టించెను. ఇట్లు అపారమైన కీర్తి నార్జించి వెచ్చుచున్న కుమారుని కంపిలరాయ డెనుగొని యాతని నిజరాజధానిని గొవిహించెను.

ఒకనాడు కంపిలరాయడు నేటానుటకు అరణ్యమునకేదెను. అప్పుడు కుమారరాముడు, చెలికాండ్రించి తీతోగూడి చెంట్లాడెడిచ్చెను. అచెండు, విధివశమున పొయి కంపిలరాయని రెండవభార్యయగు రత్నాజయమ్మ మేడపైబడెను. నానిని ఆమెబాచెను. కుమారరాముడువచ్చి తన చెండునిమ్మని వేడినను ఇన్నక, యాతని చమ్మగూడె క్రీడింపరమ్మని నిర్బంధ పట్టెను. పాపమునకు వెలిచి కుమారరాముడు ఆమె మేడనుండి పరుగిడెను. రత్నాజయమ్మయు కంపిలరాయలు పట్టరామునకు రాగానే, అతనితో తమ్మ కుమారరాముడు రమింపగోరి ననియు, అందుకు దానంగీకరించకపోవుటచే నాతడు తమ్మ పరిధించెననియు కొండెములు చెప్పెను. రాజామె నిజమాడుచున్నచినపమ్మి కుమారరాముని విలిపించి నానికి మరగాలిత విధించెను.

ప్రధానియగు బయివప్పరాజు భార్యచేసిన హాసము నెఱుంగును. కుమారునిసంధించుట యక్రమముని నిశ్చయించి, రహస్యముగ నాని వొక భూగ్యహమున నాచి విధించితినిని రాజుతో జెప్పి యాతని సమ్మతి పరచెను. కంపిలరాయడు కుమారుని యక్రమముగ బంపించెనన్న చార్తలోకమువందంతెలుగు వ్రాసెను, దిల్లి

కుమారరాముడు జరిగెను. మొదట నతడు వేగులవారివంటి
కుమారరాముని జరిపినది నిశ్చయముని తెలుసుకొని బహు
కుమారభానునకు వానిని మరియొకటి స్వర్ణరూపితో గూడ
కంపిలినానికి బంపెను. బహుకుమారభానుడు నియమితకృత్య
మును కీయబాలక పోవుటచేత సులభా నతనిపై
గోలించి స్వయముగనే స్వయ్యమును నడపుకొని కంపి
లినచెప్పును. బహుకుమారభానుడు జరిగి, స్వర్ణను తారినది
నీయకతిన్న గానామలయునని కంపిలరాజులను తేను
కొనెను. రాయ గానని రక్షించెనని వాగ్దానమునంగి,
కోలుకుబలపడచి యుద్ధపన్నాహము నేయకొచ్చెను.
ఇంతటా, స్వర్ణను స్వయ్యము కంపిలిన ముట్టచింది లోపలి
వారిని చెలుపటికిని చెలుపలివారిని లోపలికిని బోనీయక
అటకాయించెను. కంపిలినామలాలనిని ప్రజలెల్లను అంతో
శవమును బొందుచుండెరి. కుమారరాముడు కీపించియున్న
నకు కిట్టిగుడ్డతిప్పయుండనినివాహించిరి. గానామలయున్ది
పొదుపుచుంటుండేది వాయానపరచిరి. అప్పుడు ప్రధాని
బయినప్పటికీ బానము కొని యుద్ధమునకువచ్చి వేలమావ్య
మున మన్న రా మునియలరచి, మాతని మన్నిచుకొని,

యుద్ధప్రయోగమును సత్సేను. కోలుగనకు తెగువలదెను.
కుమారరాముడు మన్నును ప్రముఖులు నురకచెందుపై
బడి దానిని పాత్రాహితముగావించిరి. కాని, కుమారు విజయ
లక్ష్మీ మగలనే మోహించెను. హిందువులెల్లగును
సంహరింపబడిరి. అట్లురంగమునకు స్వకృతములను
బలియిచ్చిన వారలతో కుమారరాముడు ముగ్గురు.
అంతటితో కంపిలరాజ్యము విడిచెను. ముగ్గురులు
యధికారము పరస్పర వ్యాపించెను.

ఇది, కుమారరాముని చరిత్రలోనికథ. ఈ గ్రంథ
మున అనేకములను మరల చరిత్రాంశములు చెలియు
చున్నవి. శ్రీ. కింగరవి శత్రుత్వారంభమున దక్షిణదేశ
మునందలి రాజులుసాంఘికస్థితులు దీనిని చక్కగ
చెలియగలవు. దీనిని నూదిక్రము మ-రా-రా-శ్రీ,
విద్వాంశ. నవసింగరావు (పి. యి. యల్. టీ) గారు
చరిత్రాత్మకమున విశేషమును, సంగ్రహవాక్యాభ్యుదయము
అచిరకాలముననే ప్రకటింపవలెనున్నది తెలుసుకు
సంతపించుచున్నాను.

విధులకు విర్హము

రాజు విజయమునకును ప్రజలకు దొరి
వనుచు ముగ్గుర తన్ను శ్రీహరి జనులకు
నేవనేయుట కొంత నృజించె నంచు
నెంచి విజ్ఞప్తిగక సంచరించు టొప్పు.

ప్రజలు శ్రమముడి యాడించి భక్తి దనకు
నిచ్చినధనము వారికై వెచ్చవెట్ట
కాశ్యపగారికొంతను భూతికొంతకు
వమ్మునయుట దగునె నృపాంకురకు?

శ్రీ విక్రమచేవవర్ష గారు

తనదు ప్రజలు వెలగ గనుచుండ వారిని
దలచి కన్యదేశములకు నేగి
సామి యలరందగునె? జనుల రంజించని
వాని నృపుండనంగఁ బాడి యగునె?

ప్రజా సుఖదుఃఖములు ధరావదుడు ననవి
గాఁ దలంచుచు నీతిమార్గమునఁ జనుచు
సజ్జనుల గౌరవించుచు స్మయమునఁ జగ
విరమపురుషుని భక్తిచే బరంగవలయు.

ఆంధ్రాభ్యుదయము

డాక్టరు. బి. ఆర్. రామలింగరెడ్డిగారు
యం.ఆర్.సి.యస్., యల్.ఆల్.సి.పి.(లండను)

వీరు లండను విశ్వవిద్యాలయమున పైపట్టములను
బడిన ప్రథమాంధ్రులు, 'ఎక్స్‌ప్రెస్', చర్మవ్యాధులు, ఇ. సి. 3.

దళిత్‌వ్యాధులు వీనిచికిత్సయందు విశేషసాహిత్యమును
సంపాదించినవారు. శంకురాగు బిక్టోరియా పురస్కారమును
యమునందు శిష్టచిత్తములుగా నున్నారు. మెట్లయు
వి. యం. యస్. పరీక్షలు అర్హులుగా నున్నారు.

శ్రీ వి. యస్. భూషన్ గారు
వర్తకులు, ఎగుమతి దిగుమతిదారు, రోమ్‌వార్

కాన్, నెం. ౧. మ్రాత్ కెడ్ ఫ్రయాన్స్, లండన్

వీరు గుంటూరునివాడు అను శ్రీ కల్లభక్షోప్యుల ఆంజనేయులుగారి పుత్రులగు నాగభూషణముగాను. బండరు నోటికొకటియందు గొంగు న పట్టుపట్టి యందు పీన్లులై వీరు గొంగులో స్వయముగా ఇంగ్లండుకు వెళ్లి నిర్మితి, అగ్రశాస్త్రములందు పీన్లులనుట విడింబు విశ్వవిద్యాలయమందు యం. ఏ. తరగతి యందు చేరిరి. ఇతిరవేశములనంపి యింగ్లాండు వెళ్లి స్వయముగ శాస్త్రవచనీకొనదు పెద్దపదువులుబదివి నెగ్గినవాడు బహుతిక్కుచు. అందును శ్రే నేతగులు. భూవణముగారు భవసహాయమునకు వెళ్ళు ఇట్లుండులుపటి తుదకు యం. ఏ. యందు నిగ్గిరి. నాటికి నేటికి వాటికి కళ, శిల్పము (పియములు. గొంగులో వీరు ఆమెకొ పంయు కలరాప్తమునబోని వివిధపద్ధు ప్రవర్తనకాలలంపటి భారతీయశాఖలను గూర్చి ప్రశ్నేకముగ పరిశోధన పలుపుట కమెకొ కేగిరి. గొంగులో వీరు పాఠి, మహాబానిశెద్దయ్యలనుగూర్చి హ్యారిసు విశ్వవిద్యాలయములోని సుప్రసిద్ధపండితు లిగువురింబ

నగువుకొనుటవచ్చి సంజెల్లంజిరి. తిరునాతి వీరు భారతిదేశమునకు తిరిగినది తామభ్యసించిన విద్యకు తిను ప్రోత్సాహము లేకనింగ్లాండుకు మరలపోయి కొంపరు పిల్లలను సహాయముతో ఎప్పటి వ్యాపారమును గొంగులో వారంభించిరి. నాటినుండి వీరి వ్యవహారము లాడుగానానుచున్నది. నేను లండన్ బ్యాంకులందు వీరికి మంచి ఖాతా వ్వపించితి. ఇప్పుడు వీరు సాగాకు, నూనె గింజను, (వేగుకెనక, ఆముదపురిక్షులు ముదిలకనవి) ఓషధులు, కాసనద్రవ్యములు వీనియందు పరకము చేయుచున్నారు.

ఇది భూషణముగారి వ్యాపార ప్రకటన చేయుట ప్రవాసదేశము. గట్టి సంకల్పమున్న వాడే నెట్లు నెగ్గవచ్చునో, స్వయముగా పైకివచ్చిన యెవరి తిరిగివచ్చితి తిరిగి ప్రయత్నము జేయు తునకు ఫలిం వివర ఆంగ్లమునందుకు తానువులై యిది న్రాయ బడినది.

అభ్యసము

అభినయము

త.రా.

శ్రీమతి యస్. లక్ష్మణమ్మగారు
ఈమె కన్నులు బిల్లా విద్యా సంఘపథ్యరాలుగా
నియమింపబడినది.

శ్రీమతి అప్పయ్యసతిగారు

కట్టెకాట వీధి గారవన్యాశుధిపతిగా నియమింపబడినది.

శ్రీమతి బత్తుల కామాక్షమ్మ

ఇదియ భావప్రకాశ. అంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ
మన శిష్యురూప బడినది దిప్పటి శీతల. రాజమహేంద్రవరము
పై శ్రీ వాగదేవ మనకు బాపరిం పెంజెంటుగా
నున్నది.

అన్నపూర్ణాదేవి బాలికా జాతీయ పాఠశాల
గాంధీ కేంద్రం, ఏలూరు. ద్వితీయ వార్షికోత్సవము.

శ్రీ నవాతన విద్యాలయము-బాలికలు
దేశభాంధవి దువ్వూరి కుబ్జమ్మగారు ఫావించినది.

సరోజినీదేవి అమెరికాసంచారము

భారతభూమిని నిరసించు
టలో కంకణము కట్టియున్న
మేయోకన్యభట్టి పెరిగిన అమెరి
కాఖండమున సరోజినీదేవి సంచా
రముచేసి విచ్చినది. పెద్దపట్టణము
అన్నిటికి నామెపోయినది; పోయి
నచోట్లెల్ల నామె ఉపన్యాస
ములిచ్చినది. ఈ సంచారమున
ఆమె మొత్తము 200 ఉపన్యా
సము లిచ్చియున్నది. మేయో
కన్య ప్రాంతములన ముగిచిన
భారతదేశీయ యువకాంతి పునః
ప్రతిష్ఠితమగుటకు ఆమె ఉప
న్యాసములు చింతమణులైనవి.
ఆమె కలఘంసోక్తిలకంఠవ్యని.
ఆపూర్వవిషయనివేదనము ఆమె
రికాప్రజలను మోహితులను చేసి
నది. ఆమె తనఉపన్యాసములలో
పోక్కుసారియైన మేయోకన్యపే
రెత్తలేదు. కాని ఆమె వ్రాసిన
ప్రాంతలన్నియు ఈనాడునుకలుగ
చేసి విమర్శించి అది నత్యరూఢ
ములు కావని చాటిచెప్పినది. మన
దేశముయొక్క తూర్పు పడమ
రలు పూర్తిగ నాణుగని విచారీ
యురాలగు పోక స్త్రీ వ్రాసిన
గ్రంథములమూలమున మనదేశము
నకు ఒనగూడిన ఆపమాలు ఆసు
ధూరి జాతీయతలో మునిగి లేం
చున్న భారతరమణీమణి సరోజినీ
దేవి ఉపన్యాసములు అనుప్రభం
జనముచేరి వాసుగూపములు లేక

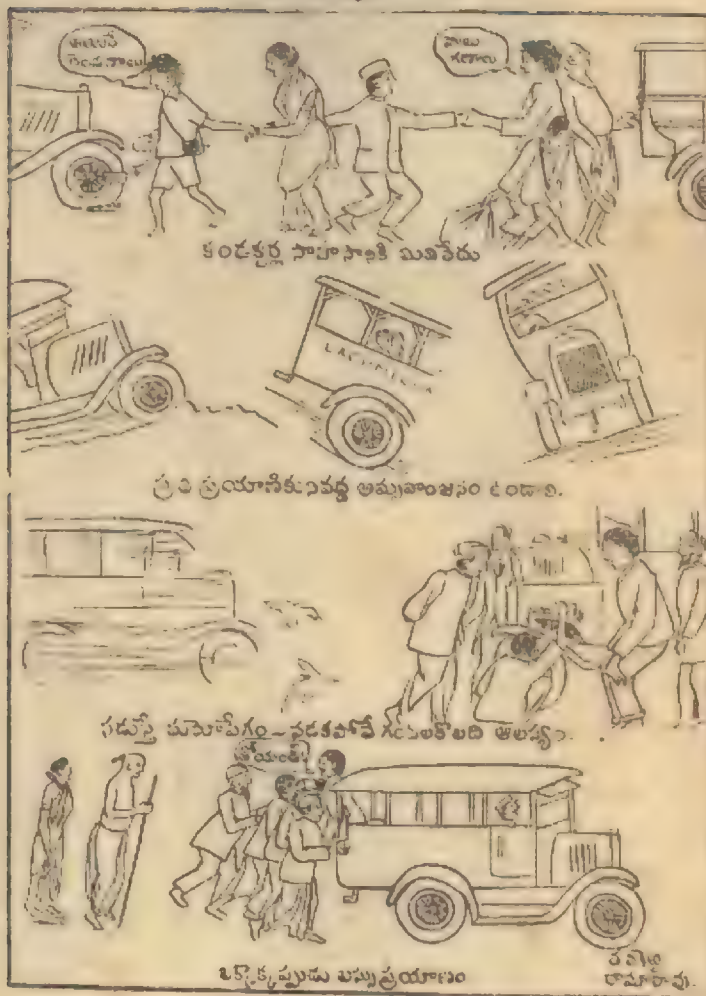

శ్రీమతి సరోజినీదేవిగారు

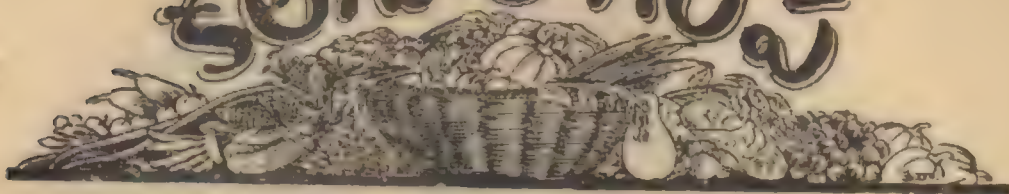
గునుచుకొని పోవుటలో నాశ్వర్యమేమియు లేదు మైది.
సరోజినీదేవి కేశమునకొనర్చిన ఈ మేలు విరవ్యురగేను

—గృహలక్ష్మి, ఆగష్టు సంచిక.

జన్మ ప్రయాణం

కలగూర గంజ్

ఇండియా దేశపు మంత్రులు

కెప్టెన్ బెన్టిన్ డి.ఎస్. ఇండియా దేశపు మంత్రి

ఇంగ్లాండులోని పార్లమెంటులోని కలగూర గంజ్ పార్టీ (Labour Party) మంత్రులలో ఒకరు. ఈ పార్టీలోని ఒక కార్యకర్తల సంఘం ప్రభుత్వమును చేకూర్చుచున్నది. సాంప్రదాయము ప్రకారము ఇంగ్లాండులోని కలగూర గంజ్ పార్టీ కార్యకర్తల సంఘము రామ్సే మాకడనాల్ (Mr. Ramsay Macdonald) ప్రధానమంత్రిగా నియమించుకొన్నాడు. ఇంగ్లాండులోని పార్లమెంటు జనరల్ ఎలక్షన్ జరిగినప్పుడు ఈ పార్టీ మంత్రివర్గము ఏర్పడినది. ఇది కలగూర గంజ్ పార్టీ, క్రైస్తవ ఆధికారియవలె ఉన్నవలెయు వారివలె ప్రభుత్వపు వివిధ కార్యములను చేయుటకు ప్రయత్నించుచున్నది. ఇట్టి మంత్రివర్గమునందు హిందూ దేశ

దేశపు పరిపాలనను నడుపుటకే, ప్రజలముగ నొకనిని నియమించుట విధి. ఈ ఆధికారి ముఖముననే పార్లమెంటువారికి ఈ దేశపు పరిపాలనను నియమింప సమయము లందు నిశ్చయపడుట. ఇక్కడ రాజప్రతినిధియగు గవర్నర్ జనరల్ పైన సహితము పార్లమెంటుపరమైన మాయన ఆ నేతృత్వమునందు మహామ్యము వినిపించుచుండును. ఇట్లు పరిపాలనయందుగవర్నర్ పార్లమెంటు లు పరిపాలన (Government of India Act) ననుసరించియు, దాని కనుగుణముగ అభ్యుదయము కాని పలుకు లక్షణం ననుసరించియు, యాయుక్తిగిరి, ఒక్కొక్క దేశమునందు, ముఖము ఆధికారియ నియమింపబడుచున్నది.

మన దేశమున స్వరాజ్యపాదనకై ఒక ప్రయత్న ప్రచారమును తీర్చుముగ వినిపించు ప్రయత్నమును చుండుటయు, మరియొక ప్రయత్న పార్లమెంటు వారు ప్రయత్నించుటయు నియమించి ఆముఖమున స్వరాజ్య క్రయమును యెంతవలె చేయుదు వ్యాపించేయని నున్న తీరి మనముచుండు, యిట్టి ప్రయత్నములలో ముఖ్యమైన సంస్కృతి వాదించియున్నది. ఇందుకు తగినట్లు కలగూర గంజ్ పార్టీ యాసమయమున ఆధికారిపదవి నందులయు కొంచెమో గొప్పగా ముఖముగ విశేషమున విచ్చును.

ఇట్టి రమణమున హిందూ దేశమునకు ప్రధాని చే నియమించుకొనెను మంత్రివర్గములలో, ఆముఖములను ముఖ్యమంత్రియై, విద్యావైకల్యములలో, నీల సంపత్తియు, సామ్రాజ్యములును నియమ కమాత్రము కలనో కనుగొనుట యవసరమైయుండును.

స్టేట్స్ మెన్ (Statesmen) అను కలకత్తా పత్రికయందు డేవిడ్ రీడ్ (Mr. David ried)

అనునగు యాయనగునూర్చి విడిచించియున్నాడు. గీతగాదు స్వయముగ వీరిని ఎరుగుదురట. త్రొత్తగా నిలువించుటకునే యాయనొర్రేడు కెప్టెన్ వెడ్జ్ వుడ్ బెన్ (Capt. Wedge-Wood Benn). వీరి క్రితము పదున్ను రమారమి ౫౩ సం॥రములు. ఈజేతమున యాయనజేత ముందెప్పుడును విన్నట్టిదికాదు. ౩౦ సం॥రముల తరువాతము. ఆయన పార్లమెంటు మెంబరుగా నున్నకొనబడెను. విరోధా మహాసంగ్రామమున ఆకాశవిమానముల నడపించుటయందు భయము లేని వాడగుననునది పదునయ్యైదిని జేరుగని విరుగులు బడెడినవాడు. పరమడు. స్నేహపరుడు. నాచిత్రవాడు. విశ్రాంతి పున వాదాగతి యాయనకు గలదు. పనుమోచిలిముగ ముట్టుమచ్చాదుల నెట్టి వర్తించగలిగిన వితరణకారి. దీనితోపాటు యాయన మహాప్రకృతి కల్పములేని యష్టమువంటిది. ఇంటి లలితస్వభావము కలవాడైతని ముఖము తేకవోలేను. తనప్రతిపక్షులను పదునయన వివరణతో నెదురించు కాల్యమియ్యాలియ్య. అత్యుదాత్త, కాకావ్యమై విజ్ఞానపూరితమైన మనస్సు యాయనకు గలదు. ప్రజాప్రతినిధిసభ (House of commons) యందును, తన నివాసస్థానమున గీతమాగానంచును యాయన పద్యజాప్రేము, డని జేరుగన్నవాడు.

౧౮౭౩ వ సం॥ర్షరమునకు యాయన "లిబరల్" పక్షమునకు చేరియుండెను. విప్పులనే కార్మిక పక్షమునకు తిరుగుట. ఈమార్పు స్వలాభదృష్టికారముకాదు. కార్మికపక్షము చేరుటచే ప్రజలకు తానెక్కువ ప్రయోజనకారిగ నుండునని కనుగొని చేసివెళ్ళినది. మునున్న పదవేల యిప్పు దన్నట్లు తిన్ను పైకొనుట తానే యొలుగఁడు. దైవభక్తిగలవాడు, నీతిపరుడు. అనర్హములైన పంకలములే యితని మహావ్యక్తిగమరము. ఇప్పటింజప్రతినిధియను ఇర్విక్ ప్రభువువలెనే ఆస్తికతను తెలవైనవాడు; కఠోర్తరుడు, ఘనుడు.

ఇంగ్లీషాదేశపు పూర్వోత్తరస్థితిగలు గాని యిప్పటి పరిస్థితులు గాని యాయనకు తెలియవలె.

యాయన యిప్పటిపదికి యిట్లు తేలియకపోవుట యొక యునునానని కొంద రవచ్చును. ఆశ్చర్యమును బుద్ధి కాల్యమును, దీక్ష వృత్తియు కలవాడని, గొప్పపనుస్సుల విమర్శించువపుడు సుదృఢ మనస్సుతో కోణాంతరపన్న, పూర్వోత్తరసంవర్ధముల వానల కడముగనుండి వర్తించుట, లాభమేయని మరికొందరి విచారణయకాదై యున్నది.

ఈయననై పుణ్యము, విమానముల నడపుటయందును, రాజనీతియందును మాత్రమేకాదు. విపులముగ దేశాటనమును పర్చినవాడు. పండితుఁడునగు, వాగ్మయమునానంది యుపన్యసింపఁగలడు. కార్మికపార్టీ నెంటి మూలవాదములను దేశములనూర్చివైచు ప్రపంచించునంభటి విజ్ఞానయుతుఁడు. పార్లమెంటు భేతనపు గోపురమునందు గడియారమునకు "బిగ్ బెన్" (Big Ben) అని పేరు. దానికి ప్రతిగ పార్లమెంటు పథ్యము యాయనను "లిట్లె బెన్" (Little Ben) అను ముద్దుపేరుతో పిలుచుచుండును. ఈయనయు, యాయనకంటెను ప్రధానియు, వారి కార్మికపక్షమును హిందూదేశపు స్వర్గ జ్య సమస్యయనుమా నెయింపింతలో కరగవలసియుండును. అందు తెలుట చొక్కమే, వాగ్రుము మందు తెలియగలదు.

[టి. శివశంకరము.]

ఏది శాశ్వతము?

ఒక యాసానములో అత్యంత ప్రజ్ఞగల కవి యొకఁడు ఏత్రికారుఁ డొకఁడు గాయకుఁ డొకఁడు నుండిరి.

ఏత్రికారుఁడు పలుములు వ్రతించుచున్నాడు. గాయకుఁడు గళమెత్తి పాడుచున్నాడు. కవి గంట మతో గ్రంథముల రచించుచున్నాడు.

2

ఒకనాడు రాజగాయకుని పిలిపించెను. అతని గానముచే రాజమనసు కరిగిపోయినది. అంతటినుం దియు గాయకునిదే ప్రథమ బహుమానము.

కొంతకాలమైనది గాయకుడు మూర్ఖరాగము లను సృష్టింపలేదుకదా—రాజమనసు గానమనిన విమల వచ్చినది. చిత్రకారుని పిలిపించినాడు. చిత్రముల కద మెచ్చి ప్రభుపాత్రతోపాటే మొదలైనాడు. కొంతకాల మునకు చిత్రములనుండును కేవలకలిసినది. ఎన్నియైతూ ర్యవర్గముల గల్పింపగలదు చిత్రకారుడు?

3

మఱికొంత కాలమునకు రాజ కవిని గ్రంథము లేన్మనెను. కవిత్వము మెచ్చికవికే 'కవి కలశీరవా' యను

లిరుచునిచ్చెను. లేఖకులచే గ్రంథమున కనేకప్రశంసలు తీయించి యనేకులకు బహుమాన మిచ్చెను.

౪

కేర వర్ణనములు గడచి పోయినది. గాయకుని గాన మరెవనిననే యంతరించినది. చిత్రకారుని చిత్ర ములు వర్ణములతోడనే వెలచెల పోయినవి.

కవి గ్రంథపు ప్రతులలో నొకటి మాత్రమున్నది.

౫

ఇప్పటికిని చదివిన యెడల చతురారుమనే యున్నది కవి కావ్యము.

గరిగిపాటి రామమూర్తి, బి. ఏ.

పార్లమెంటు సభ్యురాలు

(1)

(2)

(3)

(4)

(5)

(6)

(9)

(10)

(11)

(12)

(7)

(8)

(1) మిస్ మెగను బాయిదుబార్తి (లిబరలు) లాయదుబార్తిగారి మనూరై. (2) మిస్ మేరీ హమ్మిలుగారు (కార్మికపక్షము). (3) బాలి ఎలిల చందెంగారు (కార్మిక). (4) మిస్ పిక్కిన బర్బరు విలిగారు (కార్మిక). (5) బాలి మురియను ఫ్రీఫులుగారు (కార్మిక). ఈ ఐదుగురు క్రొత్తగ పీఠానియే ఎన్నుకొనబడిన వారు. (6) మిస్ జెనీగారు (కార్మిక). పూర్వ మొకసారి కై-ఎలక్షనులో విజయమంది అదేసనమున తిరిగి ఎన్నుకొనబడిరి. (7) అగ్ని ముగు (యూనియన్మిస్ట). (8) రేడీ అడ్వరుగారు (యూనియన్మిస్ట). (9) మిస్ మార్గరెటు బాండుగారు, కార్మికమండల నియమింపబడెను. (10) మిస్ సుసేను లారెన్సుగారు (కార్మిక). (11) రేడీ ఇవాయిగారు (యూనియన్మిస్ట). (12) మిస్ ఎలరు విల్కిన్సన్గారు (కార్మిక). వీరు ఏళ్లుగా ప్రారంభంలో నుండి యీసారి తిరిగి ఎన్నుకొనబడినవారు.

లేటరు మంత్రి వర్గము

రైటు హానరబుల్ శ్రీమంతుల రామకృష్ణ మేడ్మాన్

జూను ౧౯-వ తేదీన రైటు హానరబుల్ కార్మిక నాయకుల పీఠి రిజిస్ట్రేషన్, మొదటి శ్రీమంతుల రామకృష్ణ మేడ్మాన్ వారి విధులు దుర్గమున జరిగినవి. ౧౯౨౪-వ సంవత్సరము జనవరి జార్జి స్పోర్ట్స్ ముని హాస్టలులనుండి అధికార మాసమున నితడు ముగిసినది నాదినాడు. ముగిసినది నాదినాడు. వారిని గొనుటకు అయితే అప్పాతడు చిరకాలము ముగిసి

త్వము నిర్వహించలేదు. సంవత్సరమైన నింతక
పూర్వమే సవంబరుమాసముననే అధికారము
ద్రలు అతనిచేతినుండి జారిపోయినవి. తిరిగి
నేటికి వానిని అతడు తనకరమున కేలించగల్గి
నాడు. ప్రజానిధియగు ఆధ్రవానామామ్యుని
గూర్చియు, అతని సహకారులను గూర్చియు,
నొకటి రెండు విషయములపట్ల తెల్పుచున్నాను.

రామ్మే మేడ్డానాట్లు

ప్రభావామార్యుడు ౧౮౮౬ వ సంవత్సరము
ఆక్టోబరు ౧౭ వ తేదీన జన్మించినాడు. వాళ్లగుడియె.
గ్లాసుట్టనుగారి కొమార్తెకును మార్గంటు ఎల్లలు అను
వామెను పరిణయమయ్యెను. గ్లాసుట్టనుగారికిని
అల్లించెను వివిజనునకు ౧౮౮౭ వ సంవత్సరము నుం
డియు, పార్లమెంటునందు ప్రాతినిధ్యము వహించుచు
న్నాడు. ప్రస్తుతి మంత్రివర్గమున ప్రభావామార్యుని
విధులనుతోడు 'ఇన్స్ట్రూమెంట్ ఆఫ్ ట్రేడీస్' అను అధికారి
పదవిని కూడ నిర్వహించుచున్నాడు. అంతవాలో
నీతినికి ౫,౦౦౦ పానుల శీతము ముట్టుచున్నది. ఇతని
వయస్సు ౬౨ సంవత్సరములు.

ఫిలిప్ స్నోడను

కోశాధికారి. యార్క్ షైరులోని కోల్పిలోయ
వివిజనునకు ౧౮౮౨ వ సంవత్సరము నుండియు పార్ల
మెంటు ప్రతినిధిగా నున్నాడు. ప్రతికా విశేషానికను,
గ్రంథకర్తగను మీను మురిసినాడు. వయస్సు ౬౪ సం
వత్సరములు. శీతము ౫,౦౦౦ పానులు.

అర్థరు హెండరుసను

విశేషాంగమంత్రి. ౧౮౭౩ వ సంవత్సరము నుం
డియు బగన్బీక్ పార్లమెంటు ప్రతినిధి. ట్రేడులలోని
యను సంఘములయందు పలుకుబడి విస్తారము. వయస్సు
౬౫ సంవత్సరములు. శీతము ౫,౦౦౦ పానులు.

జే. హెచ్. రామను

లాట్ల ట్రేడింగు. ౧౮౮౦ వ సంవత్సరము నుం
డియు బగన్బీక్ పార్లమెంటు ప్రతినిధిగా నున్నాడు.
వయస్సు ౫౩ సంవత్సరములు. లాట్ల ట్రేడింగు పరినిధి
పాధారణముగ శీతము ౨,౦౦౦ పానులే కాని రామను
ప్రస్తుతిము చేతమును కలసిక పట్టునున్న నిరుద్యోగసుని
స్వేద పరిష్కారకర్తగా కూడ నియమింపబడె యుండు
టచే నాతిని కిప్పుడు ౫,౦౦౦ పానుల శీతమియబడు
చున్నది.

సిడ్నీ వెబ్బు

అధినితే గాభ్యాంగమంత్రి. లంఘువిశ్వవిద్యాలయమున ప్రభుత్వవిధాన శాస్త్రాధ్యాపకుడు. వయస్సు ౬౪ సంవత్సరములు. శీతము ౫,౦౦౦ పానులు.

పార్మూరు ప్రభువు.

కాన్సిలు అధ్యక్షప్రభువు. బహుళగ్రంథకర్త. వయస్సు ౭౬ సంవత్సరములు. శీతము ౩,౦౦౦ పానులు.

సర్ జాను శాంకీ

౧౮౮౭ వ సంవత్సరమునుండియు లార్డ్లజస్టిసు ఆఫ్ ఇంగ్లండుగా పనిచేయుచున్నాడు. అవివాహితుడు. ప్రస్తుతి మంత్రివర్గమున ఇతను గాభ్యాంగ్యులగు, వయస్సు ౬౪ యేండ్లు. శీతము ౧౦,౦౦౦ పానులు.

రామ్మను. ప్రభువు

వివాన కాభ్యాంగమంత్రి. ౧౮౮౭ వ సంవత్సరమున ప్రభువుపదవి నొందెను. అవివాహితుడు. వయస్సు ౫౪ వత్సరములు. శీతము ౩,౦౦౦ పానులు.

అర్థరు గ్రీనువుడ్డు

ఆకోశ్యకాభ్యాంగమంత్రి. తేబరుసమన్వల విషయము నను, ప్రజాకోశ్యవిషయమునను ఈతడు మోపడుగ్రంథములు వ్రాసియున్నాడు. వయస్సు ౪౮ సంవత్సరములు; శీతము ౫,౦౦౦ పానులు.

మార్గరేలు బాండుఫీల్డ్ కన్వెన్షన్

కార్మికకాళామంత్రిగారి, ౧౯౨౬ వ సంవత్సరము మంత్రియే వా ర్జన్మంతునకు పార్లమెంటుప్రతినిధి. వయసు ౫౬ సంవత్సరములు. జీతము ౨,౦౦౦ పౌనులు.

జె. ఆర్. క్లిన్సన్

జే.హంకమంత్రి. ఓల్డ్ హ్యామన్ జనించెను. వయస్సు ౬౦ సంవత్సరములు. ౫,౦౦౦ పౌనులు జీతము.

నీలు బక్ స్టన్

విద్యుత్కాళామంత్రి. వెనుకటి లేబరుమంత్రి వ్యయన గాన ఇత జే.కాళామంత్రిగారి యుండెను. ౧౯౨౩ వ సంవత్సరము ప్రతినిధి. ౫౯ వయసు వయస్సు. ౨,౦౦౦ పౌనులు జీతము.

థార్లెన్సు క్రెవీలియన్

విద్యుత్కాళామంత్రి. న్యూకాస్ట్ — ఆక్ — ట్రైను ప్రతినిధి. వయస్సు ౫౯ ఏండ్లు. ౨,౦౦౦ పౌనులు జీతము.

వెల్చు. గ్రాహము

వెల్చుకన్వెన్షన్మంత్రి. బుడ్డెలునకు సంబంధించిన విషయములను గుర్తించుటలో గట్టికట్టిన దిట్ట. వయస్సు ౪౦ సంవత్సరములు; జీతము ౫,౦౦౦ పౌనులు.

అస్వాల్డు మోన్స్

లాంకాష్టరు దిట్టి (జమిందారీ)కి ఛాన్సలరు. క్లిన్సన్మంత్రి మార్క్సిస్టుకు కర్ణుని కొమాన్డయరు సింధి గాన సంస్థియాడెను. ఎమిర్షిక్కు జీవజన్మప్రతినిధి. వయస్సు ౬౦ సంవత్సరములు మాత్రమే. లేబరుమంత్రియైనప్పుడు నిద్ర పట్టిన మనువాడు. జీతము ౨,౦౦౦ పౌనులు.

చార్లీ లాన్సు బరీ

పత్తి కువర్ను కమిషనరు. రాజకీయకారణములచే కొకమా రీతికు జయిలుకునాయయినాడు. నిరా

వారప్రతిము నవలించించి అప్పుడు విడుదలగాంచినాడు. 'డెయిలీ హెరాల్డు' పత్రికను స్థాపించెను. మరియొక సారి ఈరీతికు జయిలుకు పోయెను. వయస్సు ౬౦ సంవత్సరములు. జీతము ౨,౦౦౦ పౌనులు.

విలియము ఆడముసన్

స్కాట్లండుమంత్రి. ౧౯౧౦ వ సంవత్సరమునం దీయ విడువక పార్లమెంటు ఎంబరుగా నున్నాడు. ౧౯౨౩ వ సంవత్సరము జనించెను. అనుబంధ నితనిఇప్పటి వయస్సు ౬౬ సంవత్సరములు. జీతము ౨,౦౦౦ పౌనులు.

టాముసా

యన్తకాళామంత్రి. వెనుకటిలేబరు మంత్రియైన నీతికు కార్మికకాళామంత్రిగా నుండెను. ౧౯౧౨ వ సంవత్సరము నుండియు పార్లమెంటు సభికుడుగా ఉన్నాడు. లాంకుపైరులోని కోల్డ్ ఈరిని జన్మస్థానము. ౧౯౨౬ ఇతని జన్మసంవత్సరము. ఇప్పటి ఈరినివయస్సు ౫౬ సంవత్సరములు. ౫,౦౦౦ పౌనులు జీతము.

ఎ. వి. అలెగ్జాండరు

నావికాకాళామంత్రి. వయస్సు ౪౩ సంవత్సరములు. ౪,౫౦౦ పౌనులు జీతము.

యఫ్. ఓ. రాబర్ట్స్

వెనుకటిలేబరు మంత్రియైనవంతునిని నిర్మూలించి నితను పెన్సి నులమంత్రిగా ఉన్నాడు. పశ్చిమలూను వుచ్చికి ౧౯౧౨ వ సంవత్సరము నుండియు లేబరుపార్టీ వలంబియగు పార్లమెంటు ప్రతినిధిగా నున్నాడు. ౫౨ ఏండ్లవాడు. ఇతనిజీతము ౨,౦౦౦ పౌనులు.

హెర్బర్టు మోరిసన్

ట్రాన్స్పోర్టుమంత్రి. వయస్సు ౪౦ వ సంవత్సరము. జీతము ౨,౦౦౦ పౌనులు.

ఆర్నాల్డు ప్రభువు

జేమాప్టరు జనరలు. ౧౯౨౨ వ సంవత్సరమున కార్మికపక్షమునందు చేరెను. వయస్సు ౫౦ సంవత్సరములు. ఈరిని జీతములేని ఉద్యోగము.

టాము బానుస్వను

పార్లమెంటు పార్లమెంటరీ ఆంధ్రులసెక్రటరీ, 'ఫార్వర్డు' పత్రికకు ఈయన సంస్థాపకుడు; సంపాదకుడును. ఆర్థికచారిత్రక సమస్యలనుకూర్చిన ఈతనిపరిజ్ఞానము అపారము. పయస్సు రైల సంస్థానములు; తీరిము ౧,౨౦౦ పానులు.

లీసు స్మిత్తు

పార్లమెంటుకు జనరలు. పయస్సు ౫౦ ఏండ్లు. ౨,౫౦౦ పానులతీరిము.

వెడ్డెన్రుడ్డు బెన్ను

ఇండియామంత్రి. ౫౨ ఏండ్లు ప్రాయమువాడు. తీరిము ౫,౦౦౦ పానులు.

డబ్ల్యుజోవిట్టు

ఆటార్నిజనరలు. పయస్సు ౪౩ సంవత్సరములు. కేసుల రుసుములుగాక ఇతనికి ౩,౦౦౦ పానులు తీరిము ముట్టును.

జె. బి. మెల్విల్లి

సాలిసిటరు జెనరలు. నలువదిసంవత్సరములవాడు. కేసులనలని ప్రత్యేకమైన రుసుములుగాక ఈతడు ౬,౦౦౦ పానుల తీరిము తీయుచున్నాడు.

వెనుకటి భేదగుమంత్రులు సగటునయస్సు ౫౭ సంవత్సరములు. ఇప్పటివారి కంటివయస్సు ౫౮ సంవత్సరములు. రవి యస్త్రము వని ఈవిశాల బ్రిటీషు సామ్రాజ్య భారనోరేయులగు ఈ భేదగు మంత్రులందఱును తొలుత దినవెచ్చములకై తిరిగినవారే. క్లిన్ను వదియేండ్లవాడుగా నుండినప్పుడు బట్టలముగ్గులో పనిచేసియున్నాడు. జె. హెచ్. తామసు పాట్టకొరకు చిన్నతనమున నిజను తుడుచు

వాడుగా, ట్రైలులో వాగ్దానమువాడుగా, ఇంజనీయర్లుగా వేదివాడు. ఉదరపోషకార్థము న్నోడను ఏడుసార్లురములు పీఠియనర్చియలో తగ్గిలియుండినాడు. మేడ్కోనాడ్డు ముగ్గుతినడులు లంపెనునగరమునకు వచ్చినకొద్దీలో ఇన్వాయిసులు వ్రాసికొనుచు వారమునకు ౧౫ ఏల్లింగుముమాత్రము వెచ్చికొనిగట్టడివాడు. సిక్కిమేయ మొనలు ఒకఆక్కినులో నొకచిన్నగుమాస్తా. బానుబరీ పునవత్తెకము చేయుచు కమిషు నింపించుకొనువాడు. కావి నేయుడవని నొందిక ప్రభుమత్తీ మార్గము లిందుట్టు కన్యకుకాణములలో నరికులముట్టుకు పుకుదీరియుండినది. శ్రీనుబ్రహ్మ కిసాధ్యాయును. గ్రాహము గుమూస్తా. ఆజమునను గనులయందు నేవకుడు. కావి పేరందమును ప్రభువును లగుటచే కన్యకరికముల న్నొకటి అత్యక్రమించి నేటిట్లు సామ్రాజ్య శకటపోదకులై ముద్దమొదటి దివ్యులనలె పొనుచున్నాడు.

[ఆంధ్ర శేషగిరిరావు, బి. యె.]

విమర్శచంద్రిక

౧

ఆంధ్రదేశమందున్న తమిళదేశములకన్న, తమిళదేశము చాంద్రుల కమ్మలగా నున్నాడు. పీఠిప్రాంతము లిందునగర సామ్రాజ్యకాలమందును, ఆంధ్రవాసులు తంజావూరు, మధుర పాలించుకాలమందును దక్షిణదేశ మనకువచ్చి పీఠనివాసముల నేర్పించుకొనినారు. ఈ మధ్యవామిత్తులు, దేశభక్తులు నను ఆంధ్రులతో య్యగారు రాజపాళిమనం కోక ఆంధ్ర ప్రజలకంటెగార ప్రారంభోత్సామను జరిగి, ఆంధ్రభాషాభ్యుదయమును

గూర్చి ప్రపంచించిరి. ఈ క్రిందిపట్టిక ప్రకారము ఆరవ వర్షములో వాండ్లల జనసంఖ్య తెలిపిరిననును.

జిల్లా	జనసంఖ్య	ఆంగ్లములు
నీలము	2112,034	864,844
చెంగల్పట్టు	1493,058	329,769
కోయంబత్తూరు	2219,848	494,813
ఉత్తరాఝామ	2055,594	312,458
దక్షిణాఝామ	2320,085	192,648
తంజావూరు	232,626	65,019
తిరుచినాపల్లి	1902,838	218,247
మధుర	2007,082	351,818
తిన్నెవల్లి	1901,876	162,186
రామనాథపురము	1721,887	194,109
నీలగిరి	126,519	4,497
మలబారు	30988,871	17,980
దక్షిణకనరా	1247,368	750

దక్షిణకేళి సంస్థానములు

పునుక్కోట	426,513	11,559
కొచ్చిన్	979,080	8,901
మాన్య	168,838	1,082
మైసూరు	5978,892	921,468
ట్రావెన్కూరు	4006,062	6,511

లక్షలకొలది ఆంగ్లములు పైజిల్లాలోను, సంస్థానములలోను గలరని పై పట్టికలవలన స్పష్టము కాగలదు. వీరినిజును ఈ మంగ్లమునియు, వారి మాతృభాష ఆంగ్లమునియు నుట్టిరి ఆంగ్లవ్యక్తిత్వమును గాపాడుకొనుటకు వానలకు ఆంగ్లభాషాభ్యుదయము, పుస్తకభాండాగారము లత్యంతవశ్యకములు. ఆంగ్లనాయకులును, విశ్వవిద్యాలయాలలోని ఆంగ్లములు పైవిషయమును గ్రహించి, ఆంగ్లము ప్రతిష్ఠ గాపాడవలసియున్నారు.

2

ప్రపంచమునందలి ముఖ్యభాషలలో వాంగ్ల భాష యెట్టి ప్రాముఖ్యము నందియున్నదో ఆంగ్లము

గ్రహించుట అత్యంతవశ్యము. అట్టి ఆంగ్లము ఎట్టి ముగ్గురికిని కలిగియున్నాదో గ్రహించుటయు ముఖ్యమైన విషయము.

యూరప్తఖండమునందలి భాషలు.	భరతఖండమునందలి భాషలు
జర్మను 65000,000 (2)	హిందీ 97000,000 (1)
ఇంగ్లీషు 48000,000 (4)	బెంగాలీ 49000,000 (3)
ఫ్రెంచి 45000,000 (5)	తెలుగు 24000,000 (8)
ఇటాలియన్ 41000,000 (6)	మరాఠీ 1900,000
పారిషు 25000,000 (7)	అరబు 18000,000
స్పానిషు 21000,000	పంజాబీ 16000,000
రుమానియన్ 15000,000	రాజస్థానీ 13000,000
దిచ్చి 10000,000	కన్నడము 10000,000

యూరప్తఖండమునందలి భాషలు మాట్లాడువానందము స్వరాజ్యమునుభవించుచున్నవారే. ఆంగ్ల భాష భరతఖండమునందు జనసంఖ్యచే మూడవభాష; యూరప్తఖండము, భరతఖండమునందలి భాషలలో జనసంఖ్యచే ననిమిదవది. అట్టి భాషను మాట్లాడువారి ముగ్గురికివీరివిద్యాలయము విషయమై కలనాము-రాష్ట్రాంతరీక్షణము ముగ్గురము. (1) ఆంగ్లసోదరు లీ విషయమును చిలపాయుదురు గాక !

3

యూరప్తఖండమునందలి భరతఖండములెక్కడివి? కళాప్రపంచమునకాక్షులవారు ప్రతీకరించును విషయితే కాని వారి యూరప్తఖండము లేదోనని ముందు ఆంగ్లము మెల్లదిల పంపించుచున్నది. ఆంగ్లవిశ్వవిద్యాలయము వీరిని కీ విశేషాపాసముయమున పత్తిరించినను, వీరి ప్రతిభావిశేషమునకు దీనిన పత్తిరించు కలగలేదు. ఇప్పుడు వీరి పేర నొక విద్యాలయోపన్యాసముల వేర్వేరు అది, వారి పేరు ఆంగ్లభారతమును విడిచెదరు గాక. ఆంగ్లము ముందు స్వరాజ్యమునుభవించుచు, స్వదేశ ప్రభువుల పాలనముననున్నయెడల వీరిను ప్రవాగునికీ విద్యాధికారి పదవినిహించి యుండెడివారే.

౪

అంగ్రవాటకరంగమునకు స్త్రీలు పాల్గొన నచ్చువా, రాదా, యను విషయ మిప్పుడు వాస్తవరీతిగా ముఖ్యం నొకటి యున్నది. స్త్రీల కున్నది విద్యయుసంగ వచ్చువా, నూచివా, యని కొన్ని భేదములు—స్త్రీలు విద్య భిక్షకైవలెను మరల వివాహ మాచరించువా, నూచివా, యని కొన్ని వాదు—స్త్రీలు పథిలకు పోవచ్చువానూచివా, యని కొన్ని కేకల—ఇట్లు కొన్ని భేదములు గడచినవి. కాల మెప్పుడును మనుజునకు బద్ధము నాలదు. మనుష్యుడును కాలమునకు బద్ధుడు. కేకకాల పాత్రానుసారముగా తనములు, వాగవిధియు, గడుము ముందునే కాని, వాగవిధిన్నదిని ఆరికట్టె చాలదు. విద్యాభివృద్ధి నెలదిగ్గు యుండగా, విద్యకేయం నను స్త్రీ పాల్గొనుట కేల యున్నవశో తలచుటన్నది. నిర్భీచారాది కోషముల ప్రసక్తియు, మన నిర్మలాస్త్రములును, వివిధకొప్రత్యాగ్రుల కన్యముంపవు. స్త్రీ పురుషుల సంపూర్ణమెక్కడ మన్నదో, యున్నట్లే కోషము లనేములున్నవి. కేకాంగవర్జిత శేమి, బాంకవర్జిత శేమి, ఈ వాట్యరంగములందు పాల్గొనవచ్చును.

౫

గాంధీమహాత్ముడు వాణినివట్లు అంగ్రదేశము నందు పురుషుల సత్కారదశికానము తాండవము చేయున్నది. రాజకీయరంగమునందు దేశోద్ధారకులు, దేశ భక్షులు, అంగ్రదేశములు, అంగ్రదేశములు మొదలగు

పూర్వపురుషులున్నారు. సారస్వతి విషయమునందు, కవి రాజులు, కవి శేఖరులు, విమర్శ శేఖరులు, కళాప్రపూర్ణులు, మొదలగు వార లనేకులు. ఒక్క పుస్తక మిచ్చిన, ఒక్క గ్రంథమును రచించిన, యెవ్వరిచ్చెదనో కాని, మీసామమునకు మొదల యేదయో మొక విరువగద్య ముండక తీరదు. కవిభావములు, సాహస్యత నికేతనములు, సాహితీ సమతులు, బాలకవిమండలులు ఇట్టి నావో కలవు. ఎవ్వరైనను, ఒక్క కవి శేఖరులు కాని, ఒక్క కవి తామింపవలెకాని, సాహస్యవిముఖుల కొనర్చిన మేలుమంగునట్లే ననుగానరాదు. సారస్వతి విషయము నందు నామివి మారతమును మాగ్గమేర? వాస్తవమున కలవదిన నూతనాలంకార మేది? ఎవ్వరయు గాన్నిం పడే! వాటకరంగమునందు నెక్కోపరులనియు, గంగ నిశ్చయ లనియు, కాలగంగర్పలనియు, రంగనక్షత్రము లనియు, నిట్టి విగురువామము చెప్పియో అంగ్రవాటక రంగముల కెక్కోప్రతిమానపునకును గనవు. అందుకు శ్రేయశేవా? అంగ్రదేశ భాగ్యమెట్టిది? ఈ కథా ఈ మధ్య విషయవగ్రమునందు అంగ్రపరిశోధక విశ్వవిద్యాలయము వారు శ్రీ గాంధీజీగారిని గూర్చి యాధి పత్యమున నయప్రకరముగ నిర్దేశి, సభిమిచ్చిన వాంఛ నికి నిచ్చుకొనాలియుగ నిగుట నిచ్చిరి. ఈ విశ్వవిద్యాలయము వారి పరిశోధన నిచ్చిరి? అంగ్రదేశ మెటుంగ ననువా! మీరి కాగ్యము కవింబవిన వారి పుత్రుల కిగురు నిచ్చుట యేవా?

‘చంద్రమాళి’

తెలుగు కావ్యాదర్శము

కర్త: (బ. శ్రీ. అవ్వారి కుబ్రహ్మణ్యకాస్తు) లుగాడు, ఆంధ్రకవిత్వ విద్వాంసు పాహిన్యోపాధ్యాయులు, కొత్తూరు. క్రొత్తపాక; పుటలు ౨౫౦. ధర రూ. ౧. గ్రంథములు గ్రంథకర్తలయొద్ద లభించును.

పరమేశ్వరుని కృపవలన నేటి ఆంధ్రపండితలోకము—ముఖ్యము వాంగ్మనోహరులగుటచే బహింసించు తెలుగులమున భాషాసేవను పరిపూర్ణముగ చేయుచుండుట చాల ముశాసనముగ నున్నది. పురాణము చెప్పి బుర్రాణములనే యవిరళముగాఁ బరిపరించుచు నందఱుగ ఒకేమాద్యముగా నున్న తెలుగుభాషలలోఁ గలమాన్యును ఈ కావ్యాదర్శపు తెలుగునేక నూచించుచు భివృద్ధిపెట్టి పండితులందఱు కృతీప్రయత్న మను మెప్పుట్లు గోలుతున్నది. ఇది ఆంధ్రభాషాత్వభివృద్ధికి యత్నించువారి కానందప్రదము.

ఆంధ్రవాన్మయమున నింతవఱకును అలంకారకాఖ్యంబొందింపఁబడలేదు. విన్నకోట పెద్దన—మున్నగు పురాణకాండ్రులు, కొందఱు పెద్దలు తప్ప—ఇటీవలి వారిలో కావ్యము నీటిపై పుకన్నది మాడలేదు. నేటి వాంగ్మనోహరులలో నీరిదిగా నాలంకారికగ్రంథముల వాంఛకరించుటకు తిదిరి ఎట్టికేటకు గావ్యరూపమున కర్తానిఁ గొనితెచ్చినవారిలో శ్రీ కుబ్రహ్మణ్యకాస్తులు గారే ప్రథము లని నాయూహ. శ్రీకాస్తులు గారు శిష్యభిష్యగుచి ప్రభేదముతో గల్గు లోకులనెల్ల నొక్క మేకున బింపి—రని కొందఱుబడెడి తిరుపతికవుల శిష్యులు. ఆంధ్ర దేశభాషాభివృద్ధిని వివిధానములయందును.

ఇతఁ ఁరు ఆంధ్రకరించిన కావ్యాదర్శ మన్ననో ప్రాచీనులగు భాషామౌలికపులు వివిధరీతుల నృపి చేసినగాలంకారిక సురార్థములను ఏకముఖమునఁ బ్రచురించిన ఆచార్యపండికవి గ్రంథము. ఆచార్యపండికి సంస్కృతాలంకారికలలో నగ్రతాంబులము నిర్వివాదసిద్ధము. ఈయ నగ్రంథము—(సన్ని పురాణము తర్వాత) అన్ని విధములను ఈభాషాభివృద్ధి నగ్రగణ్యమును, వాన్మయము నై యున్నది. అట్టియొగ్రంథము నన్ని విధముల పారస్పర్యతాగ్రంథములకు సమానము న్యతగల యాకాలమున నైర్విమున వాంగ్మనోహరించినందులకు వీరు వంద్యులు.

కావ్యాదర్శము వాంఛకరింపఁడివుడు సాధారణమునకార్యము కాదు. అసలు గ్రంథ మర్థంతము ప్రాచీనతనము. అందుననే శాస్త్రాంతములందుఁగిరికా. గుల్కనానంతి పాండిత్య పాఠనమున, ప్రాచీనములముల నూహపూర్వయు, మాతృవాలంకారికల రుచిభేదములును గుర్తించి ఆంధ్రభాషాసురార్థముల ముల్లంఘింపకుండ దీనిని తగ్గునాచేయవలసి యున్నది. నేటియొగ్రలోకమునం దిన్ననో, అచ్చటగుట నేరొందులొత్ప తక్కినవారగు నాదోటులకు తత్తిచ్చాత్మప్రసక్తిముకాని, తత్త్వప్రచారములుకాని తెలియఁజాలవు. వాని నెఱుంగుటకు యత్నము వసలే చేతము. కనుక విప్లవవానికి గుంభ మగుచిదిని ఈగ్రంథముల వాంఛకరించుట యత్యంత మావశ్యకమై యున్నది.

ప్రకృత మీ కావ్యాదర్శము మక్కికి మక్కిగా వాంఛకపవ్యములలో ఉపనిబిధిపై యున్నది. ఇందు లకు కారణము—పండికవియొక్క ఉద్దండమున పదప్రకాండములు అట్లే లోకుల కలపఁజవలయు నన్న

యొద్దకి వెళ్ళును కావచ్చును. లేక పరిమైనత్యక్తుకా (బ్రూట్రాక్టేషన్) — అనంబడినీ నేటినుప్రదాయ మను పొటించుటయైనను కావచ్చును. లేదా చంకెవి యంగును, ఆముకవయంగును గల ఇవి రభిమానముల నీమూలముగాఁ బ్రవర్తించుట యైనను కావచ్చును. ఏది యైనను కొన్నికొన్ని చోటులందు మూలమునకంటెను ఈ తెలుగుపద్యము లగ్రమునకు చాలకష్టముగా నున్నది.

ఒక యాదాహరణము:— గి ష తిచ్చాపము (ప్రసాదగుణము - గాదరీతి).

శే-గీ. ప్రబలకంఠెందు నిందీవరద్యుతియును
లక్ష్మీకున లక్ష్మీయిగులగలానిధికు
నుప్రసిద్ధార్థముఁ బ్రతీతిమథగము నగు
మాత్రియందుఁ బ్రసాదంబు సాంపు నింపు.

శే-గీ. అంకము వశక్షుగుగము నాత్మ్యర్థునాంబు
సంభవపద్యక్ష మనుచు నిసరణి జొడువ
నాతియాథ మయ్యె నభీష్ట మగుదునెంచు
గొడుల కిది పుష్కలమై క్రాలుకరణ.

ఈ పద్యముల కీరిందెత్తొకములు మూలములు.

శ్లో. ప్రసాదనా ప్రసిద్ధార్థ ఇంకో రిందీవరద్యుతి;
లక్ష్మీ లక్ష్మీం తినోనీతి ప్రతీతి మథగిం నని.

శ్లో. పుష్కలమై మిది గొట్టెయొంక తియాథ మపేక్ష్యనే
యథానత్యక్తునాన్యస్య పద్యమేకో వశక్షుగు.

తా. కంచేసి యగ్రములు గలకీబ్దుములఁ బ్రయోగించునపుడు అందు భోకమునకంతకుఁ ప్రసిద్ధిమైన యగ్రమునే ప్రయోగించుట ప్రసాది మనెడిగుణ మనంబడు ననియు, అప్రసిద్ధములగు వగ్రములు కలకీబ్దుములను ప్రయోగించుట దోష (నిపాతార్థతాదోషము) మగుటంజేసి, అట్టిదోషము లేకుండఁ బ్రసిద్ధార్థము లగువానినే ప్రయోగింపవలె ననియును, జెప్పి, నీలోత్పలద్యుతిఁ జోలిన క్యామవర్ణము ఇంచున కొకవిధమును సాబరఁ గూర్చునున్నది. అను నీవాక్యమును ఉదాహరణముగా నిచ్చి, ఇంచుగల ఇంచుప్రభృతులను కీబ్దుములు సుప్రసిద్ధ మునంద్రార్థమునందే ప్రయోగింపంబడుటంతేసి

ప్రసాదగుణ మిం దున్నదనియు గి ష త్తొకమునకు తాత్పర్యము.

అ వి త్తొకమునకు ప్రసాదగుణమునకు నీగుణమును నిపాతార్థాదిదోషమునుగూడ గాదనీయులగు సంతకులు అతియాథము కాకున్నను పుష్కలమై పాధింపఁ దగియుండు నన్న పేతువునో, అనఁగా గాథనుగు పద బంధమును గల్గి ఒకవిధమును జైచిత్రిని గూర్చుటకు పేతు చను నన్న కారణమున ఒప్పుకొనుచున్నా గని యును, అందులకు-యథానత్యక్తునాన్యస్యపద్యమేకోవశక్షుః—అనులాంటి రచనలు ఉదాహరణము లనియుఁ దాల్చివర్తము. నీవిక, అనత్యక్తునాన్యస్యపద్యమును (అనఁగా నాతిభవకమును నుత్పలము) నకు సద్యక్షమైన (పదుమైన) వశక్షుగువు తెల్లనికరణములు గలవాఁడు చంద్రుఁడు—అని అర్థము. ఈ యాదాహరణములలో గల అర్థవ, పద్యక్ష, వశక్షుకీబ్దుములు, క్రమముగా అగు నుండఁ మున్నునవర్తములందు ప్రసీదములై ఉత్పాదగులయందు సప్రసిదములై యున్న కారణమున విజ్ఞీరచన దోషకాన్య మనియు, నైనను గొతులు అనువాసబంధము దీర్చుముగా నున్నందున నిది గుణ ముందు భవయు కనిభావము.

ఈ యాదాహరణములఁ బట్టి మావఁగా, ఆంధ్రీకరణమునందు మూలార్థము పద్యబద్ధముగా కీయుటలో లాక్షణికనియమము అనెడి యుక్తుఁడైయున్ననునకు భాంగవలసి యుండుటచేత, యథామూలముగా నుండవలయు నను పట్టుచేత నితోఽధికముగా నగ్రవివరణము నిచ్చుటకు వీలుచోరకక, నంగుమూలమున మూలము లేకుండఁ జనువోరఁగొనువారికి మూలార్థస్ఫురణకు మాటుగా, ‘అంకము వశక్షుగుగము నాత్మ్యర్థునాంబుసంభవపద్యక్ష—మని చెప్పి, చంద్రునిఁ బోగొట్టి చంద్రకరణముల కీబ్దుతే మగుముల నన్వయించికొనవలసి పచ్చినదికదా!

మతోక్త ఉదాహరణము:— శ్రుత్యనుప్రసాద లక్షణము.

శ్లో. యయా కయాదిన్ శ్రుత్యా య
త్సూప మనుభూయతే

తద్రూపాహి పదానన్తి

స్వానుప్రాసా రసావహా

ఏవ రాజా యదా లక్ష్మీం

ప్రాప్తవాన్ ప్రాప్తాన్

తత్తత్ప్రభృతి ధర్మస్య

లోకేఽస్మిన్మత్స్వవోఽధిపత్.

తా. ౧. కంఠతాల్పాది రూపముననున్న శ్రవణ సాధనవిధానమున ఏయుచ్చార్థముతోడైనను సరియే ఏయొకటి సహజసూచకము నొందగల్గుచున్నచో, అట్టి వివిధముల పదానన్తి శ్రుత్యనుప్రాసముకలదై వసావహ మైయుండును. అవగా ప్రాసాదికైత్యోక్తులపదములుగాని, వర్ణములుగాని కర్తవ్యముండుట శ్రుత్యనుప్రాస ముని యర్థము.

౨. ప్రాప్తాన్ప్రాయుండెను నీరాజు, ఎప్పుడు రాజ్యలక్ష్మీకొందో, నాబుంగోచి లోకమున ధర్మమున కత్యాసము కలిగెను. (అవగా ధర్మమునఁ బాలించె ననుట.)

పండికవియిచ్చిన పై యుదాహరణమునందు— మకారగకారములకును, జకారయకారములకును దకార లకారములకును ఉచ్చార్థసాధానాదికైత్యోక్తుల కలదు గనుక శ్రుత్యనుప్రాసము. ఇక కాస్తులువారు కామాం ప్రకరించిన పద్యమును దాని టిప్పణియుఁ జూచునది.

తే. పూర్వము దినంబదినవర్ణ ములనుబోలు
వర్ణములతోడ విసంబడు పదవయయన
కమరు సన్నిధానంబు రసావహ మయి
వాసుమిటు ననుప్రాససహిత మగుచు.

తే. లనకుదారయతోటి యిలా సురాత్మఁ
డభిలరాష్ట్రాధిపతి యితం దననిరాజ్య
లక్ష్మీఁ శేషట్టుటాది యిలాతలమున
నొలసె ధర్మంబునకు సతతోత్సవంబు.

టీక:—౧ పాదమున — లనకు, లాసు, దంత్యములు. యతో—తలవ్యములు. ౨. పాదమున రాష్ట్రా-
మూర్తములు, జ్యో-తలవ్యములు. ౩. పాదమున-లా

తుల-దంత్యములు. ౪. పాదమున లనకు, సతతోత్సవ-
దంత్యములు. (ఇది మొదటి పద్యమునకు).

అచార్యుడొకవి వివేకులూర్వులును సమకాలికులు
నగు చెక్కురాలంకారికుల మతియును శ్రోడికరించినట్లు
తిరుణవాచస్పతి, తీకలో - పూర్వము శ్రీనిసంకృత్య -
అను కారికయొద్ద-పూర్వము కాశ్యపవసుధుని ప్రభృ
తీనాం అచార్యుడొం లక్షణాస్త్రాని సంకృత్య,
పర్యాలోచ్య కాలిదాస ప్రభృతీనాం
ప్రయోగా నవలక్ష్మ్యున అని నూచించుచున్నాఁడు.
వీతికారయితెలగు శ్రీ కవిగారు వాదికుంఘాలు దీపుని
వ్యాఖ్యయందు చెక్కుకొట్టి భిన్నువామతమాక్షి
పతి—అని యిత్యోడిగా పూర్వవార్తల మతభే
దముల నూచించినట్లు చెప్పుచున్నాఁడు. కనుక ఈగ్రం
థము ఆంధ్రకరించునపుడు—అందునను శేటికాలమున
వరములగు యువకులకు ప్రాచీనాలంకారికమతి సోధక
ముని విట్టి గ్రంథములనువదించునపుడు—శ్రీకాస్తులువారి
పండి పండితులుగాని, కవిగారిపండి రసికులు గాని
అవ్యాఖ్యానములతో సహ ముద్రించి, గ్రంథవిస్తరభీతిని
త్యజించి గ్రంథార్థములను శేటతెనుఁగుమాటలతో విరి
విగా వివరించి సంస్కృతమున సాధారణముగా ముద్రించి
ప్రకటించినఁగాని కలుగఁగలంతవట్లు ప్రయోజనము కలు
గఁబాల ననుకొనును. అయినను అసలే మాక్షిభాషము
వినిపించి మాత్రకొన్న వారికంపెను యధాశక్తిని అం
కరించి, స్వమతికి గుచించువిధములలో—మఱు మఱు
శ్రొత్తిపద్యములనల్లి పాఠాంశములుగా చేర్చియు,
కతివపదములకు అర్థములఁ బ్రత్యేకముగాఁ నూర్చియు
విష్టు బహుప్రయోసలకు లోపైని శ్రీకాస్తులువారియ
త్నము సన్వదా సమ్యులకును క్లాశ్యుపే కాని శేటాంధు
కాశాలను.

ఇక నీవిషయ మింతతో ముగించి కాస్తులు
గారి గ్రంథముమండి సుప్రసిద్ధగ్రంథాగమల వాంఛిక
రించినట్లుముల వొకటి కెండింటిం జవిమాపెదను.

శ్లో. యథా శభంబిత్ సాధుశ్యం
యత్రోద్భూతం ప్రతీయతే

ఉపమానాను సాధకాః

ప్రపంచోఽయం ప్రదర్శయే.

తే. గీ. ఎవ్వరినబుడవై సాధక్య మెరుగు
నవగతింబును నుద్ధాతమై కరంబు
నయ్యెడి యుపమానాఁడ కల్యాణదర్శి
పంచము నిదర్శనములఁ జూపంగఁబడును.

కామ్యులవారి దిప్పటి—ఎవ్వరినబుడవై నామము
ముచేగాని, క్రియచేగాని, ఉద్ధాతమై ప్రసన్నులమై
(వాద్యమై.)

శీవానందవ్యాఖ్య—యత్రైవేచిత్తే యథాక
ంబితే నేమిశేనాపి కర్తవ్యం గుణేన క్రియయా అన్యేనవా
ద్యుత్తరః, ఉద్ధాతం ప్రసన్నుం, అభిజ్ఞముత్త్యుత్తరః,
సామ్యైః సామ్యం ఉపమానోపమేయయో రేకధర్మ
వత్త్వం ప్రతీయతే...నా నైచిత్త్యుత్తరం ఉపమా
నాను అలంకారః

విరుదావాదస్పృతిః

సూత్రవ్యాక్రియాకాతిని ఉద్ధయా శకత మయా
గిహ్యవ్యక్త మితి నుభాకంబి దిన్యవ్యతే, ఉద్ధా
తం కర్తవ్యం అభిహితంవా, ప్రతీయతేనా యత్రైత
ఉపమా.

శ్లో. అన్యపేతాన్యపేతాత్మా వ్యాప్తిర్నిర్వరసంహతే,
యచకం తచ్చపాదానా మాదిమధ్యాంతగోచరమ్.

తే. గీ. అన్యపేతాత్మకము వ్యపేతాత్మకము
నయవర్ణారిత్యాప్తి యచకమునను
అదిమధ్యాంతగోచరం బగునునండి
తనరుమండేనదియుఁ బాదములయందు.

విరుదావాదస్పృతి టిక:

అత్రవిభిన్నాభియా వ్యసంహతే రాప్తిర్నిర్వర
నియమం, విభిన్నే వి శేషదాభావే లానుప్రాసే
అరివ్యాప్తి స్వాస్యత్....వి శేషదామో గతే ఏకవర్ణా
వ్యతిపరంపరాయం అవ్యాప్తిస్వాస్యత్.....వర్ణం
త్యగ్యవ్యవహితాన్యపేతా; వర్ణాంతరైః వ్యవహితా వ్య
పేతా.

శీవానందవ్యాఖ్య:

అన్యపేతః అన్యవహితః, వ్యపేతః వ్యవహితత్వ
అత్యవ్యసం యన్యా త్తదాభావే య సహతే
స్వరవ్యంజన సంఘాతస్య వ్యాప్తిర్నిర్వరసంహతీ
యచకం.....

పైని మాటనయుదాహరణములచేతనే కామ్యు
లుగా తెంతటిసాధనానంతో తెలిసిందిదియుఁ బాదము
లకు వెల్లడి యగుచున్న యున్నయదిగదా!

సంస్కృతమున సాధారణముగా ముద్రితములై
గోణువునున్న కావ్యాచిగ్గంఢములలో తెలుగుగూరిముల
ప్రతి మూలమునాప్రతి మే కలది. దానియందు ఉచ్చాస్
పములకు మాటుగా లింబము లని కలదు. నాగరాజుర
ములప్రకారం—ఒకటి శీవానందవ్యాఖ్యతోను,
పంచమ విరుదావాదస్పృతి కతోను ప్రత్యేకముగాను,
గూర్చి కలకత్తా సుబ్రాహ్మణ్యములలో ముద్రితములై
యున్నవి. వాదిసుంధుల చేతునిట్లక అముద్రితమేమి?
కొఱకుకో లేదో తెలియదు. కాని కవిగారును-విన్నలు
ప్రాయమివ్వారు. బహుశః వారియొద్ద నుండవచ్చును.
దీనిలో ఒకదాని పాకములకు నింకొకదాని పాకములకు
చాల యంతరములు గలవు. శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యకామ్యులు
ప్రాయః—శీవానందవ్యాఖ్యయుత మగు కావ్యాచిగ్గ
ప్రతిశీ ఆధారముగానున్నట్లు ఉహించెను. విస్తృతిము
గానున్నను శీవానందవ్యాఖ్యకం పును విరుదావాదస్పృతి
టికతో ఎక్కువ ప్రమాదముని పక్కన యభిప్రాయము.

“దుష్కరములకు త్యజితములఁ జెలిగించునలోఁ
పండితవ్యములయ్యెలత్త్యములుగాఁ దనిగింపకకములు
గానికతన సాంతికవనము లర్చి నాను” —అని శ్రీకామ్యులు
గారును, “తెలిగింప నసాధ్యము లగు పద్ధిగల్గేషముల
నితఁడు క్రిమింపి తత్తులముగా నాంధ్రమున వాక్యజు
లము కల్పించి లక్షణముల బహుభాగము లిచ్చిరి. అట్టి
జోటులు వీరిపాండిత్యప్రకర్త లిను జాటుయిన్నవి.” —
యని శ్రీకవిగారును ప్రాయమివ్వారు. కాన నెందుండి
యొకదాని నుదాహరించుచు దీని నింతిలో ముగించు
చున్నాను.

శ్లో. సద్భావా మేకరూపస్త్వం య స్తేష్వకాంతర మగమోః
 నోమూత్రికేతి తి త్రాప్యమా త్తమక్రమం తద్వికో యథా
 మదనో మదివాక్తితా మహంగాస్త్రోజయే దయం
 మదనో యది తత్క్షణ మనంగాయంజలిం దదే.

దీనికి కాస్తులుగారి కవనము.

కం. శ్రీనాథునివదమును దయ,
 మానసమున మెలగజేయమనవెమహిమముతో
 నానామనివృద్ధయనులేచు
 తోనవముద మెలగజేయః దనరుచుహిమరుతో.

మొత్తముమీఁద శ్రీకాస్తులుగారి ప్రయత్నము చాల ప్రశంసస్యము. నిఁకాలమునుండి “భావలో నలం కాశ్రమింపులు లేనికొఱుతి వీరు కొంతవఱకుఁ గలగిం దినుదులకు నెల్లరు కృతజ్ఞులు గాదురు” — నన్నకవిగారి యానతిగొప్పన శ్రీకాస్తులువారికి పాతకుల లింపున బెక్కులు మొక్కులను చెల్లించుకొనుచున్నాడు.

(పం. ఆ.)

చాకీరేవు

కర్త: కొల్లూరు ధర్మారాయకవిగారు, బి. ఏ., ఆంధ్రప్రదేశ్ పాఠశాలస్థాపకమేళనము, విజయనగరము. ‘ప్రభాత్రుప్సయులు-౨’. ఏడువేలు కాగితము; గ్రామ ప్రజా; ౬౦ పుటలు. వెల రు ౧౦-౦౦.

తెలుగుభాషలో విమర్శనలపరచే స్థంగ్య రచనలును, వాటిని వెలువడుతున్నవి. మన ప్రబంధాలలోను, కథకాలలోను స్థంగ్యరచన మంచి చేయులో వెలకొనడం మనకు కనబడుతున్నా, ప్రశస్తికం స్థంగ్యకావ్యాలు ఒకవ్యవస్థతో వెలువడినది అదును. పాశ్చాత్యవాఙ్మయప్రావృలం, పత్రికావ్యయ ప్రాబల్యం, పాఠ్యతాభివృద్ధనం, వాఙ్మయ నిర్మాతల చాకీరేవు పెక్కిటితోపాటు స్థంగ్యరచనకు ఒకస్వతంత్ర ప్రవృత్తియూ, కత్తి ఇచ్చాయి. గద్యాభిరుచి వ్యాప్తికా రుచు దీనికి మరింతవయము తెస్తూఉన్నది. విమర్శనల విలక్షణ ఇది దుంఛారాలను, దురభ్యాసాలను తొలగించి సంఘానికి, సంస్థలకు మేలుచేయడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. అంతేకాక, స్వయంగా హాస్యరసభూయస్యముల్

ఉంచడంచేతి పాతకుల హాసాదము మీర్చితిరి. ఇట్టి గ్రంథాలు మనకు మెండుగా లేకపోయినా, ఆధునిక యుగము పెక్కులు ప్రపంచమేలూచుట కవసరమైవున్నది. ఆవిశ్లేకమై, వర్ణనలనివది, ప్రకృతం ఆలంబనం తిమ్మి. ఎగా ఉన్న చూడనాపవధికి చెందుతుంది ఈ చాకీరేవు.

ఇది ఆధునికవాఙ్మయ మాలివ్యాన్ని తొలగించే సంకల్పంతో వెలువడినది. భావకవిత్వం, గ్రామ్యభావ, కథానకరచనం, తీర్తిద్రవయితల పాతకులు మొదలైన విషయాలు ఈవి విమర్శనానికి విషయాలు. వీరి అధిక్షేపణలు ఇరువదికి ఇష్టమైవా, కాకపోయినా, పంచాంగిలావ ఆతనిలో నిలపడానికి తెగిన హాస్యరసోన్మేషం వీరిరచనలో కొంత ఉన్నది. అయితే ఆంగ్లభావ అమెరిగా వాడబడించేతి రుచికి కొంత అవిరోధం కలుగుతుంది. భావసంస్కృత వీరితీగా ఆంగ్ల పద బహుళమై మార్మిభావ వ్యయోన్మిష్టవా రసేవిషయం సమ్మతమైతే, సంఘసంస్కారంలో జయస్వయం ఎత్తి వాఙ్మయప్రపంచోద్ధరణానికి వేంచేసిన వీరి శక్తిం మొదలైనవారిలో ఈవిషయానికి వ్యంగ్యవిక్రణం ఉంది అని సమాధానపటునికోవచ్చు ననుకుంటే, అట్టిది అంతసమ్మతంగా కనబడుదు. ఒకవేళ సమ్మతి మన్నా, అంతి చేటు భావంతిర భూయిష్టంగా ఉంటే ప్రయాజనభంగం కలుగుతుంది. పోనీ, పాత్రలకు విదలి కవిగారు స్వయంగా చెప్పే మాటలు చూస్తే, ఆంగ్లభావ వాడుక ఎదురుగాలి పొస్తోంది. చలాకీభారణి దీనిలో కనబడుతుంది. కాని అందులో తెలుగు పాతకునికి విమర్శ చేస్తేవీరి నివ తోనంతగా లక్ష్య పెట్టలేదు. ఎవరైనా ఆంధ్రపథిలో ఇంత ఇంగ్లీషు-తెలుగు మాటాడితే అతిడు ఇంపుగా మాటాడేవాడుగా పరిగణనం పొందడం చెప్పవచ్చు. అట్లుగానే ఆంగ్లపదాలతో పెక్కుతావులలో కవి హాస్యనాన్ని చింబనార్చక పోలేను. ఈవ్యాసస్థం ఆధింసంగా ఉంచడానికి కవి ప్రయత్నించక నాగి మార్గం తిప్పాడు. ఒక్కని తెలుగుపదాలతో రక్షిట్టబడినకొన్ని తావులు ఆంగ్ల పదాలకు టిచ్చి తెలుగుమాటలతో రక్షినిమానా కోల్పోయితిరి. లేకుంటే ఇది ఇంకా మంచిరస అయ్యేది. స్థంగ్యరచనకు

కవిత్వం సూజ మై ఉపజ్ఞ ఈ రచనలో కనబడుతున్నది. అయితే కవి తనవిమర్శనలు ఏపాత్రనోటనో విప్పలేంగా చెప్పించేటంత తీవ్రతతోను, సూజితోనోను, అంతలా స్వంగ్యచిత్రణ చేసి ధ్వనింపజేయలేకున్నాడు.

'బ్రహ్మలోకంలో భాషాకాండ్రం' అనేవ్యాసంలో వారదునికి కవి పూని ఉపన్యసించాడు. పాత్రలలో ప్రాణం వాసి నిదలలేదు: బాహ్యంగా అవహించి, ముందు కవీ కనబడుతున్నాడు, కర్ అణగిపోతూఉంది. 'కవిత్వపు బ్యూటన్', 'ప్రాజెక్టర్ కవిత్వం' అనే రెండువ్యాసాల—గిరికింగారి నంగాల—తోను, గిరికింగారి సూజతోగడి పూర్తిగా దీనిలోకి ప్రాకిందని చెప్పవీలు లేకపోయినా, నేన్ను కనబడుతున్నది. 'చంద్రుడు' అనేకథలో కవి నుంచి అవకాశం కల్పించుకొని తనఅలయాలు స్వయంగా వ్యక్తీకరించాడు.

'గ్రామ్యభాష' వీరికి ఇట్టం కానట్టు సువ్యక్తం. ముఖ్యంగా 'భాషాకాండ్రం' వీ రీతిధ్వారాంకోసం గలంచాడు. అయితే వీరు 'గ్రామ్యం' లోనే ఈ గ్రంథం ఆమూల్యగ్రంథంగా నిలిచిపోనికి తగినచేతులు చేలు; అభివృద్ధిమయమై వారిఅభిప్రాయం కొంత వారదులవారి ఈరచన ఉపన్యాసకాలు తెలియజేస్తవి:

"హాస్యనాస్తిపకంగా వుండే కావ్యాలలో గ్రామ్యం రాయవచ్చు! అంటే ప్రతివాళ్లూ serious subjectsకి కూడా అదే ఉపయోగిస్తున్నారు."

"గ్రామ్యం రాస్తే కావ్యతత్వం వుండదు. అందరికీ సుబోధం కాదు. నేను తెలిసినా కొన్నార్లకి తెలియదు. అయితే మాధుర్యంకవు correspondent ఈకాండ్రం భోగ్యంఅంత గ్రామ్యంలో ప్రకటిస్తావని వాడు లేలు సును. నుచ్చుకొన్నయిల్లని ముల్లుతోనే రియాల్లిగవా. ఇంతకూ కవితయం ప్రజలకి చెంబునే తెప్పించే ప్రధానంగాని, కావ్యంగా భాష కిది అవసరంలేదు."

ఇది కవిగారి అభిప్రాయాలే అని చెప్పడానికి ఏమీ సంశయం లేదు: ఈకాండ్రంరచనమే చెప్తుంది; గ్రామ్యపరస్పరి సుదుఃఖిమిత బ్రహ్మజ్ఞానీనవ్రాత బలపడుతుంది,—అంధ్రదేశంలోమాత్రమే కొద్దికాలం ఆదివ

ఉండాలని, తిరిగితే ఏమీను సంపాదనజ్యోత్యాలం బ్రహ్మలోకానికి.

'భాషకవిత్వం'లో విస్తరించాడే వ్యక్తి ఎన్నో భాషలుగా తమకు తోచినవానిని వీరు ఖండిస్తారు గాని కవిత్వానికిని నిగనింపరు. కథానకరసవాన్నీ వీరి 'చాక్ రేపు' అనుమాటగా సుద్రపంచనానికీ చూపించి కాని చివీ ధ్వంసమయేలానికి చూడలేదు. అయితే ప్రధానసమస్యలలోకి వీరు పోలేదు; ప్రేమరిత్యం తోనే వీరిపని—ఇది 'చాక్రేపు' మాత్రమే కనుక.

వాచ్యయసమస్యలు వీరికా 'భాషా పరికో' ధించి పరిపక్వకథామయమైన రచనలకు భాషలోమీను మరు. దీనిలో వాదనవాదాభ్యాసం ములకలు కనబడుతుంది. తమఅగ్రగణ్యురైంది వీరు ముందు ముందటి స్వంగ్యకావ్యాలు రచించి అల్పవరమూల్యంలో అంధ్రదేశంలకు అందజేసి వాచ్యయసేన చేయనున్నారు.

కొం. జి.

కథాగుచ్ఛము

కర్త: రవీంద్రనాథ ఠాకూర్. అనువాదితలు: కోథినాథేని, వైకుంఠరావు గార్లు. విశ్వకారతి చెన్నపురివిశేష్వి, కె.వి.కె, తిరువత్తూరు హోదే, చెన్నపురి.

కథానక రచనానికి అసర్తి, అభినివేశం దేశంలో ఎక్కువగా ఉన్న ఈసమయంలో బాహురవంతి ఉద్ధిమరచయితల రచనలకు అనువాదాలు చేలవచ్చినం వ్యాభాషకమీ కాక అవశ్యకం కూడాను. 'రాసమణికావ్యం', 'కాల్యాణి'లు, 'భామిభామి', 'మైమంత్రి', 'ఎందానీదా' అనే విశ్వకలస్సుం ఇది. మొదటికథలో రాసమణికావ్యమేదే 'కాశీపని' అని రచయిత వాడినప్పటికీ, 'రాసమణికావ్యం' అని కృతు నామకరణం చెయ్యవలం రచయిత బోధిత్వ పరీక్షలనం వ్యక్తం అవుతుంది. రాసమణి తీర్చిదిద్దిన ప్రకృతిగల అన్యై—రాసమణి అత్తమ్రునికల ప్రభావము ప్రధానముగా—కృతు మాత్రధారి. కథానిర్వహణం 'రాసమణికావ్యం'తో ఉంది—అతడు 'కాశీపని' అయినాపరే, కాకపోయినా పరే. ఈలాగు వీరు ముందుకొనీ కథకుడు అతియన్న

వృత్తిలో కట్టినను తన అభిప్రాయాల్గులంతటి చేయిచారక నిల్చిపోతో నడిచిస్తాడు. కోమలమైన మనఃప్రవృత్తులను లేపి తనవానికి పరిశుద్ధి పూర్వరచయిత పరమప్రయోజనంగా కనబడుతుంది. కథకు కావలసిన సంఘటనం కవి బాహ్యప్రపంచంలో కంటే అంతః ప్రపంచంలో పడికి తీస్తాడు. బాహ్యంతరాల సమ్మేళనం రచనలో నిర్వహించేస్తాడు. పాత్రలలోనూ, ఘటనలలోనూ సాధ్య శ్యవ్యత్యాసాలు సంతరించి కథామూల్యానికి కాంతులు పుటిస్తాడు.

భావన 'అతిశయింపుతం'; రచన అతిలలితం. గంభీరముగాన భావాలను సమ్మోహిస్తమైన చిత్రలేఖనం చేస్తాడు. కవి సామాన్యజీవనంలో అతివృత్తులు కల్పించి జనసామాన్యానికి వాటిప్రభావం వాటకీస్తాడు. 'ఎంతా నీదాలో ప్రభుత్వపు అత్యాచారాలు గర్భస్థితిలో చూపడం కూడా మనప్రశ్నోకవేదమైనది అత్యాచారం చేసే ప్రతిభువారి ప్రశ్నోకగర్భవర్తనం చూపడంతో ఆకక, అటుచంటి పంబంబం ఎక్కడ ఉన్నావతే, దానికి ఎత్తించే విశ్వప్రాయశ్చింతం అలలంటిస్తా ఉంది. 'కాలూరి నాలా' వాత్సల్యస్వరూపం వ్యావహారిక అశ్రుపరవశం చేస్తుంది. ఇటువంటి అనుభవాలక్లి విస్మయంగా గోచరించే పట్టులు ప్రాధాన్యం సహించి ప్రతికలోనూ తరుముగా గోచరిస్తవి. విశ్వసహసుభూతి పోషించుకొనే సహజమనోవిన్యాసం ఈకవిరచనలో అంతటా ప్రసరించి ఉంటుంది. ఉత్తమానుభూతులు నేర్పుతుంది ఈరచన. భృగిరచనా మార్గవానికి మాధుర్యం తీవ్రమైంది. కవి స్వయంగా నీతిబోధ పల్కుడు, అది భృగిస్తుంది. కథాగతనలో ఉత్తమకక మాడవలెనంటే టాగూరుకళ్ళు చూడవచ్చును.

అనువాదం ఒప్పడంగా ఉంది. వాక్యరచనలో కొన్ని ప్రోత్సహకాలు ఉన్నవి. అన్యభాషారచన కనువాదం కావడంచేత తెలుగులో కొంత అపరిచితమైన వాక్యనిర్మాణపద్ధతి బోధనవచ్చును; కాని సాధ్యమైనంత తెలుగురచనమైనా తెలికి అలలుచుకోదానికి అనువాదములు తృప్తిగ్గం ఎహించవలసింది. వాడుక

భాష వేరుకొనితే ఈ అనువాదం 'అగ్నివిష్ణు' కూడా ప్రయోగించింద— "పంటిమిది నయ్యి వేసి చూచాడు, బిడ్డు అగ్నివిష్ణు". (పుట 22, పదిమంది పెద్దమనుషులలో సమ్మతి గనే వాడుక భాష వాడవలసింది. అనువాదములు మూలలేఖకుని వ్యాసయం గ్రహించి వాగరూకతతో ఏకాగ్రముగా కనబడే పదాలలో కూడా నూత్నతేదాలు కనిపట్టి అనువదించవలసి ఉంది. అనువాదంలో శీవం ఉంది. పరిశ్రమ, కనవాసుమాలమైన తెలితో ఒప్పుకూతుంది.

కొం. జ.

పదార్థ విజ్ఞాన శాస్త్రము

(చూడుభాగములు ఒకే పంపుటము)

డిప్యూటెంట్. పు. 221, వెల రు. 20-0

గ్రంథకర్త - వేమూరి క్రీరాములుగారు, బి. ఏ., యల్.టి., మ్యూసికల్ కాలేజియల్, నర్సాపల్లిపేట.

తెలుగువ్రాయబడిన ఈ పదార్థవిజ్ఞాన శాస్త్రము చాలాదూర భాగముల విద్యార్థులకు ఉద్దేశంపెట్టబడినది. మన తెలుగు శాస్త్రగ్రంథములు వెలువడిన వాళ్ళాగ్యమే కాని అవి ఎంతవరకు నిర్దుష్టములుగా నున్నవియుమో చూడవలెను. శాస్త్రరచన బాల్యదశలో నున్న ఈవేళలలో ప్రస్తుత పుస్తకమునుబోలు పుస్తకములు తెలికింపబడును. ఈపుస్తక మొంపవరకు విద్యార్థులకు ఈకర్తయము కలిగించునదియు కాలము నిర్ణయించగలను. ఇందలి పరిభాషాపదములు సమగ్రములు కాకపోవుచును, కొన్నికొన్ని అంశ పదములే దొర్లింపబడుటయు గమనింపవలసింది. శాస్త్రగ్రంథములందు పరిభాషాపదనిర్ణయ సమస్య ఇంకను విచరి విష్కరగానే ఉన్నది. బహిరంగమున అవగానే వెల అధికమగునీతి యీగ్రంథమునకును కలిగినది.

(ప్ర. ప్ర.)

సోమశైలేశ్వరీయము

కర్తలు:— క్రియకులు ఉప్పల నృసింహార్యుగారు. సోమశైలమును శ్రీశ్రీయొక్క మూర్తియగు

తెలిసిండు స్థలపురాణమున నీది ప్రబంధమాగ్ధమున నైదాశ్వాసములుగా నుండునట్లు చేసిని తెలుగునేత. క్రాంతి ౧౭ పేజీలు. ౨౪౦ పేజీలు. తెలంగాణ. ౧౭-౧౦-౧౯౭౭. గ్రంథములు లక్షణానుస్థలము:—శుభ్రుల నృసింహ కృష్ణగారు, నాయుడు పేజీ, తెలుగు.

ఈ కాలమునందు కవుల మహాప్రవృత్తులును, అభిరుచులును మాటివని. ప్రాచ్యపు ప్రబంధాలియందు ప్రజలగునిరాభిమానములు బహుళముండగలవని నొందుటయే ఇంగుటకు గారణము కాఁజేయు! అయినను అప్పటిప్పుట: గొండులు ఈ కారణమును అంతటి బలవంతముకావని నోసి చతురటిప్రబంధాలిని సర్వధా అనుకరించువారు లేకపోలేదు. ప్రస్తుతి మిసోమకై లేకొరము కృత్రిక ఈకోటిలో చేరును.

ప్రబంధాలి యన్నంతనే గతానుగతికముగా నీగింపఁజన దిను భావము నీకృత్రిక మనకు నానా చెప్పకయే చెప్పచున్నాము. దీనివలన గుని ప్రతిభా విమరు డైనచో ప్రాచీనవిప్రువులవైవస్వ మున్నీధి నుల భావంగల్గిండునట్లు చేయఁగలఁడు. ఇంగుటకు ఈ గ్రంథమే తార్కాణ.

సంస్కృతమునందు తెలుగు స్థలపురాణములు కాననచ్చుచున్నది. అవి అన్నియు ప్రాయశముగా నేదో యొకమహాపురాణముయొక్కయే, లేక యుపపురాణముయొక్కయే భాగము లని యందు వ్రాయు బడు సంప్రదాయము. కాని కొన్నికొన్ని స్థలపురాణ భాగములు ఇప్పుడు అత్యున్నతమైన మహాపురాణోపపురాణములలో ఆయాగ్రంథకర్తలు చేప్పినట్లు చాచుట కష్టము లగుచులేదు. ఇందుచే గొండులు కన్పితము లగుదు. ఏమా? ఎట్లు నిర్ణయించవచ్చునో?

ఈ సోమకై లేకొరీయమును, అట్టి గ్రంథభాగము గాఁగీ ర్తితవైవస్వ యొకస్థలపురాణము కాదయ్యును. గ్రంథకర్తయే తమ క్రిదానిసంస్కృతమాత్మిక యసంపూర్తిగా నొకకులుజేసి, అత్యంతవాసులు చేప్పికర్తలను కితము మాన్పి సంస్కరించి వ్రాసితి ముడుచున్నారు. ఇది నిజమే యనుకొందము. సంస్కృతిగ్రంథాలు ప్రకృతిము

లభ్యముకామిది వీరుచేసినసంస్కరణములను, భావంతరీకరణవిధానములను పోల్చి చూచుటకు వీలు కలుగలేదు. ముప్పైవైవసు అందుండి కొంతభాగమును ఇందులో అనుబంధముగా ముద్రించినచో చాగుగా నుండెడిది.

కాకిఖండముపాఠమునంగమావార్త్యము ముప్పైవైవసులు ముఱాలో నిదివఱకు స్థలపురాణములవలె పెక్కు లను అవాంతరకృతలలో నొప్పేర్చినవలె నవి మాపుచున్నది. ఈ సోమకై లేకొరీయమునూడ అట్టులనే మనస్సున కావంతుమును సంధానించి సకలసామోహించితి ములను కలలో నొప్పుచున్నది. కవిత్వము గ్రంథకర్త యాకాలపువాఁడు అనువిషయమును చెప్పగింప విన్నించినచో ఏప్రాచ్యకవులను శ్రీనాథాచలకృతినో అనుపించునట్లున్నది.

ప్రకృతిము ఈకవి ఈగ్రంథమును అసోమకైలు నకే అంకితముఁ గావించినాఁడు వీరు లలితోపాసకు లని అభిప్రాయనాశలలో నొకరినొకరినలన తెలియుచున్నది. ఇక తెలికై గ్రంథమునందలి కొన్నిపద్యముల నిచ్చుచున్నాను.

మ. విసత్కాండన వంకజుపథనమా
ద్యసాంధారానక
క్తిలవాచంద్రకేతంబుగిన్న జనతా
కువ్రాచిదిచ్చిన్న మం
దలహింపకలోలకాలపదహ
లవ్యకర్తదోలాయుతో
గ్గలికాగీప్రతిపన్న పెన్న తనయకా
దత్పాంథ దేకంబునక. ఆ. ౧, ౫.

మ. మతిలోభంబున రుచ్చక్రంబుల కై
మర్యాద బోఁదెట్టిరు
గ్గలివా లెబిది తక్కు మేలె చెలుల
రా, చక్కనుహింపుఁదా!
కురుకప్రాభవభూషణీ కృతభుజం
గుండే భుజంగుండు గా
కెరుక నాకు భుజంగులే విషయదు
ప్రృథాన్ని పాఠింధముక. ఆ. ౧, ౧౯.

భా. బోరా! మా పినమిత్రులను విడుదల చే
 మేనం బనలో వేయగా
 నేరంబో వివరణ దారుణమూ
 నిశ్చయించుకొనుట
 వీరేశ్వర! యాత్మనింబుననే పో
 నీ నానుడు విన్న విక
 గోరంజుమనో చందలించునో మదిం
 గోపించునో చెప్పుమా. ఆ. ౩, ౭౦.

మ. సరిగ్గా తీరగోపలాలితి వల్ల
 ద్వంద్వంబు భాగంబుతో
 గరవవల్ల పురంగ కేంధకముతో
 గమనాహారాలతో
 గురిసిండు ప్రగృహజ్ఞుడొ పలుకతో
 పోయిండు పోయి పం
 వాగుడై పోయితిమి గుంగరుచిత్త
 లంకృత కాంక్షుడై. ఆ. ౩, ౩౮.

సి. ఫలమాలవనకంఠః పాదంబున
 నువు చిక్కగ పున్న తపము లేల?
 పవనానవాహ్యున పాంశుశ్రేయమున
 నింపుల కాపని మోగనియును మీల?
 నీగోపకాలపండ్లములను కోర్వ పా
 య్యముకాని తీర్థపథ్యులను మీల?
 అనికానానానానమున కేసి యింద్రియ
 ప్రతీతి గుండించు వద్ ప్రథమ లేల?
 పాతధయములేవి పరమలింగాలం
 బును బ్రతిష్ఠాకేయ భూమిమరిక
 భాతధయములే నపారక న్యాన్నాది
 గానధయము నానధయము తగులే! ఆ. ౩, ౬౬.

౩. అనుభవం బుట్టు పెద్దల న
 పానంబునాన్న లే కీ శిష్యుల
 గమనంబు దీని గాని కడు
 గారన మేమిల రావలంబు మ
 పునః గాననాలి యొక్కనికీ
 బుద్ధులులే పేవు నయ్య లేలేనా

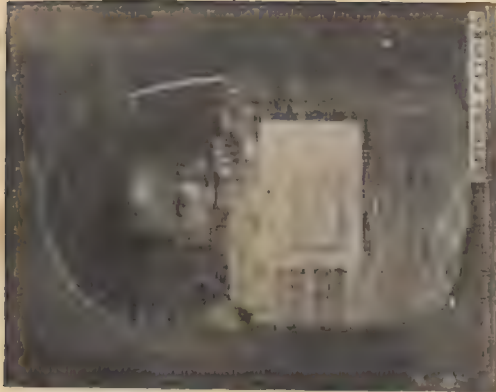
అనిపలుకుట చరింతురొక
 దా మని కేరమూడు నిశ్చయం. ఆ. ౩, ౫౬.

సి. కామాదిగుప్తతస్కరగర్భము ప్రబోధ
 రత్నాపహరియై ప్రబలుచుండ
 నింపుకేని తెలియ కృత్యతయొ యొక
 దుక కూడ్రీ బరగతి పోననుక
 మాడిచరింపవో గ్రూరులై నోరు లా
 యబలను గొనిపోయినను నేడ్వ
 కేలాతో? నోగములో పోయము లనిగుంబ
 కరము లనిత్యములో గాన తిలప
 న్నాడెపుడు కన్యతావ్యసాంకాశం
 కల్పముల మరీచికాజలనిధి
 మేన విశ్వ విలుగ కగళసంసారతా
 పమున దా దహింపబడునుటావె. ఆ. ౩, ౭౪

౩. అలంకరిత కలంకంబు ప్రమ
 భావించే గమనాచ్చి ప్రాణ శీ
 ఘటమయి వచ్చినార విలు
 మోడుము నే! యటన్న గానం బో
 టిలి కలమనాది నారలక
 డిండిమగంటిమి కోర్చి పోగగా
 నలవియై పోరితన నవి
 మూర్ఖులంబె ధిప్రభావము. ఆ. ౩, ౧౨౩.

సి. నుదుటిక మురిపొట్టు నునుసోగచెక్కుల
 గత్తెండతోఁజుగ గరగిజాణఁ
 కెమటది క్రడి నంటి చిటికంటి నెత్తె
 దిగిగుచ్చనన్దోయి పిక్కటిల్లఁ
 బొడరిండ్ల దూకురొక కెదరి పుచ్చాడి వాడి
 పాలుపారుకులులు మేల్వలపు లేవఁ
 గటికిటా నేలలం చటమటఁ దిరుగ నె
 కురు గ్రమ్మి యడుగులు నొల్టుపడగఁ
 బడఁతి చేరె బయోధరధరము పేర్చిఁ
 గొను జన్మాడ వాడిన మేనితోడ
 నుమ్మలించుచు నున్ను నున్ను రనుచు
 హా! మనోనాన! యంచు ద్వితీయంబు. ఆ. ౩, ౩౧

ఆకస్మిక ఛాయాచిత్రములు (SNAP SHOTS)

రవాణా-మదరాసునుండి బొంబాయికి

(రెండవ బహుమానము)

శ్రీ. యం. కే. రంగస్వామయ్యగారి ఛాయాచిత్రము.

నాటకపు సంఘములు-జిల్లాదర్శనశాల, నాటకము

లెక్కలు కుమారరాజువారి ఛాయాచిత్రము.

విశాఖరము

(రెండవ బహుమానము)

శ్రీ వి. ఆర్. చిత్రగారి ఛాయాచిత్రము.

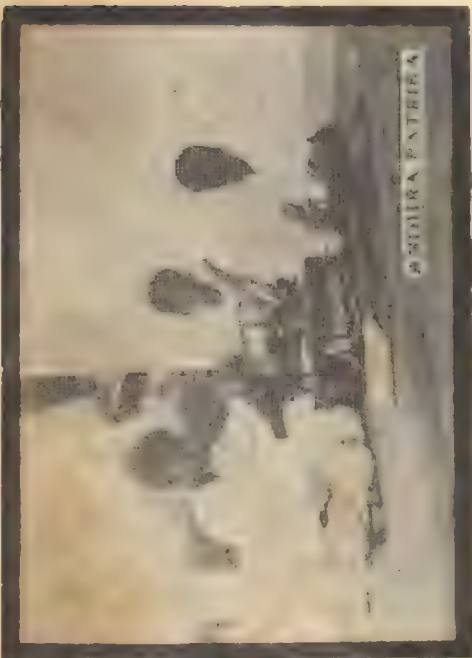
సూర్యసంధర్శనము

శ్రీ కే. పద్మనాభ వాయుడిగారి ఛాయాచిత్రము.

'బాలెన్స్' (Balance) (మాడర బహుమానము)

శ్రీ ఏ. యస్. నాగిరెడ్డిగారి ఛాయాచిత్రము.

శ్రీ కమలానామ

నానాసకాండ్రు

(మాడర బహుమానము)

శ్రీ కే. సత్యనారాయణగారి ఛాయాచిత్రము.

శ్రీ డాక్టరు సి. మల్లిక్ గారి ఛాయాచిత్రము.

మ. పరమశ్రీ, కరుణింపవే! యమమ సం
ప్రాప్తింయ నాంశ్చమం
దరి వీక్షించి తదీయమందరతమా
ధార శసారప్రధా
యమలం దేలుచుఁ బల్కె మాని సుదతీ,
సాంధ్రాబలవీధుమి నొం
టరిగా నాయల కేగె, దెవ్వతెవు, కం
టక నీరు దేశటికె? ఆ. ౪, ౩౭.

తే. సాంపు చెడి న్రాణాశ్రయముల నొదిము నొచ్చి
చేరఁబారయ మలలందు జిక్కి నొచ్చి
నిత్యలను వీడి వెలుపున వేలుకలు
పండ్రికొలలపాలులు బడియొ నొచ్చి. ఆ. ౫, ౩౩.

తే. తమిలి మిముఁగాంచి నగన విదకయు వేగఁ
దలివెఁగా యని పద్మినుక తివిరి నవ్వ,
గుముదినుక మాత ముడిచెను కొమరు మెంపె
వలన సంశ్కృత మజనది విహగరుతము. ఆ. ౫, ౩౬.

౪. పరచిర వాసవాగతుల
ధవ్వలిధూషితిమై పరార్థం
బరతిపు క్షింకవారి యయి
బ్రాజదశీకపదానవారియై
పరిస్మృత మానసానువర
పాటున దివ్యగదాద్వితంబునై
నరనర, యామహీద్రముఁ గ
నంక గిరిశముతంబుఁ దార్పెడిక. ఆ. ౫, ౩౦.

మొత్తమున స్వగంధము గోమూత్రికాది బంధ
సంస్కరములచేతను, యమకాలంకారచిత్రాది పరిక
రములచేతను సర్వవిముల ప్రబంధ మాగ్రము ననుకరించు
యన్నను, గణనయందు ఉపాత్తాదియనికగము సొంగు
పరుపఁబడియుంటుండే మన్నతికోటి కాక్రందన నేటి
ప్రబంధములలో నొక్కటి యనుట నిర్వివాదము.

తా ర ద

ఇదియొకపద్యం. విజ్ఞానవల్లి కాగ్రంథములలో పదు
నేడవ మనుము. గ్రంథకర్త: సాహిత్యసగర్వతి వీరికి
అంబనేయులు. వెల: ప్రతి ఒక్కటింటికి ౧-౮-౦. నల

యవారు విజ్ఞానవల్లి కాగ్రంథమునందలి ధన్యనకము. అంబం
తత్తురము జిల్లా అని వ్రాయవలెను.

“ఇందలి కథ చారి శ్రావ్యముకాదు. కథల
సంకల్పమునుగాదు. అత్యల్పముగ జరిగిన యొక సామా
న్యాయము” అని వీరిలో గ్రంథకర్తలు వివరించిరి.
కథావస్తువు నగువరుల మనస్సును మాత్రగోపచారివంటి
రక్తికలదిగా ముడులేను. గ్రంథమున అపరాధపరిశో
ధము కలదుగాని అది పాపములను ‘మోసాబి భాంధి’లో
ముంగిలివేసి విచిత్రముగాలేదు. కృత్రిమమున్న ప్రావ
ముగనున్నది. సారశక్త్యుండేను. అందఱు వాదించిన
జాతీయములు సంస్కృతపదార్థముల పైనినోమేల
వింపు నొందలేక విడిచిపెట్టుచున్నది. ‘తామసీతాత్రి
(పుట ౧౮౩) అను ప్రయోగమునందలి సారస్వత పాట్రి
దో! ‘నిర్దరించు’ అని పలుతావుల వాదబడినది. సా
రించు అని యుండవలెనా? పాశ్రవోపామమునా
ప్రతిపదియముగా ఉండలేని నిజమనవి వ్రాయవలసి
వచ్చిండులకు విచారముగా నున్నది. కథావాచనమునకు
నంద్రచారి మోసవిషయన స్థిరముగనే నిర్ణయపడియున్నది.
మిటుమిమమున విశేషముగొనును. అతినిష్ఠగా చిత్రిం
చుటకు తనకు తప్పని ప్రయోగాకాగ్రము నుపలేక పోయెను.
కథానాయిక కారణములను నుదాహరింపకనింపెను. కథ
సిందినను ఆమె కష్టపుపాటులకు ననుసరింప కరకు నంద
కరుణకముగా ఆమెనీరి పరిశీలన యుండలేదు. విశ్వా
క్కులలో కారణ నితాస్త్రానిపాధ్యాయునివలె గొప్ప
గొప్ప నాట్యములుపలుకెను. పరికి కార్యధంగములే
మంప చేయబడిన ప్రజాచారినిగా ఆమె కనుటనకు
న్నను ఆమెయిట్లయమకు వాసిపెట్టిన స్థులములను
వెక్కింటిని కవి స్పష్టింపలేక పోవుటచే కారణమూత్రి
రక్తికలుగులేదు. ఒక్కొక్క పాత్రకు కొన్ని కొన్ని
గుణములు పాత్రించులెనని నవలాకారుడు కుతూహలప
నేకాని ఆచూకములములమున కథా నిర్వహణము
నంగుతూర్వామై న సంభవము లేనియు తెచ్చిపెట్టిన
పోయెను. తమ భావిగ్రంథములు దీపావిత్యపాప్యుని
పాద్యునిగ్రామము ద్వి. తీర్చెదరు ‘కాక!.

అచ్చడ శేషగిరి రావు, డి. ఏ.

బగ్ బాగ్ ల్ (నవల)

అనువాదములు: శ్రీపింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు, శ్రీ కాటూరి వెంకటేశ్వరరావు గారు. క్రొవైపులు ౨౩౦; వెల రు. ౧-౦-౦.

విభాగము: జననంజనీపుస్తకశాల, ట్రస్టి శేష, మదరాసు.

విక్టర్ హ్యూగ్స్ అనుక్రమించి మహాకవి రచించిన 'బగ్ బాగ్ ల్' అనుక్రమించినవలయున్న యాంగ్లాను భాషమున కిది తెలుగునీతి. హ్యూగ్స్ మహాకవి గ్రామీణతెల్లమువాడు. ఇతడు పవ్యకావ్యములను, నాటకములను, నవలలను, సారస్వత విమర్శనములను, కథలను పెక్కిటిని క్రమచిత్రావను రచించెను. మిడియన్ నీతిను రాజకీయనేత్రు; తత్వశాస్త్రజ్ఞుడై యును. మతివిశ్వాసము, విశ్వక్రమ ఇతని ముఖ్యలక్ష్యములు. ఈతని గ్రంథములు గంభీరములు, ఉత్తమములు ననుభావములతో నింపబడి బహుశ్రవణారమును గాంచినవి వీని కాంగ్లాది భాషలలో ననువాదము లేన్నచో వెలసినవి. కాని అనువాదకరణమున కగ్రతంత్రములు నంగుకొను నేటి మన ఆంధ్రకవులంతయుక దీనిచేతక బోవకుండలు వింతగా నున్నది.

ఈ 'బగ్ బాగ్ లు'ను రచించినపుడు గ్రంథకర్త యిగువది నాలుగేండ్ల వాడట. ఇది ఈతని రెండవనవల. కథానాయకుడు 'బగ్ బాగ్ ల్'. ఇతడు కాంగ్లరాజునకు పుత్రుడు; నుత్తమపురుష లక్షణులకీడుడు. వింత నచే 'బానిసల' వ్యాపారము చేయువారికి విక్రియి వీగ్స్ బానిసలతో పాటు తెల్లభూస్వాములకు అమ్మువనా దొను. తాను బానిసయయ్యు తనయుత్తమపురుషులనీతిను విడిపాడకుండను. ఇతడు తనయజమానిపుత్రిని ప్రేమించెను. ఇతివ్రతేను గాథనయ్యు నిరూధమై గ్రామీణ స్వగముపాలు గాకుండను. ఆమెను పెరిచినయూతడు మూత్ర మితిడు తనప్రేమియిని ప్రేమించుచున్నాడని సంశయించెను. అపుడుపుడు సాతిడితనిగూపుమాపఁబడుచున్నను ఈతనిసోదన్య వాతనిభాగ్ని కడువిచ్చునుండెడిది. చివరకు 'బగ్ బాగ్ ల్' స్వార్థముగై తన ప్రేమియిని తెంచెచివరమున కరణునొచ్చెను.

బగ్ బాగ్ లునీతి ప్రేమించిన యిగువపురి భావముల సంఘర్షణమును కవి చక్కగా ప్రదర్శించినాడు.

ఈ ప్రేమగర్భితమైన స్వాతంత్ర్య సంపాదనము నాకాంక్షించు వీగ్స్ బానిసలైనను, వారి భూస్వాములకు జరిగిన ఘోర కలహములు నిందు చక్కగా విశ్రితములైనవి. ఇందుపాఠవివాదాదే భానిర్యమాదుములు చక్కగా నమరీయున్నవి.

అనువాదము సర్వధా మౌలమునకు సరియైయు, తెలుగునవయుగిని, ఇందుమిందుగా స్వతంత్రతనమునా నున్నది. శైలి నాతిప్రాధమ్యే గుండరముగ నున్నది. భావసంపదతో పాటు అనువాదకు లీ యనువాదమునకు భాషాసంపదనుత్తము సమకూర్చిరి. కాని, యందుక ముక్తపదేషి 'జ్ఞాన' స్వగములు, కేకలరేఖలు, పక్షులు కొన్ని యెడల తానుమాడ్చినవి. మన్నింపఁ గోరుము! అవి పాఠకుల క్షమాపనమునకొనిరి. ఇట్టి గ్రంథములవిషయమున విశిష్ట సముచితము గాను, నిర్దుష్టముగా నుండఁ జూచుకొనుట అనువాదకులకు విధి.

ఇక క్రమముగ 'విక్టర్ హ్యూగ్స్' గ్రంథకర్తృముల ననువాదములు బహుముదో ఆంధ్రసారస్వతమును శంపాంక్షించగలవని విశ్వసించుచును. — భాగతి.

నందకుమారవధ - చైత్రుసింగు

గ్రంథకర్త:—మొదటికంటి సంతకరావు గారు (కవితానమిత్రి), విశాఖపట్టణము. క్రొవైపులు ౨౩౦ పుటలు. వెల ౧.౩ ఆ.

'భారతి' యందు ప్రకటిత పూర్వములైన 'నందకుమార' త్రికవ్యాసముల సంపుట విడి. ప్రస్థములన సంకుమారవధ చైత్రుసింగు కథల గై కొనివారిత్రికాధారముల జూపుచు, యథాచిత్రముగ వ్యాఖ్యానములు సేయుచు, కేవల చరిత్రగదనమునడి పడినది, గ్రంథకర్త ముఖ్యముగ కైత్రుసింగు వ్యాసరచన గావించినాడు. అందు 'చైత్రుసింగు' గదన మతీయు ప్రశంసనీయును. చరిత్రప్రసంగమునో పాటు నేకకథ ముఖ్యమునూర్పు స్వగతీయ విషయముల పరిజ్ఞానము నిట్టిగదనము వ్యాప్తి సేయును. జనావరికి బాధము గూర్చునెంచిన, వెలతక్కువనుండును. భాష

దోషములు తొలగించుకొనుట శ్రేయము. లేనిచో
ఆత్మవాన్మసత్వమునకు భంగము గలుగును.

కుచేలాభ్యుదయము

గ్రంథకర్త:—సత్యవోలు కామేశ్వరరాయకవి
గారు, కర్ణాటాడి, తూర్పుగోదావరి. క్రానుపైజ
రక పుటలు; వెల ౧౦ అ.

ఇది ఐదవకముల రూపకము. తొలియంకమున
నాయకుడు నేవుని స్తుతించుకొని, శిష్యులకు వేదాంత
మును చెప్పి, నేర్పూర్చిన పిదపిరతురకవియను బాలు
నకు పదుపుచ్చెప్ప నిరాకరించి, మాధ్యాహ్నికవ్యాసము
నకు లేచిపోవును. ఇటు కన్యకీజ మెండును గానరాదు.
గదా ననంతముగ గన్పట్టును. భావనంపన తక్కిన.
నైతికులభయ, భారాశము. పర్యవసాన భద్రాపారము:
'నెంతటిపెట్టే చేసెనున! యాకుడు పాపయ్యయేరికైన జ
న్మాంతరపుణ్యపాపముల కర్మ ఫలంబిది బ్రహ్మచర్యశ్రే
యెంతయు చేసు నీవని మోహదీపన్ కలగోని కప్పకన్
కంటలశల? నీ పుమిను కీవని మందలంబుం నయగున్.'

సుప్రసిద్ధుడు ఈభాగవతగాథను తీరితిని తిరిగి
వ్రాయుటకు ప్రయోజనము మృగ్యము.

మార్కటాజ

ప్ర. వి. భాగము.

గ్రంథకర్త:—గార్లంక వీరవేంకట సత్యనారా
యగారు, బి. ఏ., యల్. టి., తూర్పుమొగ్గల,
రాజ్ గోలు (తూర్పుగోదావరి). క్రానుపైజ రక పుటలు
వెల 3 అ.

ఈ 'మార్కటాజ' పదునాఱుపద్య ప్రమానముల
కుర్చు. భావములు సామాన్యములు. చిక్కదనము లే
నిది. శైలి సులభము.

ఆత్మార్పణము

రచయిత:—తుమ్మల సీతారామమూర్తి చాదిరి
గారు, కాపూరు, చెలుకుమిట్లవాట్ల, నుంటూరుజిల్లా.
క్రానుపైజ రక పుటలు.

ఇది 'భారతి'లో ప్రకటితమైయున్న పద్యకా
వ్యము. ఇంతవఱకును ఈకావ్య పంచాంగం వెంకట
సుబ్బయ్యగారు, పుటపాటి చింతలకాశ్రమిగారు,
వేటూరి ప్రభాకరకాశ్రమిగారును పద్యకావ్యములుగా
రచించి ప్రకటించి యున్నారు. ఇందలి శైలి కడువ్యా
ధ్యము. కాని ఇత్యంతవ్యవచయిన దీని పునారసమునకు
గారామొ కాన్పింపదు.

సాధు సంజీవన శతకము

రచయిత: మంగిపూడి వేంకటేశ్వరగారు, తణుకు.
వెల ౫ అ.

భావ కడు వ్యావహారికముగు పరణి ప్రసహించు
యన్నిది. 'చచ్చేవాడు,' 'చచ్చేవాడు,' 'కాపాడేప్ర
భుండు,' 'నెండ్రొండు' (నెండ్రొండు అంచున్) మున్నగు
రూపములు ఈపరణి నిలుపుటకే కాబోలు వివిధ
ప్రయోగములైనవి. 'మహిమ నుదామకృతు' లనుటకు
'మహిమానుదామకృతు' లనుటనా త్రివిధ ప్రయోజనము
నందేకంచి ప్రయోగమైనదికాదు. శైలి కడుభారాశము,
వ్యాధ్యము.

శ్రీ రామ శతకము

రచయిత: మంగిపూడి వేంకటేశ్వరగారు.

౧౬ పద్యమున

'నయగో బ్రాహ్మణ భూగ్రాస్త్రీ శిశువులన్' అను
శిశుల వ్యవస్థయు అనలంబితమైనది. శిశువులు క్షములు
శిశువ్యవస్థయు నొప్పునములయు పారపాటు. 'స్త్రీ' శిశు
మున లేదనికాక తికారముకటి యున్నదికూడను.
అందముగవలేదు. శైలి భారాశము.

ఆత్మనందశతకము

గ్రంథకర్త: అద్వైతానందులవారు ప్రకా
శము: నుండేకముపాసలు తిమ్మాకెడ్డిగారు.

ఇది తోషధూయివ్యము. దీనికి మకుటము 'చిన్మ
యనంది క్రినుదువార్తినందా!' అని. సంస్కృతమును,
తెలుగునుకూడ వాడుగ తెలిసినవారు వ్రాసినదికా దిది.

శ్రీ కృష్ణ శతకము

కర్త: ధిట్లపెనుమర్తి తాండవ కృష్ణశర్మగారు.
ధిట్లపెనుమట్టు, కృష్ణాజిల్లా. ములభిశైలి.

శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదః

‘శ్రీకృష్ణార్జునసంవాదః’ రామానుజ భాగవతము. ప్రకాశము. క్రాంతి ౩౭౪ పుటలు. వెల రు. ౧-౪-౦. మరియు వాగు శ్రీమద్ కందాకై తిరువేంగడి రామానుజాచార్యులవారు, పాపమితిగూడేనై, శక్రబీరగారి వీధి, విజయనగరము’ అను విలాసమునకు వ్రాయవచ్చును.

దా న బోధ

శ్రీసమస్తరామదాసస్వామి కృతిము. అనువాదము: కొంతమంది ప్రకృతరంభుగారు. ప్రకాశములు: శేషాద్రిమణిపులు, శేతావధానులు, వందీగాను, కృష్ణాక్షి. డెమ్మిపై, ౬౯౨ పుటలు. వెల రు. ౫.

విక్రమార్కశతీయము

(విద్యాభ్యాసముల పద్యకావ్యము.) గ్రంథకర్తలు: శేషాద్రి వసుదేవులు, శేతావధానులు, వందీగాను, కృష్ణాక్షి. డెమ్మిపై, ౧౧౬ పుటలు. వెల ౧౨ అ.

క కుంఠ ల

కారిదాసుని ‘కాకుంఠలము’ ఎనుపరించి రావు బూరూకు పి. సంబంధం గారు (వి. ఏ., వి. యల్.) తమిళమున రచించిన కాటకము. డౌడెన్ అండు కో. వారిచే ‘డి. డెన్ ప్రెస్స్’ సంస్థ ముద్రితము. ౨౧, పంపురావు స్ట్రీట్, మద్రాసు. డెమ్మిపై, ౭౨ పుటలు, వెల ౧౦ అ.

ఇం ది యా త పాఠ

(సంగ్రహము). గ్రంథకర్త: కొప్పరపు వేంకట రమణయ్యగారు, వారికి, వెజవాడతలూకా, క్రాంతిపై, ౩౯ పుటలు. వెల ౪ అ.

౧. శ్రీకృష్ణార్జున సత్సమర్పణ శాస్త్రకావ్యిక

(సంస్కృతము) హర్షిణవారు మూకల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రి గారు. క్రాంతిపై, ౨౪ పుటలు. వెల రు. ౧.

౨. శ్రీకృష్ణకర్ణాసంహితావారీ స్తోత్రాంతము

(సంస్కృతము.) క్రీష్ణాంక రావార్య విరచితము. శ్రాంతిపై, ౨౪ పుటలు. వెల ౪ అ.

చంద్రోదయోమానారీవ్రతము

(సంస్కృతము.) చిన్ని పై, ౧౬ పుటలు. వెల ౨ అ.

ఈ మూడు గ్రంథములును శ్రీమూకల సుబ్రహ్మణ్య శాస్త్రిగారి కడ, ‘అనాథవరము, అమలాపురము’ తలూకా, మార్పు గోదావరిజిల్లా’ అను విలాసమున లభించును.

భ గ వ న్ను తి

రెండుభాగములు. భగవద్గురిసేయు నేక్యము శ్లోకములను, తెలుగుపద్యములను మార్చి శ్రీరామానంద వేంకటరత్నముగారు ప్రకటించినారు. చిన్నిపై, ౪౪ పుటలు. మొదటిభాగము; వెల ౨. అ. ౪౩ పుటలు రెండవభాగము; వెల తెలియదు ప్రతులున్నగ్రంథాలము:— రామా అండ్ కో., బ్రాంచ్, తెనాలి.

గాంధీ పాటలు

గ్రంథకర్త: గుడిపూడి ఇందులకేదరి గారు. ప్రకాశములు: గుడిపూడి రామారావు గారు, గాంధీ నగరు, వెజవాడ. క్రాంతిపై, ౨౬ పుటలు. వెల ౩ అ.

శ్రీ రామలింగేశ్వర దండస్తుతి

సంస్కృతశ్లోకములు.

అద్వాదపుర వేణుగోపాల కళామాలికా

సంస్కృతశ్లోకములు.

హరిహరస్తుతి

తెలుగుపద్యములు.

ఈ మూడును వాలుగేసి పుటల చిన్నిపుస్తకములు. కర్త: గొట్టిమకలల కృష్ణనాచార్యులు గారు, అద్వాద, గుడివాడతలూకా, కృష్ణాక్షి.

అంధమేఘు సందేశము

కారిదాసమహాకవి ‘మేఘుసందేశము’నకు బ్ర. శ్రీ. పద్మావతి సుబ్బారావుకవి శేఖరాలు (ఇన్నీసు పేట, రాజమహేంద్రవరము) కావించిన అనువాదము. రెండవ మార్పు. వెల ౪ అ. ౧౦౩౧ వ పం. పట్ట (వి. ఏ.) పరీక్షకు పాశ్చాత్యగ్రంథముగ విక్రీతమైనది.

కీ. శే. జంధ్యాల శివన్న శాస్త్రిగారు విద్వాన్, మారిగుచ్చి కృష్ణమూర్తిగారు

భారత మాతృ-గన్మన్తావళి పాఠశాల

గరిగి, పయనానందకంఠములైనముత్తయము లోక
యాక్ష్మాతీగ నకారముగ, నెఱుఁగియుగ వాణివావు
నున్నవి. సాహిత్యపర పుత్రీవిగాని విశ్వవ్యాప్తియై పుష్ప
మకరందరసము అనుకోకనే ఆకస్మికముగ నింకవావు
యన్నది.

జ్ఞానశ్రేణులుఁ జూచినవారి పవిత్రమైన, ఆత్మ,
శరీరము బరిత్యజింపబడుక, పరమాత్మవాస, ఆకస్మికము
మైన నిరగుమయవాల్చి, పరిత్యజింపబడినాంధ్ర భోగముల
యు ముక్కుమీఁది వెలుజ్జ నీకొనునట్లు ప్రకల్పించిన శ్రీ
శాస్త్రిలవారి యశాలమరణముగూర్చి వ్రాయునలసి
వచ్చినందుల కంతయుఁ జెందిల్లుచున్నాను.

పుత్రుల కక్కునియకము, నికాదంబర మైన
పాండిత్యము, తాత్పర్యమును గలిగిన యీశ్వరప్రే
మాత్రి జనకభావము గోదానరీమంధల సీతానగప్రాం
తి మేఘసము గారణాంతరములవల్ల కృష్ణామంధలమండలి
నుడివాడ తాలూకాలోని కొన్ని వాడునంగు వీరికుటుం
బము పేర వైవది. "వాసవాయుల" అను గ్రామమున
నాంధ్ర వాసాలలో తెలుగు పండితులగు బనిచేయు
పయయమున శ్రీ మహాత్ములవారు హిందీప్రచారకులకై
ప్రకటించిన ప్రకటనముచేరి యులవోబానుటఁ బయన
మైరి. అటు నొకకొత్తర మీ వీరినుంచి ప్రచారకునకు వెలయు

పాండిత్యము వీరి కర్మినచరి సంతోష లాంఛనముల
కంటిరి. తదాశి పవిత్రమైన, విష్ణుల్యుషమైన, అనూ
యారహితమైన విశ్వాంశితకరణముతో నీ కంఠజా
పాకములఁ జెప్పి కృతార్థులఁ గావోనర్చిన వీరి వ్యవసేప
యొంతయు ననుకరింపఁబడియున్నది. వాకున్న స్వల్ప
విద్వరపరితయమునుబట్టియే పంపారవిషయముల విష
యము కాని- విద్యాగురువిషయమైకాని, తాత్పర్యము
కృష్ణవిషయమైకాని శ్రీ శాస్త్రిలవారి మనఃసుక్ష్మోపసేతి
మును, వ్యక్తమును గా లేదని చెప్ప పంతోపించుచున్నాను.
మహామునుల తిహాధుములనుండు వివిధమృగములును
బ్రహ్మరిమనముతో నుండెడివిని కాన్యములఁ జగువు
మనకు శ్రీశాస్త్రిలవారి యొద్దనుండు వివిధమృగములును
సోపరభావములో నుండెనుట ప్రత్యక్షముగఁ గాం
తుము. 'క్రియా కేవలము త్తర'మృనాదీహగములోని వారు
శ్రీ శాస్త్రిగారు. హిందీలోని వివిధపక్షికులకును వీరు పక్షి
కులుగా నుండెడివారు. మఱియు వంగభాషనుండి
ద్విశేంద్రబాబ్ రాయగారి వంగవాటకాదులను తెక్కి
టిని రెంగులలోనికిఁ బరివర్తన మొనర్చిరి.

వీరు ప్రవక్తలు గాకున్నను సంస్కృతాంధ్రాంగ్ల
హిందీబెంగాలీ భాషలయందుఁ బండితులు. మహాంబ్ర
నుజరాశిభాషలయందుఁ బరియముగలవారు. మిత్రమైన
సంభాషణముగలవారే యీవను విషయప్రాధాన్యమును
బట్టి వాదించెడివారు. విశేషించి వీరి వివాభావము
హిందీభాషాభిమానులకుఁ దీవరాని కొంతయైనది. వీరి
తెలుగు కవిత్వము మనము భారతి మొదలు పుత్రికా
రాజములలోఁ గాంచివాము. తెలుగు కవిత్వమును
గూర్చియు, తెలుగు కవులనుగూర్చియు, భాషాతత్వ
మునుగూర్చియు వీరు మాధురి, పరస్పరి మొదలు
హిందీమాపత్రుకలలోఁ జర్చించియుండిరి. "హిందీప్రచా
రక" వారు ప్రకటించు పుస్తకవిభాగమునకు కీర్త
తయు నోప్పడెడివారు. వీరు "హిందీ-తెలుగుకోష్",
"తెలుగు-హిందీకోష్", "హిందీ-తెలుగువ్యాకరణ" అను
రెండు అమూల్యములగు పుస్తకములను రచించిరి. వీరి

సిండికేషన్లును ప్రారంభము. అంతే పరిమోచకార
మైన పుస్తకమును.

అమాయక పరిచయమైన 'నేటి మానవజాతికములో',
కృత్రిమ వానస్పతిల 'నేటిమానవజాతికములో', సాహిత్య
దేవర ప్రధానమైన 'నేటిమానవజాతికములో', పరిశీల
పరాయణమైన 'నేటిమానవజాతికములో', ప్రశాంతిమన
ముతో, విగ్రహని బానుపర్యవేషమైన పుస్తకాధారిత పుస్తక
శీపరిధానముతో, 'నేటిమానవజాతికములో' ముద్రాపత్రముగ
లిగి, కనుపర్యవేషమైన పుస్తకాధారిత పుస్తక
పుస్తకాధారితమైన, 'నేటిమానవజాతికములో' చెప్పబడ
నట్లుగా నడిచి ప్రకటించిన పుస్తకాధారిత పుస్తకాధారిత
పుస్తకాధారితమైన, 'నేటిమానవజాతికములో' చెప్పబడ
నట్లుగా నడిచి ప్రకటించిన పుస్తకాధారిత పుస్తకాధారిత

అమాయక పరిచయమైన 'నేటిమానవజాతికములో',
కృత్రిమ వానస్పతిల 'నేటిమానవజాతికములో', సాహిత్య
దేవర ప్రధానమైన 'నేటిమానవజాతికములో', పరిశీల
పరాయణమైన 'నేటిమానవజాతికములో', ప్రశాంతిమన
ముతో, విగ్రహని బానుపర్యవేషమైన పుస్తకాధారిత పుస్తక
శీపరిధానముతో, 'నేటిమానవజాతికములో' ముద్రాపత్రముగ
లిగి, కనుపర్యవేషమైన పుస్తకాధారిత పుస్తక
పుస్తకాధారితమైన, 'నేటిమానవజాతికములో' చెప్పబడ
నట్లుగా నడిచి ప్రకటించిన పుస్తకాధారిత పుస్తకాధారిత
పుస్తకాధారితమైన, 'నేటిమానవజాతికములో' చెప్పబడ
నట్లుగా నడిచి ప్రకటించిన పుస్తకాధారిత పుస్తకాధారిత

బయ్యపర్తి చూడేవాడు కండ్లు

నాటికం చూడేవాడు మెడ

గిరివాసిని బాధించేవాడు ముఖము

ఉద్యోగియొక్క తొడిమ చూపు

గ్రామీణుని తొమ్మిది పంపు

ఉద్యోగియొక్క తొడిమ చూపు

ఆంధ్ర సాహిత్య చరిత్రములు

౧. ఆంధ్రేశ్వరి రథోత్సవము

౨. ఆంధ్రేశ్వరి పడవలరేవు

౩. యన్. ఆర్. ఫోటో ప్లాసిమో చాయాచిత్రములు.

౧. నాచు మూగిన పల్లెపూస దేశము, ఉదకమంజుము

౨. మంచుమూగిన మొగ్గిమంచు సరస్సు, ఉదకమంజుము

‘అర్’ గారి ఛాయాచిత్రము.

పంచ సరికిములు దుష్టాప్యములుగ నున్నవి. ధర్మబంధమైన ద్రవ్యమై యాదర్శస్వరూపము ధర్మస్వభావము దుష్టాప్యములుగ నున్నవి. మూరపుచందశాంతిప్రాయములును, ఆసీమాయాన సంగ్రామప్రయత్నములును ధర్మవికారానమును వెల్లడి చేయుచున్నవి. హేతువం దాయనియమనము వేతమును, హర్షినునగు సంగ్రామమును ప్రపంచాత్మకమైన ధర్మసంరంధమునకు నిరర్థకములుగ నున్నవి. చోరౌషా మహాసంగ్రామము సమకూర్చిన దుఃఖానుభవము మూరపురాజ్యములకును ఆసీమాయాజ్యములకును భానోదానమును గలుగజేయుటకు సాధనముగా లేదు. పారికీకమనందను, అగ్రభుక్త స్థానమునందను, చీనాయానను సంగ్రామానము ప్రజానాశనమును జేయుచున్నది. కుప్యాచీనా సంరంధము మహాసంగ్రామ దావానలనూ మను దాల్చుకుండుటకు సంగ్రామ దేవతలనుగహింతుడు గాత!

చోరౌషా మహాసంగ్రామము యూరపు రాజ్యములకు గలుగజేసిన దుఃఖానుభవము ధర్మజ్ఞానకు సాధనము గాకపోయినను కర్మజ్ఞానకు వివియోగముచున్నది. పరిదేశముల మీదను పడి బడిసిన మూరపు రాజ్యములు శిశిలములైన సాశేబాధములను తిరిగి విగ్రహియుటకు విశ్వప్రయత్నములును జేయుచున్నవి. విజయమును పొందిన ప్రేమిబ్రతును, ప్రాన్తుదేశములందు ప్రజలు విపాదులు లేక కృపించుచున్నను యుద్ధసన్నాహములకై యపారమైన ద్రవ్యము వ్యయము చేయుటచున్నది. యుద్ధవాసల

నిర్మాణమునకును, యుద్ధవిమానములు నిర్మాణమునకును మూరపు మూరాజ్యములు చేయుచున్న వ్యయ మాత్మకవికాసమునకుటదు లాత్మరాశనమునకు సాధనంబగుచున్నది. యూరపురాజ్యములు పూర్వమువలెనే సంగ్రామసన్నాహములును జేయుచు దుఃఖకారణముల నారాధించుచున్నవి. పరివీక్షనము వలన బాగుపడినదిక బాగును కీచన దేవరి ద్రవ్యకీచముగలుగులు ధర్మదేవత శోభనము గాజులును. అసోక్త్య విశ్వాసములేని రాజ్యములకర్మోక్త్య కీచనము శిశిలమై బుస నడలును, అగ్రకామములును, కళలును, శాస్త్రములును శాశినుఖ దాయకములు గాక సంతోధ దుఃఖదాయకము లగుచున్నవి. ప్రపంచమునం దంబిటను సహజమున వైవస్వంత లుక్తమై అసహజమైన ఆసురసంహత వ్యాకమును గాంచుచున్నది. మూరపురాజ్యములు నావహించిన యహంభావ ముంచీనా రాజ్యములకును వ్యాపించింది. ఆసీమాయాజ్యములందును నిర్వ్యతన చూధ్యాత్మిక మనదామారు విశ్వాస మున్నంగితిమై అనిర్వ్యతన భౌతికసంహయం విశ్వాస ముదయించినది.

అర్హ్యులకితన కావచ్చి కోలనృటి క్తి సర్పకో సమా, మత్స్యే కావ్యామి మావచ్చి అర్హ్యులనిమాహితా. అహంకారం బుం నిర్వం కావచ్చి కోలం నిర్వంకా, నానాకృపణకోపి షు ప్రవృత్తివంతో లభ్యమాయకా.

ధ. గీ. ౧౬, అ. ౧౩, ౧౪.

వ్యక్తులందును, బాతులందును సమకారాహంకారములు ప్రబలి మహాలయమునకు సాధనంబగుచున్నవి. నాగరకస్వాధిపరత్వము ధర్మబంధమై పరిమాధర్మములకు మూల

మగుచున్నది. స్వాత్మ్యరత్నమునానాజాతులగును బాహ్యభక్తియందులందు సంతంభసాధనముగ నున్నది. వివిధజాతులందును సంకేశలహము లును, బాహ్యసాధనమున ప్రవృత్తియగునై ప్రహరప్రవృత్తి నైతిందుచున్నది. ఈ విధిరీతపరిశీలనకు మూలజములు సాత్త్విక రాజ్యము లసంగించిన వివరితమైన జాతులైన స్థిరభావమును, అపాహ్యభక్తి భక్తిభావమును వై యున్నవి. స్వాత్మ్యరత్న పరిపూర్ణ స్వాత్మ్యరత్నము పరిపీడనము, సాత్త్విక రాజ్యములకు మహాఫలములుగను పరిణమించినవి.

ప్రపంచేంద్రాగములు పునరాత్మ్యములై తపరాగుచుండును. కాలవక్రమునందు దివా రాత్రములనెలెనున్నట్టితయములుసంప్రాప్తము లగుచుండును. ప్రజాగరావస్థయందగునై సాత్త్విక రాజ్యములకు నిరవస్థయును, నిరబా వస్థయందగునై ప్రాచ్యదేశములకు ప్రజాగరావస్థ యును సహజస్థియులు. ప్రజాగరావస్థ మితి మిరినపుడు నిరబావస్థతో లయావస్థ సంప్రాప్త మగుచున్నది. సాత్త్విక రాజ్యములకు వివరి తాత్మ్యమి కాల్పుచున్న ప్రజాగరావస్థ మహా యమునకు గారణం బగుచున్నది. గిరించిన మహా సంగ్రామము ప్రజాగరావస్థ యొక్క దుష్ఫలమును విశదము చేయుచున్నది. ప్రజా గరావస్థ వ్యాధులను దర్శింపనములగును సాధనంబై మహాలయమునకు సోపానమగు చున్నది.

ప్రాచ్యప్రజాభము, సాత్త్విక రాజ్యముల యంతరీకలహములు సాత్త్విక రాజ్యముల క్రీడాభాగములకు భంగమును గలిగించినవి. జపాను, తుర్కీ, ఈజిప్టు, పారసీకము, ఆగ్నిస్థానము, చీనా, జపాను స్వాత్మ్యరత్న

భక్తిజములకు స్థాపించినవి. ఇండియా మొదలగు దేశములును స్వాత్మ్యరత్నభక్తిజమును స్థాపించుట సహజము. ఈ కారణములకు వాద్య రత్నములు, సాత్త్వికరత్నములు, సంగ్రామ రత్నములు, పరిదేశాగ్రములరత్నములు సంతకు రత్నములు ఈ కారణములను-ముఖ్యము గా క్రేటుచిటనును విరుద్ధోగ సహస్య, నిరా హాసమస్య ప్రతిమటించుచున్నవి. ఈ కారణము రాజ్యములు—ముఖ్యముగ క్రేటుచిటను— విరుద్ధోగ సమస్యలు, నిరా హార సమస్యను సాధించుటకు మహాతంత్రములను బహు మన్నవి. పరాధా రాజ్యములు పాశ్చాత్యమును ద్విభక్తిరత్నము చేయుటకు మాయసంస్కరణము లను, మాయప్రతిజ్ఞలను ప్రకటించుచున్నవి. ఈ కారణము సంయుక్త రాష్ట్రములను స్థాపించి పాశ్చాత్యరాజ్యములు పాశ్చాత్యమును సుస్థిరము చేయుటకు రాజ్యత్వప్రతిజ్ఞలు మహా ప్రయత్నములను కేయుచున్నాడు. ఆయుధరణ విసర్జనము, నానాజాతి సమితి, సైమనుకమి థను మొదలగునైత్రములన్నియును ఈ మహా వాటకములోని తీర్పుద్రవంగములు. ఈ కారణము రాజ్యములు పరాధీన రాజ్యములను మోస పుచ్చుకొని కాలము పోయినది. ఎల్ల కాలమును సందరిని వెదకును వచ్చిన జాలగు. ముఖ్యము గను ప్రపంచ ప్రజాభావస్థయంద కిమోసము సాధ్యము గాదు. స్వాత్మ్యరాధనమునకై క్రేటుచిటను, ప్రాస్తు పన్నుచున్న మాయ రత్నము లన్నియును విరథ కములని మొరాకో, ఈజిప్టు, ఇండియా, సింహళము మొదలగు దేశముల పరిత్రము విశదము చేయు చున్నది. ఈ కారణము మారినది. ఆసియా శకము తిరిగి తలమెత్తినది. ఉదయించుచున్న

అసియాశకము న స్తమింపజేయుట దుస్తరము. గతకాలమునందు ప్రపంచమహోదయమునకు సాధనంబయిన అసియా శకము భావికాలము నందును ప్రపంచ మహోదయమునకు సాధనంబగుట కవకాశములు గలవు. ప్రపంచాభ్యుదయమునకు శ్రీకృష్ణుని, బుద్ధుని, అశోకుని, క్రీస్తును, మహమ్మదును, శంకరుని, రామకృష్ణ పరమహంసాదులను కన్న అసియా ఖండము ప్రపంచమహోదయమునకు తిరిగి మహానుభావులను గనుచున్నది.

కవి సార్వభౌముడు రవీంద్రుడు విశ్వకల్యాణమును గానము చేయుచున్నాడు. శాస్త్రజ్ఞుడు జగదీశచంద్రుడు విశ్వచైతన్యమును ప్రత్యక్షము చేయుచున్నాడు. సత్కవిగ్రహుడు గాంధీ అహింసామాహాత్యమును విశేషము చేయుచున్నాడు. ఈమహోదయమును ప్రపంచకల్యాణమునకై సార్థకము చేయవలసిన భారము భారతీయులమీదను గలదు. భారతీయులు స్వధర్మనిర్వహణమును లోకకల్యాణమును సార్థకము చేయుట కాత్మోద్ధరణము సాధనమైయున్నది. ఆత్మోద్ధరణమునకు ప్రతిబంధకమైన పారతంత్ర్యము పోయి సాధనంబైన స్వపరిపాలనము పరమావసరంబగుచున్నది. స్వయం నిర్ణయమునకును, స్వయం వికాసమునకును, స్వాత్మోపలబ్ధికిని మూలాభారమైన జన్మస్వత్వమైన స్వపరిపాలనము భారతీయులకు వర్తమానవిపాదావస్థయందు పరమావసరమై యున్నది. ప్రపంచమునందలి రాజ్యములన్నియును స్వాతంత్ర్య సౌఖ్యముల ననుభవించుచున్న స్వాతంత్ర్య యుగమునందు 33 కోట్ల భారతీయులు పారతంత్ర్యము ననుభవించుచు నాత్మనాశనమును చేసికొనజాలరు.

జన్మస్వత్వమైన ఆత్మసంరక్షణమునకైనను భారతీయులకు స్వపరిపాలన మవసరంబగుచున్నది. స్వపరిపాలనమునకు స్వయంసహాయము వలె పరావలంబనము సాధనము గాదని స్వదేశపరిస్థితులు విశేషము చేయుచున్నవి. స్వయంసహాయమునకు రాటము, మగ్గము, ఖద్దరు ప్రత్యక్ష దేవతలుగ నున్నవి. భారతీయులందరును ఖద్దరు దేవత నారాధించి ఆత్మోద్ధరణమునకు మార్గదర్శకు లగుదురు గాత!

* * *

సైమనుకమిషను కేంద్రసంఘము

గ్రేటు బ్రిటనునందు కేంద్రసంఘమునకు సంప్రాప్తమైన పరాధవము సైమనుకమిషను రహస్యమును బయటపెట్టినది. గార్డభమునకు ఫులి తోలును కప్పటవలన అది ఫులి కాజాలదు. సైమనుకమిషను యొక్క ప్రయోజనమును భారతీయు లారంభమునందే గ్రహింపగలిగిరి. అన్ని పక్షములవారును సైమనుకమిషను నేకగ్రీవముగను బహిష్కారఘోషలతోను నల్ల జెండాలతోను సత్కరించిరి. నిరంకుశ ప్రభుత్వమును, స్వప్రయోజనపరాయణులను ధరతీవర్షమునందు ప్రదర్శించిన కపట నాటకము లండను సగరమునందు బహిరంగ రహస్యమైనది. కేంద్రసంఘమునకు సైమనుకమిషను చూపుచున్న యవమానము, పారతంత్ర్యమునకు గలిగెడి దుష్ఫలమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. యూరపులకు లోకమునందెచ్చటను గౌరవము గలుగుట లేదు. భారతీ యాత్మగౌరవమునకు ప్రతికూలముగను ప్రవర్తించి సహకారమునకు బూనిన కేంద్రసంఘ సభ్యులకు తగిన ప్రాయశ్చిత్తము గలిగినది. భరతఖండమునందును, లండనునందును కేంద్ర

సంఘసభ్యులు బసవన్నలవలెను సైమనుగారి యాజ్ఞలను పాలించవలసి వచ్చినది. సైమను గారు చెప్పినరీతిని సాక్షులను పరీక్షించవలసి వచ్చినది. కాని వారియిష్టానుసారము చేయుటకు వీలులేక పోయినది. లండనునందును స్థితియే సంభవించినది. చివరరంగమునందు నర్ బాక్ సైమనుగారు మొండిచేతిని బయట పెట్టిరి. కేంద్రసంఘ సభ్యులను సైమనుగారు వారి సాదనంతయును బయట పెట్టమని కోరిరి. గౌరుగారు కేంద్రసంఘసభ్యులు వారి యుద్దేశములను తెలుపునటులు సైమనుసంఘము వారి యుద్దేశములను తెలుపుదురా యని ప్రశ్నించిరి. సైమనుగా రటులు చేయుటకు వీలు లేదనియును, సైమనుకమిటీ రిపోర్టుల పార్లమెంటున కర్పింపబడుననియును తెలిపి యుండిరి. కేంద్రకమిటీ విచారణయును, భావేది కయును నిరుపయోగములని సైమనుగారి భావములు విశదముచేసినవి. కేంద్రసంఘ సాహచర్యము, భారతీయ ప్రాచీనద్యము కేవలము కల్పితములని ఇప్పుడు రుజువైనది. నిరంకుశాధికారుల మాటలను నమ్మి సహకారము నకు పూనుకొనిన కేంద్రసభ్యుల స్థితి విచారకరము. స్వార్థపరులై సహకారమును బూనుకొనిన నర్ శంకరనాయకు గారును, వారి యనుచరులును స్వయంకృతాపరాధమునకు లోగిన ఫలము ననుభవించుచున్నారు. ఇప్పుడైనను కేంద్రసంఘసభ్యులు సైమనుకమిషనును వారిగతికి విడిచిపెట్టి భారతజాతీయాత్మగౌరవమును గాపాడుట ప్రేయస్కరము. సైమను కమిషనువలనను దేశమున కేమియును ప్రయోజనము గలుగదని గతకాలానుభవము విశదము చేసినది. షెజివుడు బెన్నుగారును,

పీల్పుగారును నుదారస్వభావులైనను ఇర్విను ప్రభువువలెనే నిరంకుశ విభావపాశబద్ధులై నిస్సహాయస్థితియందున్నారని వారి ప్రసంగములు విశదము చేయుచున్నవి. శ్రీమతి సరోజినిదేవి గారు పీల్పుగారితో స్వయముగాముచ్చటించిన తరువాతను స్వరాజ్యమునకు బ్రిటీషు రాజ్యాధికారులమీద నాధారపడుట నిరుపయోగమనియును, స్వయంసహాయము శరణ్యమనియును విశదము చేసినది. ఇట్టి హితోపదేశమునే గాంధీమహాత్ము డసహాయోద్యమరూపమునను నిరంతరమును నుపదేశించుచున్నాడు. అసహాయోద్యమమునకు కీలకము స్వయంసహాయముగాని నిరుద్యమము గాదు.

* * * *

స్వయంసహాయము

స్వయంసహాయము సకలకామ్య ప్రదమను విషయము సర్వత్ర తెలిసియున్నది. దృఢసంకల్పము, కర్మయోగము కార్యసిద్ధికి సాధనములు. ప్రజలకు దృఢసంకల్పము లేనిది వ్యవసాయ పరాయణత్వమును దుస్థరము. దృఢసంకల్పము గలవారలకు కార్యపరత్వము సహజముగను గలుగుచున్నది. ప్రపంచేతి హాసము లీ విషయము ననంత ముఖములను బోధించుచున్నవి. ధ్రువప్రవహాదాది భక్తులచరిత్రములును, మేజిని మేస్క్విని మొదలగు దేశ భక్తుల చరిత్రములును దృఢసంకల్ప ప్రభావమును విశదము చేయుచున్నవి. గాంధీమహాత్ముని సత్కార్యహా వ్రతమును దృఢ సంకల్ప ప్రభావమును విశదము చేయుచున్నది. దృఢ సంకల్పములేని భారతీయులకు దృఢసంకల్పము బడయుటకు తపస్సుచేయవలసిన విధమును గాంధీ మహాత్ము డుపదేశించుచున్నాడు. ఆ

యువదేశములను సార్థకము చేయుట స్వరాజ్య సిద్ధికి పరమసాధనముగ నున్నను బుద్ధిమాంద్యము దృఢసంకల్పమునకును, కర్మయోగమునకును ప్రతిబంధకముగ నున్నది. ప్రజలు వారి స్వరాజ్య దృఢసంకల్పమును విశేషము చేయుటకు స్వరాజ్యవ్రతము నారాధించవలసి యుండును. స్వరాజ్యదీక్షకు మొదటిపని స్వరాజ్యమునకై పోరాడుచున్న కాంగ్రెసునందు సభ్యత్వమును బడయుటయై యున్నది.

కలకత్తా కాంగ్రెసు నిర్ణయించిన విధము నను ప్రజలు లక్షలకొలది కాంగ్రెసుసభ్యులు గాకపోవుట ప్రజల నావహించిన బుద్ధిమాంద్యమును విశేషముచేయుచున్నది. ప్రజలు వారి వివాదావస్థను విడిచి కాంగ్రెసుసభ్యులై ఆత్మ సంరక్షణమును జేసికొనవలసిన యవసరము గలిగినది. లాహోరునందు నాలుగుమాసము లలో కాంగ్రెసు గూడచున్నది. లాహోరు నందు ప్రవర్థమానంబగుచున్న నిరంకుశప్రస్థానము దేశమునకు సంప్రాప్తము గానున్న కష్టకాలమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. దేశారాధకులను నిర్బంధముల పాలుచేయుటయును, నిర్బంధితులను పీడించుటయును, బాధించుటయు ను లాహోరునందవలంబించబడుచున్న నిర్బంధాహారప్రదాన విధానము విశేషము చేయుచున్నది. సకలమును నిరంకుశత్వమై వెలయుచున్న పుడు గొంగళియందన్నము తినుచు వెండ్రుకల నేరునటులుండును. పారతంత్ర్యస్థితియందున్న భరతవర్షము నిరంతరమును దుఃఖము ననుభవించుటకై పుట్టినది. ఆదుఃఖమును బాసి తల్లిబుణమును దీర్చుకొనుట భారతీయుల ధర్మమై యున్నది. భార

తీయు లందరును కన్నులు విప్పి తల్లియొక్క దైన్యస్థితిని సందర్శించి కాంగ్రెసు సభ్యులై ఖద్దరుదీక్షను బూని స్వధర్మ నిర్వహణమును జేయుట కేవలమాత్మరక్షణమునకే యవసరంబుగ నున్నది. ఆంధ్రమహాజనులందరును నిపుడైనను మేల్కొని కాంగ్రెసునుపోషించిగాంధీ మహాత్ముడు పూనిన స్వరాజ్య వ్రతమునకు యథాశక్తిని స్వయంసహాయదీక్షను బూని తోడ్పడుట వివేకము.

* * * *

కాంగ్రెసు - శాసనసభలు

శాసనసభలు పారతంత్ర్యస్థితియందు ప్రజలకు సమ్మోహమును సహజముగను గలుగజేయుచున్నవి. నిరాధారులై, నిస్సహాయులై, పరాధీనులై యున్నప్రజల కధికారవ్యామోహము సహజముగను గలుగుచున్నది. ఆకలిచేమాడుచున్నవానికి రుచులతో నిమిత్తము లేదు. నిరంకుశాస్త్రముల నిర్మాణమునకు నిలయములైన శాసనసభలు పండితులకును, పామరులకును సంభ్రమమును గలుగజేయుచున్నవి. పండితులు దేశమోక్షమునకును, పామరులు లోకయూత్రకును శాసనసభలను జేరుచున్నారు. కాని ఉభయులకును శాసనసభలు సమ్మోహమును గలుగజేయుటకు వినియోగపడుచున్నటులు స్వధర్మ నిర్వహణమునకు వినియోగపడుట లేదు. లోకప్రవాహమునందెదురీదుట ధీమంతులకును సాధ్యము గాని విషయము. నిరంకుశపాశబద్ధులైన ప్రజలకీ కార్యము మరింత సాధ్యముగాని విషయము. శాసనసభ్యులు వారి సభ్యత్వమును వదులుకొనవలయునని కాంగ్రెసు కార్యనిర్వాహకవర్గము చేసిన తీర్మానమునకు ప్రతిఘటనము

బయలుదేరుట సంతాపకరమైనను సహజము. సర్వావయవబద్ధులైన ప్రజల కెంతవిరామము గలిగిన యంతయే సంతసము. కాని యిట్టి సంతోషము స్వధర్మ నిర్వహణమునకు ప్రతి బంధకముగ నున్నది. లాహోరు కాంగ్రెసు కాంగ్రెసవలంబించవలసిన కార్యవిధానమును నిర్ణయించునున్నది. ఆ కార్యవిధానము తీవ్రహాసమును చాల్చుట సహజమని ప్రజలవృత్తి యును, ప్రభుత్వనిర్బంధ ప్రస్థానమును విశేషము చేయుచున్నవి. కాంగ్రెసు శాసన సభ్యుల సమన్యను లాహోరుకాంగ్రెసు వరకును నిలుపుట వర్తమానపరిస్థితులందు దేశక్షేమమునకు సాధనముగ నున్నది. లాహోరునందు గూడనున్న కాంగ్రెసుసభ కధ్యక్షులను వహించవలసిన మహానుభావునిమీదను మహాత్మరమైన భారము గలదని భారత రాజ్యాంగపరిస్థితులు విశేషముచేయుచున్నవి.

* * *

కంటకమకుటము

భారత రాజ్యాంగసంరంభమునందు 1930వ సంవత్సరము ప్రముఖమైనవత్సరమని ప్రపంచ పరిస్థితులు విశేషముచేయుచున్నవి. బ్రిటీషు ప్రభుత్వము భారత రాజ్యాంగసమన్యను సకల పక్ష సమావేశము చేసిన తీర్మానమున కనుసారముగను నీసంవత్సరాంతము లోపలను రాజ్యాంగసమన్యను నిర్ణయించక పోయిన

యెడల సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యమును ప్రకటించుటకు కలకత్తా కాంగ్రెసు నిర్ణయించినది. ఈనిర్ణయమును సాధించుటకు గాంధీమహాత్ముడు నాయకత్వమును వహించుట కంగీకరించియున్నాడు. గాంధీమహాత్ముని నిగ్రహము, దూరదృష్టి, కార్యనిష్ఠ, సమరసభావము, లోకప్రియత్వము స్వరాజ్యప్రస్థానమును నడుపుటకు సకల విధములను తగియున్నవి. ముండ్ల మకుటమును చాల్చుటకు తనకు శక్తిసామర్థ్యములు లేవనియును, జవాహరిలాలు నెహ్రూగారు తగియున్నారనియును గాంధీమహాత్ముడు యంగు ఛాడీయావృత్తికయందు ప్రాసీయున్నారు. జవాహరిలాలుగారు తగియున్నను ప్రజలక్ష్యముగాంధీమహాత్మునిమీద నున్న విధమును రాష్ట్రీయ సంఘముల నియామకములు విశేషము చేయుచున్నవి. ఆంధ్రరాష్ట్ర కాంగ్రెసు సంఘమును గాంధీమహాత్ముని నామమునే ఏకగ్రీవముగ నూచించినది. ప్రజలందరును గాంధీమహాత్ముని నధ్యక్షునిగ నెన్నుకొని వారిని ప్రార్థించి యంగీకరించునటులు చేసి స్వరాజ్య ప్రస్థానమును విజయవంతముచేయుట పరమధర్మముగ నున్నది. గాంధీమహాత్ముడును ప్రజలప్రార్థనల సంగీకరించి కాంగ్రెసు సభాధిపత్యమును స్వీకరించి స్వరాజ్యప్రస్థానమును కేయటకు భగవదనుగ్రహము గలుగుగాత!

4